ESO

Cultura Financeira

Decidir co teu diñeiro: pagar, aforrar, pedir prestado e consumir con criterio

3.º ESO

Jose Sande

COMPARTIENDO CONOCIMIENTO

Cultura Financeira

Decidir co teu diñeiro: pagar, aforrar, pedir prestado e consumir con criterio

3.º ESO

Libro do alumnado · Primeira edición: 2026

© Jose Sande, 2026

Edita: Compartiendo Conocimiento

O IES Ribera Norte, os seus personaxes, as aplicacións e os demais casos do libro son ficticios.

Licenza do PDF gratuíto e condicións de uso: permiso para compartir e imprimir.

Como é o teu libro

O teu libro ten doce unidades de 16 páxinas. Todas seguen o mesmo percorrido e rematan cun episodio da novela e unha peza do teu proxecto.

PORTADA E APERTURA	**As dúas primeiras páxinas.** A ilustración da unidade, o que vas aprender, unha situación de partida cos personaxes da novela, preguntas para comezar e o mapa da unidade.
APARTADOS	A explicación con casos resoltos paso a paso, figuras, caixas e actividades ao final de cada apartado.
ANTES DE ESCOLLER	Un episodio da novela do curso: seis alumnos de 3.º B tópanse co diñeiro de cada día —billetes, pagamentos, nóminas, préstamos, compras— antes de aprender a decidir.
SITUACIÓN DE APRENDIZAXE	Un reto que sae do episodio: produto, pasos individuais e en grupo, datos e unha comprobación individual.
INFORME	Unha segunda ollada do autor sobre o tema, con evidencia, límites e fontes.
ACTIVIDADES	Comprensión, cálculo e aplicación, revisión dunha resposta de IA e unha tarefa de transferencia que fas ti só.
ESQUEMA E RESUMO	O mapa de toda a unidade e as ideas clave.

As caixas

Clave. A idea que hai que lembrar.

Dato. Unha cifra real, coa súa fonte e o seu ano.

A ciencia di. Un resultado da investigación e o seu límite: que demostra e que non.

Como decidimos. Un mecanismo da economía do comportamento que inflúe nas nosas decisións.

Revisa a IA. Unha resposta simulada dun asistente de IA, impresa, e o que tes que comprobar.

Para o teu proxecto. Unha ficha da «Guía de diñeiro para 1.º» que preparas co teu equipo.

A norma di. Unha cita breve e literal dunha norma.

Personaxes. Lucía, Hugo, Salma, Dani, Martina e Iker estudan 3.º B no IES Ribera Norte de Valdelana. Con Inés, a súa profesora de Cultura Financeira, aprenden a manexar o seu diñeiro con criterio e preparan unha «Guía de diñeiro para 1.º».

Índice

PRIMEIRO TRIMESTRE

Unidade 1 · O diñeiro e as súas formas 9
1.1 Para que serve o diñeiro 11
1.2 As formas do diñeiro 12
1.3 Billetes e moedas auténticos 15
1.4 Que facer ante un billete falso 17
1.5 Outras moedas e diñeiro dixital 18

Unidade 2 · Pagar na tenda e en internet 25
2.1 Pagar en efectivo 27
2.2 Tarxetas de débito, crédito e prepago 28
2.3 Transferencias e pagamentos co móbil 30
2.4 Mercar en internet de forma segura 33
2.5 Se algo sae mal 34

Unidade 3 · Prezos, inflación e tiques 41
3.1 Prezo e valor 43
3.2 A inflación e o poder adquisitivo 44
3.3 A factura e o tique 46
3.4 Gardar o tique: proba e garantía 49
3.5 Comparar prezos con cabeza 50

Unidade 4 · Ingresos, nómina e impostos 57
4.1 De onde vén o diñeiro 59
4.2 A nómina: que é e como se le 60
4.3 Salario bruto e neto 61
4.4 Os impostos 63
4.5 Para que serven: o Estado do benestar 65

SEGUNDO TRIMESTRE

Unidade 5 · O meu orzamento 73
5.1 Por que facer un orzamento 75
5.2 Gastos fixos e variables 76
5.3 Técnicas manuais e dixitais 78
5.4 Priorizar: necesidade, desexo, urxencia 80
5.5 Axustar cando non chega 81

Unidade 6 · Aforrar e conseguir ingresos 89
6.1 Aforrar cun obxectivo 91
6.2 O fondo de emerxencia 92
6.3 Estratexias para aforrar 95
6.4 Ingresos legais á túa idade 96
6.5 Aforrar non é investir 98

Unidade 7 · A conta bancaria e outros produtos 105
7.1 Que fai un banco 107
7.2 A conta corrente e a conta de pagamentos básica 108
7.3 Comisións e condicións 110
7.4 Outros produtos: depósitos, tarxetas, seguros 112
7.5 Banca dixital 114

Unidade 8 · Pedir prestado 121
8.1 Préstamo, crédito e descuberto 123
8.2 O prezo do diñeiro: xuro e TAE 124
8.3 Custo total e cota 125
8.4 «Compra agora, paga despois» e minicréditos 127
8.5 Podo devolvelo? 129

TERCEIRO TRIMESTRE

Unidade 9 · Investir: rendibilidade e risco 137
9.1 Aforrar, investir e especular 139
9.2 Rendibilidade, risco e liquidez 140
9.3 Diversificar 142
9.4 Criptoactivos e ofertas demasiado boas 143
9.5 Emocións e sesgos ao investir 145

Unidade 10 · Fraudes e ciberseguridade 153
10.1 Phishing, smishing e vishing 155
10.2 Outras estafas 157
10.3 Os teus datos valen diñeiro 158
10.4 Contrasinais e dobre factor 159
10.5 Se che pasou: que facer 161

Unidade 11 · Comprar con dereitos 169
11.1 Dereitos e obrigas de quen compra 171
11.2 A garantía 172
11.3 Comprar a distancia: 14 días para desistir 173
11.4 Por que custa o que custa 175
11.5 Reclamar 177

Unidade 12 · Consumir de xeito responsable 185
12.1 Como decidimos o que mercamos 187
12.2 A publicidade e os influencers 189
12.3 Etiquetas que informan 191
12.4 Segunda man, reparar e reciclar 192
12.5 Economía social e empresas responsables 194

Glosario 201

Ferramentas 204

Fontes 207

O teu proxecto

Durante o curso preparas co teu equipo a «Guía de diñeiro para 1.º»: doce fichas para o alumnado de 1.º de ESO. Cada unidade achega unha ficha; ao pechar as unidades 4, 8 e 12 fas unha entrega.

As doce fichas

Ficha E1. Como comprobar un billete (unidade 1) 21
Ficha E2. Táboa de medios de pagamento (unidade 2) 37
Ficha E3. Le o teu tique (unidade 3) 53
Ficha E4. Nómina explicada (unidade 4) 69
Ficha E5. Plantilla de orzamento (unidade 5) 85
Ficha E6. Plan de aforro (unidade 6) 101
Ficha E7. Comparador de contas (unidade 7) 117
Ficha E8. Antes de aprazar (unidade 8) 133
Ficha E9. Semáforo de investimentos (unidade 9) 149
Ficha E10. Protocolo antifraude (unidade 10) 165
Ficha E11. Guía de reclamación (unidade 11) 181
Ficha E12. Guía completa (unidade 12) 197

Como traballarás. Cada ficha comeza nunha caixa «Para o teu proxecto» e remata na situación de aprendizaxe. Usa sempre datos ficticios: nunca os da túa familia. Avalíanse a claridade e a exactitude da ficha para quen a lea.

Unha ficha mellórase. Garda cada versión coa súa data e anota que dato ou que comentario te fixo cambiala.

O meu rexistro de versións

Ficha E1.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E2.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E3.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E4.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E5.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E6.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E7.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E8.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E9.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E10.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E11.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____
Ficha E12.	Versión	_____	Data	_____	Revisado por _____

Antes de escoller

Cada unidade remata cun episodio de «Antes de escoller», a novela do curso. Seis alumnos de 3.º B do IES Ribera Norte de Valdelana atópanse co diñeiro de cada día, cometen os seus primeiros erros e acaban preparando unha «Guía de diñeiro para 1.º».

Doce episodios. De setembro a xuño, cada episodio expón unha decisión cos conceptos da súa unidade e remata cun final aberto.

Despois do episodio. A situación de aprendizaxe sae do que lles pasa aos personaxes; o informe do autor achega unha segunda ollada con datos e fontes.

Ficción. O instituto, Valdelana, os personaxes e as aplicacións son ficticios. As respostas de IA que aparecen están impresas e son simuladas.

Quen é quen

As persoas da novela «Antes de escoller».

3.º B do IES Ribera Norte

Lucía. Organizada, compáralo todo; leva as contas do grupo.

Hugo. Humor e decisións rápidas; pasa os fins de semana no bar da súa familia, onde observa como se cobra e se dá o cambio.

Salma. Observadora e directa; fala tres linguas e fíxase no que outros pasan por alto.

Dani. Domina as aplicacións e os trucos do móbil.

Martina. Deportista federada e disciplinada.

Iker. Produce música na casa; ironía tranquila.

Inés. Profesora de Cultura Financeira: pregunta máis do que responde e pide fontes.

Unha novela. O instituto, os personaxes e as aplicacións do libro son ficticios. As respostas de IA que aparecen están impresas e son simuladas.

UNIDADE 1

O diñeiro e as súas formas

Antes de escoller · Un billete raro

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Explicar para que serve o diñeiro e que problemas tiña o troco.
- Explicar que formas toma o diñeiro: efectivo, saldo nunha conta e diñeiro electrónico.
- Distinguir o efectivo dos saldos bancarios, das tarxetas agasallo e dos criptoactivos.
- Comprobar un billete co método «toca, mira, xira».
- Saber que facer se recibes un billete falso ou un roto.
- Calcular un cambio de moeda sinxelo e explicar por que un criptoactivo non ten curso legal.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É outubro en 3.º B do IES Ribera Norte. Este sábado é a feira de outono de Valdelana e o grupo quedou na praza. Hugo, que xa dá unha man na caixa do bar da súa familia, sabe que un billete se mira antes de gardalo; o que non sabe é como se mira un billete de verdade. Inés Varela deixou unha pregunta na lousa: como comprobas que un billete é auténtico e podes fiar do seu valor?

PARA COMEZAR

1. Como comprobas que un billete é auténtico e podes fiar do seu valor? Que mirarías primeiro?
2. Se tes 20 € no peto e outros 20 € nunha conta, é «o mesmo diñeiro»? En que cambia como os usas?
3. Por que unha tarxeta agasallo dunha tenda non se pode usar en calquera sitio?
4. Se un cliente che dese un billete que sospeitas que é falso, que farías?

1.1 Para que serve o diñeiro

Case ninguén para a pensar que é o diñeiro ata que lle falta ou lle dan un que non vale. Comecemos polo básico: para que o usamos.

Imaxina que Iker ten un cómic que xa leu e quere un bocadillo. Para conseguilo tería que atopar alguén que teña bocadillos e, ademais, queira un cómic. Iso é o **troco**: intercambiar unha cousa por outra sen diñeiro. Funciona mal, porque as dúas persoas teñen que querer o que ofrece a outra ao mesmo tempo. Ademais, cantos bocadillos vale un cómic? Co diñeiro, en cambio, Iker pode vender o cómic a unha persoa e mercar o bocadillo a outra, sen que ningunha das dúas queira o produto da outra: o diñeiro fai de intermediario.

O **diñeiro** resolve eses problemas. É un medio de pagamento amplamente aceptado a cambio de bens e servizos, e serve para tres cousas distintas, que convén non mesturar. O troco non desapareceu: segue entre amizades, cando ninguén ten présa nin prezo fixo.

A primeira é ser **medio de cambio**: con el pagas. Hugo dá unhas moedas por un cartucho de améndoas garrapiñadas e o vendedor acéptaas porque a el tamén llas aceptarán noutro sitio. Ninguén ten que querer garrapiñadas nin cómics: todos aceptan diñeiro.

A segunda é ser **unidade de conta**: con el miden e compáranse os prezos. Un bocadillo a 4 € e un caderno a 3 € compáranse e súmanse porque todo se expresa en euros. Sen esa medida común, comparar sería moi complicado, como medir con regras de tamaños distintos.

As tres funcións van xuntas, pero non sempre fallan á vez. Se os prezos suben moi axiña, o diñeiro segue servindo para pagar e comparar, pero garda mal o seu valor.

A terceira é ser **depósito de valor**: gardar diñeiro hoxe permite mercar algo dentro dun tempo. Lucía aparta 30 € para un agasallo do mes que vén. Funciona ben mentres o diñeiro conserve o seu valor (na unidade 3 verás por que ás veces se merca menos).

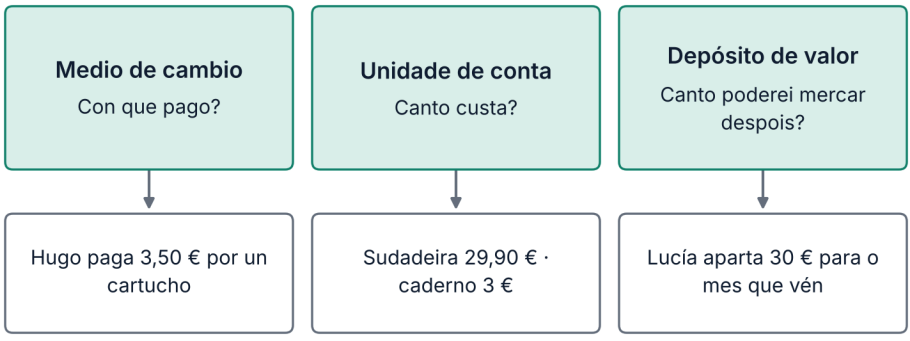

Figura 1.1. As tres funcións do diñeiro

CLAVE · AS FUNCIÓNS DO DIÑEIRO

O diñeiro serve para pagar (medio de cambio), para comparar prezos (unidade de conta) e para gardar poder de compra (depósito de valor).

Por que aceptamos un anaco de papel ou un número nunha pantalla a cambio de cousas de verdade? Porque confiamos en que os demais tamén o aceptarán: esa confianza sostén o diñeiro. Sen ela, un billete sería só un papel con debuxos.

O diñeiro que usamos aquí é o **euro**. Os billetes e as moedas en euros teñen **curso legal**: son o diñeiro oficial, recoñecido pola lei como medio de pagamento. Os billetes emítenos o Banco Central Europeo (BCE) e os bancos centrais nacionais do Eurosistema, entre eles o Banco de España; as moedas emítenas os Estados da zona do euro, coa aprobación do BCE sobre cantas se fabrican. Úsano 21 países. Unha tarxeta agasallo dunha tenda, unha moeda dun videoxogo ou os puntos dun supermercado non teñen curso legal: só valen onde o seu emisor o decidiu. Cun vale non podes pagar o autobús; un billete de 5 € pode servir para moitos servizos, se admiten efectivo.

ACTIVIDADES

1. Indica que función do diñeiro está en xogo en cada caso: a) Hugo paga 3,50 € por un cartucho; b) un escaparate mostra unha sudadeira a 29,90 € e outra a 35 €; c) Lucía garda 30 € para dentro dun mes.

2. Salma quere cambiar un caderno novo por unhas entradas de cine cunha persoa que non necesita cadernos. Explica coas túas palabras por que o troco se atasca e que cambia se as dúas usan euros.

1.2 As formas do diñeiro

O mesmo diñeiro pode ser un billete na carteira ou un número nunha pantalla. Cambia a forma, non que sexa diñeiro.

O diñeiro que usamos pode presentarse de tres formas. En 2026 só os billetes e as moedas en euros teñen curso legal na zona do euro; os saldos bancarios e o diñeiro electrónico están en euros, pero son outra cousa. O **efectivo** son os billetes e as moedas: tócalo, levalo enriba e non necesitas conexión. É útil para gastos pequenos e non xera por si só un apuntamento no teu extracto, aínda que unha compra pode deixar tique ou outros rexistros. Pérdese, róubase e non gaña nada na carteira.

O **diñeiro bancario** é o saldo dunha conta: unha cantidade anotada no teu banco, que cha devolve cando a pides. Non se ve, pero móvese: ao pagar con tarxeta ou facer unha transferencia, o banco resta do teu saldo e suma ao doutra persoa, sen que se desprace ningún billete.

O **diñeiro electrónico** é o saldo cargado de antemán nalgunhas tarxetas de prepago e moedeiros dixitais. Outras tarxetas, en cambio, só dan acceso ao saldo dunha conta: hai que mirar como funciona cada produto. Cando o é, só se gasta o que se cargou, e iso axuda a non pasarse.

Un exemplo: se Hugo saca 10 € dun caixeiro automático, terá 10 € menos na súa conta e 10 € máis no peto, pero a mesma cantidade total: non gañou nin perdeu nada, só cambiou a forma na que o ten. Cada forma serve mellor nun caso: as moedas, para o bocadillo do bar; o diñeiro bancario ou electrónico, para reservar un albergue por internet, porque non podes mandar un billete pola rede. E unha tarxeta de prepago é útil cando alguén novo quere gastar só o que cargou. Non hai unha forma «mellor»: hai unha que encaixa mellor con cada situación. O efectivo non aparece como pagamento individual no teu extracto; o diñeiro bancario e o electrónico si, e iso axuda a levar as contas.

CLAVE · UNHA CANTIDADE, TRES FORMAS

Efectivo, saldo en conta e saldo electrónico son tres formas do diñeiro que usamos en euros; só os billetes e as moedas teñen curso legal. E unha tarxeta agasallo, os puntos dunha tenda ou unha moeda dun xogo son outra cousa: un vale que só se usa onde o seu emisor o admite.

Caso · Canto diñeiro ten Hugo?

Hugo revisa o que leva enriba e o que ten na súa conta júnior (suposto didáctico). Quere saber canto diñeiro ten e canto pode gastar en calquera sitio.

O que ten Hugo	Cálculo	Importe
Billetes	2 × 10 € + 1 × 5 €	25,00 €
Moedas	Suma de moedas	7,40 €
Conta júnior (depósito bancario)	Saldo dispoñible	63,20 €
Tarxeta agasallo dunha tenda	Valor impreso	15,00 €

Paso 1. Calcula o efectivo: 25,00 + 7,40 = 32,40 €.

Paso 2. Suma o efectivo (32,40 €) e o saldo da conta (63,20 €): 32,40 + 63,20 = **95,60 €**. Só os 32,40 € en billetes e moedas son efectivo de curso legal. A tarxeta agasallo déixase á parte: é poder de compra restrinxido, non diñeiro que se poida usar en calquera sitio.

Paso 3. Que parte é efectivo: 32,40 / 95,60 = 33,9 %. Co efectivo (**32,40 €**) pode pagar nos lugares nos que se admita ese medio, sen tarxeta nin conexión.

Que significa: Hugo ten 95,60 € entre efectivo e conta e, ademais, unha tarxeta agasallo de 15 €. Os seus recursos suman 110,60 €, pero eses 15 € só poden empregarse onde admita a tarxeta. Contar o vale como diñeiro libre levaría a decidir cunha cantidade que non ten. Por iso convén separar as cifras: 95,60 € é o que pode gastar con liberdade e 32,40 € o que leva no peto.

DATO

Na zona do euro circulan máis de 31.000 millóns de billetes, cun valor superior a 1,6 billóns de euros, e máis de 150.000 millóns de moedas. Fonte: BCE, discurso de Piero Cipollone, 14/09/2026 (consulta: 11/2026).

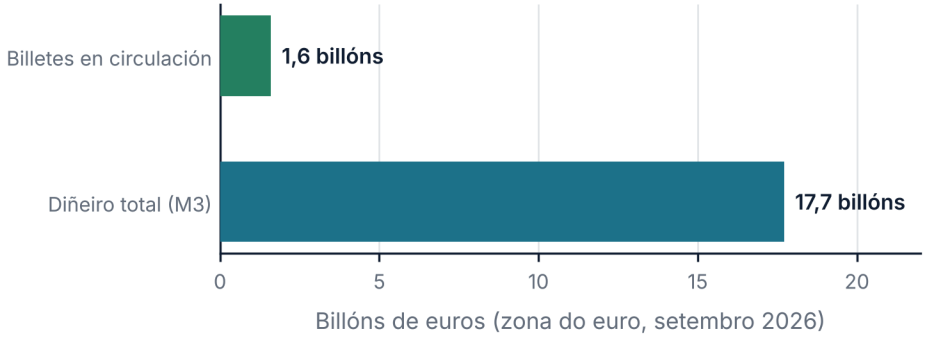

Fonte: BCE (set. 2026). Os billetes representan arredor do 9 % de M3.

Figura 1.2. Os billetes son unha parte pequena do diñeiro total da zona do euro (M3)

O diñeiro total da zona do euro (M3) inclúe o efectivo e outros activos líquidos; o resto son sobre todo depósitos e outros instrumentos monetarios. Billetes fronte a M3: 1,6 ÷ 17,7 ≈ 9,0 %. M3 non mide toda a riqueza. O efectivo é a forma máis visible, non a máis abundante. Iso non significa que sobre: cumpre funcións que o resto non cobre, como pagar sen conexión ou sen conta bancaria, e por iso os bancos centrais seguen emitíndoo e vixiándoo.

Para practicar a lectura dun documento, mira o extracto da conta júnior de Hugo deste mes:

Data	Concepto	Importe	Saldo
1 out.	Saldo anterior		58,20 €
3 out.	Ingreso da paga	20,00 €	78,20 €
11 out.	Pagamento con tarxeta no cine	−9,00 €	69,20 €
17 out.	Retirada en caixeiro automático	−6,00 €	63,20 €

Un extracto é a lista de movementos dunha conta: «Importe» di canto entra ou sae (con signo menos se sae) e «Saldo», canto queda despois. Lese de arriba abaixo: se o saldo final non coincide co que esperas, algo non cadra e convén preguntar ao banco. Revisar o extracto de cando en vez é a mellor maneira de decatarse dun cargo que non recoñeces.

ACTIVIDADES

3. Clasifica cada importe como efectivo, diñeiro bancario, diñeiro electrónico ou vale que non é diñeiro de uso xeral: a) 12 € en moedas e billetes; b) 40 € de saldo nunha conta; c) 10 € de saldo nunha tarxeta dunha tenda de roupa; d) 25 € cargados nunha tarxeta de prepago.

4. Le o extracto de Hugo. Canto diñeiro saíu en total? Que movemento converte diñeiro bancario en efectivo? Comproba que o saldo final coincide co do caso.

5. *Amplía.* Berta ten 18,50 € en efectivo e 41,50 € na súa conta. Calcula o seu total e a porcentaxe en efectivo. Cambian se saca 20 € do caixeiro automático?

1.3 Billetes e moedas auténticos

Algúns billetes falsos son difíciles de recoñecer. Con tres xestos e uns segundos detéctanse moitos.

Os billetes de euro levan elementos de seguridade que se notan sen ningún aparello. Os bancos centrais propoñen un método de tres xestos: **tocar, mirar e xirar**. Abonda con comprobar varios elementos e fixarse en se algún falla. Non fai falta facelo con todos os billetes, pero si cos de importe alto e con calquera que che desperte dúbidas.

Con **tocar**, nótase o **relevo**: a impresión das cifras grandes e das letras séntese algo elevada. Con **mirar**, levántase o billete contra a luz: aparece a **marca de auga**, vese o **fío de seguridade** como unha banda escura continua e, nalgúns billetes, a **ventá con retrato**. Con **xirar**, inclínase o billete: o **número esmeralda** cambia de cor e o **holograma** mostra imaxes que cambian. Ollo: nos billetes da serie Europa, cada denominación ten os seus propios elementos e non todos aparecen en todos os billetes; os da primeira serie, con outros elementos, seguen sendo válidos.

Figura 1.3. Toca, mira, xira: esquema orientativo; non todos os elementos están en cada billete

As **moedas** de euro teñen unha cara común, igual en todos os países, e outra nacional, distinta en cada país, pero valen igual en todas partes. Tamén se comproban: as de 1 € e 2 € teñen dous metais distintos (un centro e un anel exterior de cores diferentes) e un bordo traballado. As de 1 € e 2 € están feitas con dous metais distintos (un centro e un anel exterior de cores diferentes); o seu bordo está traballado e ten un debuxo en relevo. Se dubidas dunha moeda, compara peso, acabado, relevo e canto cunha auténtica; o son por si só non demostra nada.

Se dubidas, compara con outro billete que saibas que é bo e comproba varios elementos: unha imitación pode copiar algún, pero é difícil que copie todos. Fíxate tamén en cousas sinxelas: un papel que se desfai, tinta que se corre ou un tamaño distinto do habitual son avisos de que algo non vai ben. En caso de dúbida, ninguén te obriga a decidir no acto: podes pedir outro medio de pagamento.

COMO DECIDIMOS

Présa e confianza. *Mecanismo:* con présa, aceptamos o que nos dan sen comprobalo; e damos máis crédito ao que vén de alguén que parece de fiar. *Exemplo:* nunha cola de dez persoas, ninguén levanta un billete a contraluz. *Límite:* comprobar tarda uns segundos e non esixe desconfiar de ninguén.

Caso · Comprobar un billete de 50 €

Hugo axuda ao vendedor do posto de garrapiñadas a comprobar un billete de 50 € que lle deron nun sábado con moita xente. Hai que decidir que facer e canto hai en xogo. Suposto didáctico: o posto gaña 1,25 € por cada cartucho que vende, a 3,50 € o cartucho.

Comprobación	Que se fai	Resultado no caso
Tocar	Comprobar o relevo das cifras, das letras e das zonas impresas	Sen relevo: falla
Mirar	Levantalo a contraluz	Sen marca de auga: falla
Xirar	Inclinalo	O número non cambia de cor: falla

Paso 1. Toca: a impresión das cifras grandes debería notarse con relevo, e non se nota. Falla.

Paso 2. Mira: a contraluz non hai marca de auga nin fío de seguridade. Falla.

Paso 3. Xira: o número esmeralda non cambia de cor. Falla. Con tres comprobacións falladas e a comparación cun billete bo, o billete non é de fiar.

Paso 4. Decide, sen acusar: «Este billete non me convence; ten outro, ou quere pagar con tarxeta?». Non se lle chama ladrón a ninguén; a persoa pode telo recibido sen sabelo. E mídese o que hai en xogo: aceptar un billete de 50 € falso sería quedar sen eses 50 €, ademais do cambio e do produto entregados. Para compensar un ingreso de 50 € cun marxe de 1,25 € por cartucho, farían falta 50 / 1,25 = **40 cartuchos** máis.

Que significa: se algo non cadra, repite a comprobación e contrasta cun billete auténtico da serie; se a sospeita persiste, pide outro medio de pagamento. Os 40 cartuchos non son as unidades que se venderon con ese billete, senón unha forma de medir o esforzo que custa recuperar ese diñeiro. Decidir ten un custo (a cola pode marchar), pero aceptar un billete falso custa moito máis. O límite: estes xestos están pensados para billetes do euro; non serven para saber se un billete doutra moeda ou unha imitación de xoguete ten valor.

ACTIVIDADES

6. Ordena estes elementos (relevo, marca de auga, número esmeralda, fío de seguridade) en «tocar», «mirar» e «xirar», e explica por que convén comprobar varios.
7. Un cliente dáche un billete que falla no relevo pero ten marca de auga. Explica que farías e que lle dirías, sen acusalo de nada.
8. *Amplía.* Se aceptas un billete falso de 20 € nunha tenda onde gañas 0,80 € por produto, cantos produtos vendes para compensalo? E se gañas 2 €?

1.4 Que facer ante un billete falso

Quen recibe un billete falso sen sabelo perde ese diñeiro. Quen llo pasa a outro sabendo que é falso comete un delito.

Se sospeitas que un billete é falso, **non o devolvas á circulación**: non o uses para pagar nin llo deas a outra persoa, aínda que ti o recibises de boa fe. Un billete falso non vale nada e non se cambia por un bo: perde ese diñeiro quen o recibe sen darse conta.

A NORMA DI

«O que habendo recibido de boa fe moeda falsa a expenda ou distribúa despois de constarlle a súa falsidade será castigado coa pena de prisión de tres a seis meses ou multa de seis a vinte e catro meses. Con todo, se o valor aparente da moeda non excedese de 400 euros, impoñerase a pena de multa de un a tres meses» (Código Penal, art. 386.3).

Que se fai depende do momento. Se aínda non o aceptaches, non o aceptes: explica que dubidas de que sexa auténtico e pide outro medio de pagamento, sen poñer en dúbida a boa fe de ninguén. Se xa o recibiches, non o poñas en circulación e entrégao á policía, a unha entidade de crédito ou ao Banco de España; se é auténtico, recuperará o seu valor, e se é falso, non se canxea. Ás veces quen o pasou non o sabía: o trato debe ser tranquilo.

Se es menor e estás atendendo un posto, informa á persoa adulta responsable; non enfrontes nin reteñas pola túa conta a ninguén. O obxectivo é sacar o billete de circulación.

Distinto é un **billete deteriorado**: roto, queimado ou mollado, pero auténtico. Eses billetes pódense levar ao Banco de España ou a unha entidade para canxealos, con condicións: como regra xeral, presentar máis da metade do billete ou demostrar que a parte que falta foi destruída, e tras comprobar que é auténtico. O canxe de billetes estragados a propósito pode denegarse, salvo se se demostra boa fe.

PARA O TEU PROXECTO · E1

Prepara a ficha E1, «Como comprobar un billete», da «Guía de diñeiro para 1.º de ESO»: un esquema de «toca, mira, xira» coas túas palabras e unha frase para dicir sen acusar a ninguén. Usa un debuxo esquemático; non copies un billete real.

ACTIVIDADES

9. Un amigo cre que un billete de 20 € que lle deron é falso e pensa «colarllo» a outro nun bar. Explica por que non debe facelo e que debe facer.
10. *Amplía.* Un billete de 10 € mollouse e rompeuse pola metade. É falso ou deteriorado? Que se fai con cada tipo e quen perde diñeiro en cada caso?

1.5 Outras moedas e diñeiro dixital

O euro non é a única moeda do mundo. E non todo o que se chama «moeda» é diñeiro.

Ao viaxar a un país con outra moeda, como o Reino Unido, hai que cambiar euros por libras. O **tipo de cambio** di cantas unidades dunha moeda se obteñen por outra. Se 1 € equivale a 0,85 libras (cifra ficticia), 100 € convértense en 100 × 0,85 = 85 libras. Se ademais a casa de cambio cobra unha **comisión** do 3 %, recibirás menos. Supoñemos que desconta o 3 % dos euros antes de cambialos, sen outros cargos: 100 × (1 − 0,03) × 0,85 = 82,45 libras. Compara sempre canto che dan ao final. O tipo de cambio varía cada día: antes de cambiar, mira o que che aplican e a comisión.

O **euro dixital** sería diñeiro público dixital do Eurosistema, distinto do saldo dunha conta bancaria e do diñeiro electrónico que emiten empresas. En novembro de 2026 segue sendo un proxecto e aínda non se puxo en circulación. Os billetes e as moedas seguen sendo, hoxe, o diñeiro oficial en efectivo, e podes seguir pagando con eles como sempre.

Outra cousa son os **criptoactivos**, representacións dixitais que se transfiren por internet. En España, os criptoactivos non teñen curso legal. Algúns poden flutuar moito, pero hai distintos tipos e non todos se comportan igual. Verásos na unidade 9. Cando oias falar de «moeda» ou «diñeiro dixital», pregunta sempre quen o emite e quen o acepta. Por agora, queda cunha idea: que algo se chame «moeda» non abonda para que teña curso legal; hai que preguntar quen o emite e quen o acepta.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «O euro dixital xa substitúe ao efectivo desde 2025: os billetes e as moedas están en desuso e xa non se poden usar».
Que comprobar. En que fonte oficial o viches? Que banco central emite o euro e que di sobre o efectivo? A resposta dá unha data concreta sen amosar proba?

ACTIVIDADES

11. Un viaxeiro cambia 200 € a libras co tipo do texto (1 € = 0,85 libras; non apliques comisións). Cantas libras obtén? Se unha tenda lle cobra 17 libras por unha sudadeira, canto son en euros?
12. *Amplía.* Explica coas túas palabras tres diferenzas entre o efectivo de curso legal e un criptoactivo, e por que a expresión «diñeiro dixital» pode confundir.

ANTES DE ESCOLLER

Un billete raro

Sábado de outubro, feira de outono na praza de Valdelana. Cheiraba a azucre torrado. O grupo quedara xunto á fonte e acabou, como todos os anos, diante do posto de garrapiñadas, cos seus toldos vermellos e unha cola de dez persoas. Hugo chegou o primeiro, coa sudadeira granate e as moedas xa preparadas.

—Catro cartuchos —dixo—. A tres con cincuenta, catorce euros.

O vendedor, un home de cabelo cano con mandil de lona, removía o cobre, enchía cartuchos e cobraba á vez.

—Catorce, si. Un momento, rapaz. —Sacou do caixón un billete de cincuenta e púxoo na palma de Hugo—. Ti que traballas nun bar, mírame isto. Deumo unha señora a primeira hora e dáme mala espiña.

Hugo sostivo o billete entre dous dedos. Dobrouno un pouco, achegouno á orella e fíxoo cruxir.

—Está brando —dixo—. E non brilla. Este billete non soa igual.

—O ruído non abonda —dixo Lucía—. Hai que comprobar relevo, marca de auga e holograma.

—E iso como se comproba? —preguntou Salma, co caderno verde aberto—. Vale, pero dío claro.

—A ver, por partes —dixo Lucía, xa co móbil na man—. Busco a web do Banco de España. Di que se fai con tres xestos: tocar, mirar, xirar.

—Mira, mira —dixo Dani—. Hai aplicacións que escanean billetes.

—Seguro? —preguntou Lucía—. Primeiro facémolo coas mans.

Detrás, a cola medraba. Alguén bufou.

—Coa présa acéptanse os billetes sen miralos —dixo Hugo, case para si—. Por iso os falsos pasan. Miña nai repíteo no bar: aínda que haxa cola, o billete grande mírase.

—Veña, sen rodeos —dixo Martina, e colocouse xunto ao mostrador—. Deixádeo aí, enriba do papel, e que non o toque ninguén máis. Xa o apalpamos demasiados.

Hugo deixouno sobre o papel. Entre todos repasaron o que dicía a web. Primeiro o relevo: a impresión das cifras grandes debía presentar relevo, e alí non se notaba. Despois levantárono contra o sol: a marca de auga non aparecía, nin o fío escuro. Ao inclinalo, o número verde non cambiaba de cor.

—Xa —dixo Iker, que non abrira a boca desde que chegaran—. Tres de tres.

O vendedor pasou a man pola cara.

—Cincuenta euros —murmurou—. Dei corenta e seis con cincuenta de cambio á señora, e agora isto.

—Cantos cartuchos son cincuenta euros? —preguntou Hugo en voz baixa. Fixo a conta de cabeza—. A ollo, se gaña un euro con vinte e cinco en cada un, corenta.

—Corenta —repetiu o vendedor—. Unha mañá enteira.

—Non llo pode dar a outro cliente? —preguntou Dani—. Ninguén se vai dar conta.

Ninguén contestou de seguida. O vendedor mirou o billete e mirou a cola.

—Entón o que o reciba perde os cincuenta —dixo por fin—. E pasaralle ao seguinte. Non. Isto non sae do meu posto.

Envolveuno no papel sen tocalo cos dedos e gardouno nun peto do mandil. Díxolles aos que esperaban que ía á caseta da policía local e que volvería de seguida; dúas persoas máis marcharon. Cobroulle os catro cartuchos a Hugo, que pagou coas súas moedas, e deulle as grazas sen sorrir. Hugo repartiu os cartuchos. Ninguén tiña moita fame. Lucía miraba o móbil sen ler nada. Martina quedou cos brazos cruzados, mirando o sitio onde estivera o billete.

—Eu só quería que fose rápido —dixo Dani ao fin.

—Xa —dixo Hugo—. Pois foi o máis lento da mañá.

—Entón, quen perde cun billete falso? —preguntou Salma, e apuntouno no caderno—. O que o fai? A señora, que non o sabía? O vendedor?

—Depende de para quen —dixo Iker.

O luns, Inés entrou na clase coa súa cunca branca e un feixe de tarxetas de cartolina. En cada unha debuxara un billete de xoguete. Repartiunas boca abaixo. Ninguén tocou a súa antes de que ela rematase de falar; todos miraban a cartolina sen atreverse a darlle a volta.

—Mirade a vosa —dixo—. E dicídeme como sabedes se é boa.

Na feira, Hugo sostén cartuchos mentres o vendedor sinala o cartel de prezos e o grupo agarda.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

Caixeiro por un día

Reto. Nunha feira de clase, cada equipo atende un posto con fichas de billetes ficticias e debe decidir que facer cos que non pasan a comprobación. Non se trata de acusar a ninguén, senón de comprobar e decidir cunha regra común. **Produto.** Unha lista de control de «toca, mira, xira» e un protocolo de que dicir e facer ante un billete dubidoso, que alimentará a ficha E1 da «Guía de diñeiro para 1.º de ESO». **Datos.** Cada posto vende tres produtos a 1,50 €, 2,50 € e 3,50 €, e cada tarxeta de simulación indica se aparecen ou faltan seis trazos: relevo, marca de auga, fío, holograma, número esmeralda e ventá con retrato. Para comprobar relevo e efectos ópticos reais, usa un billete auténtico baixo supervisión da persoa que ensina. En Galicia, como no resto de España, o euro é a moeda oficial e as normas sobre moeda falsa son as do Código Penal estatal. **Comprobación individual.** Sen axuda, comproba unha ficha que che entregue a persoa que ensina, di que elementos fallan e escribe en tres liñas que farías e que dirías.

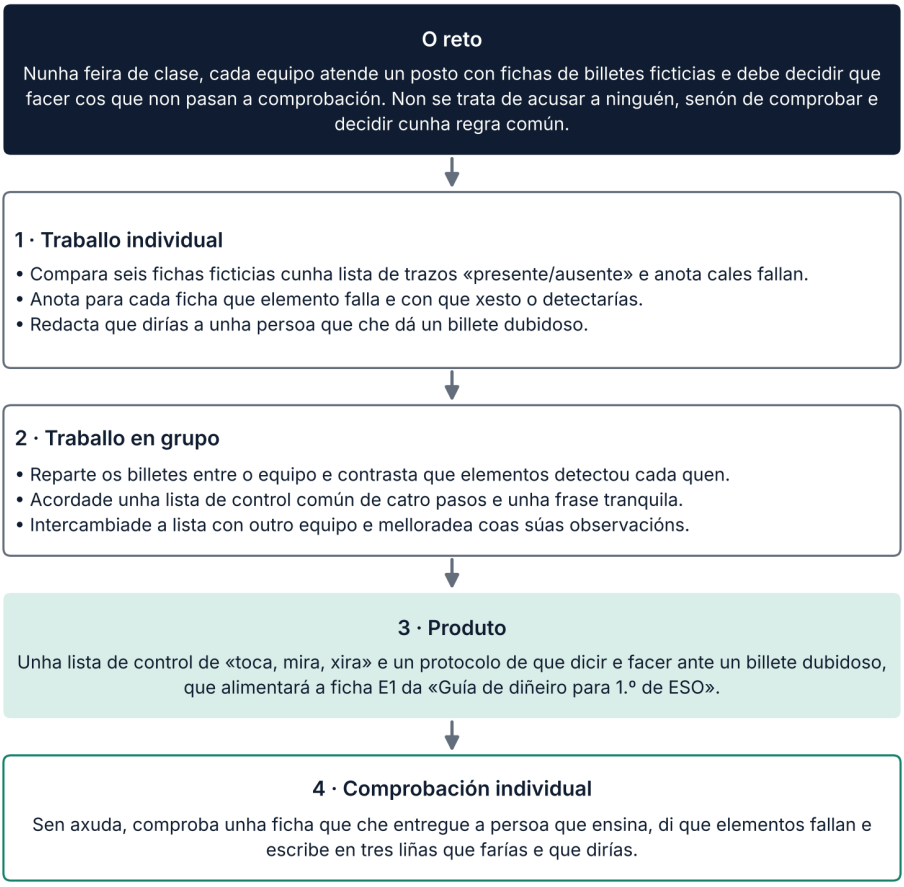

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

O diñeiro que non ves

Cando pensamos en diñeiro, a imaxe que vén é un billete. Pero case todo o diñeiro que existe non se pode tocar. En setembro de 2026, segundo os datos do Banco Central Europeo, o diñeiro total da zona do euro (M3) rondaba os 17,7 billóns de euros, e os billetes en circulación, máis de 1,6 billóns. Os billetes equivalen aproximadamente ao 9 % de M3. É unha comparación de stocks, non de compras pagadas en efectivo, e de ordes de magnitude, non de cifras exactas, porque cada indicador se mide de forma distinta; M3 inclúe o efectivo e outros activos líquidos, sobre todo depósitos.

Aínda así, o efectivo importa. Hai máis de 31.000 millóns de billetes, de modo que 1,6 billóns ÷ 31.000 millóns ≈ 52 € por billete. É unha media: por si soa non indica como se usa cada billete. En España, segundo o Estudio sobre hábitos en el uso del efectivo 2026 do Banco de España (26/10/2026), o 57 % da poboación usa o efectivo como medio principal nas súas compras en tendas físicas, a tarxeta física un 25 % e o móbil un 18 %; en 2025 eran o 57 %, o 27 % e o 15 %. E segundo o BCE, en 2026 o 92 % das empresas con tenda física da zona do euro aceptaba efectivo (porcentaxe de empresas que aceptan o medio, non de pagamentos realizados).

Por que segue importando, entón? Primeiro, porque funciona sen conexión: se falla a corrente ou a rede, o efectivo segue valendo. Segundo, porque non necesita conta nin tarxeta, e isto conta para quen aínda non ten acceso a elas ou non se manexa ben coa tecnoloxía. Terceiro, porque permite controlar o gasto: o que ves saír da carteira nótalo. Pero ten un prezo: pérdese, róubase e, como vimos no episodio, falsifícase.

Un exemplo próximo: unha paga de 20 € pode chegar nun billete, por transferencia ou cargada nunha tarxeta de prepago. É o mesmo valor, pero con distinto risco: o billete pérdese sen deixar rastro, a transferencia pódese revisar e a tarxeta bloquéase se desaparece.

Cada forma de diñeiro ten vantaxes e inconvenientes, e ningunha serve igual para todo. Mentres os bancos centrais vixían o efectivo e preparan novas formas de diñeiro, o sensato para unha persoa é coñecer as tres formas, saber que é diñeiro de curso legal e que non, e comprobar o que recibe. Quizais a pregunta non sexa cal desaparecerá antes, senón cal usarás en cada momento. Esta unidade deuche ferramentas para decidilo con criterio.

CLAVE · TRES PREGUNTAS ANTE CALQUERA DIÑEIRO

Ten curso legal ou só vale nun sitio? Que pasa se o perdo ou mo rouban? Como comprobo que é auténtico antes de aceptalo?

Fonte: Banco Central Europeo, estatísticas monetarias (set. 2026) e discurso de P. Cipollone (14/09/2026); Banco de España, Estudio sobre hábitos en el uso del efectivo 2026 (nota de 26/10/2026) e 2025; BCE, enquisa sobre o uso do efectivo polas empresas (13/08/2026) (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. Por que o vendedor decide que o billete «non sae do seu posto»? Explica cunha frase do episodio quen perdería os 50 € se llo pasase a outro cliente e por que o final queda aberto.
14. Cos datos do episodio, se o vendedor gaña 1,25 € en cada cartucho, cantos cartuchos son 50 €? Calcula tamén cantos cartuchos vendería se gañase 1,00 € e se gañase 2,50 €. Se xa vendeu 12 cartuchos desde que lle deron o billete, cantos lle faltan co marxe de 1,25 €?
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Se che dan un billete que parece falso, pásao noutra tenda axiña para non perder o diñeiro; se cho aceptan é que é bo». Que dous erros contén? Que comprobarías e a quen llo entregarías?
16. Le a descrición dun billete de 50 € da serie Europa: «Papel sen relevo, sen marca de auga, con fío e número esmeralda aparentemente correctos». Que elementos fallan e cales pasan a comprobación? É de fiar? Explica por que.
17. Mira o cálculo de Hugo. Unha compañeira di que ten 110,60 € de diñeiro para gastar onde queira. Explica que falla na súa afirmación, calcula canto diñeiro pode usar con liberdade e que porcentaxe dese diñeiro é efectivo:

Onde está	Importe
Efectivo (billetes e moedas)	32,40 €
Conta júnior	63,20 €
Tarxeta agasallo dunha tenda	15,00 €

18. Salma entrega 120 € nunha casa de cambio ficticia para mercar libras. Calcula primeiro cantos euros se cambian despois da comisión e logo cantas libras recibe; compara coas libras que recibiría sen comisión e explica que lle custou cambiar:

Dato	Valor
Euros entregados	120 €
Tipo de cambio	1 € = 0,85 libras
Comisión	3 % dos euros entregados

19. Un amigo di que non fai falta saber nada do diñeiro porque «todo se paga xa co móbil». Escribe un parágrafo de catro liñas con dous medios de pagamento útiles en situacións distintas e por que.
20. Transferencia individual, sen axuda: Inés entrégache unha ficha de billete ficticio. Describe tres comprobacións que farías e que lle dirías ao compañeiro que cho deu se falla algunha. Escribe despois unha frase para explicarlle a alguén de 1.º por que non se pasa un billete dubidoso a outra persoa.

ESQUEMA

RESUMO

O **diñeiro** é un medio de pagamento amplamente aceptado e serve para pagar (**medio de cambio**), para comparar prezos (**unidade de conta**) e para gardar poder de compra (**depósito de valor**). Resolve os problemas do **troco**, que esixe que dúas persoas queiran xusto o que ofrece a outra. Na zona do euro teñen **curso legal** só os billetes (emitidos polo Eurosistema) e as moedas (emitidas polos Estados do euro). En euros usamos **efectivo**, **diñeiro bancario** (o saldo dunha conta) e, en certos produtos, **diñeiro electrónico**. Unha tarxeta agasallo, os puntos dunha tenda ou un criptoactivo non teñen curso legal. Para comprobar un billete úsase o método **toca, mira, xira**, con varios elementos de seguridade (non todos están en cada billete). Se dubidas, non o aceptes; se xa o recibiches, non se devolve á circulación, porque pasalo a outro sabendo que é falso é un delito: entrégase á policía ou a unha entidade. Os billetes rotos pero auténticos pódense canxear con condicións. Antes de dar por bo calquera diñeiro convén facerse tres preguntas: se ten curso legal ou só vale nun sitio, que pasa se se perde ou cho rouban e como comprobas que é auténtico. Con outra moeda hai que usar o **tipo de cambio** e ter en conta a comisión. O euro dixital segue sendo un proxecto e aínda non se puxo en circulación.

UNIDADE 2

Pagar na tenda e en internet

Antes de escoller · Pagar a medias

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Explicar as vantaxes e os inconvenientes de pagar en efectivo e o límite que existe cos profesionais.
- Distinguir unha tarxeta de débito, unha de crédito e unha de prepago.
- Facer unha transferencia ou un pagamento polo móbil sen te equivocares de destinatario.
- Mercar en internet con cabeza e recoñecer que fai segura unha web.
- Repartir un gasto entre varias persoas e calcular quen lle debe a quen.
- Saber que facer se perdes unha tarxeta ou ves un cargo que non recoñeces.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É outubro en 3.º B do IES Ribera Norte. O grupo volveu da excursión ao acuario e hai que repartir os gastos: Lucía cargara a súa tarxeta de prepago e pagou 48 € do autobús, e as entradas mercounas Dani por internet. Dani promete resolvelo «nun momento» desde o móbil. Inés Varela escribiu na lousa unha pregunta: con que medio de pagamento te quedas, e por que?

PARA COMEZAR

1. Que medios de pagamento viches usar arredor de ti esta semana? Cal che parece máis cómodo e cal máis seguro?
2. Se pagas co móbil nunha tenda, de onde sae ese diñeiro?
3. Por que non debes usar a tarxeta doutra persoa sen permiso? E se tes a súa autorización?
4. Se nunha web che piden o número da tarxeta, que mirarías antes de dárllelo?

Efectivo

2.1

Tarxetas

2.2

Pagamentos co móbil

2.3

Mercar en liña

2.4

Se algo sae mal

2.5

2.1 Pagar en efectivo

O efectivo é o medio de pagamento máis antigo e segue vivo. Convén saber que che dá e que che quita.

Pagar en efectivo é entregar billetes e moedas a cambio de algo. Ten vantaxes claras: controlas o que gastas, porque ves saír o diñeiro, e non necesitas conta, tarxeta nin conexión. Normalmente non pagas comisión ao entregalo nunha compra, aínda que conseguilo, por exemplo nalgúns caixeiros automáticos, pode custar. E cando das o diñeiro, o pagamento remata nese momento. A moita xente gústalle tamén porque non aparece como pagamento individual no extracto, aínda que o vendedor pode rexistrar a operación.

Tamén ten inconvenientes. Se o perdes ou cho rouban, case nunca se recupera: ninguén pode «bloquear» un billete. Hai que levar cambio, e ás veces o comercio non o ten. Con cantidades grandes é incómodo e arriscado. E non serve para mercar por internet nin para pagar a distancia.

Comproba o cambio antes de gardalo. Se o bocadillo custa 4,50 € e pagas cun billete de 10 €, tense que devolver 10,00 − 4,50 = **5,50 €**. Conta as moedas diante de quen te atende, sen présa: se descobres un erro despois, podes reclamar e achegar as probas que teñas. Revisa tamén os billetes que recibes, como aprendeches na unidade 1. Se levas moito efectivo, non o ensines nin o deixes á vista: é o primeiro que se perde ou se rouba.

Hai ademais un límite legal. Para evitar a fraude e o diñeiro que non se declara, a lei prohibe pagar en efectivo operacións grandes cando unha das partes é unha empresa ou un profesional. Cando interviene unha empresa ou profesional, non se pode pagar en efectivo unha operación de importe igual ou superior a **1.000 euros**, aínda que se intente dividir en varios pagamentos; existen excepcións legais concretas. Debe usarse tarxeta, transferencia ou outro medio que deixe constancia: con eles queda anotado quen pagou a quen e canto, e con billetes non. Non afecta ao día a día dun rapaz de 14 anos, pero convén coñecelo. O límite non impide pagar con billetes nunha tenda de barrio; só obriga a usar outro medio cando o importe é grande.

A NORMA DI

«Non poderán pagarse en efectivo as operacións, nas que algunha das partes intervintes actúe en calidade de empresario ou profesional, cun importe igual ou superior a 1.000 euros ou o seu contravalor en moeda estranxeira» (Lei 7/2012, art. 7.Uno.1, na súa redacción vixente). Excepción principal: pagador particular sen domicilio fiscal en España, que o xustifique, cun limiar de 10.000 euros.

O efectivo ten tamén unha vantaxe menos visible: funciona cando falla todo o demais. Se se vai a luz, se o datáfono non conecta ou se te quedas sen batería, os billetes seguen valendo. Por iso moita xente leva sempre algo de efectivo como reserva, aínda que pague case todo con tarxeta ou móbil. O contrario tamén é certo: levar demasiado enriba é un risco.

Cando pagas en efectivo, pide sempre o **tique**: é a proba de que pagaches. É unha proba moi útil se logo hai unha dúbida ou un defecto, aínda que non a única. Na unidade 3 verás que datos leva e como gardalo.

ACTIVIDADES

1. Indica se se pode pagar en efectivo, segundo o límite explicado: a) unha bicicleta de 1.200 € nunha tenda; b) unhas zapatillas de 85 € nunha zapataría; c) un portátil de 1.000 € exactos nunha tenda.
2. Escribe dúas vantaxes e dous inconvenientes do efectivo e explica por que convén pedir o tique.

2.2 Tarxetas de débito, crédito e prepago

As tres son un anaco de plástico (ou unha tarxeta no móbil), pero de onde sae o diñeiro cambia moito.

Unha **tarxeta de débito** cobra o importe directamente da túa conta, no momento: se pagas 12 €, o teu saldo baixa 12 €. En condicións normais o pagamento queda limitado polo teu saldo e polos límites pactados; algunhas contas permiten descuberto. Unha **tarxeta de crédito** funciona doutra maneira: o banco adiántache o diñeiro e ti devólveslo despois, dunha vez ou a prazos. Podes gastar máis do que tes agora, e por iso pode haber xuros se aprazas o pagamento. Unha **tarxeta de prepago** cárgase antes cunha cantidade e o seu saldo limita o gasto. É a máis sinxela para quen está aprendendo a manexar diñeiro. Se a perdes, bloquéaa canto antes: o diñeiro non se perde necesariamente, porque poden aplicarse proteccións fronte a usos non autorizados (verás en 2.5).

As tarxetas de crédito adoitan reservarse a persoas maiores de idade. As de débito asócianse a unha conta, como a «conta júnior» de Hugo da unidade 1; as de prepago poden funcionar cun saldo cargado, segundo as condicións do produto. Poden telas mozos e mozas, con permiso e control da familia. Cada entidade fixa as súas condicións, así que convén preguntar. Se tes unha tarxeta, coidala é responsabilidade túa e da túa familia: convén acordar na casa un límite de gasto e que facer se se perde.

CLAVE · ONDE ESTÁ O DIÑEIRO

Con débito, o diñeiro sae da túa conta agora. Con crédito, o banco préstacho e ti devólveslo despois. Con prepago, o diñeiro xa estaba cargado na tarxeta antes de gastalo.

Para pagar cunha tarxeta, achégase ao datáfono (**pagamento sen contacto**) ou introdúcese nel. En compras pequenas o sistema adoita permitir pagar sen contacto, sen PIN; noutras pedirache. O **PIN** é un número secreto: non llo dis a ninguén nin se apunta xunto á tarxeta. Quen coñece o teu PIN e ten a túa tarxeta pode pagar coma se foses ti. Moitos bancos permiten ademais fixar un **límite** por operación ou por día, unha protección sinxela se alguén usa a tarxeta sen permiso.

Aprazar un pagamento pode xerar xuros ou comisións. Se unha compra de 120 € se paga en seis meses e o banco cobra xuros, ao final acábase pagando máis de 120 €. Antes de aprazar, compara o prezo ao contado, o custo total e, cando se indique, a TAE, e non só a cota de cada mes: unha cota pequena pode agochar unha compra moi cara. Verás como se calcula na unidade 8.

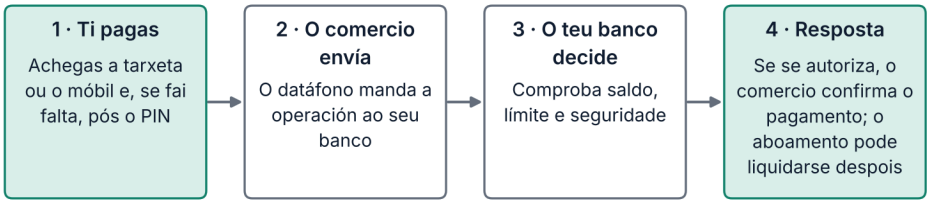

Figura 2.1. Percorrido dun pagamento con tarxeta

Ao pagar, o datáfono do comercio manda a operación ao seu banco, e este envíaa ao teu. O teu banco comproba que hai saldo ou límite e que todo é normal, e responde. Se se autoriza, o comercio confirma o pagamento; o aboamento definitivo na súa conta pode liquidarse despois. A resposta chega en poucos segundos. Por iso é útil gardar o tique ou mirar o extracto despois: alí queda anotado o pagamento coa súa data e o seu importe.

A CIENCIA DI

Pagar con tarxeta «doe» menos que pagar con billetes. Nun experimento con poxas de entradas de baloncesto, quen pensaba pagar con tarxeta ofreceu bastante máis diñeiro que quen ía pagar en efectivo (Prelec e Simester, 2001, *Marketing Letters*). Chámase «dor de pagar»: ao ver saír un billete, nótase a perda.
Límite. Foi un experimento con estudantes e unha soa poxa; non proba que con tarxeta se gaste sempre máis, só sinala unha tendencia que convén vixiar.

Caso · Débito, crédito ou prepago?

Tres situacións de Hugo e a súa conta júnior (63,20 € de saldo, como na unidade 1). Quere decidir con que medio paga cada unha e canto lle queda. Suposto didáctico: os importes son inventados.

Situación	Importe	Medio escollido	Diñeiro que queda
Un refresco e un bocadillo na cafetaría	12,00 €	Tarxeta de débito	51,20 € na conta
Reserva dun albergue: 2 noites × 18,00 €	36,00 €	Tarxeta de débito da conta	15,20 € na conta
Agasallo para un primo	20,00 €	Tarxeta de prepago (25,00 € cargados antes)	5,00 € na tarxeta

Paso 1. A cafetaría: 63,20 − 12,00 = 51,20 €. Débito: é unha compra pequena e de pagamento inmediato, e non hai motivo para aprazala nin para pedir un adianto ao banco.

Paso 2. O albergue: 2 × 18,00 = 36,00 €. Pide pagar en liña, e faise coa tarxeta de débito da conta júnior, porque a de crédito non é para menores. Conta: 51,20 − 36,00 = 15,20 €.

Paso 3. O agasallo: é unha compra puntual e para outra persoa. A prepago cargouse antes con 25,00 €, dun aforro distinto dos 63,20 € da conta: 25,00 − 20,00 = **5,00 €**. Así non toca a conta.

Que significa: entre as tres compras Hugo gastou 12,00 + 36,00 + 20,00 = **68,00 €**, e cada medio serviu para algo distinto. O límite da prepago é unha vantaxe: non pode gastar máis do cargado. Pero o caso só funciona se o saldo da conta chega para o albergue: con débito non se gasta o que non hai. Son saldos distintos: a conta queda en 15,20 € e a prepago en 5,00 €. Convén mirar os dous saldos por separado antes de pagar outra vez. E ningunha tarxeta che regala diñeiro: a prepago usa o cargado, a de débito usa o teu saldo e a de crédito pode xerar unha débeda. Escolle o medio que máis axude a non gastar de máis.

ACTIVIDADES

3. Clasifica cada situación como débito, crédito ou prepago: a) o banco adianta o importe e cóbrao a final de mes; b) o importe baixa agora da túa conta; c) pagas cunha tarxeta que cargaches con 30 € antes de ir ao cine.
4. Escolle un medio de pagamento e xustifícao en dúas liñas: a) 3 € no quiosco; b) unha entrada de 18 € mercada en liña; c) un agasallo de 20 € para un amigo sen conta.
5. *Amplía.* Unha prepago ten 30,00 € cargados e fanse tres compras de 8,50 €, 6,90 € e 12,00 €. Canto queda? Poderíase pagar outra de 5,00 €? Explica por que.

2.3 Transferencias e pagamentos co móbil

Mover diñeiro dunha conta a outra, sen billetes polo medio, é hoxe o máis habitual para pagar entre persoas.

Unha **transferencia** é unha orde ao teu banco para pasar diñeiro da túa conta a outra. Necesítase o **IBAN**, o código de cada conta; en España ten 24 caracteres e empeza por ES. Se te equivocas de IBAN, o diñeiro pode ir a outra persoa. Revisa o IBAN e o resultado da verificación do nome do beneficiario, un servizo gratuíto que desde o 9 de outubro de 2025 se ofrece nas transferencias ordinarias e inmediatas en euros. Unha transferencia normal chega, como máximo, ao final do día hábil seguinte. A **transferencia inmediata** chega en poucos segundos, tamén en fin de semana, e serve, por exemplo, para devolver o que che adiantaron.

Moitas aplicacións permiten pagar a outra persoa co seu número de teléfono, sen escribir ningún IBAN: é o que aquí chamamos «Pagamento entre amigos». É cómodo, pero ten o mesmo risco dunha transferencia: se te equivocas de número ou de importe, o diñeiro xa saíu. Antes de enviar, comproba tres cousas: o nome de quen recibe (moitas aplicacións móstrano), o importe e o concepto. Se te equivocas, pídelle á outra persoa que cho devolva e avisa ao banco; ninguén pode desfacer o pagamento pola súa conta. E se alguén che pide diñeiro con présa e sen explicar para que, desconfía.

A **domiciliación** é outra forma: autorizas unha empresa, como un ximnasio ou unha compañía de móbil, a cobrar os seus recibos na túa conta cada mes. Cóbrase soa, sen que teñas que lembrarte, pero convén revisar o extracto para ver que cada recibo é o que esperabas. Se non recoñeces un, avisa ao teu banco sen demora. Un recibo domiciliado que si autorizaches pode devolverse, en xeral, dentro de oito semanas desde o cargo; se non o autorizaches, comunícao canto antes e, en todo caso, antes de trece meses. Aquí tes un extracto para practicar.

Data	Concepto	Importe	Saldo
2 nov.	Saldo anterior		140,00 €
5 nov.	Recibo do ximnasio (domiciliación)	−19,90 €	120,10 €
8 nov.	Pagamento a Lucía por transferencia inmediata	−21,50 €	98,60 €
12 nov.	Pagamento con tarxeta na cafetaría	−12,00 €	86,60 €

Lese igual que calquera extracto: o signo menos indica o que sae da conta e a última columna, o que queda despois de cada movemento.

DATO

En 2026, o 57 % da poboación en España usa sobre todo o efectivo nas súas compras en tendas físicas; a tarxeta física é o medio principal para o 25 % e o móbil para o 18 %. En 2025 eran o 57 %, o 27 % e o 15 %. Fonte: Banco de España, nota de prensa de 26/10/2026 (consulta: 11/2026).

Pagar co móbil nunha tenda é parecido a pagar cunha tarxeta: a carteira do móbil pode usar un identificador de pagamento substitutivo, en lugar do número verdadeiro, que só vale para ese dispositivo (a idea chámase **tokenización**). Ademais, o móbil adoita pedir a túa pegada, a túa cara ou un código para desbloquear o pagamento.

Medio	Custo	Seguridade	Rapidez	Control do gasto
Efectivo	Sen comisión	Se se perde, pérdese	Inmediato	Alto: ves saír o diñeiro
Débito	Pode haber cota	Bloquéase se se perde	Segundos	Desconta do teu saldo
Crédito	Xuros se se apraza	Bloquéase se se perde	Segundos	Gastas antes de pagar
Prepago	Pode haber comisión	Bloquéaa; o saldo limita o gasto	Segundos	Alto: non pasa do saldo
Transferencia	Depende do banco	Revisa o IBAN antes	Inmediata: segundos; ordinaria: día hábil	Queda rexistrada

Comparación orientativa; as condicións dependen de cada entidade.

Figura 2.2. Cinco medios de pagamento comparados

Caso · Pagar a excursión a medias

Lucía pagou o autobús (48,00 €) e Dani catro entradas en liña (9,50 €). Os catro reparten o gasto a partes iguais e queren saber quen lle debe a quen.

Gasto	Cálculo	Importe	Quen o paga
Autobús	Importe total	48,00 €	Lucía
Entradas	4 × 9,50 €	38,00 €	Dani
Total	48,00 + 38,00	86,00 €	

Paso 1. Total: 48,00 + 38,00 = 86,00 €.

Paso 2. Entre catro: 86,00 / 4 = **21,50 € por persoa**.

Paso 3. Calcula o saldo de cada persoa: o que pagou menos o que lle toca. Lucía, 48,00 − 21,50 = +26,50 €; Dani, 38,00 − 21,50 = +16,50 €; Salma e Martina, 0,00 − 21,50 = −21,50 € cada unha. Os saldos suman cero.

Paso 4. Simplifica: Salma paga 21,50 € a Lucía; Martina paga 5,00 € a Lucía, que así completa os 26,50 €, e 16,50 € a Dani. Con tres pagamentos queda todo saldado.

Persoa	Pagou	Tócalle	Saldo	Que fai
Lucía	48,00 €	21,50 €	+26,50 €	Recibe 26,50 €
Dani	38,00 €	21,50 €	+16,50 €	Recibe 16,50 €
Salma	0,00 €	21,50 €	−21,50 €	Paga 21,50 € a Lucía
Martina	0,00 €	21,50 €	−21,50 €	Paga 5 € a Lucía e 16,50 € a Dani

Datos ficticios. Total 48,00 € + 38,00 € = 86,00 €; 86,00 / 4 = 21,50 € por persoa.

Figura 2.3. Táboa de saldos do caso

Que significa: o custo da excursión é de 21,50 € por persoa. Os saldos deben sumar cero: se non, hai un erro. O límite: o reparto supón que todos pagan o mesmo e que ningún medio cobra comisión. Os pagamentos poden facerse por transferencia inmediata ou por pagamento entre amigos, que deixan constancia.

ACTIVIDADES

6. Le o extracto. Que movemento é unha domiciliación? Canto saíu en total? Comproba que o saldo final é 86,60 €.
7. Catro amigos mercan un agasallo de 38 € que paga Iker. Canto debe pagar cada un e canto recibe Iker en total? Escribe a operación.
8. *Amplía.* Nun suposto novo, alguén pide 22 € a cada unha de tres persoas en lugar de 21,50 €. Canto reclama de máis en total? Por que un pequeno arredondamento repetido pode acabar sendo un problema?

2.4 Mercar en internet de forma segura

Mercar en liña é cómodo. A clave está en comprobar a quen pagas antes de pagar.

Antes de dar os datos da túa tarxeta nunha web, comproba tres cousas. Primeiro, quen vende: nome da empresa, enderezo e contacto. Segundo, as condicións: prezo final con envío, prazo de entrega e devolución. Terceiro, o enderezo da web: comprobao completo, entra pola web oficial sen picar en ligazóns sospeitosas e fíxate en que estea ben escrito. Unha soa letra cambiada pode levarte a unha web falsa moi parecida á oficial. O **cadeado** e «https» indican que a conexión está cifrada, pero non que a tenda sexa de fiar: unha web fraudulenta tamén pode telo.

Moitas compras en liña piden unha **autenticación reforzada**: ademais dos datos da tarxeta, confirmas con outra cousa, como un código do móbil ou a túa pegada. Adoita esixir dous factores independentes e dificulta as fraudes, aínda que existen operacións exentas: non garante que uns números roubados non poidan usarse nunca. Nunca des ese código a ninguén que cho pida por teléfono ou mensaxe.

Fíxate tamén en como che piden pagar. Que só acepten unha transferencia a unha conta persoal ou tarxetas agasallo é un sinal de alerta: verifica con especial coidado o vendedor antes de pagar, porque unha vez enviado o diñeiro é moi difícil recuperalo. Garda sempre o xustificante: o correo de confirmación, unha captura do pedido e o cargo no teu extracto. Cando chegue o paquete, comproba que é o que pediches e que o importe cobrado coincide co pedido. Se non chega, ou chega distinto, esas probas servirante; na unidade 11 verás que dereitos tes. Nas compras a distancia adoita haber 14 días naturais para desistir desde que recibes o ben, con excepcións.

Outras regras sinxelas: non gardes a tarxeta en calquera web, xa que se falla a súa seguridade poden usar os teus datos; usa unha tarxeta con límite baixo ou unha de prepago para compras que non coñezas; e desconfía dos prezos demasiado baixos. Tamén existe o pagamento **contra reembolso**: págase ao recibir o paquete, pero pode levar unha recarga.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «Se a web ten cadeado, é segura: podes pagar sen problema e non fai falta comprobar nada máis».
Que comprobar. Que significa realmente o cadeado? Di algo sobre quen vende? Que datos do vendedor, que condicións e que opinións comprobarías antes de pagar?

ACTIVIDADES

9. Unha web vende unhas zapatillas cun 70 % de desconto, non di quen vende e só acepta transferencia a unha conta particular. Sinala tres sinais de alerta e que farías.
10. *Amplía.* Explica para que serve a autenticación reforzada e por que non se debe dar a ninguén o código do móbil, aínda que diga ser do teu banco.

2.5 Se algo sae mal

Pasa pouco, pero convén ter claro que facer antes de que pase.

Se perdes a tarxeta ou cha rouban, avisa ao banco canto antes e pide que a bloqueen, por teléfono ou desde a aplicación. Se foi un roubo, denúnciao: a denuncia serve de proba. Se ves no extracto un cargo que non recoñeces, avisa tamén ao banco sen esperar e garda a proba (captura ou tique). Distingue un cargo non autorizado dunha compra autorizada que o comercio cobrou mal: ambas se reclaman, pero non polo mesmo procedemento.

E quen perde o diñeiro? Se comunicas sen demora unha operación que non autorizaches, o banco debe devolverche o importe de inmediato e, como máximo, ao final do seguinte día hábil, salvo supostos legais como unha sospeita fundada de fraude. Con fraude do cliente ou neglixencia grave, a norma prevé outro trato; e en certos supostos de perda ou roubo, a responsabilidade anterior ao aviso pode alcanzar ata 50 euros (art. 46.1), mentres que tras avisar, en xeral, non respondes por novos usos non autorizados. Activa avisos, revisa cada cargo cando apareza e mira o extracto completo polo menos unha vez ao mes.

A NORMA DI

«o provedor de servizos de pagamento do ordenante devolverá a este o importe da operación non autorizada de inmediato e, en calquera caso, como tarde ao final do día hábil seguinte a aquel en que observase ou se lle notificase a operación» (Real decreto lei 19/2018, art. 45.1).

Se alguén usa só os datos impresos da túa tarxeta para mercar por internet, a norma exímete de responsabilidade (art. 46.1) sempre que non haxa fraude nin neglixencia grave pola túa parte e avises sen demora; o uso deses datos non abonda para cargarche a responsabilidade. Se o banco non che devolve o diñeiro e non entendes por que, pide a súa resposta por escrito e acode aos servizos de reclamación (unidade 11). Para evitar sustos, non prestes a tarxeta e apunta o teléfono do banco fóra da carteira.

PARA O TEU PROXECTO · E2

Prepara a ficha E2, «Táboa de medios de pagamento», da «Guía de diñeiro para 1.º de ESO»: unha táboa con efectivo, débito, crédito, prepago, transferencia e pagamento polo móbil, e para cada un unha vantaxe, un risco e cando o usarías. Usa datos ficticios.

ACTIVIDADES

11. Le esta mensaxe (ficticia): «Banco Lana: a túa tarxeta foi bloqueada. Confirma os teus datos en banco-lana-seguro.xyz ou perderás o teu diñeiro». Que sinais de alerta ten? Que farías e a quen avisarías?

12. *Amplía.* Lucía perde a súa tarxeta e alguén fai compras non autorizadas. Explica, en catro pasos, que debe facer e que di a norma sobre cando lle debe devolver o diñeiro o banco.

ANTES DE ESCOLLER

Pagar a medias

O venres despois da excursión ao acuario, o grupo xuntouse no banco do patio. Dani tiña o móbil nas dúas mans e a lingua entre os dentes, como cando está seguro de algo.

—Tranquilos, fágoo eu. Fágoo nun momento.

Lucía abrira a súa axenda de cores sobre os xeonllos, co bolígrafo no aire. Salma e Martina deixaron de falar para mirar a Dani.

—Que fas exactamente? —preguntou.

—Paguei eu as entradas por internet, non? Pois mándovos unha solicitude de pagamento a cada un. Vinte e dous euros, que sae redondo. Xa.

O móbil de Salma vibrou. Ela mirouno de pé, co caderno verde baixo o brazo e o cello un pouco engurrado.

—Chegoume unha solicitude de vinte e dous euros. E outra igual, de vinte e dous. Son dúas?

—Non, non, serán... Repetiuse, sen querer.

—Vale, pero dío claro: canto debo? —dixo Salma.

—A ver, por partes —dixo Lucía—. Que ninguén pague nada aínda.

Escribiu na axenda, con calma, con bolígrafo azul: autobús, 48 euros, e pagárao ela coa súa tarxeta de prepago. Con bolígrafo verde: entradas, catro de 9,50, 38 euros, pagárainas Dani. Despois sumou en voz alta.

—Oitenta e seis euros en total. Entre catro...

—Vinte e un con cincuenta —dixo Salma, que xa o fixera de cabeza.

—Vinte e un con cincuenta cada un. —Lucía subliñouno—. Non vinte e dous. Se redondeásemos as catro partes, serían dous euros de máis que ninguén decidiu regalar.

—É que arredondei —dixo Dani—. É máis cómodo.

—Para quen? —preguntou Salma, sen enfado. Dani quedou calado un segundo, mirando a pantalla do móbil. Abriu o móbil coa outra man, sen quitarlle a vista a Lucía.

—Mandei catro solicitudes de vinte e dous —dixo ao fin, amodo—. A Lucía, a Martina e dúas a Salma. Son oitenta e oito euros.

—E canto che deben a ti? —preguntou Lucía.

—Pois... o que paguei.

—Pagaches trinta e oito, e a túa parte son vinte e un con cincuenta. Débenche dezaseis con cincuenta. Non oitenta e oito. E só deben pagar Salma e Martina: eu xa puxen máis da miña parte.

Lucía deu a volta á axenda para que a vexan todos. Fixera unha táboa pequena: quen pagara, canto lle tocaba, canto sobraba ou faltaba.

—Eu puxen corenta e oito e tócanme vinte e un con cincuenta: sóbranme vinte e seis con cincuenta. Dani, dezaseis con cincuenta. A Salma e a Martina fáltanlles vinte e un con cincuenta a cada unha.

Martina chegaba nese momento da cantina.

—Veña, sen rodeos —dixo—. Que me toca?

—Vinte e un con cincuenta —dixo Lucía—: cinco para min e dezaseis con cincuenta para Dani. Así hai menos pagamentos.

Salma abriu a súa aplicación para ver as dúas solicitudes. Unha seguía sen pagar; a outra, tamén.

—Se pagase as dúas por non mirar —dixo—, tería posto corenta e catro euros por unha excursión que me custaba vinte e un con cincuenta.

—Devolvéreicho eu —dixo Dani—. Mañá. Ou pasadomañá.

—Non digo que sexa con mala idea —dixo Salma—. Digo que non o comprobei.

Dani rañou a caluga. Anulou as solicitudes unha a unha. Lucía pediu vinte e un con cincuenta a Salma e cinco a Martina; Dani, dezaseis con cincuenta a Martina. Detívose co dedo sobre a última.

—E se o mandase todo mal e ninguén o vise?

Ninguén contestou. Lucía pechou a axenda. Salma mirou a táboa outra vez. Ao lonxe soou o timbre do final do recreo. Martina preparou dous pagamentos, cinco euros a Lucía e dezaseis con cincuenta a Dani, e quedou mirando a pantalla.

—Para isto necesito o número de Lucía —dixo—. Téñoo ben gardado?

—Compróbao con ela antes de enviar —dixo Salma—. Que non vaia a outra persoa.

O luns, Inés deixou sobre a mesa de cada quen unha tarxeta de cartolina con tres columnas baleiras: «pagou», «tocáballe», «saldo». Non dixo nada máis. Esperou a que alguén empezase a enchela.

No banco do patio, Dani ensina o móbil, Lucía apunta na súa axenda e Salma, de pé, mira.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

A excursión sen líos

Reto. Cada equipo organiza os pagamentos dunha excursión de 3.º: quen paga que, con que medio, como se deixa constancia e cando se salda. O obxectivo é que ninguén pague de máis nin se quede sen cobrar. **Produto.** Unha folla de plan de pagamentos da excursión, co reparto, os medios escollidos e as probas de pagamento, que alimentará a ficha E2 da «Guía de diñeiro para 1.º de ESO». **Datos.** A excursión ficticia ten un autobús de 90 € e 5 entradas de 11 € cada unha. Unha persoa paga o autobús (90 €), outra paga as entradas (55 €) e as outras tres non adiantan nada; repártese a partes iguais entre as cinco: cada unha debe 29 €. En Galicia, como no resto de España, os pagamentos con tarxeta e as transferencias réxense pola normativa estatal de servizos de pagamento. **Comprobación individual.** Sen axuda, calcula a parte de cada persoa e os saldos dunha excursión con outra tarxeta de datos (gastos, número de participantes e quen pagou cada concepto) e escribe o plan de pagamentos en tres liñas.

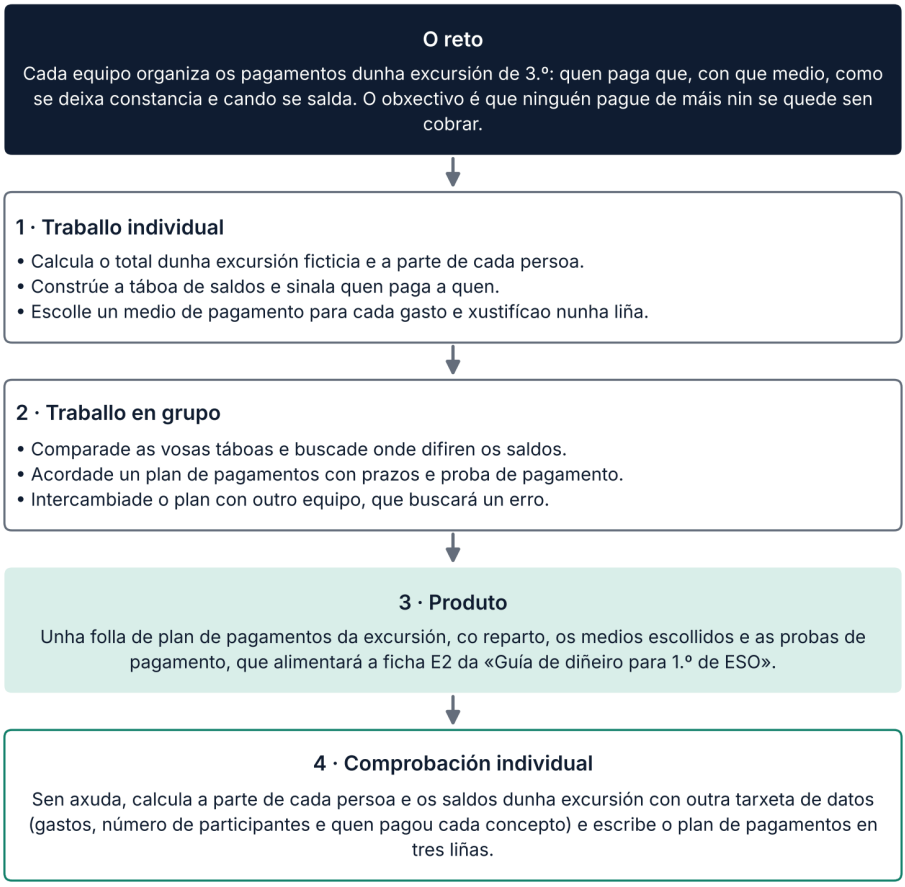

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

Desaparecerá o efectivo?

Repítese que o efectivo vai desaparecer. Os datos din algo máis complicado. Segundo o Banco de España, en 2026 o 57 % da poboación usa o efectivo como medio de pagamento principal nas súas compras en tendas físicas, a tarxeta física o 25 % e o móbil o 18 %. Entre 2025 e 2026 o efectivo mantense no 57 %, a tarxeta baixa do 27 % ao 25 % e o móbil sobe do 15 % ao 18 %. En 2024 eran o 59 %, o 30 % e o 11 %. O efectivo segue sendo o máis usado.

Se miramos ás tendas da zona do euro, a imaxe é parecida. Segundo unha enquisa do Banco Central Europeo a 8.205 empresas, publicada en agosto de 2026, o 92 % aceptaba efectivo (o 90 % en 2024). A tarxeta aceptábaa o 88 %, e o pagamento co móbil, o 68 %, fronte ao 36 % de 2024. Son porcentaxes de empresas que aceptan cada medio, non de pagamentos realizados. Quere dicir que o efectivo segue aceptándose case en todas partes, mentres o móbil gaña terreo moi axiña.

Por que importan estes datos? Porque a pregunta non é só cal é máis cómodo. Pagar con tarxeta ou móbil é rápido e deixa rexistro; pagar en efectivo permite controlar o gasto e non depende da rede nin da batería. Para unha persoa nova, o sensato é saber usar varios medios e escoller segundo a situación. Por exemplo, a prepago é unha boa escola para aprender a gastar só o cargado, o móbil serve para pagamentos entre amigos e o efectivo cobre os imprevistos.

Tamén convén fixarse no que os números non din. As enquisas preguntan polo medio principal de pagamento, non polo importe de cada compra: é posible pagar o café con moedas e o aluguer por transferencia. E as respostas cambian segundo a idade, o barrio ou o tipo de comercio, de modo que unha media nacional non describe a todo o mundo. Por iso, antes de dicir que algo «desaparece», hai que preguntar que se mide, a quen e cando.

Unha cousa non cambia: pagues como pagues, hai que comprobar o que fas. Un pagamento polo móbil mal dirixido, unha web falsa ou un recibo que non recoñeces fan perder diñeiro igual que un billete falso. E cando o diñeiro se move rápido, equivocarse sae caro máis axiña. Non sabemos que importancia terá o efectivo no futuro, pero hoxe conserva funcións que outros medios non substitúen por completo; mentres exista, terás que decidir con que pagas e por que.

CLAVE · TRES HÁBITOS AO PAGAR

Antes de pagar, confirma o importe e a quen vai o diñeiro. Despois de pagar, garda o xustificante. Cada mes, repasa o extracto. Se algo non cadra, avisa ao banco canto antes e garda as probas: canto antes se avisa, máis doado é resolvelo. Ningunha das tres cousas depende do medio de pagamento que uses.

Fonte: Banco de España, notas de prensa de 26/10/2026, 12/11/2025 e 22/11/2024; Banco Central Europeo, nota de prensa de 13/08/2026 sobre a enquisa ás empresas (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. No episodio, que erro cometeu Dani coas solicitudes de pagamento? Calcula canto pediu en total e canto lle debían en realidade, cos datos do texto.
14. Cos gastos do Caso «Pagar a excursión a medias» (86,00 €), calcula canto tocaría a cada persoa se fosen cinco en lugar de catro. Se Lucía pagase o autobús (48,00 €) e Dani as entradas (38,00 €), cal sería o saldo de cada un? Explica por que terían que refacer a táboa de saldos.
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Se o comercio che cobra dúas veces unha compra que si autorizaches coa túa tarxeta de débito, xa non podes facer nada: o pagamento está feito e o diñeiro é do comercio». Que erro contén? Que comprobarías e a quen avisarías? Escribe unha resposta mellor en dúas liñas.
16. Le este extracto ficticio. Supón que só fixeches unha compra de 29,90 €: que movemento che parece sospeitoso e que farías? Que gardarías como proba?

Data	Concepto	Importe
6 nov.	Compra en liña	−29,90 €
9 nov.	Compra en liña	−29,90 €
12 nov.	Café	−2,40 €

17. Cinco amigos comparten unha pizza de 27,50 € que paga un deles. Canto debe pagar cada un dos outros catro? Que medio de pagamento escollerías para devolverllo e por que? Explica como poderían comprobar os cinco que ninguén pagou de máis nin de menos.
18. Catro amigos fan unha merenda e cada un adianta unha parte, como mostra a táboa. Calcula o total, a parte de cada un e o saldo de cada persoa, comproba que os saldos suman cero e di quen paga a quen:

Persoa	Que adiantou	Importe
Martina	Pizzas	24,00 €
Iker	Bebidas	9,60 €
Salma	Sobremesa	6,40 €
Lucía	Nada	0,00 €

19. Un amigo di que pagar co móbil é «gratis» e que non fai falta mirar o extracto. Escribe catro liñas explicando que lle dirías, que revisarías cada mes e que farías se atopas un cargo que non recoñeces.
20. Transferencia individual, sen axuda: Inés dáche unha tarxeta de cartolina cunha compra de 60 € entre catro. Calcula a parte de cada un e escolle un medio de pagamento, xustificándoo en dúas liñas. Engade unha pregunta que farías antes de enviar o diñeiro para non te equivocares de destinatario.

ESQUEMA

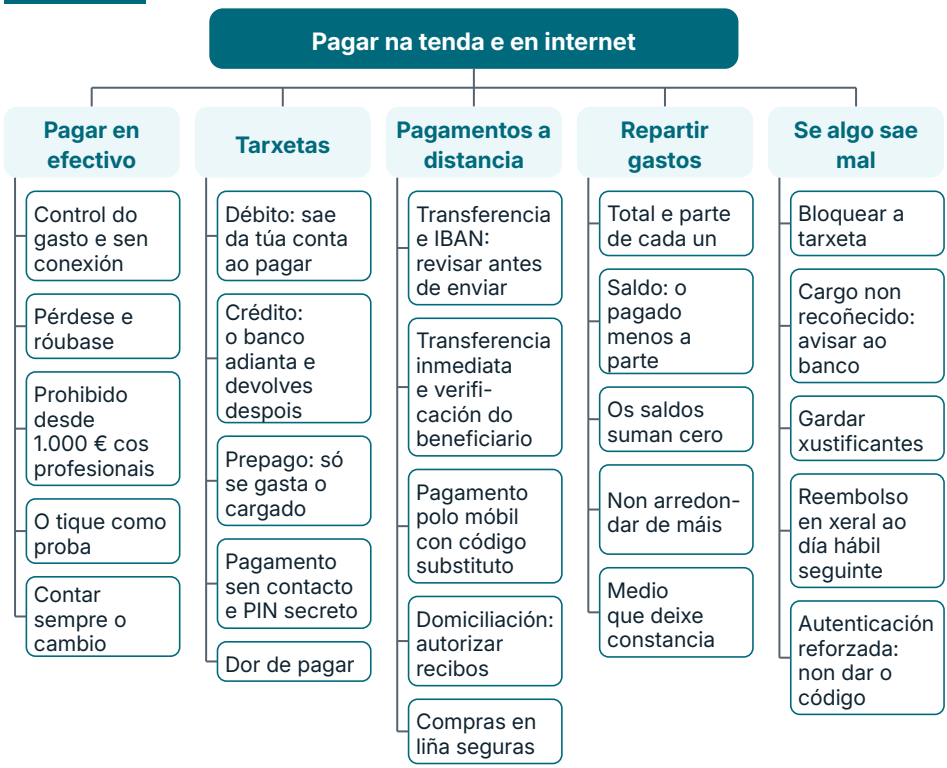

RESUMO

Pagar en **efectivo** dá control e non necesita conexión, pero pérdese e a lei prohibe, por regra xeral, pagar en efectivo operacións de importe igual ou superior a **1.000 euros** cando interveña unha empresa ou profesional. Cunha **tarxeta de débito**, o diñeiro sae da túa conta ao pagar; cunha de **crédito**, o banco adiántao e devólveo despois; cunha **prepago**, só se gasta o cargado. O **PIN** é secreto. Unha **transferencia** necesita o **IBAN** e revísase antes de enviala; a **transferencia inmediata** abónase en segundos, e convén comprobar a verificación do beneficiario. A **domiciliación** autoriza unha empresa a cobrar recibos, e o pagamento co móbil usa un código substituto (**tokenización**). Para repartir un gasto, calcúlase o total, a parte de cada un e o **saldo** de cada persoa (o que adiantou menos a súa parte); todos os saldos xuntos deben sumar cero, e non convén arredondar as cotas de máis. Ao mercar en internet compróbase quen vende, as condicións e o enderezo: o **cadeado** só cifra a conexión e non garante que a tenda sexa de fiar. A **autenticación reforzada** pide un segundo paso e o seu código non se lle dá a ninguén. Se perdes unha tarxeta ou ves un cargo que non recoñeces, avisa ao banco canto antes e garda os xustificantes: como regra xeral o banco reembolsa ata o final do seguinte día hábil, con excepcións legais e límites de responsabilidade.

UNIDADE 3

Prezos, inflación e tiques

Antes de escoller · O tique dos auriculares

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Distinguir o prezo dunha cousa do valor que ten para ti, e calcular o seu custo por uso.
- Comparar prezos por unidade (quilo, litro) e non só polo prezo do envase.
- Explicar que é a inflación e que lle pasa ao poder adquisitivo do teu diñeiro.
- Ler un tique ou unha factura e separar o prezo sen IVE, o IVE e o total.
- Gardar un tique como proba de compra e calcular ata cando dura a garantía legal desde a entrega.
- Distinguir o que proba o tique dos dereitos que recoñece a lei.
- Recoñecer trampas comúns en ofertas e rebaixas.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É novembro en 3.º B do IES Ribera Norte. A Salma estragóuselle un dos auriculares que mercou hai catorce meses, e a web da tenda di que a garantía é dun ano. O único que ten é a foto dun tique. Inés Varela escribiu na lousa unha pregunta: que che di un tique e que non che di?

PARA COMEZAR

1. Cando pensaches que algo era «caro» ou «barato»? Con que o comparabas?
2. Cres que con 20 € se merca hoxe o mesmo ca hai un ano? Por que?
3. Que datos esperas atopar nun tique de compra?
4. Gardas os tiques do que mercas? Para que che podería servir un dentro de dous anos?

Prezo e valor

3.1

Inflación

3.2

Factura e tique

3.3

Tique e garantía

3.4

Comparar prezos

3.5

3.1 Prezo e valor

O barato pode saír caro e o caro pode saír barato. Todo depende de que comparas e durante canto tempo.

O **prezo** é a cantidade de diñeiro que hai que pagar por algo. O **valor** é o que ese algo vale para ti: canto che serve, canto che gusta, canto che dura. Non son o mesmo. Dous pares de auriculares poden custar igual e valer distinto para ti: un soa mellor e dura anos; o outro rompe pronto. O prezo está escrito na etiqueta, pero o valor tes que estimalo ti.

Para estimar o valor serven tres preguntas. A primeira é a **utilidade**: vou usalo de verdade e para que? A segunda é a **calidade**: está ben feito, fai o que promete? A terceira é a **duración**: canto tempo me vai servir? Un produto que case non utilizas achega pouca utilidade, aínda que sexa barato.

A duración permite facer unha conta moi útil: o **custo por uso**. Se divides o prezo entre os meses que dura, sae o custo por mes; se o divides entre as veces que o usarás, o custo por utilización. Imaxina unhas zapatillas de 60 € que duran dous anos e outras de 30 € que duran seis meses. As primeiras custan 60 / 24 = 2,50 € ao mes; as segundas, 30 / 6 = 5,00 € ao mes. As baratas saen ao dobre por mes, aínda que parezan unha ganga.

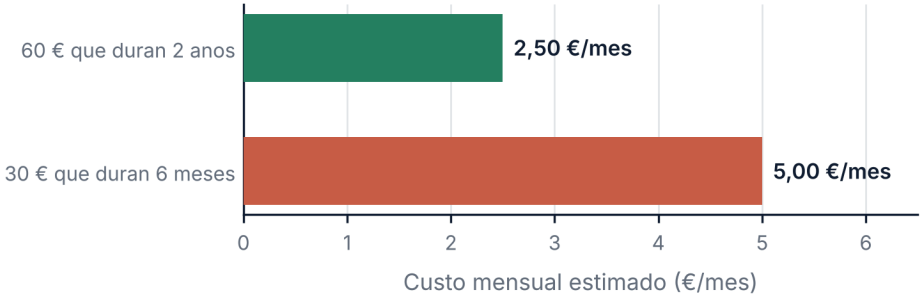

Datos ficticios. 60 / 24 = 2,50 €/mes; 30 / 6 = 5,00 €/mes.

Figura 3.1. Custo mensual estimado de dous pares de zapatillas

Hai tamén custos que non saen na etiqueta. Unha impresora barata pode obrigarte a mercar cartuchos caros; un móbil económico pode quedar sen actualizacións pronto.

A conta ten límites. Non sempre sabes canto durará algo antes de mercalo, e ás veces o barato é xusto o que necesitas, por exemplo para unha peza de roupa que usarás un só día.

Outra conta útil é o **prezo por unidade**, que é o que custa un quilo, un litro ou unha unidade. Serve para comparar envases de distinto tamaño. Un zume de 1,5 litros a 1,80 € custa 1,80 / 1,5 = 1,20 € o litro. Outro de 1 litro a 1,30 € custa 1,30 € o litro. O de 1,5 l sae máis barato por litro, aínda que o pequeno teña a etiqueta máis baixa; compensa se o consumes antes de que se estrague.

CLAVE · PREZO NON É VALOR

O prezo é o que pagas; o valor é o que che achega. Para comparar ben, mira o custo por uso (prezo entre o tempo de uso) e o prezo por unidade (prezo entre quilos, litros ou unidades).

Hai outro pormenor: o prezo de hoxe non será o mesmo dentro duns anos. É o que estudarás no seguinte apartado, cando vexamos como cambian os prezos co paso do tempo.

ACTIVIDADES

1. Uns auriculares de 25 € duran 10 meses e outros de 40 € duran 24 meses. Calcula o custo por mes de cada un e decide cales che conveñen máis. Explica por que a decisión pode cambiar se só os vas usar tres meses.

2. Un zume de 1,5 litros custa 1,80 € e outro de 1 litro custa 1,30 €. Calcula o prezo por litro e explica cal escollerías. Ademais do prezo por litro, que comprobarías sobre a cantidade que vas consumir ou a caducidade?

3.2 A inflación e o poder adquisitivo

Se o nivel xeral de prezos subiu, con 20 € mercas, de media, menos ca antes. A iso chámaselle inflación.

A **inflación** é unha subida xeral e sostida dos prezos. Non é que suba un produto, senón que suben moitos á vez. Para medila úsase o **IPC**, o Índice de Prezos de Consumo. Cálculao o Instituto Nacional de Estatística (INE) seguindo os prezos dunha **cesta** de miles de produtos e servizos que as familias mercan: alimentos, roupa, transporte, lecer... Compara o que custa esa cesta agora co que custaba hai un ano; se subiu un 3 %, dise que a inflación anual é do 3 %. A esa comparación chámaselle **variación interanual** e exprésase en porcentaxe. O IPC non mide o que gasta unha persoa concreta, senón unha media: a quen gasta moito en transporte afectalle máis a subida do transporte ca a quen vai a pé a todas partes.

Un exemplo: se un caderno custaba 2,50 € e agora custa 2,65 €, subiu 2,65 − 2,50 = 0,15 €. A variación é 0,15 / 2,50 = 0,06, é dicir, un **6,0 %**. Cunha inflación do 6 %, o que custaba 100 € o ano pasado custa 106 € este ano. Fíxate en que a variación se calcula sempre sobre o prezo de partida, non sobre o novo.

A consecuencia principal é que baixa o **poder adquisitivo**, que é a cantidade de cousas que podes mercar cunha cantidade de diñeiro. Se os prezos suben e os teus 20 € seguen sendo 20 €, mercas menos. Por iso o diñeiro que gardas debaixo do colchón ou nun caixón perde valor co tempo: segues tendo os mesmos billetes, pero con eles mercas cada vez menos. Un exemplo próximo: se a túa paga é de 20 € ao mes e os prezos seguen subindo, co tempo poderás mercar menos con ela, aínda que a cifra da paga non cambie. Por iso, cando alguén di que «algo subiu un 5 %», convén preguntar: respecto a cando e comparado con que? Sen ese punto de partida, a porcentaxe non di nada.

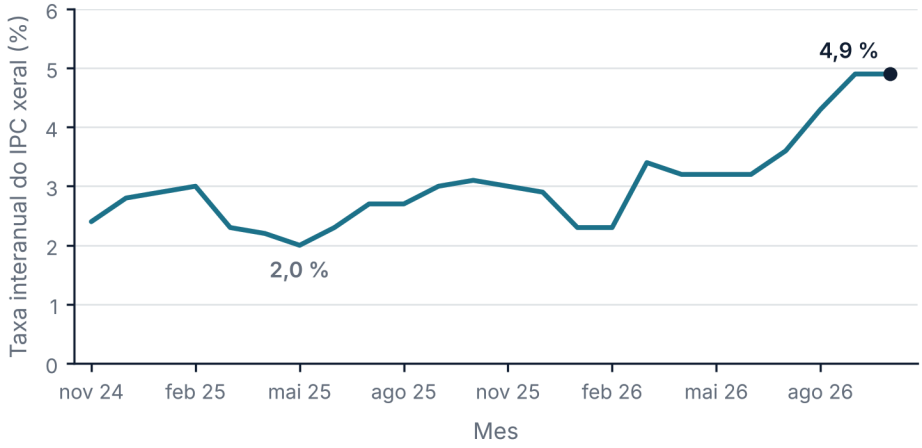

Fonte: INE, IPC xeral (taxa interanual), nov. 2024 - out. 2026.

Figura 3.2. Taxa interanual do IPC xeral (%), novembro de 2024 a outubro de 2026

Mira a figura: a inflación non sobe en liña recta. Nos últimos dous anos oscilou entre o 2,0 % de maio de 2025 e o 4,9 % de outubro de 2026. Os picos e os vales teñen causas distintas en cada momento; tras o mínimo de maio de 2025, a taxa volve subir e en 2026 chega a case o 5 %. O importante é que, mentres a taxa siga sendo positiva, o nivel xeral de prezos segue aumentando, aínda que máis amodo: que a inflación baixe do 4 % ao 3 % non significa que os prezos baixen. Os bancos centrais intentan manter a inflación baixa e estable, porque o que complica a vida ás familias é que sexa alta ou que cambie moito: custa planificar un orzamento se non sabes canto custará todo o mes que vén. Por iso conta tanto que a taxa sexa estable e previsible, e non só que sexa baixa. Esa estabilidade axuda ás familias a decidir canto poden gastar e canto poden aforrar.

CLAVE · INFLACIÓN E PODER ADQUISITIVO

A inflación é unha subida xeral dos prezos. Cando sobe, coa mesma cantidade de diñeiro mercas menos: baixa o poder adquisitivo. O IPC mide canto sobe a cesta da compra dun ano a outro.

DATO

En outubro de 2026, a taxa anual do IPC xeral en España foi do 4,9 %. En Galicia foi do 5,3 %. Fonte: INE, nota de prensa de 13/11/2026 (consulta: 11/2026).

Caso · O que mercan 20 €

Unha cesta coas merendas de varios días (bocadillos, zumes e froita) custaba 20 € hai un ano. Suponse que os seus prezos suben como o IPC xeral de outubro de 2026, o 4,9 %. Quérese saber canto custa agora, canto mercan os mesmos 20 € e que pasa con 100 € gardados nun caixón. É un suposto didáctico: a cesta non é a oficial.

Dato	Valor
Prezo da cesta hai un ano	20,00 €
Inflación anual (IPC, outubro 2026)	4,9 %
Diñeiro gardado nun caixón	100,00 €

Paso 1. Calcula o prezo actual (subir un 4,9 % é multiplicar por 1,049): 20,00 × 1,049 = **20,98 €**.

Paso 2. Calcula canta cesta se merca con 20,00 €: 20,00 / 20,98 = 0,953, é dicir, o **95,3 %** da cesta. Fáltache o 4,7 % da cesta actual (0,98 €), que non é a taxa de inflación: calcúlase sobre o prezo novo.

Paso 3. Calcula que mercan 100,00 € gardados un ano: 100,00 / 1,049 = **95,33 €** do que antes se mercaba con 100 €. Pérdense 4,67 € de poder adquisitivo, aínda que o caixón siga tendo 100 € de billetes.

Que significa: non perdeches diñeiro, perdeches capacidade de compra. Os 100 € seguen aí, pero valen como 95,33 € de hai un ano. Non é que o diñeiro desapareza: o que cambia é o que podes mercar con el. Convén sabelo para non crer que gardar sen máis é non arriscar nada. O límite: o IPC é unha media de toda España; a túa cesta persoal pode subir máis ou menos, e o cálculo supón que os prezos suben igual en todos os produtos. Aforrar ou investir pode axudar a conservar poder adquisitivo, pero hai que comparar rendibilidade, comisións e risco; verás nas unidades 6 e 9.

ACTIVIDADES

3. Un caderno custaba 2,50 € e agora custa 2,65 €. Calcula a variación en porcentaxe.
4. Coa inflación do caso (4,9 %), unha entrada de cine de 8 € sobe igual. Canto custa agora? Escribe a operación.
5. *Amplía.* Lucía garda 100 € nun caixón. Coa inflación do caso, que merca con ese diñeiro tras un ano? E tras dous anos seguidos, se fose o 4,9 % cada ano? Explica por que non abonda con gardar.

3.3 A factura e o tique

Un tique non é só un papel con prezos. É un documento que di quen vende, cando, que e canto, e que serve de proba.

Cando mercas algo, o vendedor está obrigado a darche un documento que o demostre. Hai dous tipos. A **factura completa** leva os datos de quen vende e de quen merca, e separa o prezo sen impostos, o imposto e o total. O **tique** adoita ser unha factura simplificada, sempre que conteña os datos esixidos; é máis curto e leva menos datos. Con carácter xeral admítese ata 400 € con IVE incluído e, en vendas ao por menor e outras operacións, ata 3.000 €. Se necesitas a factura completa, por exemplo para unha compra dunha empresa, hai que pedila. Moitas tendas ofrecen enviar o tique en formato electrónico, que non se borra como o papel térmico; pídeo se cho ofrecen.

Un tique leva, como mínimo, o número, a data, o nome e o NIF de quen vende, o tipo de produtos, o tipo de IVE aplicado (e a miúdo unha nota de que está incluído) e o total que pagas. Algúns tiques engaden outros datos, como a forma de pagamento, pero estes son os que máis importan para reclamar. Fíxate na data de compra e conserva, se é distinta, a de entrega: a garantía legal cóntase desde a entrega. Non confundas o xustificante que imprime o datáfono co tique da tenda: o primeiro proba que se cobrou un importe coa túa tarxeta; o segundo di que mercaches e con que IVE. Convén gardar os dous se a compra é importante, porque cada un proba unha cousa distinta. E repasa sempre as liñas antes de irte da tenda: os erros existen, como un produto cobrado dúas veces ou un prezo distinto ao do andel, e na porta é máis doado arranxalo que na casa. Por iso convén mirar o tique antes de saír da tenda e non cando xa estás na casa.

O **IVE** (Imposto sobre o Valor Engadido) é un imposto que se paga ao mercar e que vai incluído no prezo. Hai tres tipos principais. O **xeral** é do 21 %: aplícase á maioría dos produtos, como os auriculares ou a roupa. O **reducido** é do 10 %: aplícase, por exemplo, ao transporte de viaxeiros e á hostalaría (un bocadillo nun bar). E o **superreducido** é do 4 %: aplícase aos alimentos básicos, como o pan, o leite ou as froitas.

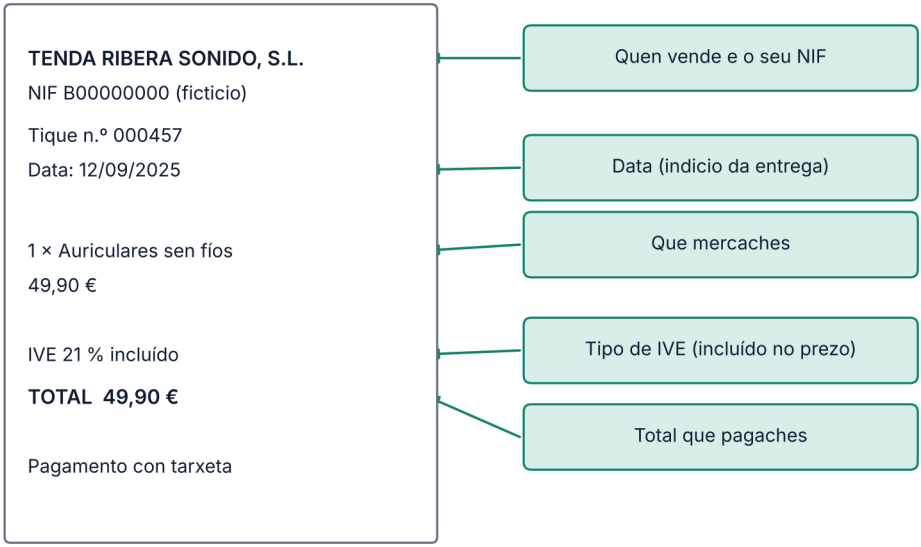

Figura 3.3. Un tique anotado: que di cada parte. A garantía cóntase desde a entrega; a data do tique é un indicio habitual.

Case sempre o prezo da etiqueta xa leva o IVE. Por iso, para saber canto é o prezo sen IVE (a **base**) hai que dividir entre 1 máis o tipo: cun 21 %, entre 1,21. E a **cota** é a parte do prezo que corresponde ao imposto: o prezo total menos a base. O IVE págao quen merca, pero ingrésao na Facenda pública quen vende; por iso o tique sepáraa. Na unidade 4 verás que é un dos impostos que pagas sen darte conta, aínda que cada vez que mercas algo estés contribuíndo con uns euros.

CLAVE · BASE MÁIS IVE É IGUAL AO TOTAL

Co IVE incluído, base + cota de IVE = prezo total. Para sacar a base divídese o total entre 1,21 (no tipo do 21 %), nunca se multiplica por 0,21. Co 10 % divídese entre 1,10 e co 4 %, entre 1,04.

Caso · Ler o tique dos auriculares

Salma ten a foto do tique dos seus auriculares. Quere saber canto do prezo é IVE e ata cando ten garantía. Os datos son un suposto didáctico.

Dato do tique	Valor
Produto	Auriculares sen fíos
Data de compra e entrega	12/09/2025
Prezo total, IVE incluído	49,90 €
Tipo de IVE	21 %

Paso 1. Calcula a base: 49,90 / 1,21 = **41,24 €**.

Paso 2. Calcula a cota de IVE: 49,90 − 41,24 = **8,66 €**. Cómprobase coa base: 41,24 × 0,21 = 8,66 €, o mesmo resultado por outro camiño.

Paso 3. Supoñendo que a entrega foi ese mesmo día, suma tres anos: 12/09/2025 + 3 anos = **12/09/2028**. A web dicía un ano: 12/09/2026, xa pasado.

Que significa: do prezo pagado, 41,24 € son o prezo sen IVE (a base, non o valor do produto) e 8,66 €, o imposto. E, se se entregaron ese día, a garantía legal segue vixente ata setembro de 2028, aínda que a da web rematase. O límite: o tique proba a compra e a súa data, pero non que o fallo sexa de fábrica. Para arredondar, divide entre 1,21, arredonda a céntimos e resta ao total: pode haber un céntimo de diferenza. Se unha calculadora ou un asistente che dá outra cifra, repite a conta co tique diante: base máis cota deben sumar o total, e se non o fan, pregunta antes de dar a conta por boa.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «O IVE duns auriculares de 49,90 € é 49,90 × 0,21 = 10,48 €, e o prezo sen IVE é 39,42 €».
Que comprobar. O prezo de 49,90 € xa incluía o IVE ou non? Multiplícase o total por 0,21 ou divídese entre 1,21? Sae o mesmo se comprobas a suma de base máis cota?

ACTIVIDADES

6. Un produto custa 36,30 € co IVE do 21 % incluído. Calcula a base e a cota.
7. Le este tique ficticio: «Papelaría Ribera · NIF B00000000 · 1 auricular sen fíos 24,90 € · IVE 21 % incluído · TOTAL 24,90 €». Que dous datos obrigatorios faltan? Calcula a base e a cota do IVE.
8. *Amplía.* Un menú dun bar custa 12,10 € co IVE reducido do 10 % incluído. Calcula a base e a cota, e explica por que se divide entre 1,10 e non entre 1,21.

3.4 Gardar o tique: proba e garantía

O tique é a proba de que mercaches, e de cando. Sen el, reclamar custa moito máis.

Cando algo falla, pídenche demostrar tres cousas: que mercaches, a quen e cando. O tique responde ás tres. Por iso convén gardalo mentres dure a garantía. Se o produto é caro ou duradeiro, como uns auriculares ou un móbil, garda o tique ou a factura, a foto e, se podes, a documentación do produto; para esixir a garantía legal non é imprescindible conservar a caixa.

Aquí hai que distinguir dúas garantías. A **garantía legal** é a que establece a lei: o vendedor responde dos defectos dun produto, sen custo para ti, durante tres anos desde a entrega; nos bens de segunda man pode pactarse un prazo menor, nunca inferior a un ano. A **garantía comercial** é unha promesa voluntaria, que un vendedor ou un fabricante ofrece ademais da legal: por exemplo, «dous anos con recollida a domicilio». Súmase á legal, non a quita nin a substitúe. Se a web di «garantía: un ano», pode que sexa a garantía comercial desa tenda; a lei segue dando os seus dereitos.

A NORMA DI

«o empresario será responsable das faltas de conformidade que existan no momento da entrega ou da subministración e se manifesten nun prazo de tres anos desde a entrega no caso de bens» (Texto refundido da Lei xeral para a defensa dos consumidores e usuarios, art. 120.1).

Ademais, durante os dous primeiros anos presúmese que o defecto xa existía cando che entregaron o produto, salvo que o vendedor demostre o contrario. E a lei entende, tamén salvo proba en contrario, que a entrega foi o día do tique (ou o do albará de entrega, se é posterior); se cho entregaron outro día, garda o xustificante. Por iso a data ten que lerse ben: se Salma recibiu os auriculares o 12/09/2025, a presunción chega ata o 12/09/2027 e a garantía legal ata o 12/09/2028.

Hai un problema práctico: o papel de moitos tiques é térmico e co tempo bórrase. Fai unha foto con boa luz e gárdaa onde a atopes. Cada compra ten a súa data propia: a garantía dunhas zapatillas mercadas en setembro non empeza o día en que fallan, senón o da súa entrega, que adoita ser o que figura no seu tique. Se o produto falla, o primeiro é ir á tenda co tique e o produto, e pedir que o reparen ou o substitúan sen custo, cos límites que fixa a lei; na unidade 11 verás que facer se non che fan caso. Un bo arquivo ten tres cousas: o tique, o produto e a data de fin de garantía anotada.

PARA O TEU PROXECTO · E3

Prepara a ficha E3, «Le o teu tique», da «Guía de diñeiro para 1.º»: debuxa un tique ficticio coas súas partes anotadas (vendedor, data, produto, IVE, total) e escribe ata cando dura a garantía legal do que mercaches.

ACTIVIDADES

9. Entréganche uns auriculares o 20/01/2025 e fallan o 10/11/2026. Están dentro da garantía legal de tres anos? E dentro dos dous anos en que se presume que o defecto xa existía? Escribe as dúas datas límite.
10. *Amplía.* Unha web di «garantía dun ano». Explica a diferenza coa garantía legal e que dous datos do tique che farían falta para reclamar.

3.5 Comparar prezos con cabeza

As tendas saben como facer que algo pareza máis barato. Convén saber que miras cando comparas.

Para comparar, o mellor dato é o prezo por unidade. Un paquete de biscoitos de 450 g a 2,70 € sae a 2,70 / 0,45 = 6,00 € o quilo; outro de 300 g a 1,98 € sae a 1,98 / 0,30 = 6,60 € o quilo. O pequeno ten a etiqueta máis baixa, pero o grande é máis barato por quilo. Comparar de verdade é comparar o igual co igual: mesmo tamaño, mesma calidade e mesmos gastos de envío. En liña, suma sempre o envío: unha oferta de 19,00 € con 6,00 € de envío custa 25,00 €, máis ca outra de 22,00 € con envío gratuíto.

As ofertas **3×2** dan tres produtos e págase por dous; outras falan de «segunda unidade a metade de prezo»: esa unidade ten un 50 % de rebaixa e, se mercas dous ao mesmo prezo, pagas un 25 % menos sobre o total. Con iogures a 1,80 € cada un, pagas 2 × 1,80 = 3,60 € por tres, é dicir, 1,20 € cada un: un 33,3 % menos. É boa oferta se necesitas tres; se só querías un, gastas máis.

Nas rebaixas, o **prezo de referencia** é o «antes» que aparece riscado. Un «antes 99 €, agora 59,90 €» anuncia un desconto do 39,5 %. Pero, como regra xeral, o prezo anterior dunha rebaixa debe ser o menor aplicado ao mesmo produto nos trinta días anteriores. Convén comparar con outras tendas e fixarse en canto custaba antes da campaña. E unha pregunta final que axuda a non mercar por impulso: mercaríao se non estivese rebaixado? Se a resposta é non, o desconto non che aforra nada: só te fai gastar.

COMO DECIDIMOS

O efecto áncora. *Mecanismo:* o primeiro número que vemos, aínda que non teña relación, condiciona o que nos parece caro ou barato despois. *Exemplo:* ver «antes 99 €» riscado fai que 59,90 € pareza unha ganga, aínda que 99 € non fose un prezo anterior válido segundo a norma. *Límite:* non todo prezo riscado é enganoso; para sabelo hai que comparar con outras tendas, non coa etiqueta.

ACTIVIDADES

11. Un paquete de biscoitos de 450 g custa 2,70 € e outro de 300 g, 1,98 €. Calcula o prezo por quilo e decide cal convén.
12. *Amplía.* Uns iogures custan 1,80 € cada un e están en oferta 3×2. Calcula canto pagas por unidade e que desconto supón. Se só necesitas dous, compara pagar dous (2 × 1,80 = 3,60 €) con levar tres por 3,60 €: aforras?

ANTES DE ESCOLLER

O tique dos auriculares

Na biblioteca, a esa hora dun martes de novembro, só se oía o roce dun lapis. Fóra chovía miúdo e ninguén tiña présa por saír. Iker, na súa cadeira, escribía notas de música no caderno, un compás tras outro. Salma tiña a cabeza apoiada na man e, diante, unha caixiña de auriculares aberta, cun dos dous deitado dentro.

—Este morreu —dixo, e sinalouno co dedo—. Do dereito non sae nada.

—Canto hai que os tes? —preguntou Dani. Abrira o portátil sobre a mesa e movía o rato sen mirala.

—Catorce meses. Merqueinos en setembro do ano pasado. Custaron corenta e nove con noventa.

—Pois ten pinta de molestia. A ver, déixame buscar.

Escribiu algo e xirou a pantalla. Era a web da mesma tenda na que os mercara, con catro estrelas e moitas opinións debaixo.

—«Garantía, un ano» —leu—. E mira o que di a xente: «Rompéronseme aos trece meses e non me fixeron caso». «Nada que facer pasado o ano». «Merca outros».

—Ou sexa, que perdín corenta e nove con noventa —dixo Salma, e deixou caer os ombros.

—Iso parece —respondeu Dani, sen moita convicción.

Iker levantou a vista do caderno. Quedou un momento mirando a pantalla.

—Xa —dixo—. E o tique?

—Que tique?

—O da compra. Se hai garantía, hai que ensinar cando mercaches. Onde está?

Salma tardou un segundo en responder e mirou o móbil, coma se dubidase.

—Téñoo no móbil. Fixen unha foto cando saín da tenda, porque o papel deses tiques bórrase. Dáme un minuto.

Buscou na galería. Atopouno entre capturas de pantalla e fotos de clase, e púxoo no medio da mesa. Lía ben, aínda que as letras estaban un pouco apagadas: o nome da tenda, un número, «Data: 12/09/2025», unha liña de auriculares e un total de 49,90 €.

—Aquí non pon nada de garantía —dixo Dani.

—Pon cando se mercou. E canto pagaches —dixo Iker—. O que non pon o tique dío a lei, non a tenda.

—Como o sabes? —preguntou Dani.

—Non o sei de memoria —admitiu Iker—. Por iso hai que miralo.

Inés achegouse entón coa súa cunca branca. Viña das estanterías.

—Que estades mirando? —preguntou—. Quen di que son só doce meses? Onde o pon?

—A web —dixo Dani—. E as opinións.

—Esa web é da tenda —dixo Inés—. E as opinións son o que conta cada quen. Non vos quededes só co que anuncia a tenda. Que outra fonte se vos ocorre?

Ninguén contestou de seguida; só se oía a chuvia na fiestra. Salma apartou a man da cara.

—Vale, pero dío claro: hai unha norma?

—Eu non dixen iso —respondeu Inés—. Dixéstelo vós. Déixovos a pregunta.

Afastouse cara ao mostrador, onde ordenaba uns libros. Dani escribiu no buscador «garantía legal bens consumidor», e entre os resultados apareceu o texto oficial do Estado. Iker pediulle que o lese amodo. Liérono os tres, un ao lado do outro, sen falar. Había unha frase sobre un prazo que non era dun ano, senón de tres desde que se entrega o produto. E outra sobre o que se presume durante os dous primeiros anos.

—Tres —dixo Salma—. Non un.

—Se o entendín ben —dixo Dani, amodo—. Pero a web di un.

—A web di o que ofrece ela —dixo Iker—. Iso é outra cousa.

Salma contou cos dedos desde setembro. Catorce meses. Colleu o móbil, enfocou o tique e deixouno aberto na pantalla.

—Mañá vou á tenda con isto —dixo—. E cos auriculares.

—E se che din que non? —preguntou Dani.

—Entón pedirei a folla de reclamacións —dixo ela—. Ou pedirei que o miren outra vez. Pero non me vou sen intentalo.

Salma pechou a caixiña con coidado e gardouna na mochila, sen dicir nada máis. Dani pechou o portátil e quedou un pouco máis calado ca antes. Iker asentiu e volveu ao seu caderno, un compás tras outro.

Na biblioteca, Iker escribe, Salma apoia a cabeza na man e Dani amosa opinións no seu portátil.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

A carpeta de tiques

Reto. Cada equipo organiza o arquivo de tiques das compras dunha familia ficticia, calcula ata cando dura cada garantía legal desde a entrega e detecta un tique incompleto. O obxectivo é que ninguén perda unha reclamación por falta de papeis. **Produto.** Unha carpeta de tiques cunha táboa de datas de garantía e unha lista do que falta no tique incompleto, que alimentará a ficha E3 da «Guía de diñeiro para 1.º». **Datos.** Tres tiques ficticios: un móbil de 189,00 € mercado o 03/02/2025; unhas zapatillas de 54,90 € do 17/09/2026; unha mochila de 32,50 € sen data. IVE xeral do 21 % nos tres. En Galicia, como no resto de España, a garantía legal dos bens é a que fixa a norma estatal de consumidores; o servizo autonómico de consumo orienta sobre reclamacións. **Comprobación individual.** Sen axuda, le un tique con outros datos, calcula base, cota e fin da garantía (supoñendo entrega o mesmo día), e escribe en tres liñas que gardarías e como.

O reto

Cada equipo organiza o arquivo de tiques das compras dunha familia ficticia, calcula ata cando dura cada garantía legal desde a entrega e detecta un tique incompleto. O obxectivo é que ninguén perda unha reclamación por falta de papeis.

↓

1 · Traballo individual

- Le os tres tiques ficticios e anota data, importe, tipo de IVE e produto.
- Calcula a base e a cota do IVE de cada un.
- Calcula o fin da garantía legal dos dous tiques con data, supoñendo entrega o mesmo día; na mochila, explica por que non podes fixalo e que outra proba de entrega buscarías.

↓

2 · Traballo en grupo

- Comparade as datas e corrixide as diferenzas.
- Deseñade unha forma de gardar tiques en papel e en foto, cun nome claro para cada arquivo.
- Intercambiade a carpeta con outro equipo, que buscará un erro.

↓

3 · Produto

Unha carpeta de tiques cunha táboa de datas de garantía e unha lista do que falta no tique incompleto, que alimentará a ficha E3 da «Guía de diñeiro para 1.º».

↓

4 · Comprobación individual

Sen axuda, le un tique con outros datos, calcula base, cota e fin da garantía (supoñendo entrega o mesmo día), e escribe en tres liñas que gardarías e como.

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

Por que sobe o prezo do bocadillo

O prezo de moitos produtos e servizos subiu, segundo o INE. Vexamos por que tamén pode encarecerse un bocadillo. O INE publica cada mes canto soben os prezos. En outubro de 2026, a taxa anual do IPC xeral en España foi do 4,9 %. En novembro de 2024 era do 2,4 %. Polo medio, a inflación baixou ata o 2,0 % en maio de 2025 e volveu subir en 2026. En Galicia, en outubro de 2026, foi do 5,3 %, igual ca en Castela e León e Castela-A Mancha, as tres coa maior subida do país.

Pero os prezos non soben todos igual. En outubro de 2026, segundo o INE, Transporte subiu un 10,3 % nun ano e Vivenda, un 7,6 % (o INE destaca a subida do gas). En cambio, Alimentos e bebidas non alcohólicas subiu un 2,4 %. Un bocadillo depende de varias cousas á vez: o pan, o recheo, a enerxía que gasta o bar para traballar, o aluguer do local e os soldos. Se soben uns custos máis ca outros, o prezo final sobe de forma distinta á dos alimentos.

O INE tampouco di por si só por que sobe cada prezo: mide canto sobe, non as causas. Para saber por que, hai que buscar máis información, e convén desconfiar de explicacións simples como «todo é culpa de...» unha soa cousa.

A xente nova adoita notar especialmente os prezos da comida fóra de casa, o transporte e o lecer. En outubro de 2026, o grupo de Actividades recreativas, deporte e cultura subiu un 4,1 % nun ano. Como afecta isto á xente nova? Se a túa paga segue sendo a mesma, con ela mercas menos. Se a túa cesta da compra subise o mesmo ca o IPC xeral (4,9 %), necesitarías 20,98 € para mercala, en lugar de 20 € hai un ano. Por iso, cando se fala de «subida de soldos» ou «subida da paga», hai que mirar se supera a inflación: só entón se merca máis.

Tamén convén mirar quen dá o dato e que mide: unha cifra sen fonte nin data vale pouco. Aquí, todas saen do INE e pódense consultar.

Un límite importante: o IPC mide unha cesta media, non a túa. Se gastas moito en transporte, a túa subida persoal pode ser maior ca a media; se case todo é comida, menor. Por iso convén preguntarse cal dos teus gastos notaría máis unha subida de prezos, e non fiarse só do dato xeral.

Unha conclusión práctica: comparar prezos, mirar o prezo por unidade e gardar o tique non son manías. Son formas de protexer o teu diñeiro cando todo se encarece.

CLAVE · TRES XESTOS CONTRA A SUBIDA DE PREZOS

Comparar o prezo por unidade, gardar o tique e mirar se a túa paga sobe máis ca os prezos.

Fonte: INE, Índice de Precios de Consumo, nota de prensa de 13/11/2026 e series mensuais de variación anual (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. No episodio, a web dicía «garantía, un ano» e Salma mercou os auriculares hai catorce meses. Explica coas túas palabras por que Salma pode pedir que examinen a súa reclamación de garantía aínda que a web anuncie un ano. Que datos do tique lle serven e que faría se o papel térmico se borrase?
14. Un bocadillo custa 3,50 € e o seu prezo sobe un 4,9 % nun ano. Canto custa agora? Calcula tamén canto subiu en euros. Se Dani ten unha paga de 14 €, cantos bocadillos enteiros podía mercar antes e cantos pode mercar agora?
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Cunha inflación do 4,9 %, os teus 100 € gardados na casa valerán 104,90 € dentro dun ano». Que erro contén? Que comprobarías? Escribe unha resposta mellor en dúas liñas.
16. Le este tique ficticio dunha tenda de accesorios. Calcula a base e a cota do IVE. Supón que o cargador se entregou o mesmo día: cando remata o prazo legal de tres anos?

Dato do tique	Valor
Tenda	Ribera Sonido, S.L.
Data	08/03/2026
Cargador USB	12,10 €
IVE	21 % incluído
TOTAL	12,10 €

17. Un produto custa 60,50 € co IVE do 21 % incluído. Calcula a base e a cota, e explica por que non se calcula a cota como 60,50 × 0,21. Comproba o teu resultado sumando a base e a cota: que total debe saír?
18. Tres formatos de arroz dunha tenda ficticia teñen estes prezos. Calcula o prezo por quilo de cada un e decide cal sae máis barato. Compensa mercar o máis grande se só necesitas medio quilo?

Formato	Peso	Prezo
A	500 g	1,10 €
B	1 kg	1,90 €
C	2 kg	3,98 €

19. Un amigo di: «O barato é mellor, porque pagas menos». Escribe catro liñas con dúas razóns para matizalo, usando o custo por uso ou o prezo por unidade.
20. Transferencia individual, sen axuda: Inés dáche un tique cun produto de 72,60 € con IVE do 21 % incluído, mercado e entregado o 15/10/2026. Calcula base e cota e escribe ata cando chega a garantía legal. Engade que gardarías, ademais do tique, para poder reclamar e por que convén facelo antes de que o papel térmico se borre.

ESQUEMA

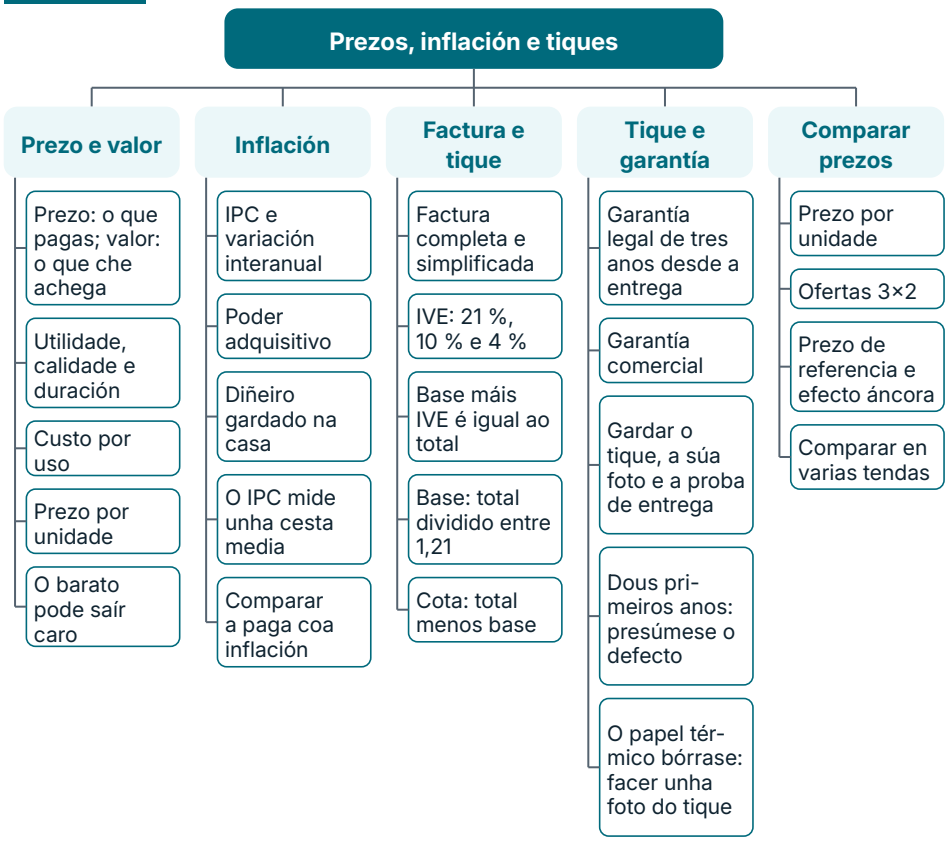

RESUMO

O **prezo** é o que pagas e o **valor** é o que che achega: para comparar serven o **custo por uso** e o **prezo por unidade**. A **inflación** é unha subida xeral dos prezos e mídese co **IPC**; cando sobe, baixa o **poder adquisitivo**, e o diñeiro gardado nun caixón merca cada vez menos. Un **tique** (a miúdo, factura simplificada) e unha **factura** completa proban a compra. O **IVE** vai incluído no prezo: xeral do 21 %, reducido do 10 % e superreducido do 4 %; a base calcúlase dividindo o total entre 1,21 no tipo xeral, e a cota é total menos base. A **garantía legal** dos bens dura tres anos desde a entrega (nos de segunda man pode pactarse menos, nunca menos dun ano), e durante os dous primeiros presúmese, salvo proba en contrario, que o defecto xa existía; a **garantía comercial** é unha promesa voluntaria que se suma á legal. A entrega marca o inicio dos prazos e o tique axuda a acreditala, así que convén gardalo e fotografalo, porque o papel térmico se borra. Nas ofertas e rebaixas, o **efecto áncora** do prezo riscado pode enganar: compárase con outras tendas. Ademais, o IPC mide unha cesta media, así que o teu gasto persoal pode subir máis ou menos ca o dato xeral: por iso convén comparar a paga coa inflación.

UNIDADE 4

Ingresos, nómina e impostos

Antes de escoller · A nómina do bar

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Distinguir as fontes de ingresos, o traballo remunerado doutros ingresos persoais e as limitacións laborais dos menores.
- Ler unha nómina e recoñecer devengos, deducións e líquido a percibir.
- Calcular o neto a partir do bruto e explicar por que non coinciden.
- Explicar que son os impostos directos e indirectos e cales pagas xa.
- Calcular o IVE que hai dentro dunha compra.
- Relacionar cotizar e pagar impostos coa sanidade, a educación e as pensións.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É decembro en 3.º B do IES Ribera Norte. Vera, unha camareira de 19 anos, cobrou a súa primeira nómina no Bar Benítez e a cifra non é a que lle dixeron. Hugo, que non traballa no bar, revisa a folla de Vera co permiso dela. Inés Varela escribiu unha pregunta na lousa: canto cobras de verdade cando che din «mil cincocentos ao mes»?

PARA COMEZAR

1. De onde vén o diñeiro que tes agora? E o que terás dentro de dez anos?
2. Se che din «cobrarás 1.500 € ao mes», esperas ver 1.500 € na túa conta? Por que si ou por que non?
3. Que impostos cres que pagas ti, con 14 anos?
4. Que servizos públicos usaches esta semana?

Ingresos

4.1

A nómina

4.2

Bruto e neto

4.3

Impostos

4.4

Estado do benestar

4.5

4.1 De onde vén o diñeiro

Todo o diñeiro ten unha orixe. Coñecela axuda a entender de que depende o que podes gastar.

Os **ingresos** son o diñeiro que entra no teu peto. Poden vir de tres sitios. As **rendas do traballo** son o que se cobra por traballar: un soldo, ou o que gaña quen traballa por conta propia. As **rendas do capital** son o que producen o diñeiro ou os bens que tes: os xuros dunha conta ou o aluguer dunha vivenda. E as **transferencias** son axudas que se reciben sen traballar a cambio: unha pensión, unha bolsa ou unha prestación por desemprego.

Á túa idade, os ingresos son outros. O máis habitual é a paga que che dan na casa, os agasallos de aniversario, os premios ou o que se saca ao vender un obxecto propio que xa non usas. Unha axuda familiar ocasional, sen pagamento, non é un emprego; coidado cos encargos pagados e regulares, que poderían ser traballo por conta allea, e á túa idade a lei non o permite. Estes ingresos serven para aprender a administrar, pero non son un soldo: non hai contrato nin descontos.

Un ingreso é **fixo** cando chega sempre igual, como a paga de cada mes, e **variable** cando cambia, como un agasallo ou un encargo solto. Para planificar é máis cómodo contar cos fixos e tratar os variables como un extra: se recibes 20 € de paga ao mes e 30 € polo teu aniversario, planeas con 20 € mensuais e gardas os 30 € como excepción. Na unidade 5 verás como se fai un orzamento. Outro dato útil: se un ingreso é variable, convén non gastalo antes de telo.

A NORMA DI

«Prohíbese a admisión ao traballo aos menores de dezaseis anos» (Estatuto dos traballadores, art. 6.1).

Coidado coas propostas de «gañar diñeiro doado» á túa idade: se algo promete moito a cambio de case nada, desconfía, e non entres en apostas nin en traballos sen contrato. Na unidade 6 verás que ingresos legais podes buscar. Isto quere dicir que, en xeral, non se pode traballar por conta allea antes dos 16 anos; a lei só admite casos excepcionais, como a participación en espectáculos públicos con autorización expresa da autoridade laboral. Desde os 16 pódese traballar con condicións especiais, e desde os 18 sen as limitacións propias dos menores. Quen traballa por conta allea ten unha relación laboral coa empresa: o contrato pode ser escrito ou, en moitos casos, verbal. E a empresa debe dar de alta a persoa na **Seguridade Social**, o sistema público que protexe fronte á xubilación, a incapacidade ou o desemprego; a sanidade pública finánciase sobre todo con impostos. Estar «dado de alta» significa que o traballo conta para os teus dereitos futuros: non é só un trámite, é unha protección que vas construíndo co tempo.

Os ingresos cambian ao longo da vida: a paga aos 15, un primeiro soldo ou unha bolsa aos 20, un salario máis alto aos 40, unha pensión aos 70. Do que cobres non poderás gastalo todo; no resto da unidade verás por que.

ACTIVIDADES

1. Hugo ten 14 anos e vai ao bar da súa nai despois de clase. Explica por que non pode traballar alí con contrato e cita dous ingresos que si pode ter.

2. Clasifica como renda do traballo, do capital ou transferencia: a) o soldo de Vera; b) os xuros dunha conta de aforro; c) unha bolsa de comedor; d) a pensión dunha avoa.

4.2 A nómina: que é e como se le

A nómina é o xustificante do soldo. Se non sabes lela, non sabes canto che corresponde.

A **nómina** (ou recibo de salarios) é o documento que a empresa entrega cada mes a quen traballa. Di que se gañou, que se descontou e canto se cobra. É unha proba importante e convén gardala. Ten catro partes.

A primeira é a **cabeceira**: os datos da empresa e da persoa traballadora, e o mes ao que se refire. Despois van os **devengos**, que son todo o que a persoa gaña no mes: o salario base, os complementos (por exemplo, de nocturnidade) e as pagas extra. Neste exemplo, os devengos salariais suman o **salario bruto**; unha nómina real pode mostrar tamén percepcións non salariais. Logo veñen as **deducións**: as cantidades que se restan do bruto, que son as cotizacións á Seguridade Social e a retención do IRPF. E ao final, o **líquido a percibir**: o que realmente se ingresa na conta. É o **salario neto**.

1 · CABECEIRA (empresa e traballadora)	
Bar Benítez · Vera (suposto didáctico)	Decembro
2 · DEVENGOS (o que gaña)	
Salario base	1.285,71 €
Prorrata de pagas extra	214,29 €
TOTAL DEVENGADO (bruto)	1.500,00 €
3 · DEDUCIÓNS (o que se desconta)	
Continxencias comúns 4,70 %	70,50 €
Desemprego 1,60 %	24,00 €
Formación profesional 0,10 %	1,50 €
MEI 0,15 %	2,25 €
IRPF (retención suposta 2 %)	30,00 €
4 · LÍQUIDO A PERCIBIR (neto)	**1.371,75 €**

Figura 4.1. As catro partes dunha nómina (esquema didáctico simplificado: unha nómina real inclúe máis datos)

Unha pregunta frecuente son as **pagas extra**. Moitos contratos teñen catorce pagas ao ano: doce mensuais e dúas extraordinarias, que adoitan cobrarse en verán e en Nadal. Noutros, esas dúas pagas repártense dentro de cada mes: é a **prorrata de pagas extra**. O diñeiro anual é o mesmo; cambia cando o cobras. Se unha nómina di que son doce pagas con prorrata, cada mes cobras máis ca con catorce pagas, pero non hai paga extra en verán. Por iso convén mirar sempre canto cobras ao ano, e non só cada mes.

CLAVE · AS CATRO PARTES DA NÓMINA

Cabeceira (quen e cando), devengos (o que se gaña, o bruto), deducións (o que se resta) e líquido a percibir (o que se cobra, o neto). Nunha nómina ordinaria, o líquido adoita ser menor ca o bruto polas deducións.

Imos ver cada parte cun suposto didáctico baseado nunha situación habitual. Vera traballa de camareira no Bar Benítez cun contrato temporal para as festas. A súa nómina de decembro di que o seu salario base é de 1.285,71 € e que a prorrata das pagas extra é de 214,29 €. A suma das dúas cantidades é o bruto. No apartado seguinte verás canto se desconta e por que.

ACTIVIDADES

3. Mira a figura 4.1. Indica que cantidade é o bruto, cal é o neto e que partes da nómina suman as deducións.
4. Explica coas túas palabras a diferenza entre «devengos» e «deducións». Que é o líquido a percibir?
5. *Amplía.* Un contrato ten un bruto anual de 18.000 € repartido en 14 pagas. Canto é cada paga? Canto sería a prorrata mensual das dúas pagas extra se se repartisen en doce meses?

4.3 Salario bruto e neto

O bruto é o que custa; o neto, o que chega á conta. A diferenza non se perde: repártese.

O **salario bruto** é o que se gaña antes de descontos. O **salario neto** é o que se cobra despois de restalos. Entre un e outro hai dous tipos de descontos, e convén non mesturalos: uns van á Seguridade Social e outros á Facenda. As **cotizacións á Seguridade Social** financian sobre todo prestacións como pensións, incapacidade e desemprego (a sanidade finánciase sobre todo con impostos). No noso exemplo, as bases de cotización coinciden cos devengos, 1.500 €; nas nóminas reais poden diferir do bruto. A parte da persoa traballadora en 2026 inclúe as continxencias comúns (4,70 %), o desemprego (1,55 % en contratos indefinidos e 1,60 % en temporais), a formación profesional (0,10 %) e o Mecanismo de Equidade Intergeneracional (0,15 %). En total, 6,50 % nun contrato indefinido e 6,55 % nun temporal. A empresa paga ademais a súa propia parte da cotización, que non se desconta da nómina: por iso á empresa unha persoa custalle máis ca o bruto que figura no contrato.

A **retención do IRPF** (Imposto sobre a Renda das Persoas Físicas) é un pagamento a conta do imposto que a persoa deberá á Facenda pola súa renda. A súa porcentaxe depende de canto se gaña e da situación persoal. A empresa calcúlaa e ingrésaa por ti. Se hai obriga de declarar ou se presenta declaración, o imposto regularízase coas regras aplicables.

Saber isto serve para algo práctico: cando planifiques o teu diñeiro, usa o neto, que é o que de verdade podes gastar. E cando che ofrezan un traballo, pregunta se a cifra é bruta ou neta, mensual ou anual, e en cantas pagas. «Mil cincocentos» pode significar cousas moi distintas segundo a resposta: un bruto de 1.500 € ao mes non é o mesmo que 1.500 € netos, nin que 1.500 € en catorce pagas.

DATO

En 2026, o salario mínimo interprofesional é de 1.221 € ao mes en 14 pagas (40,70 € ao día), é dicir, 17.094 € ao ano. Coas pagas extra prorrateadas en doce meses, son 1.424,50 € ao mes. Fonte: Real decreto 126/2026, BOE de 19/02/2026 (consulta: 11/2026).

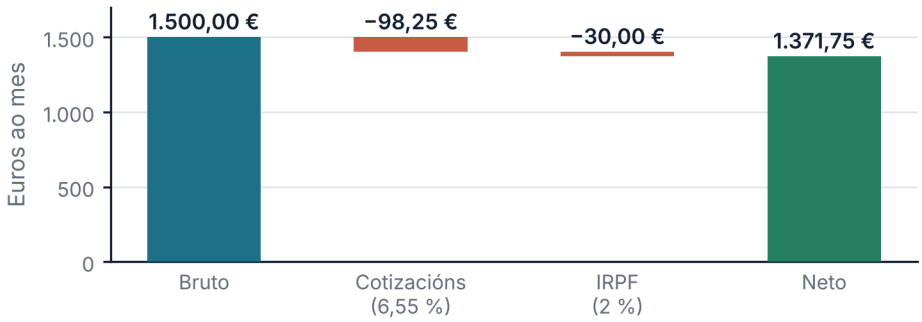

Suposto didáctico: 1.500,00 − 98,25 − 30,00 = 1.371,75 €.

Figura 4.2. Do bruto ao neto na nómina de Vera

Caso · A nómina de Vera

Vera traballa de camareira, con contrato temporal, a xornada completa. Dixéronlle que cobraría 1.500 € ao mes, coas pagas extra prorrateadas. Quere saber canto lle entra na conta. É un suposto didáctico: as cifras reais dependen de cada caso, e a retención de IRPF do 2 % é suposta: aplícase sobre 1.500 €, e as retencións reais determínanse cun procedemento regulado.

Concepto	Cálculo	Importe
Bruto mensual	Dado	1.500,00 €
Continxencias comúns	1.500 × 4,70 %	70,50 €
Desemprego (temporal)	1.500 × 1,60 %	24,00 €
Formación profesional	1.500 × 0,10 %	1,50 €
MEI	1.500 × 0,15 %	2,25 €

Paso 1. Suma as cotizacións do traballador: 70,50 + 24,00 + 1,50 + 2,25 = **98,25 €**. Comproba co total: 1.500 × 6,55 % = 98,25 €, o mesmo resultado, así que a suma está ben feita.

Paso 2. Calcula a retención de IRPF sobre o bruto: 1.500 × 2 % = **30,00 €**, que se descontan da nómina cada mes.

Paso 3. Calcula o líquido: 1.500,00 − 98,25 − 30,00 = **1.371,75 €**. Ese é o diñeiro que realmente chega á conta de Vera cada mes. Que significa: Vera cobra 1.371,75 €, non 1.500 €. As deducións suman 128,25 €, o 8,55 % do bruto (8,6 % arredondado). Non é diñeiro perdido: 98,25 € son cotizacións á Seguridade Social, ligadas a prestacións como o paro ou a pensión, e 30,00 € son un adianto do IRPF. O límite: a retención real depende de cada caso; con outra porcentaxe, o neto cambia. Unha primeira comprobación é unha resta: bruto menos cotizacións menos retención ten que dar o líquido; para verificar unha nómina por completo tamén hai que revisar conceptos, bases e condicións do contrato. Se non cadra, pregúntase á empresa e, se non se resolve, acúdese aos servizos que orientan a quen traballa.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «Con 1.500 € brutos e un IRPF do 2 %, calcula o IRPF sobre o neto: 1.371,75 × 2 % = 27,44 €, así que o neto final é 1.344,31 €».
Que comprobar. Sobre que cantidade se aplica a retención, sobre o bruto ou sobre o neto? Canto dá se se aplica sobre o bruto? Aparecen as cotizacións no cálculo?

ACTIVIDADES

6. Un contrato indefinido ten un bruto de 1.800 € ao mes. Cunha cotización do 6,50 % e unha retención de IRPF do 3 % (supostas), calcula as cotizacións, o IRPF e o líquido.
7. Un contrato temporal ten un bruto de 1.000 € ao mes. Cunha cotización do 6,55 % e retención do 2 % (supostas), calcula o líquido.
8. *Amplía.* Compara o bruto de Vera co salario mínimo con pagas prorrateadas. Canto o supera? Por que hai que comparar sempre co mesmo tipo de pagas?

4.4 Os impostos

Os impostos non son só cousa de adultos: hoxe mesmo pagaches algún sen darte conta.

Un **imposto** é un pagamento obrigatorio que se fai ás administracións públicas para financiar os servizos de todos: estradas, colexios, hospitais, policía ou axudas. Hai dous grandes tipos. Os **impostos directos** gravan o que gañas ou o que tes: o IRPF, por exemplo, grava a túa renda. Os **impostos indirectos** gravan o que gastas: o IVE, que xa coñeces, vai incluído no prezo de case todo o que mercas.

Hai máis impostos, aínda que non fai falta memorizalos todos: o imposto sobre bens inmobles (IBI) grava os inmobles e, por regra xeral, págao quen é propietario ou titular do dereito correspondente, e hai impostos especiais sobre o tabaco ou os carburantes.

Isto significa que un rapaz de 14 anos xa paga impostos. Cada vez que mercas un bocadillo, un caderno ou un billete de autobús, unha parte do prezo é IVE. Non a ves como unha liña á parte, pero está dentro do prezo que pagas. No caso deste apartado verás canto.

Os impostos son recadados por administracións distintas. A Axencia Tributaria xestiona e recada importantes impostos estatais, como o IRPF e o IVE, aínda que parte do seu rendemento corresponde ás comunidades autónomas; estas e os concellos teñen tamén tributos e funcións propias.

A NORMA DI

«Todos contribuirán ao sostemento dos gastos públicos de acordo coa súa capacidade económica mediante un sistema tributario xusto inspirado nos principios de igualdade e progresividade que, en ningún caso, terá alcance confiscatorio» (Constitución española, art. 31.1).

A **progresividade** significa que, nun imposto por tramos, a parte de renda que entra nun tramo superior soporta un tipo maior, e a porcentaxe media pode aumentar. Por iso o IRPF non é igual para todos. Un exemplo con cifras ficticias: se se pagase o 10 % dos primeiros 10.000 € e o 20 % do resto, quen gaña 12.000 € pagaría 1.000 + 400 = 1.400 €, un 11,7 % da súa renda; e quen gaña 20.000 € pagaría 1.000 + 2.000 = 3.000 €, un 15,0 %. O segundo paga máis euros e tamén unha porcentaxe maior. Non son os tramos reais, pero a idea é a mesma.

Tras acabar o ano, algunhas persoas deben presentar a declaración da renda e outras non están obrigadas, segundo os seus ingresos e circunstancias. Cando procede, cómprobase o que se reteu nas nóminas e o que se debía de verdade: se se reteu de máis, a Facenda devolve a diferenza; se de menos, hai que pagala. É un trámite anual que, nos casos sinxelos, se resolve con uns poucos datos.

A CIENCIA DI

Os impostos que se ven pesan máis na decisión de compra ca os que quedan agochados. Nun experimento de campo nun supermercado estadounidense, mostrar o prezo co imposto incluído en 750 produtos reduciu a súa demanda arredor dun 8 % durante tres semanas (Chetty, Looney e Kroft, 2009, *American Economic Review*). Quen ve o imposto na etiqueta reacciona máis ca quen o descobre ao pagar.
Límite. É un experimento nunha tenda dos Estados Unidos, cun imposto que se engade na caixa; en España o IVE xa vai incluído no prezo, e os resultados non se poden trasladar sen máis.

ACTIVIDADES

9. Unha chaqueta custa 21,00 € con IVE do 21 % incluído. Calcula canto IVE leva. Explica por que non se ve na etiqueta.
10. *Amplía.* Clasifica como imposto directo ou indirecto: a) a retención do IRPF na nómina; b) o IVE dun caderno; c) o IVE do bocadillo. Explica a diferenza coas túas palabras.

4.5 Para que serven: o Estado do benestar

Os impostos e as cotizacións non desaparecen: volven en forma de servizos.

O **Estado do benestar** é o conxunto de servizos e axudas públicas que protexen as persoas: a sanidade, a educación, as pensións e a protección por desemprego. A sanidade e a educación públicas sostéñense sobre todo con impostos; as cotizacións sociais financian sobre todo as pensións e outras prestacións contributivas. En España, as pensións páganse sobre todo coas cotizacións de quen traballa hoxe: o que cotizan os traballadores de agora sostén as pensións de agora, e o que cotices ti financiará as de dentro duns anos. A asistencia sanitaria pública recoñécese conforme á normativa de acceso ao Sistema Nacional de Saúde e non depende de ter cotizado individualmente, e a educación obrigatoria é gratuíta. Cando Vera cotiza, non só paga: **pode xerar dereitos**, como cobrar o paro se perde o traballo ou unha pensión no futuro, cando se reúnan os requisitos legais.

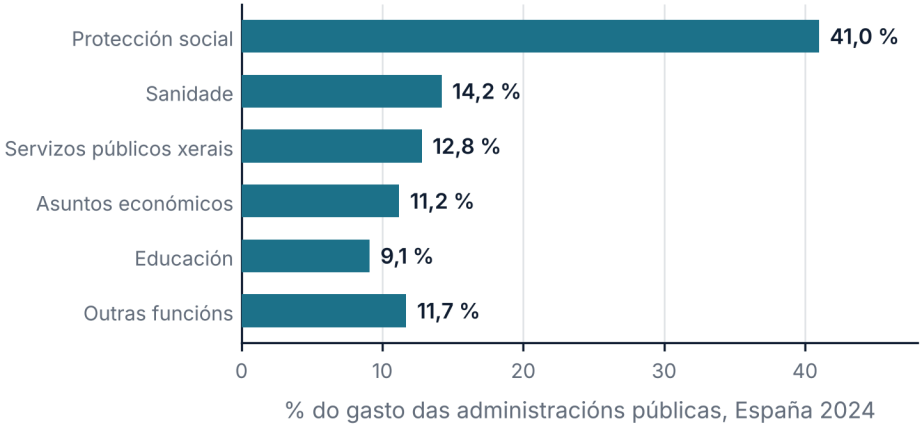

Fonte: Eurostat (COFOG, gov_10a_exp), consulta 11/2026. Outras: orde pública, defensa, medio ambiente, vivenda, cultura.

Figura 4.3. En que gastan as administracións públicas españolas (% do gasto público total en 2024, non do PIB nin dos impostos dunha persoa)

Mira a figura: a partida máis grande é a protección social, que inclúe as pensións e o desemprego; despois, a sanidade, e a educación ten o 9,1 %. Se falta diñeiro, hai que escoller entre subir os ingresos, gastar menos ou endebedarse; convén entender os números antes de opinar e comprobar de onde veñen.

DATO

En 2024, as administracións públicas españolas destinaron o 41,0 % do seu gasto a protección social, o 14,2 % a sanidade e o 9,1 % a educación. Fonte: Eurostat, gasto das administracións públicas por funcións (COFOG, conxunto gov_10a_exp), actualizado o 21/10/2026 (consulta: 11/2026).

Hai persoas que non declaran parte do que gañan ou non pagan o que deben. Iso é **fraude fiscal**, e a lei prevé sancións para quen o comete. E traballar sen alta na Seguridade Social é **economía somerxida**: non ter contrato escrito non implica sempre irregularidade, pero a falta de alta deixa sen protección a quen traballa e supón incumprimentos da empresa. Os dous casos prexudican a todos: á persoa que non cotiza, que se queda sen protección, e ao resto do sistema, que ten menos recursos para os servizos que usamos todos. Cumprir é parte do mesmo pacto: todos achegan para que todos teñan servizos.

Caso · Os impostos dun sábado

Hugo gasta un sábado 8,70 € en tres compras: un bocadillo (IVE do 10 %), un billete de autobús (10 %) e un caderno (21 %). Quere saber canto IVE pagou, aínda que non o vexa no tique. Os prezos son un suposto didáctico.

Compra	Prezo con IVE	Tipo de IVE	IVE incluído
Bocadillo	4,50 €	10 %	0,41 €
Billete de autobús	1,20 €	10 %	0,11 €
Caderno	3,00 €	21 %	0,52 €

Paso 1. Calcula o IVE do bocadillo: 4,50 / 1,10 = 4,09 € de base; 4,50 − 4,09 = **0,41 €**.

Paso 2. Calcula o IVE do billete: 1,20 / 1,10 = 1,09 € de base; 1,20 − 1,09 = **0,11 €**.

Paso 3. Calcula o IVE do caderno: 3,00 / 1,21 = 2,48 € de base; 3,00 − 2,48 = **0,52 €**. Suma os tres: 0,41 + 0,11 + 0,52 = **1,04 €**. Cada cota arredondouse a céntimos por separado.

Que significa: de 8,70 € gastados, 1,04 € son IVE (0,41 + 0,11 + 0,52), aproximadamente o 12,0 % do prezo final (1,04 / 8,70 × 100). Non existe un IVE único do 12 %: é a proporción desta mestura de compras. O límite: son tres compras soltas e con tipos distintos; a porcentaxe total cambia segundo que mercas. Aínda así, un rapaz de 14 anos pagou impostos un sábado sen darse conta.

PARA O TEU PROXECTO · E4 E ENTREGA 1

Prepara a ficha E4, «Nómina explicada»: unha nómina ficticia anotada, coas catro partes e o cálculo do líquido. Despois reúne E1-E4 como o bloque «Diñeiro e pagamentos» da «Guía de diñeiro para 1.º» e entrégao a outro equipo, que o revisará cunha lista de control.

ACTIVIDADES

11. Un menú dun bar custa 12,10 € co IVE reducido do 10 % incluído. Calcula a base e a cota, e explica por que é distinto do caso do caderno.

12. *Amplía.* Segundo a figura 4.3, se unha persoa achegase 1.000 € en impostos, canto iría a sanidade e canto a educación? Explica por que é unha simplificación.

ANTES DE ESCOLLER

A nómina do bar

Un sábado de decembro, o Bar Benítez cheiraba a café e a torradas. Aínda non había clientes na terraza. Hugo, que pasara polo bar despois de clase, repasaba uns apuntamentos xunto á impresora, e Dani, ao seu lado, tiña o portátil aberto sobre a barra.

—Miña nai pediume que mirase unha cousa —dixo Hugo—. É de Vera, a camareira nova. Fixéronlle a primeira nómina e di que non é o que lle dixeron.

—Canto lle dixeron?

—Mil cincocentos ao mes. E na conta entráronlle mil trescentos setenta e un con setenta e cinco.

—Pois fáltanlle cento vinte e oito con vinte e cinco —dixo Dani, sen levantar a vista da pantalla—. Fágoo nun momento. Hai unha calculadora de soldo neto que fai unha estimación se lle metes ben os datos.

—A ollo, fáltanlle cen euros —dixo Hugo.

—Cento e pico. Déixame meter os datos.

Pilar Benítez saíu da cociña con unhas lentes na punta do nariz e unha folla na man. Secou as mans no mandil.

—Vera deume permiso para que o vexades —dixo—. Pediume que llo explicase alguén, e eu non teño tempo hoxe. Aí tedes a nómina. Coa folla diante, que se entende mellor.

Hugo púxoa sobre a barra e alisouna. Eran catro bloques, cada un co seu rótulo e a súa cor de fondo, e os números aliñados á dereita. Arriba, o nome do bar e o de Vera. Debaixo, o que gañaba: un salario base e outra liña que dicía «prorrata de pagas extra». Máis abaixo, unha lista de descontos con porcentaxes. E ao final, unha cifra nun recadro: o líquido a percibir.

—Mil cincocentos é o bruto —dixo—. Aquí di: total devengado, mil cincocentos. Pero o que cobra é o líquido.

—E iso que é?

—O que queda cando se resta o dos descontos. Mira: continxencias comúns, desemprego, formación, outro máis pequeno. E esta outra liña, o IRPF.

Dani xirou o portátil.

—A miña calculadora dá mil cento setenta e cinco con setenta e nove por paga. Iso é moito menos.

—Non pode ser —dixo Hugo—. A ver que puxeches.

Dani quedou mirando a pantalla.

—Pois... dezaoito mil euros ao ano. E catorce pagas.

—Vera cobra doce pagas ao ano, coas dúas extras repartidas dentro de cada mes. Por iso pon «prorrata».

—Entón a miña calculadora facía outra cousa —dixo Dani—. Divide o total do ano entre catorce e dá unha media. Sae unha paga máis pequena.

—Pero as pagas son catorce, non doce. Serían catorce máis pequenas. —Hugo colleu un bolígrafo e, no reverso dun albará, apuntou os dous números—. Unha de mil cento setenta e cinco e pico por catorce, e a outra de mil trescentos setenta e un por doce. Saen case igual: uns dezaseis mil catrocentos sesenta e un euros ao ano. O da túa calculadora é unha media: con catorce pagas de verdade, as doce normais serían máis baixas e as dúas extras máis altas, pero o total sería o mesmo.

Pilar, que seguira a conta de lonxe, asentiu coa cabeza. Sorriu sen dicir nada. Dani pechou a tapa do portátil a medias.

—Vale. Pero a Vera fáltalle diñeiro —insistiu Dani, aínda que xa con menos seguranza.

—Se a nómina está ben calculada, a diferenza son deducións, non unha débeda do bar —contestou Pilar—. O que se lle desconta non desaparece. Unha parte vai á Seguridade Social, e outra, á Facenda. O da Seguridade Social servirá se se queda sen traballo ou cando se xubile.

—E o bar? —preguntou Hugo.

—Que pasa co bar?

—Que, á parte do que se lle desconta a Vera, o bar paga algo máis á Seguridade Social por ela?

Pilar axustou as lentes. Mirou a folla e logo ao seu fillo.

—Si —dixo ao fin—. Pero iso non llo resta a Vera.

Hugo non preguntou canto. Dobrou amodo a nómina pola metade e quedou mirando o mandil da súa nai. Fóra, alguén empezou a mover as cadeiras da terraza.

No Bar Benítez, Hugo e Dani miran unha nómina xunto á impresora e Pilar achégase cunha folla.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

A túa primeira nómina

Reto. Cada equipo le tres nóminas ficticias e explica a un compañeiro que é cada parte e por que o líquido non é igual ao bruto. **Produto.** Unha folla de explicación das tres nóminas, que alimentará a ficha E4 da «Guía de diñeiro para 1.º». **Datos.** Tres nóminas ficticias, supostos didácticos só para practicar: xornada completa en 14 pagas (bruto 1.450 €, cotización 6,50 %, retención 2 %); media xornada (bruto 725 €, cotización 6,50 %, retención 1 %); con paga extra prorrateada (bruto 1.500 €, cotización 6,55 %, retención 2 %). Aplícanse as porcentaxes ao bruto indicado; nunha nómina real con 14 pagas a base de cotización mensual inclúe a parte proporcional das extras. En Galicia, como no resto de España, as cotizacións e o IRPF réxense pola normativa estatal; a Xunta financia cos seus orzamentos servizos como a sanidade e a educación. **Comprobación individual.** Sen axuda, le unha nómina con outros datos e explica en tres liñas que é o bruto, que se desconta e canto cobra a persoa.

O reto

Cada equipo le tres nóminas ficticias e explica a un compañeiro que é cada parte e por que o líquido non é igual ao bruto.

↓

1 · Traballo individual

- Le cada nómina e identifica devengos, deducións e líquido.
- Comproba que bruto menos deducións é igual ao líquido.
- Explica en tres liñas por que unha das nóminas ten un líquido menor.

↓

2 · Traballo en grupo

- Comparade as vosas lecturas e corrixide os desacordos.
- Preparade unha explicación dun minuto para un compañeiro que nunca viu unha nómina.
- Intercambiade a folla con outro equipo, que buscará un erro.

↓

3 · Produto

Unha folla de explicación das tres nóminas, que alimentará a ficha E4 da «Guía de diñeiro para 1.º».

↓

4 · Comprobación individual

Sen axuda, le unha nómina con outros datos e explica en tres liñas que é o bruto, que se desconta e canto cobra a persoa.

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

O que pagas sen darte conta

Cando alguén di «cobro 1.500 euros», non sabes se fala do bruto ou do neto ata que llo preguntas. O que chega á conta é menos, porque de cada nómina se descontan cotizacións á Seguridade Social e unha retención de IRPF. No caso de Vera, o 8,55 % do bruto, arredondado ao 8,6 %, é dicir, 128,25 euros, non chegou á súa conta. Pero tampouco desapareceu.

Os impostos e as cotizacións notanse menos cando o diñeiro non pasa polas túas mans. O IVE vai dentro do prezo; as cotizacións e o IRPF réstanse antes de que cobres. Por iso moita xente ten a sensación de pagar pouco, ou de non saber en que se gasta. Convén mirar os datos e non fiarse da intuición. Segundo Eurostat, en 2024 as administracións públicas españolas destinaron o 41,0 % do seu gasto a protección social (pensións, desemprego e outras prestacións), o 14,2 % a sanidade e o 9,1 % a educación.

En Galicia, os orzamentos da Xunta para 2026 suman 14.240 millóns de euros e, segundo a propia Xunta, tres de cada catro euros dedícanse a sanidade, educación, política social e políticas de emprego. É unha fonte oficial, que conta o que o goberno galego decide gastar, e non o que se recada nin o que cada persoa achega.

Un exemplo: nunha nómina, «cotizacións» e «retención» parécense, pero non son o mesmo. As primeiras dan dereito a prestacións, como o paro ou a pensión; a retención é un adianto do IRPF que se compara despois co que corresponde pagar ao ano.

Hai dúas ideas que convén separar. A primeira é que cotizar dá dereitos: quen cotiza acumula días para cobrar o paro e anos para a súa pensión. A segunda é que os impostos financian servizos que usamos todos, esteamos ou non cotizando, como un hospital ou un colexio. Un rapaz de 14 anos non cotiza, pero xa usa a sanidade e a educación, e xa paga IVE cando merca.

Un exemplo sinxelo: dos 1.500 euros brutos de Vera, 98,25 son cotizacións e 30,00 son retención de IRPF. Impostos e cotizacións sosteñen partidas distintas do sistema público: os impostos financian sobre todo servizos como a sanidade e a educación, e as cotizacións, prestacións sociais como as pensións e o paro. Isto non significa que todo se gaste ben nin que non se poida discutir canto debe pagar cada un. Ese debate existe e é lexítimo. Para participar nel con criterio, fai falta saber ler unha nómina, calcular unha porcentaxe e buscar o dato na fonte.

CLAVE · ANTES DE FIARTE DUNHA CIFRA

Pregunta se é bruta ou neta, a que período se refire e quen a publicou.

Fonte: Eurostat, gov_10a_exp (COFOG), España 2024; Xunta de Galicia, nota de prensa de entrada en vigor de los presupuestos de 2026 (01/01/2026) (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. No episodio, Dani di que a Vera lle faltan 128,25 € e Hugo «a ollo» cen. Calcula a diferenza entre as dúas cifras e explica por que, en realidade, non lle falta nada.
14. Cos datos do episodio, calcula o total anual de cada forma de cobrar. Explica por que case coinciden e por que na realidade as catorce pagas non teñen por que ser iguais:

Forma de cobrar	Pagas	Importe de cada paga
Pagas prorrateadas (Vera)	12	1.371,75 €
Media de catorce pagas (calculadora de Dani)	14	1.175,79 €

15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «O neto é o bruto menos o IRPF; as cotizacións páganas só a empresa e non aparecen na nómina». Que dous erros contén? Que comprobarías na nómina de Vera?
16. Le esta nómina ficticia, nun suposto simplificado, coas dúas taxas calculadas sobre o bruto. Calcula as cotizacións, a retención e o líquido:

Concepto	Dato
Bruto mensual	1.400,00 €
Cotización do traballador	6,55 % do bruto
Retención de IRPF	2 % do bruto

17. Unha persoa cobra o salario mínimo en 14 pagas (1.221 € ao mes). Canto cobra ao mes se as pagas extra se prorratean en doce meses? Calcula antes o total anual e explica por que non é «máis diñeiro».
18. Nora cobra un salario base e un plus de transporte, como mostra a táboa. Calcula o bruto, as cotizacións (6,55 %), a retención (2 %), o líquido e a porcentaxe do bruto que se desconta en total:

Devengo	Importe
Salario base	1.150,00 €
Plus de transporte	150,00 €

19. Un compañeiro opina: «Non vexo para que serven os impostos». Escribe catro liñas con dous servizos públicos que usa un rapaz da túa idade e dúas formas en que xa paga impostos.
20. Transferencia individual, sen axuda: Inés non está hoxe, pero déixache unha nómina ficticia de xornada parcial con bruto 1.200 €, cotización do 6,55 % e retención do 2 %, ambas sobre o bruto. Calcula o líquido e escribe tres liñas para explicar a diferenza.

ESQUEMA

RESUMO

Os **ingresos** veñen do traballo, do capital ou de **transferencias**; aos 14 anos son a paga e os agasallos, porque, por regra xeral, o traballo por conta allea permítese desde os 16 anos (cunha excepción para espectáculos públicos autorizados). A **nómina** ten cabeceira, **devengos** (o **bruto**), **deducións** e **líquido a percibir** (o **neto**). Entre un e outro están as **cotizacións** á Seguridade Social (6,50 % nun contrato indefinido e 6,55 % nun temporal, en 2026) e a **retención do IRPF**. No suposto de Vera (cotización do 6,55 % e IRPF suposto do 2 %), o líquido é de 1.371,75 €: as deducións inclúen cotizacións para prestacións sociais e retencións a conta do IRPF, que non son o mesmo concepto. A **prorrata** reparte as pagas extra dentro de cada mes. O **IRPF** é un imposto **directo**; o **IVE**, **indirecto**, e vai dentro do prezo. O **Estado do benestar** finánciase con impostos e cotizacións, e o **fraude fiscal** e a economía somerxida prexudican a todos. Para comprobar unha nómina compárase o bruto co líquido: bruto menos cotizacións menos retención debe dar o líquido. O salario mínimo de 2026 é de 1.221 € ao mes en 14 pagas, e esa cifra serve de referencia. Ao ler unha oferta de traballo, convén preguntar se a cifra é bruta ou neta. Aínda que aos 14 anos non se pode acceder a un emprego ordinario, xa se pagan impostos e se usan servizos públicos.

UNIDADE 5

O meu orzamento

Antes de escoller · As contas da viaxe

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Explicar para que serve un orzamento e como axuda a afrontar un gasto imprevisto.
- Distinguir ingresos regulares e irregulares e clasificar gastos en fixos ou variables e en necesarios ou prescindibles.
- Calcular o saldo dun mes e dicir se hai superávit, equilibrio ou déficit.
- Comparar técnicas de orzamento: sobres, regra 50/30/20 e folla de cálculo.
- Priorizar gastos distinguindo necesidade, desexo e urxencia, e razoar o custo de oportunidade.
- Axustar un orzamento que non chega e dicir a que renuncia cada versión.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É xaneiro en 3.º B do IES Ribera Norte. A axencia mandou o prezo total da viaxe de fin de curso: 320 € por persoa (no exemplo de Lucía, a casa achegará 200 € e ela xuntará os outros 120 €). Lucía ofrécese a preparar o orzamento do grupo e Martina quere saber quen se apunta. Dani atopou unha aplicación que «o fai todo soa» e Iker pregunta algo incómodo: que pasa se a alguén non lle chega. Inés non responde; reparte tarxetas de cartolina e pregunta que tería que pasar para que cada plan funcione.

PARA COMEZAR

1. Queres pagar unha viaxe de 320 € cunha paga mensual. Que é o primeiro que farías?
2. Que diferenza hai entre un gasto que se repite cada mes e outro que cambia dun mes a outro?
3. Un amigo di: «Eu non fago orzamento, o diñeiro acábase igual». Que lle responderías?
4. Un gasto pode ser urxente pero pouco importante. Ocórreseche algún exemplo?

Para que orzamentar

5.1

Fixos e variables

5.2

Técnicas

5.3

Priorizar

5.4

Axustar

5.5

5.1 Por que facer un orzamento

Un orzamento non adiviña o futuro: reparte por adiantado un diñeiro limitado para que decidas ti e non a casualidade.

Un **orzamento** é un plan de ingresos e gastos para un período, case sempre un mes. Faise antes de gastar, non despois. Os **ingresos** son o diñeiro que entra (unha paga, un agasallo, a venda de algo propio) e os **gastos** son o diñeiro que sae.

Antes de planificar hai que mirar. O primeiro paso é **rexistrar** o que gastas durante un mes: apuntalo no momento, nunha libreta ou nunha nota do móbil, non de memoria a final de mes. Case ninguén lembra ben en que se lle vai o diñeiro. Os **gastos formiga**, pequenos e frecuentes, poden pasar inadvertidos: un refresco aquí, unha aplicación acolá. Por separado non parecen nada; ao sumalos convén comparalos cos demais gastos. Mirar as contas con calma axuda a ver onde se vai o diñeiro de verdade.

Rexistrar é doado se o fas simple. Serve unha libreta que leves sempre enriba, unha nota do móbil ou unha folla de cálculo. O importante é apuntar tres cousas: canto, en que e cando. Non fai falta que sexa perfecto: abonda con que sexa constante.

Para practicar na clase non fai falta ensinar os teus gastos nin os da túa casa. Usaremos sempre casos de personaxes, como Lucía, Dani ou Berta.

Un orzamento serve sobre todo para unha cousa: aguantar os sustos. Un **imprevisto** é un gasto que non esperabas, como reparar a pantalla dun móbil que necesitas para estudar; antes, comproba se hai garantía ou cobertura. A **resiliencia financeira** é a capacidade de afrontar un imprevisto sen endebedarte e sen renunciar ao importante. Non depende só de canto ingresas, senón de como te organizas: quen ten un plan sabe de onde sacar o diñeiro; sen un plan resulta máis difícil decidir e ás veces recórrese a opcións máis custosas.

Os ingresos dun rapaz ou unha rapaza de 14 ou 15 anos adoitan ser poucos e pouco regulares: unha paga, algún agasallo, a venda de algo propio. Aínda así, o orzamento funciona igual.

Facer un orzamento leva cinco pasos sinxelos. Primeiro, anota os ingresos que esperas ese mes. Segundo, apunta os gastos que xa coñeces e que se repiten. Terceiro, reparte o que queda entre os demais gastos e o aforro. Cuarto, comproba que todo cadra: que o que gastas e o que aforras non supera o que ingresas. Quinto, o que case todos esquecen: miralo a final de mes para ver que pasou e corrixir.

Dúas ideas para non equivocarse. Primeira: orzamentar non é ser agarrado. É decidir en frío, coas opcións diante, e non en quente, cando xa gastaches.

CLAVE

Un orzamento é un plan que se fai antes de gastar. Primeiro rexístrase o que ocorre, despois planifícase e, cando pasa algo, revísase.

DATO

En 2021, o 25 % da poboación española vivía en fogares cuxos gastos superaran os seus ingresos nos doce meses anteriores. Entre eses fogares, o 55 % declarou usar aforros e o 13 %, descubertos non autorizados ou aprazar pagamentos; podíase sinalar máis dunha resposta.
Fonte: Banco de España, Encuesta de Competencias Financieras 2021 (informe de novembro de 2023; consulta: 11/2026).

Este dato di algo importante. Cando os gastos superan os ingresos hai que cubrir a diferenza dalgún modo, e non todos os modos custan o mesmo: usar aforros propios adoita evitar xuros, aínda que reduce o colchón; os descubertos e algunhas financiacións aprazadas poden xerar custos, como verás na unidade 8. Un orzamento serve para ver o problema antes de que chegue.

ACTIVIDADES

1. Berta apunta durante unha semana todo o que gasta: luns, 1,20 € dunha bebida; martes, 2 € de cromos; mércores, 1,20 € dunha bebida; xoves, 3 € dunha aplicación de xogos; venres, 1,20 € dunha bebida. Canto gastou en total? Cales son gastos formiga e canto sumarían en catro semanas se repite a semana?
2. *Amplía.* Le o dato do Banco de España. Explica por que «cubrir con aforros» e «cubrir cun pagamento aprazado» non son o mesmo, e que axudaría a evitar o segundo caso.

5.2 Gastos fixos e variables

Para planificar, primeiro hai que ordenar: algúns gastos repítense igual cada mes e outros cambian. E non todos teñen a mesma importancia.

Os gastos pódense clasificar de dúas maneiras que convén non mesturar. A primeira é segundo como se repiten. Un gasto **fixo** ten un importe e unha periodicidade previsibles, como a recarga do móbil. Un gasto **variable** cambia de contía segundo o que fagas: a merenda, unha saída, unha entrada. Ademais hai gastos ocasionais, previsibles ou imprevistos. Os fixos son máis fáciles de prever; os variables son onde máis marxe tes para axustar.

A segunda clasificación é segundo a súa importancia. Un gasto **necesario** cobre algo que de verdade che fai falta; un **prescindible** é aquel do que poderías prescindir sen que pase nada grave. As dúas clasificacións cruzan: unha subscrición pode ser fixa e prescindible á vez, e a comida pode ser variable e necesaria. Clasificar ben é o primeiro paso para saber que recortar se un mes o diñeiro non chega, e que convén protexer aínda que non sexa urxente: por exemplo, o aforro que decidiches ao principio do mes.

Cos ingresos e os gastos xa ordenados calcúlase o **saldo**: ingresos menos gastos. Hai **superávit** cando os ingresos superan os gastos, **equilibrio** cando coinciden e **déficit** cando os gastos superan os ingresos. O aforro non conta como gasto: é o destino que decides darlle ao que sobra. Por iso convén decidilo ao principio do mes e non esperar a ver que queda.

Un exemplo para distinguir ben as dúas clasificacións. Un bono de transporte é fixo e necesario se vas todos os días ao instituto en autobús. Unha entrada de cine é variable e prescindible. Unha subscrición de música, de importe periódico coñecido, é un gasto fixo e, neste exemplo, prescindible. E o material que che piden en setembro é un gasto necesario, ocasional e previsible, cuxo importe pode variar.

Un superávit non é «diñeiro para gastar sen pensar». É unha marxe: serve para aforrar, para un imprevisto ou para un desexo que decidiras. E un déficit non é un fracaso: é un sinal de que hai que axustar algo antes de que o problema medre.

Outra distinción útil: os ingresos **regulares** chegan cada certo tempo e podes contar con eles (unha paga mensual); os **irregulares** aparecen de cando en vez (un encargo, un agasallo). É prudente planificar sobre os regulares e tratar os irregulares como un extra.

CLAVE

Saldo = ingresos − gastos. Superávit se é positivo, equilibrio se é cero e déficit se é negativo. O aforro non é un gasto: é o destino do que sobra.

Caso · O orzamento de Lucía

Lucía recibe unha paga de 30 € ao mes e, de media, outros 10 € de agasallos da familia e de vendas ocasionais de obxectos propios. Este é o seu reparto mensual. O seu bono de bus novo é gratuíto (suposto), así que non aparece como gasto.

Partida	Tipo	Cálculo	Importe
Ingresos	paga + outros	30 + 10	40 €
Recarga do móbil	fixo	cada mes igual	10 €
Merenda	variable	12	12 €
Lecer	variable	10	10 €
Aforro	decidido ao inicio	8	8 €

Paso 1. Calcula os gastos. Os fixos son 10 €; os variables, 12 + 10 = 22 €. Os gastos suman 10 + 22 = 32 €. **Paso 2.** Calcula o saldo: 40 − 32 = 8 €. É un superávit de 8 €, que Lucía destina enteiro ao aforro: non lle queda nada sen asignar. **Paso 3.** Calcula que parte dos seus ingresos vai a cada cousa: fixos, 10 / 40 = 25,0 %; variables, 22 / 40 = 55,0 %; aforro, 8 / 40 = 20,0 %. En total, 100,0 %. **Resultado: gastos de 32 €, superávit de 8 € e un reparto do 25,0 % en fixos, 55,0 % en variables e 20,0 % en aforro. Que significa:** Lucía ten o mes controlado, pero con pouca marxe: máis da metade do seu diñeiro está en gastos variables, e 10 € dos 40 son ingresos irregulares. Con só os 30 € seguros, o saldo sería −2 € (30 − 32): déficit, e para aforrar 8 € tería que recortar 10 €. Por iso convén vixiar o aforro de 8 €, que pode ir á viaxe; para emerxencias é mellor unha pequena reserva á parte. As porcentaxes dan unha foto, non unha regra: non existe un reparto correcto para todo o mundo.

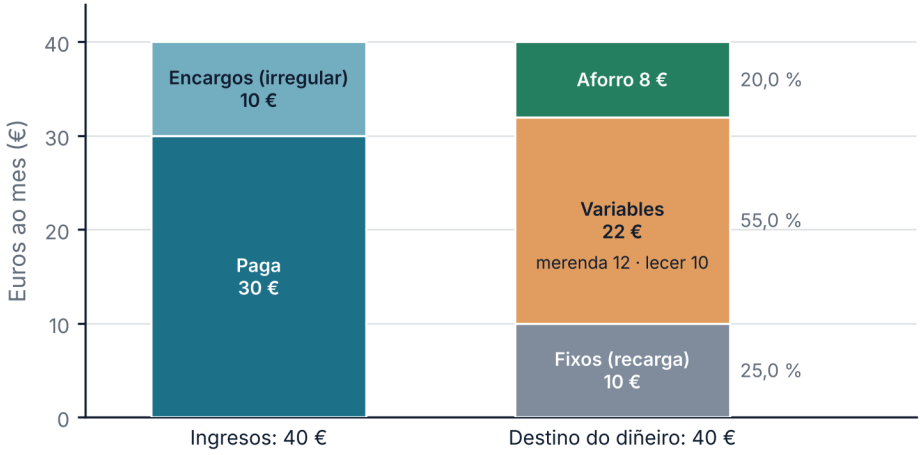

Datos ficticios · saldo = 40 − 32 = 8 €, que vai ao aforro

Figura 5.1. O orzamento mensual de Lucía, no escenario en que cobra os 10 € de ingresos irregulares: 40 € entre fixos, variables e aforro

ACTIVIDADES

3. Clasifica estes gastos dun personaxe como fixos ou variables e como necesarios ou prescindibles, e xustifica cada un: a) a recarga do móbil; b) unha entrada de cine; c) o bocadillo do recreo do venres; d) unha aplicación de música de pagamento. Lembra que unha persoa pode ver unha mesma partida doutra maneira se a súa situación é distinta.

4. Samuel ingresa 24 € de paga e 6 € de media noutros ingresos irregulares. Gasta 6 € en recarga, 14 € en variables e aparta 10 € de aforro. Calcula os seus ingresos, os seus gastos e o seu saldo. Hai superávit, equilibrio ou déficit? Que porcentaxe dos seus ingresos é aforro?

5. *Amplía.* No caso de Lucía, calcula que lle pasa ao saldo se un mes non recibe ningún encargo e, ademais, a merenda sobe a 14 €. Que gastos prescindibles axustarías primeiro? En que casos estaría xustificado reducir temporalmente o aforro?

5.3 Técnicas manuais e dixitais

Non hai unha única forma de levar un orzamento: o importante é que a uses. Unha libreta, uns sobres ou unha folla de cálculo valen se os revisas.

Hai técnicas manuais e dixitais, e todas fan o mesmo: separar o diñeiro por destinos antes de gastalo. A **folla de cálculo** e as aplicacións de control de gastos son dixitais; os sobres e a libreta son manuais. Cada unha ten vantaxes e límites.

O **método de sobres ou botes** consiste en repartir o diñeiro do mes en sobres (ou en botes) co seu destino escrito: fixos, variables, aforro. Cando un sobre se baleira, ese gasto remata por este mes, sen discusións nin sorpresas. O seu límite é que con pagamentos por tarxeta ou por móbil o «sobre» é imaxinario e hai que anotar os movementos a man ou cunha aplicación para saber canto queda de verdade en cada un.

A **regra 50/30/20** é unha referencia popular: 50 % para necesidades, 30 % para desexos e 20 % para aforro. Con 40 € serían 20, 12 e 8 €. Non é unha lei nin unha receita: serve para comparar co teu propio reparto e ver se algo se desvía moito. Adáptase a cada persoa; se hai moitas necesidades que pagar cada mes, esa proporción pode superar o 50 % sen que o orzamento estea mal feito: o útil é entender por que se desvía e se che convén corrixilo ou deixalo como está, segundo a túa situación. Non é unha lei: é só un punto de partida para comparar o teu reparto.

A **folla de cálculo** fai as sumas por ti. Coa función SUMA súmanse as partidas (cos fixos en B2 e os variables en B3, os gastos son =SUMA(B2:B3)) e cunha resta calcúlase o saldo (cos ingresos en B1 e os gastos en B5, =B1−B5). A vantaxe é que, se cambias un número, todo se recalcula, e así podes probar «que pasa se...?» sen borrar nada. O límite: a folla só fai o que ti lle dis e non sabe se unha partida está ben clasificada.

Orzamento de Lucía por fixos, variables e aforro

Figura 5.2. O método de sobres cos 40 € de Lucía: 10 € fixos, 22 € variables e 8 € de aforro

Ningunha técnica é a mellor en xeral: a mellor é a que vas usar. Hai quen prefire ver o diñeiro en sobres e quen se organiza cunha folla de cálculo.

As **aplicacións de control de gastos** clasifican os movementos dunha conta e dánche un resumo. Aforran traballo, pero pódeselles ir unha cousa: clasifican con regras que ti non ves. «Gastómetro» é unha aplicación ficticia que usaremos como exemplo. Neste exemplo suma ben, pero confunde saldo con diñeiro dispoñible. O problema non está na suma, senón no que conta como «libre».

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA que usa os datos de Dani (ingresos, 45 €; recarga, 10 €; merenda, 12 €; lecer, 10 €; aforro previsto para a viaxe, 8 €): «Este mes gastaches 32 €. Sóbranche 13 € para o que queiras».

Que comprobar. Fai a conta: 45 − 32 son 13? Que parte deses 13 € xa tiña un destino? Que dato lle falta ao asistente para chamar «libre» a ese diñeiro? Reescribe a frase para que diga a verdade completa e non deixe que unha cifra grande che faga gastar de máis.

ACTIVIDADES

6. Le este extracto simplificado da conta de Dani do mes e completa. Ingresos: paga, 35 €; encargo, 10 €. Gastos: recarga, 10 €; merenda, 12 €; lecer, 10 €. a) Suma ingresos e gastos. b) Calcula o saldo. c) Se aparta 8 € de aforro, canto queda sen asignar?
7. Reparte os 36 € de Berta en tres sobres coa regra 50/30/20. Despois compara o seu aforro real (10 €) co da regra. Que información necesitarías para comparar tamén os seus 8 € fixos e 18 € variables con necesidades e desexos? Significa que o seu orzamento está mal?
8. Revisa a resposta simulada da caixa «Revisa a IA» e explica coas túas palabras por que un resumo automático pode decidir por ti sen que o notes.
9. *Amplía.* Deseña unha folla de cálculo sinxela para Lucía con seis filas (ingresos, fixos, variables, aforro, gastos, saldo). Escribe que fórmula porías en «gastos» e en «saldo», e como calcularías o que queda libre despois de aforrar. Que comprobarías para saber que a folla non te engana?

5.4 Priorizar: necesidade, desexo, urxencia

Case nunca chega o diñeiro para todo. Priorizar é escoller que vai primeiro, e escoller é renunciar a outra cousa.

Unha **necesidade** é algo que de verdade che fai falta; un **desexo** é algo que che apetece, aínda que non che faga falta. O útil é preguntarte que pasa se non o mercas.

A necesidade e o desexo non son o mesmo que o urxente e o importante. Algo **urxente** esixe actuar pronto, cun prazo límite real (unha oferta «só hoxe» non abonda); algo **importante** ten consecuencias serias para ti. A matriz urxente/importante cruza as dúas ideas en catro caselas: urxente e importante (faino xa), importante pero non urxente (planifícao), urxente pero non importante (coidado, adoita ser unha trampa) e nin urxente nin importante (pode esperar).

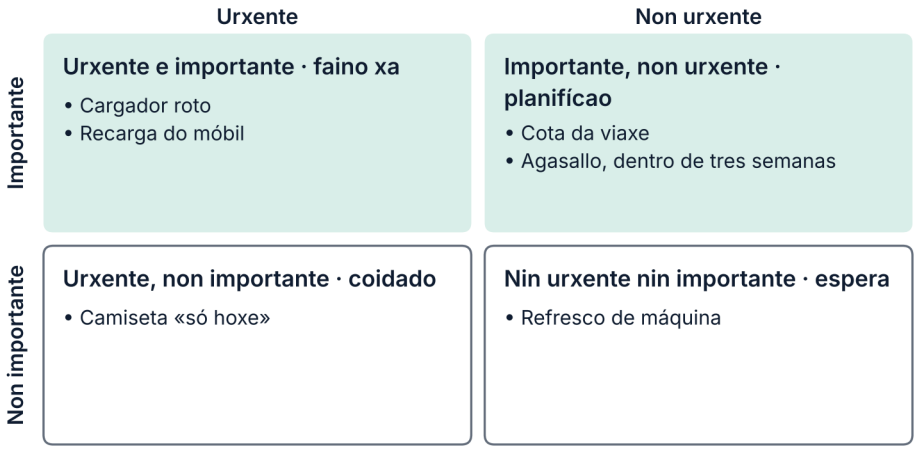

Figura 5.3. Seis gastos clasificados na matriz urxente/importante

Antes de gastar en algo que non é imprescindible, convén facerse tres preguntas. Que pasa se non o merco? Cando o necesito de verdade? Que deixarei de facer se o merco? A terceira é a máis difícil, porque obriga a nomear a renuncia. Esas tres preguntas levan un minuto e poden aforrarche moitos arrepentimentos.

Priorizar ten sempre un prezo, o **custo de oportunidade**: o que deixas de facer ou de mercar ao escoller outra cousa. Se Lucía destina 24 € ao mes á viaxe, ese diñeiro xa non pode ir a outro destino: son 16 € máis do que xa aparta. Escoller ben non é escoller sen renunciar; é saber que deixas, e facelo sabendo o que perdes e non por inercia.

COMO DECIDIMOS

Contabilidade mental. *Mecanismo:* tratamos o diñeiro en «caixóns» segundo de onde vén ou para que é, aínda que un euro valla o mesmo en todos. *Exemplo:* Dani non usa o diñeiro dun agasallo de aniversario para a viaxe porque «é para caprichos», aínda que a viaxe lle importa máis. *Límite:* ás veces os caixóns axudan: apartar un «caixón da viaxe» que non se toca fai que aforres. O importante é que os escollas ti e non unha etiqueta.

ACTIVIDADES

10. Coloca estes seis gastos na matriz urxente/importante e xustifica cada casela: reparar o cargador que se rompeu, a cota mensual da viaxe, a recarga do móbil, unha camiseta «só hoxe» con desconto, un refresco de máquina e o agasallo de aniversario dun amigo dentro de tres semanas.

5.5 Axustar cando non chega

Se as contas non saen, non se rompe o orzamento: axústase. Revisar gastos, aprazar compras, buscar recursos legais ou renegociar o prazo son opcións.

Cando os gastos superan os ingresos hai tres camiños. Podes **recortar** gastos prescindibles, **aprazar** un desexo para outro mes, **renegociar o prazo** ou **buscar recursos** compatibles coa lei (verás na unidade 6). Ignorar o descadre non o evita: aparece igual, pero por sorpresa.

Os ingresos extra tamén contan, pero con coidado. Un ingreso que non é seguro non debe sostener un gasto que si o é; na unidade 6 verás que ingresos son compatibles coa túa idade.

Axustar ben ten tres regras. Empeza polos gastos variables, que son os que máis marxe dan. Protexe o aforro, que é o teu colchón; se hai que tocalo, que sexa unha decisión consciente. E **revisa cada mes**: un orzamento non é unha camisa de forza, é unha guía que se actualiza co que pasa.

Caso · As contas da viaxe

A viaxe de fin de curso custa 320 € por persoa. A achega da casa cobre 200 € e faltan 120 € para xuntar en 5 meses (de febreiro a xuño). Lucía xa aparta 8 € ao mes. O orzamento de partida é o do caso anterior: 10 € de recarga, 12 € de merenda, 10 € de lecer e 8 € de aforro.

Concepto	Cálculo	Importe
O que falta	320 − 200	120 €
Cota mensual da viaxe	120 / 5	24 €
O que xa aparta	aforro actual	8 €
O que falta cada mes	24 − 8	16 €

Paso 1. Cada mes necesita 24 €, e xa aparta 8 €. Debe atopar 24 − 8 = 16 € máis: de recortes ou de ingresos. **Paso 2.** Versión A, recortar: lecer de 10 a 0 (−10 €) e merenda de 12 a 6 (−6 €). Recorta 16 €. Orzamento: 10 + 6 + 0 + 24 = 40 €. Renuncia: nada de lecer en cinco meses. **Paso 3.** Versión B, recortar menos e gañar algo máis: recarga de 10 a 7 con outra tarifa (−3 €), merenda de 12 a 8 (−4 €), lecer de 10 a 5 (−5 €) e 4 € máis de ingresos irregulares. Reúne 3 + 4 + 5 + 4 = 16 €. Orzamento: 7 + 8 + 5 + 24 = 44 € con ingresos de 44 €. **Resultado: as dúas versións reúnen 24 € ao mes e 120 € en cinco meses. Que significa:** as dúas «cadran», pero non son iguais. A A non necesita ingresos novos, pero conta cos 10 € irregulares xa incluídos nos seus 40 €: se faltan, o desfase é de 10 €. A B necesita 14 € irregulares (os 10 previstos e 4 máis): se faltan os 4 extra, o desfase é de 4 € e, se non chega ningún, de 14 €. Ningunha é segura; se non chegan, hai que replanificar. O orzamento non escolle por Lucía: ensínalle que custa cada camiño.

Queda o máis importante: a data de revisión. Lucía e o seu grupo fixaron marzo; se o plan non cadra, cambian de versión.

A CIENCIA DI

O presente pesa máis. Os modelos da economía do comportamento, como o de David Laibson (1997), describen que moita xente prefire recibir algo agora a esperar un pouco, pero acepta esperar se todo ocorre máis adiante. Dito doutro modo: cústanos máis renunciar ao inmediato que planificar o lonxano, e por iso o aforro da viaxe aprázase «ao mes que vén».

Límite. Son tendencias medias dun modelo teórico, non unha condena: non todo o mundo se comporta así e apartar o diñeiro ao principio do mes axuda moito.

PARA O TEU PROXECTO · E5

Para a «Guía de diñeiro para 1.º», prepara a ficha **Prantilla de orzamento**: unha táboa en papel e unha versión en folla de cálculo con ingresos, fixos, variables, aforro e saldo. Énchea cun personaxe ou co caso de Lucía (nunca co diñeiro da túa casa) e explica en tres liñas como se axusta cando chega un imprevisto.

ACTIVIDADES

11. Lucía decide facer a versión A. Calcula canto reúne para a viaxe nos cinco meses e que parte dos seus ingresos supón a renuncia en lecer e merenda (16 de 40, en porcentaxe).

12. *Amplía.* Explica co concepto de custo de oportunidade por que a versión B non é «gratis» aínda que renuncie a menos. Que faría Lucía se un mes non recibise os 4 € extra?

ANTES DE ESCOLLER

As contas da viaxe

A axencia mandou o prezo un luns de xaneiro e Lucía copiouno na lousa dixital antes de que soase o timbre: trescentos vinte euros por persoa.

—A ver, por partes —dixo, de pé xunto á pantalla, coa súa axenda de pestanas baixo o brazo—. A casa pon douscentos. Faltan cento vinte. Cinco meses, de febreiro a xuño. Vinte e catro ao mes cada un.

Na pantalla fixera un gráfico: unha liña azul que subía mes a mes e un gráfico circular de cores. Lucía sinalábao cun bolígrafo, como quen ensina un mapa.

—Téñoo todo controlado —engadiu—. Cada persoa aparta vinte e catro e listo. Calculeino tres veces. E apunteino.

Pasara a tarde do domingo coas cifras. Notábase na axenda: tres follas con pestanas de cores. Martina, coa barbilla apoiada na man, tardou un segundo en preguntar.

—Cal é o plan? O de apartar está claro. De onde sae cada un?

—Da súa paga, se o seu orzamento o permite —dixo Lucía—. E falarémolo sen ensinar números da casa.

Hugo rañou a cabeza e mirou a súa sudadeira granate, coma se alí estivese a conta.

—A ollo, vinte e catro é máis da metade do que teño ao mes. Xa, pero e as miñas merendas? Feito: quedo sen merenda ata xuño.

Ninguén riu. Martina mirouno un momento e non dixo nada, que nela era o máis parecido a unha pregunta. Inés escribía algo na lousa branca, de costas, sen virarse.

—Que ten que pasar para que cada plan funcione? —preguntou, sen deixar de escribir.

Dani levantou a cabeza do portátil. Levaba un rato calado, tecleando coa lingua entre os dentes.

—Mira, mira —xirou a pantalla—. Chámase Gastómetro. Metes o que entra e o que sae e di canto che sobra. Puxen o meu: corenta e cinco de ingresos, trinta e dous de gastos. «Sóbranche trece euros». Fágoo nun momento para todos, vale? Soa ben, non?

—Trece de que? —preguntou Martina.

—Do que sobra.

—Pero tes oito euros apartados para a viaxe —dixo Lucía, sen quitar a vista da cifra—. Xa os contaches como diñeiro que non usas. Entón sóbranche cinco, non trece.

Dani abriu a boca e pechouna. Mirou o número outra vez, e logo a Lucía, e logo o número outra vez. Fixera a conta nun segundo e parecéralle perfecta.

—Vale —dixo ao fin—. Iso non o sabía a aplicación. Nin eu.

Iker agardara a que se fixese silencio. Tiña un papel na man, con columnas feitas a man e varias cifras riscadas.

—Unha pregunta —dixo, coa súa voz seca—. Todos falamos de como chegar. E se alguén non chega?

Ninguén contestou de seguida. Na mesa de ao lado alguén moveu un bolígrafo, e o ruído oíuse en toda a aula.

—Hai quen ten máis marxe ca outros —engadiu Iker—. Non é cuestión de vontade. O que pase con esa persoa, está no plan ou hai que improvisalo?

Lucía mirou a súa axenda. Había dúas columnas, o que entraba e o que saía, e unha palabra, «lecer», que riscara e volvera escribir.

—Pódese recortar —dixo amodo, e a súa voz soou distinta, menos segura e máis certa—. De merenda, de lecer. Ou ver se pode entrar algo máis. Pero entón non é un só plan. Son dous.

—E haberá que saber a que renuncia cada un —dixo Martina—. Sen rodeos.

—E cunha data para mirar se funciona —engadiu Hugo, xa sen bromear—. Marzo. Se en marzo non cadra, cámbiase.

Inés deixou por fin o rotulador e virouse. Baixo o título «Viaxe», na lousa, só había unha liña: «Como o sabes?». Lucía copiou as dúas versións na pantalla, unha a cada lado do gráfico, e escribiu unha data debaixo. Dani pechou o portátil con coidado, como quen garda algo para volver mirar, e anotou «5 € dispoñibles» nunha esquina do caderno. Ninguén na clase sabía aínda quen ía poder pagar os vinte e catro euros en marzo.

Lucía sinala o gráfico da pantalla mentres Inés escribe na lousa e o resto do grupo escoita.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

O orzamento que aguanta

Reto. Preparar o orzamento mensual dun personaxe ficticio e facelo aguantar un imprevisto, decidindo con claridade a que renuncia cada versión. **Produto.** Ficha «Prantilla de orzamento» (E5) para a «Guía de diñeiro para 1.º», co orzamento de Berta, o imprevisto e dúas versións de axuste coas súas renuncias. **Datos.** Berta ingresa 36 € ao mes (paga, 28 €; outros ingresos irregulares, 8 €, que poden non chegar). Gastos fixos: 8 € (subscrición de música, 4 €; recarga, 4 €). Variables: 18 € (merenda, 10 €; lecer, 8 €). Aforro: 10 €. Este mes rómpeselle a pantalla do móbil: arranxala custa 15 €. Para a comprobación: Samuel ingresa 30 € ao mes (paga, 24 €; outros ingresos, 6 €), gasta 6 € en fixos e 14 € en variables e aforra 10 €; este mes rómpeselle unha mochila: 12 €. **Comprobación individual.** Sen axuda, axusta o orzamento de Samuel para absorber os 12 € en dúas versións, di a que renuncia cada unha e explica cal escollerías.

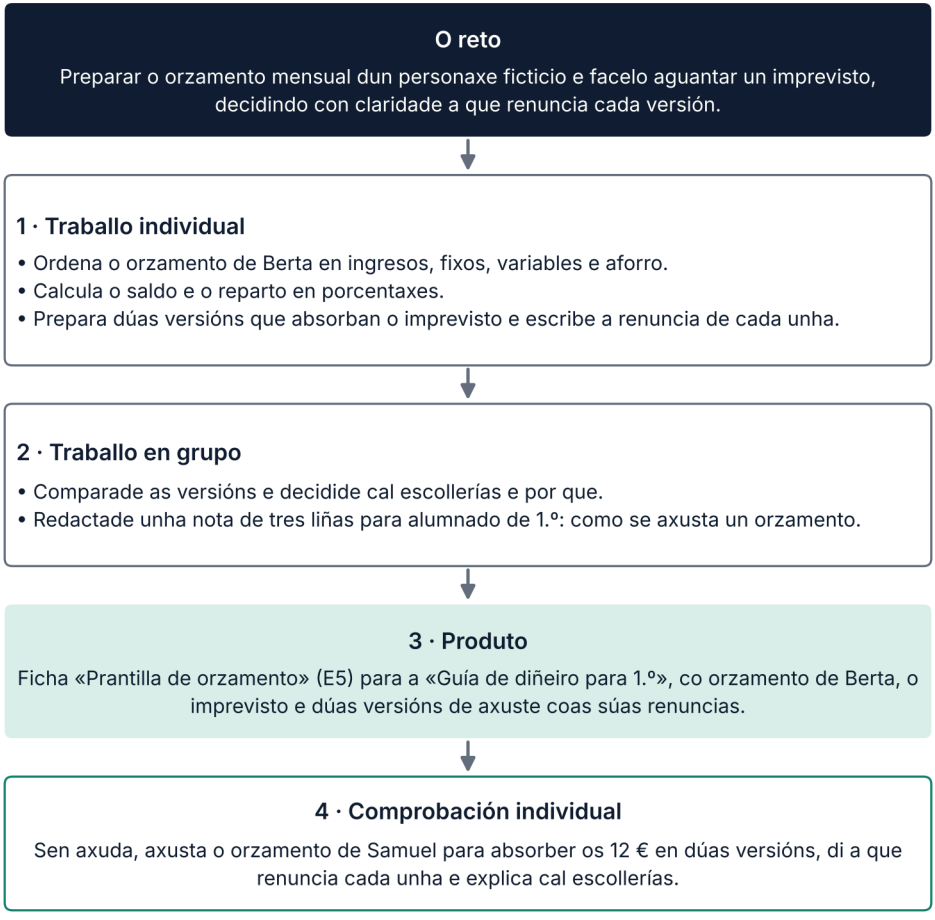

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

Planificar non é ser agarrado

Moita xente cre que facer un orzamento é cousa de quen non chega a fin de mes ou de quen é agarrado. É xusto ao revés: planificar serve para ter tranquilidade. Quen sabe canto entra, canto sae e canto queda toma decisións con calma e non con présa. A lóxica é a mesma con 40 € ao mes que con 400 €, aínda que o primeiro deixa menos marxe para equivocarse.

Esta idea ten un nome: resiliencia financeira. É a capacidade de aguantar un golpe, como unha avaría ou un gasto que non esperabas, sen ter que endebedarte nin renunciar ao importante. Constrúese con dous hábitos pequenos: apuntar o que se gasta e apartar unha parte ao principio do mes. Ningún esixe ser experto nin ter moito diñeiro. O que esixe é repetilos.

Os datos axudan a poñer as cousas no seu sitio. A Encuesta de Competencias Financieras do Banco de España, de 2021, preguntou á poboación adulta que fixera a última vez que os seus gastos superaron os seus ingresos. O 25 % das persoas adultas enquisadas vivía en fogares cuxos gastos superaron os seus ingresos nos doce meses anteriores. Delas, máis da metade (55 %) usou aforros, pero un 35 % recorreu a un crédito informal, de amigos ou do empregador, e o 13 % a descubertos ou pagamentos aprazados; as respostas non son excluíntes. É dicir: cando falta diñeiro, búscase unha saída, e recorrer a aforros propios adoita evitar os custos de endebedarse, aínda que reduce os recursos dispoñibles.

Un exemplo sinxelo: se tes 40 € ao mes e apartas 8 € o primeiro día, sabes que a túa marxe real é de 32 €, e gastas con calma e sen sorpresas.

Convén ler estes datos con prudencia. Refírense a persoas adultas de toda España, non a mozos de terceiro da ESO nin a Galicia en concreto, e contan o que dixeron as persoas enquisadas, non o que fixeron en cada caso. O que si amosan é unha dirección: ter un colchón pode reducir a necesidade de pedir axuda ou crédito ante algúns imprevistos.

En Galicia, os servizos de consumo da Xunta, a través do Instituto Galego do Consumo e da Competencia, ofrecen información a calquera persoa consumidora sobre os seus dereitos e sobre como reclamar. Un orzamento non substitúe esa información, pero axuda a saber cando a necesitas.

Por último, un orzamento tampouco garante nada: hai imprevistos que ningún plan cobre e hai persoas con moi pouca marxe. Pero ter unha idea clara do que entra e do que sae adoita ser a diferenza entre improvisar e decidir. O que aprendas cos casos desta unidade é unha ferramenta, non unha promesa.

CLAVE · TRES PREGUNTAS PARA COMEZAR

Canto entra? Canto sae? Canto aparto antes de gastar?

Fonte: Banco de España, Encuesta de Competencias Financieras 2021 (informe de novembro de 2023; consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. (comprensión) Lucía di que o ten «todo controlado». Que pregunta de Martina e que pregunta de Iker amosan que o plan tiña ocos? Explica cunha frase do relato por que un só plan non abondaba.
14. (cálculo) Dani ten ingresos de 45 € e gastos de 32 €, e aparta 8 € para a viaxe. Calcula canto lle sobra de verdade despois do aforro e compara o teu resultado co que dicía Gastómetro.
15. (aplicación) Cos datos do caso «As contas da viaxe», calcula canto reúne Lucía en cinco meses coa versión B e comproba que chega aos 120 €.
16. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Con 24 € ao mes para a viaxe e 40 € de ingresos, quédanche 16 € para gastar como queiras». Que esqueceu? Fai a conta coas partidas do orzamento de Lucía.
17. (documento) Le esta nota dun orzamento. Calcula os gastos e o saldo, e di se hai superávit, equilibrio ou déficit. Que partida tocarías primeiro?

Partida	Importe
Ingresos	30 €
Recarga	8 €
Merenda	12 €
Lecer	14 €
Aforro	4 €

18. (caso con táboa) A Dani estrágaselle a bici e a reparación custa 9 €. Calcula canto lle queda libre cada mes e canto lle falta tras o imprevisto. Propón dúas formas de cubrilo, con cifras, e di cal escollerías:

Partida de Dani	Importe
Ingresos	45 €
Recarga (fixo)	10 €
Merenda (variable)	12 €
Lecer (variable)	10 €
Aforro	8 €

19. (porcentaxes) Martina ten 50 € de ingresos ao mes, gasta 20 € en fixos e 18 € en variables, e aforra o resto. Calcula que porcentaxe dos seus ingresos supón cada partida e compárao co 20 % de aforro da regra 50/30/20.
20. (transferencia individual, sen axuda) Imaxina un personaxe con 45 € de ingresos que quere aforrar 20 € ao mes para un obxectivo e ten gastos fixos de 15 €; quédanlle como máximo 10 € para variables. Escribe un orzamento con dúas versións coherentes, explica que fai diferente a cada unha e di a que renuncia.

ESQUEMA

RESUMO

Un **orzamento** é un plan de ingresos e gastos que se fai antes de gastar. Primeiro rexístrase o que ocorre, porque os **gastos formiga** enganan, e despois planifícase. Serve sobre todo para aguantar un imprevisto: esa capacidade chámase **resiliencia financeira** e depende dos recursos, dos hábitos de planificación e dos imprevistos. Os gastos clasifícanse en **fixos** e **variables**, e tamén en necesarios e prescindibles. O **saldo** é ingresos menos gastos: hai superávit, equilibrio ou déficit, e o aforro non é un gasto, senón o destino do que sobra. Hai técnicas manuais (sobres) e dixitais (folla de cálculo, aplicacións), e a regra 50/30/20 é un criterio orientativo que serve con ambas; as aplicacións suman ben pero poden chamar «libre» a diñeiro que xa ten un destino. Priorizar significa distinguir necesidade e desexo, urxente e importante, e lembrar o **custo de oportunidade**: o que deixas ao escoller. Cando o diñeiro non chega pódese recortar, aprazar ou buscar ingresos, empezando polos gastos variables e protexendo o aforro. E como as circunstancias cambian, o orzamento revísase cada mes. No caso de Lucía, dúas versións distintas reúnen os mesmos 120 €, pero cada unha ten a súa renuncia. Decidir con diñeiro é saber que custa cada camiño antes de escollelo. Un orzamento non promete nada, pero axuda a improvisar menos e a decidir coas cifras diante.

UNIDADE 6

Aforrar e conseguir ingresos

Antes de escoller · Un ordenador para Iker

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Fixar un obxectivo de aforro (que, canto e para cando) e calcular os meses que fan falta.
- Explicar que é un fondo de emerxencia e diferenciar o aforro de alta accesibilidade do aforro a prazo.
- Comparar estratexias para aforrar: «págate primeiro», aforro automático, retos de semanas e esperar antes de mercar.
- Recoñecer que ingresos son compatibles coa lei á túa idade e detectar ofertas de diñeiro fácil que son fraudes.
- Distinguir entre aforrar e investir.
- Preparar un plan de aforro con obxectivo, fondo de emerxencia e calendario.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É febreiro en 3.º B do IES Ribera Norte. Iker atopou o ordenador reacondicionado que necesita para producir as súas bases musicais: custa 450 €. Ten 180 € e aforra 25 € ao mes. Hugo, que sempre ten un atallo, propónlle «sacalo nun mes». Dani ensínalle un anuncio que promete diñeiro fácil desde o móbil. Iker responde cunha cella levantada. Inés, desde o fondo da aula, só pregunta cantos meses saen co que é legal e seguro.

PARA COMEZAR

1. Queres mercar algo de 450 €, xa tes 180 € e aforras 25 € ao mes. Como calcularías cantos meses vas tardar: 450 ÷ 25 ou (450 − 180) ÷ 25?
2. Unha rapaza recibe 50 € de agasallo. Que opcións ten para usalos? Cal che parece máis sensata e por que?
3. Nomea tres formas de ter algo de diñeiro aos 14 anos que non sexan un emprego.
4. É o mesmo aforrar que investir? En que se parecen e en que non?

Obxectivos

6.1

Fondo de emerxencia

6.2

Estratexias

6.3

Ingresos legais

6.4

Aforro e investimento

6.5

6.1 Aforrar cun obxectivo

Aforrar sen meta é esperar a ver que sobra. Cun obxectivo, sabes cando chegarás.

Aforrar é non gastar unha parte do que ingresas. Non é o mesmo que o que che sobra: o que sobra aparece por casualidade, mentres que o aforro se decide. Para que funcione, convén que teña un **obxectivo de aforro**: unha meta concreta de diñeiro.

Un obxectivo ben formulado é **SMART**, unha sigla inglesa que resume cinco trazos. É específico (que queres), medíbel (canto custa), alcanzábel (podes conseguilo co que ingresas), relevante (importache de verdade) e ten prazo (para cando). «Aforrar algo» non é un obxectivo: non di canto nin para cando, e non sabes se vas ben. «Reunir 450 € para un ordenador reacondicionado en 11 meses, aforrando 25 € ao mes e partindo de 180 €» si o é: di que, canto e para cando, e pódese comprobar, porque cada dato ten unha cifra ou unha data.

Co obxectivo posto, os **meses necesarios** son o que falta dividido entre o que aforras cada mes. Se o resultado non é exacto, arredóndase **cara arriba**: se apartas o diñeiro unha vez ao mes, cun mes menos non chegas.

CLAVE

Meses = o que falta ÷ aforro mensual, arredondado cara arriba. E o que falta é o prezo menos o que xa tes.

Caso · Un ordenador para Iker

Iker quere un ordenador reacondicionado de 450 € para producir música. Xa ten 180 € e aforra 25 € ao mes. Comeza en marzo. Ten un teclado vello que podería vender por 60 € e prométeronlle 50 € de agasallo de aniversario en setembro.

Plan	Cálculo do diñeiro que falta	Falta
A: só aforra	450 − 180	270 €
B (condicionado): teclado e agasallo	450 − (180 + 60 + 50)	160 €, se cobra 110 €

Paso 1. Plan A. Faltan 270 €. Meses: 270 / 25 = 10,8, que se arredonda cara arriba a 11 meses. Comprobación: en 10 meses tería 180 + 250 = 430 € e faltaríanlle 20 €; en 11, 180 + 275 = 455 €, 5 € máis dos 450 € necesarios. Comezando en marzo, a achega 11 é a de xaneiro, é dicir, o plan A cúmprese case un ano despois de empezar. **Paso 2.** Plan B. Só cando cobre o teclado e o agasallo terá 180 + 60 + 50 = 290 € (ata entón son cantidades futuras, non efectivo) e faltaranlle 160 €. Meses: 160 / 25 = 6,4, que se arredonda a 7. Desde marzo, a sétima achega é a de setembro: 180 + 60 + 175 + 50 = 465 €. **Paso 3.** Compara: 11 − 7 = 4 meses menos co plan B. **Resultado: 11 meses aforrando só, ou 7 meses se vende o teclado e recibe o agasallo. Que significa:** os ingresos extra puntuais acurtan o plan, pero hai que contar só cos seguros. Se o agasallo non chega, o plan B sería 450 − 180 − 60 = 210 €, que son 210 / 25 = 8,4, é dicir, 9 meses.

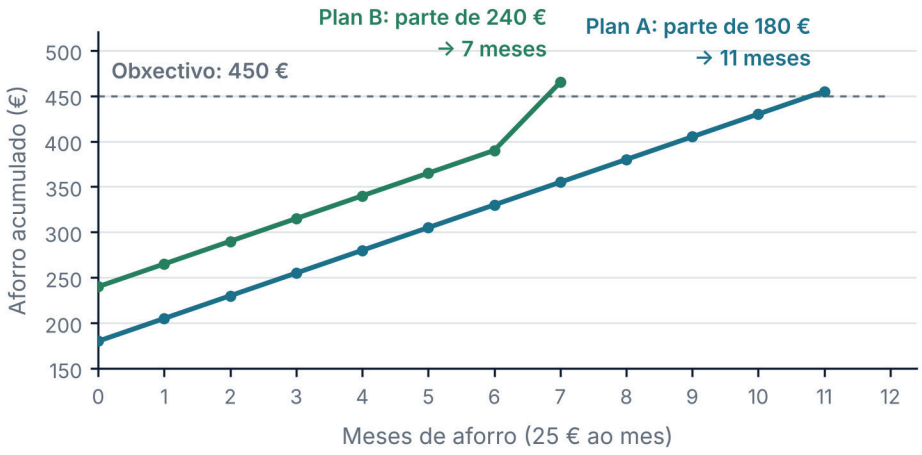

Datos ficticios · plan B: 240 € (180 + teclado vendido) e +50 € de agasallo no mes 7

Figura 6.1. Aforro acumulado de Iker cos plans A e B (obxectivo: 450 €)

Hai tres alavancas para chegar antes. Aforrar **máis** cada mes, aínda que ese diñeiro sae doutra partida do teu orzamento (unidade 5). Sumar **ingresos puntuais**, como vender un obxecto propio que xa non usas. Ou reducir o **prezo**: comparar tendas ou escoller un produto reacondicionado. Ningunha é gratis: todas esixen esforzo, renuncia ou incerteza.

ACTIVIDADES

1. Berta quere unhas zapatillas de 72 € e xa ten 18 €. Se aforra 9 € ao mes, cantos meses necesita? E se aforra 12 €? Arredonda ben e explica por que o arredondamento vai cara arriba.

2. Escribe un obxectivo SMART para Hugo, que quere unha bicicleta de 240 €, ten 90 € e pode aforrar 15 € ao mes. Indica que, canto e para cando.

3. *Amplía.* No caso de Iker, calcula cantos meses tardaría co plan B se, ademais, aforrase 30 € ao mes en vez de 25 €. Que tería que deixar de facer para apartar eses 5 € máis?

6.2 O fondo de emerxencia

Un imprevisto non avisa. Un fondo de emerxencia é o diñeiro apartado para que un susto non se converta nunha débeda.

Un **imprevisto** é un gasto que non agardabas e que non podes evitar. Un **fondo de emerxencia** é unha cantidade de diñeiro apartada só para eses casos, que non se toca para nada máis: unhas lentes rotas, un cargador estragado, un material que fai falta de súpeto. Convén decidir de antemán que conta como imprevisto e que non, para non discutilo contigo mesmo cando chegue a tentación. Non se usa para caprichos nin para un obxectivo con data, por moi boa que sexa a oferta: se se gasta noutra cousa, xa non cumpre a súa función e o seguinte susto collerate sen rede: o diñeiro que apartaras xa non estará cando máis o necesites.

Un fondo debe ser **de alta accesibilidade**: tes que poder collelo rápido e sen perder diñeiro. Pode estar en efectivo nun sitio seguro ou nunha conta á vista. É distinto do **aforro a prazo**, que queda atado un tempo: un depósito con vencemento (retiralo antes pode ter límites ou custos, segundo o contratado) ou unha alcancía que decides non abrir ata unha data (esa regra póñela ti). O aforro a prazo serve para obxectivos con data; o fondo, para o que chegue sen avisar.

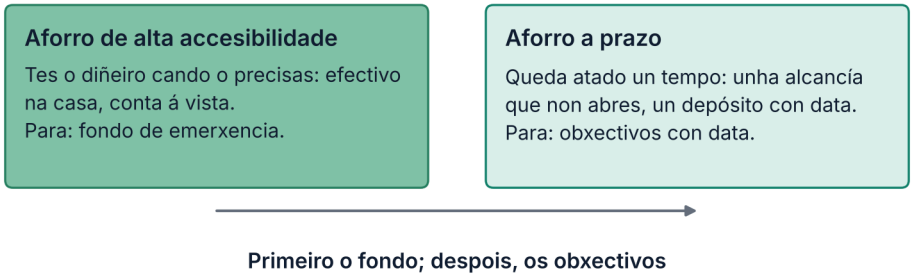

Figura 6.2. Dúas clases de aforro: a accesible e a que queda atada a un prazo

Canto debe ter? En educación financeira repítese como orientación, para persoas adultas, que convén reunir de tres a seis meses de gastos; é unha regra de referencia, non unha norma, e a cifra depende dos gastos esenciais, de como de seguros sexan os ingresos e do apoio co que contes. Gárdao á parte do diñeiro de cada día, nun sobre ou nun apartado co seu nome, para non gastalo sen decatarte. Para alguén da túa idade, un bo primeiro paso é cubrir un ou dous imprevistos pequenos, e despois amplialo.

Cando usas o fondo, o primeiro é **repoñelo**: é o seguinte obxectivo de aforro, para que volva estar listo cando chegue outro susto. E se é un desexo, non se paga co fondo: págase co orzamento ou aprázase.

Un fondo tamén precisa **regras**. Antes de usalo, faite tres preguntas: era un gasto que non agardaba?, é necesario?, pode esperar? Se a resposta á terceira é «si», quizais non sexa un imprevisto: pesa se é necesario, que risco ten aprazalo e se estaba previsto. Escribir esas tres preguntas na tapa do sobre ou nunha nota do móbil axuda cando unha oferta te tenta.

E hai unha diferenza entre un imprevisto e un gasto **previsible pero irregular**. As lentes rotas non se poden anticipar; o agasallo de aniversario dun amigo, si, porque o calendario o di. Os gastos previsibles e irregulares métense no orzamento, repartidos entre varios meses, sen tocar o fondo.

DATO

En 2025, o 35,7 % dos fogares españois e o 31,1 % dos galegos non tiñan capacidade para afrontar gastos imprevistos.
Fonte: INE, Encuesta de Condiciones de Vida 2025, hogares sin capacidad para afrontar gastos imprevistos, por comunidades autónomas (consulta: 11/2026).

Caso · Tres imprevistos

Berta ten un fondo de 60 € nunha conta á vista. En tres semanas pásanlle tres cousas: rómpenselle as lentes (45 €), estráganselle o cargador do móbil (20 €) e os seus amigos organizan unha saída (15 €).

Imprevisto	Tipo	Importe	Fondo que queda
Fondo de partida			60 €
Lentes rotas	necesario	45 €	60 − 45 = 15 €
Cargador	necesario	20 €	quedan 0 €; faltan 5 €
Saída	prescindible	15 €	non se paga co fondo

Paso 1. As lentes son necesarias: saen do fondo e quedan 60 − 45 = 15 €. **Paso 2.** O cargador custa 20 € e o fondo só ten 15 €. Cóbrense 15 € e faltan 20 − 15 = 5 €, que saen doutra partida do orzamento; así o fondo queda a cero. **Paso 3.** A saída é prescindible: non é un imprevisto, é un desexo. Págase co orzamento do mes ou non se fai. A diferenza entre necesidade e desexo é o que decide se o fondo se toca. **Paso 4.** Para repoñer o fondo ata os 60 € apartando 10 € ao mes, desde o primeiro mes: 60 / 10 = 6 meses. Ata entón, un imprevisto novo deixaríaa sen colchón. **Resultado: o fondo cobre 60 € dos 65 € necesarios, baleirase e tarda 6 meses en repoñerse. Que significa:** Berta evita pedir prestado só se dispón doutros 5 € no seu orzamento; o fondo fixo o seu traballo, pero quedou a cero e ata que o repoña está sen colchón. Os 15 € da saída non deberían ter saído de aí. E se tivese 100 €, os 65 € terían sido un susto menor.

Fíxate no que mostra o caso: o fondo non evita que pasen cousas, evita que te endebedes cando pasan. Ese é o seu único traballo, e por iso o primeiro despois dun susto é repoñelo. Quen ten colchón decide con calma; quen non o ten decide con présa, e a présa adoita saír cara.

Cando o fondo é pequeno, convén priorizar segundo o dano que causa non arranxar cada cousa: primeiro a saúde e os estudos (unhas lentes, un material); un cargador pode ser imprescindible para estudar ou comunicarte; o demais, despois. É a mesma idea das prioridades da unidade 5, aplicada a un momento de apuro: cando non chega para todo, decídese que cubrir primeiro e anótase o que queda sen cubrir. Así, aínda que o fondo non chegue, sabes que queda pendente e podes decidir con calma como cubrilo.

ACTIVIDADES

4. Berta ten un fondo de 80 € e xúrdenlle dous imprevistos: 30 € dunha reparación necesaria e 25 € dun agasallo de aniversario a un amigo. Canto queda no fondo se usa só o imprevisto necesario? Por que o agasallo non é un imprevisto se se coñecía a data?
5. Clasifica cada aforro en «alta accesibilidade» ou «a prazo» e xustifica: a) 40 € nun sobre na casa; b) unha alcancía de cristal que se rompe en decembro; c) 60 € nunha conta á vista; d) un depósito a un ano. Cales usarías para o fondo?
6. *Amplía.* Le o dato do INE. Explica por que un fondo de emerxencia pode evitar pedir un préstamo e que diferenza hai entre «non ter aforros» e «non poder aforrar».

6.3 Estratexias para aforrar

Aforrar con forza de vontade custa. Aforrar cun sistema, moito menos.

Case todo o mundo quere aforrar e case todo o mundo o apraza. Por iso convén axudarse con trucos que non dependan das ganas do momento.

Págate primeiro. En lugar de aforrar o que quede a final de mes, aparta o aforro nada máis cobrar a paga e fai o orzamento co resto. É a diferenza entre «aforrar o que sobre» (que adoita ser pouco) e «gastar o que sobre despois de aforrar». Así o aforro non compite co resto dos gastos do mes.

Aforro automático. Se o aforro se aparta só, non fai falta decidilo cada vez. Pode ser un sobre que se enche o día da paga, ou, se hai conta, unha orde que move unha cantidade fixa ao principio de cada mes. O que non ves, non o gastas.

Reto de semanas. Consiste en aforrar unha cantidade que medra cada semana. A versión clásica comeza en 1 € e sobe 1 € cada semana: remata en 52 € a última semana e suma 1.378 €, un reto imposible de asumir para moitas pagas xuvenís, pero non para todas; por iso a versión adaptada se pode axustar á túa paga. Unha versión adaptada parte de 0,10 € e sobe 0,10 € por semana: a semana 52 aparta 5,20 € e en total aforras 137,80 €.

Semana	Aforras esa semana	Levas en total
1	0,10 €	0,10 €
2	0,20 €	0,30 €
3	0,30 €	0,60 €
4	0,40 €	1,00 €
. . .	. . .	. . .
50	5,00 €	127,50 €
51	5,10 €	132,60 €
52	**5,20 €**	**137,80 €**

Datos ficticios · semana n: 0,10 € × n; total en 52 semanas: 137,80 €

Figura 6.3. Reto adaptado de 52 semanas: primeiras e últimas filas

Esperar 24 horas. Antes de mercar algo que non é necesario, espera un día. Se ao día seguinte segues querendo, quizais valla a pena. Moitas compras impulsivas esquécense soas.

Arredondamento. Se pagas 3,40 € en efectivo con 4 €, podes separar os 0,60 € de troco; con tarxeta fai falta unha función de arredondamento específica. Pequenas cantidades que suman.

A CIENCIA DI

Atarse as mans axuda. Un estudo con traballadores dunha empresa estadounidense (Thaler e Benartzi, 2004) probou un plan no que cada persoa se comprometía por adiantado a destinar ao aforro unha parte dos seus futuros aumentos de soldo. En uns 40 meses, as persoas que se mantiveron no plan case cuadriplicaron a súa taxa de aforro: do 3,5 % ao 13,6 % do seu soldo.
Límite. Foi un único estudo con adultos dunha empresa e cun plan feito a medida; non demostra que funcione igual aos 14 anos nin en calquera situación.

Un último truco é **facer visible o avance**: unha táboa na parede, unha barra que pintas a man ou un gráfico coma o de arriba feito cos teus datos. Ver que xa levas 60 € de 180 € motiva máis que saber que «falta moito»; cada marca que engades é unha pequena proba de que o plan funciona.

ACTIVIDADES

7. Calcula coa versión adaptada do reto canto aforrarías nas semanas 1 a 4 sumando as cantidades (0,10 + 0,20 + 0,30 + 0,40) e que parte supón a semana 52 (5,20 €) do total acumulado de 137,80 €, en porcentaxe.
8. *Amplía.* Un reto de 26 semanas comeza en 0,20 € e sobe 0,20 € cada semana. Canto aparta a última semana (a 26)? Compara este reto co de 52 semanas do texto: cal che parece máis fácil de cumprir e por que?

6.4 Ingresos legais á túa idade

Aforrar é non gastar. Pero tamén se pode ingresar, sempre que sexa legal e seguro.

Aos 14 ou 15 anos hai ingresos compatibles coa lei e normais: a **paga** (tamén a que acordas na casa por ocuparte da TÚA mascota), os **agasallos** en diñeiro, os **premios** dun concurso, as **bolsas** e a **venda ocasional de obxectos propios usados**. Contan no teu orzamento coma calquera outro ingreso (unidade 5). Non son un salario. En cambio, un servizo regular e remunerado para outras persoas pode ser traballo aínda que non haxa contrato escrito, e non debe darse por legal sen comprobalo.

Algúns destes ingresos son **regulares** (a paga) e outros **puntuais** (un agasallo, un premio, unha venda). Para planificar, conta cos regulares e trata os puntuais como un extra, como no caso de Iker. Un ingreso puntual que se aforra non se perde: permite chegar antes ao obxectivo.

Hai **relación laboral** cando alguén presta voluntariamente servizos retribuídos por conta allea, baixo a organización e dirección doutra persoa, aínda que o acordo sexa verbal: o que importa é como se presta o servizo, non que haxa un papel asinado. Á túa idade o emprego está prohibido.

A NORMA DI

«Prohíbese a admisión ao traballo dos menores de dezaseis anos.»
Estatuto dos traballadores, art. 6.1.

Con 16 e 17 anos pódese traballar cumprindo os requisitos legais. Antes dos 16 rexe a prohibición xeral, cunha excepción: a autorización da autoridade laboral para intervir en espectáculos públicos; o permiso da familia non abonda. Os demais ingresos que non son traballo examínanse caso por caso.

A venda de obxectos propios pide coidado: o que vendes debe ser teu de verdade, e nas vendas por internet conta coa axuda e supervisión dos teus representantes legais e comproba as condicións de idade da plataforma.

Coidado co que **non** é legal nin seguro. As **apostas** están prohibidas aos menores. Non vendas cousas alleas sen permiso nin falsificacións ou copias ilícitas (revender un produto auténtico mercado de forma lexítima non é, por si só, ilegal). E o «diñeiro fácil» das redes («gaña 300 € ao mes desde a casa») adoita ser un fraude: piden primeiro un pagamento ou os teus datos e despois non chega nada. Ninguén regala 300 € ao mes por ingresar 30 €.

Un sinal de alarma útil: se para gañar diñeiro che piden **ingresar** diñeiro antes, foxe. Outro: se prometen moito, sen esforzo e rápido, desconfía. E se hai dúbida, pregunta a unha persoa adulta de confianza antes de dar datos ou pagar. Catro preguntas axudan: quen paga?, por que paga?, que me piden a cambio? e podo facelo coa miña idade? Se non sabes responder a algunha, é mellor non seguir adiante.

No futuro, quen ten ingresos pode ter obrigas coa Facenda e a Seguridade Social, como viches na unidade 4. Por agora abonda saber que a legalidade depende de que actividade se fai e das normas que a afectan, non só de que poidas contar como conseguiches o diñeiro.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA á pregunta «como gaño diñeiro rápido con 14 anos?»: «Hai unha forma sinxela: un vídeo recomendado explica como gañar 300 € ao mes desde a casa co teu móbil, sen experiencia nin permiso. Só tes que ingresar 30 € para activar a túa conta».
Que comprobar. Quen paga eses 300 € e por que hai que ingresar antes? Compara: 300 € ao mes son 3.600 € ao ano, dez veces o que suma unha paga de 30 € ao mes (360 € ao ano). Que di a norma sobre traballar con 14 anos? Onde comprobarías se é un fraude?

ACTIVIDADES

9. Le estes anuncios e di cales son ingresos compatibles coa lei para alguén de 14 anos, cales non e cales habería que comprobar, razoando: a) «Os teus pais dánche 12 € ao mes de paga por sacar o teu can»; b) «Gaña 300 € ao mes desde a casa co teu móbil. Ingresa 30 € para activar a túa conta»; c) «Búscase repartidor de comida para pedidos nocturnos. Admítense 14 anos»; d) «Búscase rapaz ou rapaza para sacar o can da miña veciña dúas tardes por semana. 12 € ao mes».
10. Revisa a resposta simulada da caixa «Revisa a IA» e escribe unha resposta mellor que explique a un rapaz de 14 anos dúas formas legais de conseguir diñeiro e dous sinais de fraude.

6.5 Aforrar non é investir

Gardar diñeiro non é o mesmo que poñelo a traballar. E poñer diñeiro a traballar non é o mesmo que xogalo.

Aforrar é non gastar. **Investir** é destinar o aforro a algo que che pode dar máis diñeiro no futuro, pero que ten **risco**: podes gañar menos do esperado ou incluso perder. Entre unha cousa e outra hai unha diferenza clave: aforrar adoita conservar a cantidade; investir pode facela variar. Do investimento falaremos máis nas unidades 7 e 9; por agora importa non confundir os dous verbos.

E existe unha terceira cousa que ás veces se disfraza de investimento, **especular**: asumir un risco alto para tentar gañar con cambios rápidos de prezo, con ou sen información. Mercar algo que non entendes porque promete multiplicarse axiña engade riscos moi altos.

O aforro tamén ten un inimigo silencioso: a inflación, que viches na unidade 3. Se durante un ano os prezos subisen un 2,7 % (a media anual de 2025 segundo o INE) e o teu aforro non gañase xuros, o poder de compra de 100 € sería 100 / 1,027 = 97,37 € a prezos de hoxe. Non perdes nin un euro, pero perdes poder adquisitivo. Por iso o fondo de emerxencia non se arrisca: a súa función é estar dispoñible, aínda que a inflación o erosione.

Un exemplo para distinguir os tres verbos. Berta garda 10 € ao mes para unhas zapatillas: aforra. Se o puxese nun produto que pode subir ou baixar, investiría. E se mercase algo que non entende porque alguén promete triplicalo, especularía. En cada caso non cambia a cantidade de diñeiro, senón o risco que se asume.

COMO DECIDIMOS

Aversión á perda. *Mecanismo:* sentimos máis unha perda ca unha ganancia igual: perder 20 € doe máis do que alegra gañalos. *Exemplo:* Iker non quere «arriscar» os seus 180 € porque lle asusta perder unha parte, aínda que un depósito dunha entidade supervisada pode ter garantías dentro dos límites legais (habería que comprobar condicións, comisións e dispoñibilidade). *Límite:* esta tendencia protexe, pero ás veces impídenos ver que non facer nada tamén ten un custo.

ACTIVIDADES

11. Clasifica estas situacións como aforrar, investir ou especular e xustifica: a) gardar 30 € cada mes nun sobre; b) mercar unha moeda dixital porque «seguro que sobe»; c) poñer o fondo de emerxencia nun produto que pode perder valor.
12. *Amplía.* Calcula canto compran 200 € dentro dun ano cunha inflación do 2,7 % (200 / 1,027). Explica por que ese resultado non significa que aforrar sexa «malo».

PARA O TEU PROXECTO · E6

Para a «Guía de diñeiro para 1.º», prepara a ficha **Plan de aforro**: un obxectivo SMART, os meses calculados, un fondo de emerxencia e un calendario de achegas. Usa un personaxe ou o caso de Iker (nunca o diñeiro da túa casa) e explica en tres liñas que farías se un mes non podes aforrar.

ANTES DE ESCOLLER

Un ordenador para Iker

Iker tiña o móbil na man e un sorriso pequeno, deses que non ensinan os dentes. Na pantalla había un ordenador reacondicionado, gris, cunha oferta de febreiro marcada en vermello na esquina.

—Catrocentos cincuenta —dixo—. Teño cento oitenta. E aforro vinte e cinco ao mes.

Dani e Hugo inclináronse sobre el, tan preto que case lle tapaban a luz da pantalla, e a conversa do resto da clase quedou de fondo.

—A ollo, fáltache moito —dixo Hugo, facendo contas cos beizos—. Douscentos setenta. Feito: sácalo nun mes. Vendes bases de música por internet. Seguro que alguén paga por unha boa base.

—Interesante elección —dixo Iker, sen mover a cella.

—Espera, mira —Dani púxolle diante o seu móbil—. Preguntei ao asistente como conseguir douscentos setenta euros nun mes. «Un vídeo recomendado explica como gañar trescentos euros ao mes desde a casa co móbil, sen experiencia. Só tes que ingresar trinta para activar a túa conta». Soa ben, non?

—Ingresar trinta para gañar trescentos? —Iker quedou mirando a pantalla—. Xa. E quen paga os trescentos?

Dani pensouno un momento, baixou a vista e falou en voz baixa.

—Recomendoumo un rapaz nun vídeo. Dicía que el o fixera.

—Iso di calquera —contestou Iker, sen mala intención—. E nun vídeo, aínda máis fácil.

—Eu só quería axudar, de verdade.

—E axudas. Trouxeches a pregunta.

—Pois eu pasei de «sácalo nun mes» a un plan de once. Vaia baixón —dixo Hugo, que quedara cos brazos cruzados, e soltou unha risa curta.

—Os números non son un baixón —dixo Iker—. Son o que hai. E o que hai pódese mover.

Ao fondo da aula, coa súa cunca branca nunha man e a outra no peto, Inés mirábaos sen achegarse. Iker decatouse e faloulle desde onde estaba.

—Seguro que ti tamén tes unha pregunta.

—Dúas —dixo ela, e achegouse amodo—. Como o sabes? E: que necesitarías saber para comprobalo?

—Pois... que alguén pague, e que sexa legal —dixo Iker—. Que as bases sexan só miñas, que a plataforma admita a alguén de catorce anos e que iso non conte como traballo. E que non me pidan antes un diñeiro que non teño.

—E mentres tanto? Cantos meses saen co que si é seguro?

Iker sacou o seu caderno de pentagramas, deulle a volta e escribiu na páxina de atrás: «Douscentos setenta entre vinte e cinco: dez coma oito. Once meses».

—Once —repetiu Hugo—. Uf.

—Non é tanto. Se empezo en marzo, a undécima achega cae en xaneiro. Para entón o ordenador estará máis barato, ou non.

—Ou máis caro —dixo Dani.

—Ou máis caro —admitiu Iker—. Por iso me interesa acurtar o plan, non só esperar. Teño un teclado vello. Podo vendéllelo a alguén do grupo de música: sesenta euros. E en setembro fago quince anos; xa me dixeron que haberá un agasallo de cincuenta euros.

—Sesenta e cincuenta —dixo Dani, que xa tiña a calculadora aberta—. Con iso fáltanche... —tecleou— cento sesenta.

—Entre vinte e cinco: seis coma catro. Sete meses, de marzo a setembro. Pero o teclado e o agasallo non contan ata que os cobre. Se non me regalan o do aniversario, nove.

—Nove —dixo Hugo—. Feito: axúdote co teclado, que coñezo a un que o busca.

—E se o mes que vén che xorde algo? —preguntou Inés—. Unhas lentes, un cargador.

—Entón tería que ter aparte un pouco para iso —dixo Iker, tras un momento calado, amodo—. Ou comería o ordenador.

—E cal das dúas cousas che daría máis rabia?

Iker non respondeu. Mirou a Inés, que non insistiu e esperou, coa cunca na man, a que fose el quen seguise.

—Apúntao —dixo Hugo, sen broma. Iker escribiu amodo o plan nunha nota do móbil, coas dúas cifras e unha data de inicio, marzo. Debaixo, noutra liña, engadiu algo máis curto, e gardouna sen ensinala.

Aínda faltaba saber se alguén mercaba o teclado antes de marzo, e ninguén dos tres dixo nada máis.

Dani e Hugo inclínanse sobre Iker, que mira o móbil; ao fondo, Inés coa súa cunca.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

O plan de aforro da clase

Reto. Preparar o plan de aforro dunha clase ficticia para unha saída de fin de curso, con obxectivo, fondo de emerxencia e calendario. **Produto.** Ficha «Plan de aforro» (E6) para a «Guía de diñeiro para 1.º», co obxectivo SMART, os meses calculados, o fondo e o calendario de achegas. **Datos.** Clase ficticia de 20 alumnos. Saída de fin de curso: autobús, 150 €; entradas, 90 €. Fondo de emerxencia da clase: 40 €. Prazo: 7 meses (unha clase doutro centro que comezou a planificar en novembro). Para a comprobación: outra clase de 24 alumnos necesita 300 € en 6 meses. **Comprobación individual.** Sen axuda, calcula canto debe achegar cada alumno da outra clase ao mes (arredonda cara arriba a 0,10 €) e que fondo propoñerías.

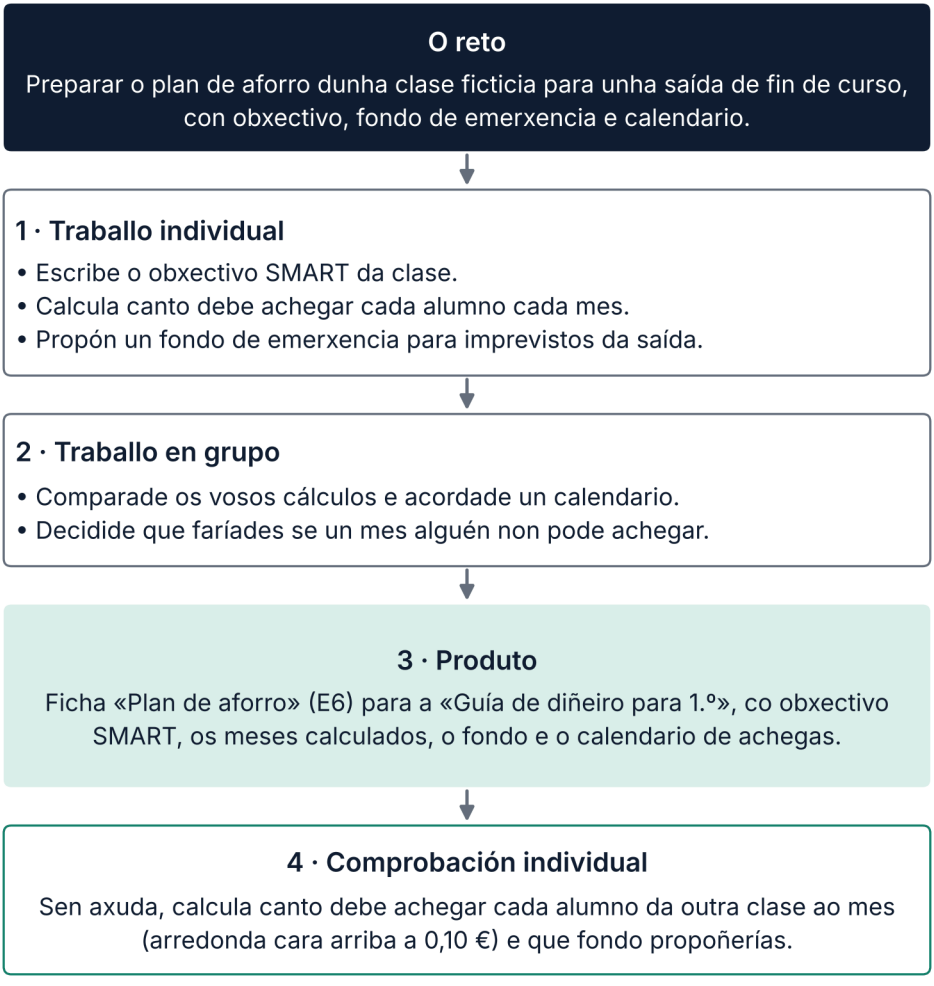

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

Aforrar con 14 anos

Aforrar aos 14 anos parece pouca cousa: as cantidades son pequenas e os obxectivos, próximos. Pero é xusto a idade na que se forman os hábitos. Quen aprende a apartar unha parte dunha paga de 30 € aprende o mesmo que quen aparta unha parte dun soldo de mil: decidir antes de gastar.

Os datos de 2022 sobre mozos de 15 anos en España axudan a ver o punto de partida. Segundo o informe PISA de competencia financeira, o 94 % do alumnado dixo ter aforrado diñeiro polo menos unha vez no último ano, case igual ca a media da OCDE (93 %). Sobre como chega o diñeiro, o 86 % recibe agasallos en metálico polo menos unha vez ao ano, ao 64 % dánlle unha paga sen ter que facer ningunha tarefa e ao 45 %, por facer tarefas na casa; un 26 % di gañar diñeiro con algún traballo fóra do horario escolar.

Eses datos son declaracións, non un permiso: que un 26 % diga gañar diñeiro fóra do horario escolar non significa que traballar antes dos 16 anos estea permitido nin que eses traballos sexan legais. O que si suxiren é que case todos aforran algunha vez, pero que non todos teñen un plan. E un plan é o que converte «gardeino algunha vez» en «chego ao meu obxectivo».

E para que serve un fondo de emerxencia? Para que un susto non se converta nunha débeda. En 2025, o 35,7 % dos fogares españois non tiña capacidade para afrontar gastos imprevistos; en Galicia foi o 31,1 %. Non son datos sobre mozos nin sobre as súas familias: son un retrato da fragilidade de moitos fogares ante un gasto inesperado. Que existan indica por que convén ter, aínda que sexa pequeno, un colchón.

Un exemplo: cunha paga de 30 €, apartar 5 € o día que a cobras é mellor que esperar a ver que sobra.

Convén dicir tamén o que o aforro non resolve. Quen ingresa pouco non aforra pouco por falta de vontade, senón de marxe. Culpar a quen non pode apartar nada é inxusto. O que si pode facer calquera persoa é calcular canto tardaría en chegar a un obxectivo e decidir con esa información se lle compensa.

Por último, os hábitos de aforro aprendense. O mesmo estudo indica que, unha vez tidas en conta outras características e actitudes do alumnado, quen tiña maior competencia financeira (niveis 4 ou 5) tiña unhas catro veces máis probabilidades de ter aforrado ca os de nivel 1 ou inferior. Non demostra que aprender cause aforrar, pero apunta a que falar de diñeiro na casa e na aula axuda.

CLAVE · TRES PREGUNTAS ANTES DE AFORRAR

Para que quero o diñeiro? Canto necesito? Para cando?

Fonte: OCDE / Ministerio de Educación, FP y Deportes, PISA 2022 Resultados (Volumen IV), nota de país España; INE, Encuesta de Condiciones de Vida 2025 (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. (comprensión) No relato, Iker fai dúas preguntas a Dani sobre o anuncio. Cales son? Que papel ten Inés na escena e por que non dá ela a resposta?
14. (cálculo) Cos datos do relato, calcula cantos meses necesita Iker co plan B e co plan B sen o agasallo de aniversario. Escribe as dúas divisións e explica o arredondamento.
15. (aplicación) Berta ten un fondo de 70 € e xúrdelle un imprevisto necesario de 52 €. Canto queda? Cantos meses tarda en repoñer o fondo apartando 6 € ao mes? Arredonda ben.
16. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Para chegar antes ao teu obxectivo de 450 €, ingresa 30 € nesta conta e recibirás 300 € este mes». Que sinais de fraude ves? Escribe unha resposta mellor.
17. (documento) Le esta mensaxe: «Ola, vin o teu anuncio do teclado. Cómprocho en 60 €, pero primeiro fai ti un pagamento de 10 € polo móbil para reservalo». Di que dúbidas che xera e que farías antes de aceptar.
18. (caso con táboa) Salma quere unha cámara de segunda man e pode vender uns libros, pero aínda non os vendeu. Calcula cantos meses necesita só aforrando e cantos se cobra a venda, co arredondamento cara arriba, e que porcentaxe do prezo ten xa. Comproba o resultado:

Dato de Salma	Importe
Prezo da cámara	210 €
O que xa ten	45 €
Aforro mensual	20 €
Venda de libros (aínda sen cobrar)	30 €

19. (reto de semanas) Un grupo proba un reto de oito semanas no que cada semana se aparta 0,50 € multiplicado polo número da semana. Completa a táboa ata a semana 8, calcula o total e di que vantaxe e que risco ten que as achegas vaian medrando:

Semana	Achega	Acumulado
1	0,50 €	0,50 €
2	1,00 €	1,50 €
3	1,50 €	3,00 €
4	2,00 €	5,00 €

20. (transferencia individual, sen axuda) Un personaxe ficticio quere reunir 360 € en 8 meses, ten 60 € e pode vender un obxecto por 40 €. Calcula canto debe aforrar ao mes se vende o obxecto e cobra, e canto se non o vende, arredondando cara arriba, e propón un fondo de emerxencia.

ESQUEMA

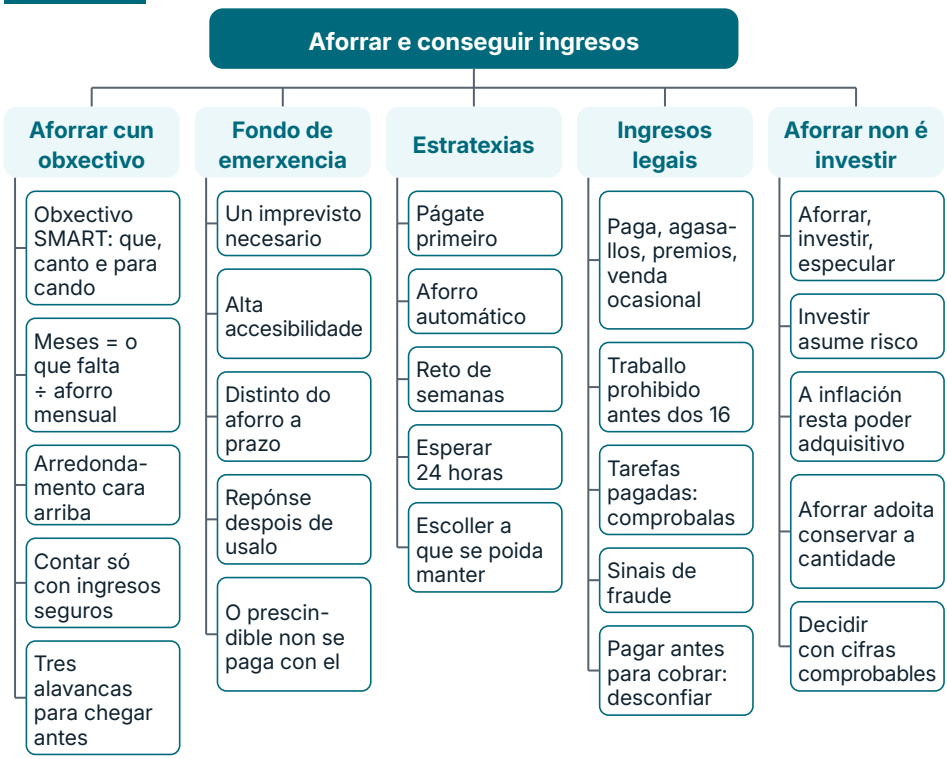

RESUMO

Aforrar é non gastar unha parte do que ingresas, e funciona mellor cun **obxectivo SMART**: que, canto e para cando. Os meses necesarios son o que falta dividido entre o aforro mensual, arredondado cara arriba. Antes de aforrar para un desexo convén ter un **fondo de emerxencia**, unha cantidade de diñeiro de **alta accesibilidade** (efectivo ou conta á vista) que cobre imprevistos e que se repón despois de usalo; é distinto do aforro a prazo, que queda atado un tempo. Para aforrar sen depender da vontade hai estratexias: «págate primeiro», o aforro automático, os retos de semanas e esperar 24 horas antes de mercar. Á túa idade os **ingresos legais** son a paga, os agasallos, os premios e a venda ocasional de obxectos propios; o emprego está prohibido antes dos 16 anos (salvo os espectáculos públicos autorizados), as tarefas pagadas para outras persoas hai que comprobalas, e as ofertas de diñeiro fácil que piden pagar primeiro adoitan ser fraudes. Por último, aforrar non é o mesmo que **investir**: aforrar adoita conservar a cantidade, investir asume un **risco** e especular parécese a apostar; ademais, a inflación reduce o poder adquisitivo do aforro parado. Iker víuo claro: cos ingresos seguros saía a 11 meses; co teclado e o agasallo, se ambos chegan, a 7. Un bo plan faise con cifras que se poden comprobar e con ingresos que se poden explicar, e comézase o día en que cobras.

UNIDADE 7

A conta bancaria e outros produtos

Antes de escoller · A primeira conta

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Explicar que fai un banco co diñeiro que lle deixan, que supervisa o Banco de España e que diñeiro protexe o Fondo de Garantía de Depósitos.
- Ler un extracto e distinguir titular, autorizado, IBAN, abono, cargo e saldo.
- Recoñecer a conta de pagamentos básica e os servizos que inclúe.
- Comparar dúas contas polo seu custo anual e detectar as condicións dunha «conta sen comisións».
- Calcular o que rende de verdade un depósito a prazo e distinguilo dunha conta.
- Valorar as vantaxes e os inconvenientes da banca dixital, tamén para as persoas maiores.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É febreiro en 3.º B do IES Ribera Norte. O club de balonmán vai pagar a Martina unha pequena axuda de desprazamentos por transferencia e pídelle un IBAN. O seu pai propón abrir unha conta xuntos. Salma viu unha veciña maior saír da oficina sen poder facer unha xestión porque «agora é pola app». Na praza, as dúas comparan os folletos de dúas entidades: Banco Lana e Caixa Ribeira.

PARA COMEZAR

1. Para que cres que serve unha conta bancaria? E por que alguén deixaría o seu diñeiro nun banco en vez de gardalo na casa?
2. Unha conta «sen comisións» é sempre gratuíta? Que lle preguntarías ao banco?
3. Unha conta custa 3 € ao mes. Canto pagas nun ano?
4. Que vantaxes e que problemas pode ter que case todo se faga desde o móbil?

O banco

7.1

A conta

7.2

Comisións

7.3

Outros produtos

7.4

Banca dixital

7.5

7.1 Que fai un banco

Un banco non garda o teu diñeiro nunha caixa co teu nome. Recólleo de moitas persoas e préstao a outras.

Un **banco** é unha entidade que se dedica a recibir diñeiro de quen o aforra e a prestalo a quen o necesita. Esa actividade chámase **intermediación**: o banco está no medio. A quen lle deixa diñeiro dálle unha conta ou un depósito; a quen llo pide dálle un préstamo.

Un **depósito** é o diñeiro que unha persoa deixa no banco. Un **préstamo** é o diñeiro que o banco entrega a outra persoa, que o devolverá en cotas cun **xuro**, que é o prezo de usar diñeiro alleo. Unha fonte dos seus ingresos é a diferenza entre os xuros que cobra e os que paga; tamén pode cobrar por servizos. Con iso cobre os seus gastos, os seus impagos e o seu beneficio.

Cando ves 80 € na túa conta, non hai 80 € en billetes gardados co teu nome: hai unha anotación que di que o banco cho debe. Exemplo simplificado: se 100 persoas deixan 100 € cada unha, o banco recibe 10.000 €; destina 8.000 € a préstamos e conserva 2.000 € líquidos. Na práctica xestiona ademais outras fontes de liquidez.

En España hai bancos, cooperativas de crédito e caixas: todas son entidades de crédito e están sometidas a supervisión prudencial do Banco Central Europeo ou do Banco de España, segundo corresponda.

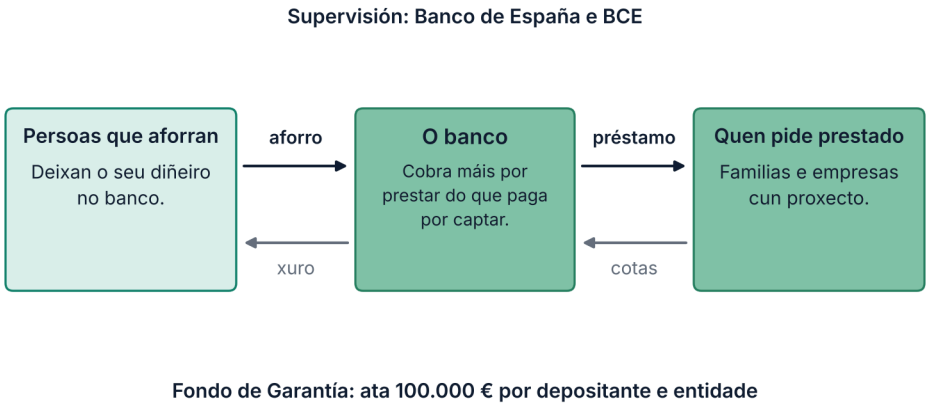

Figura 7.1. O banco capta aforro e presta diñeiro; o Banco de España supervísao e o Fondo de Garantía protexe os depósitos

Diso sae unha consecuencia: un banco non adoita manter en efectivo todo o depositado; presta unha parte e conserva liquidez para pagamentos e retiradas. Funciona mentres a xente confía nel. Por iso os bancos están **supervisados**: o Banco de España, xunto co Banco Central Europeo, vixía que cumpran as normas e teñan solidez para responder.

Ademais, existe o **Fondo de Garantía de Depósitos**, que protexe as persoas que deixaron diñeiro nunha entidade se esta quebra. Como regra xeral, a protección ten un **límite**: 100.000 euros por depositante e entidade adherida, sumando todas as súas contas e depósitos, con algunhas excepcións legais. O resto non está cuberto.

DATO

Datos de peche de 2023: Galicia tiña 3.571 puntos de acceso presencial a servizos bancarios (oficinas, caixeiros e outros medios) e só 3 concellos galegos non tiñan ningún deles. En España, 3.069 municipios, o 37,7 %, non tiñan ningún.
Fonte: Banco de España, Documento Ocasional n.º 2502, «La accesibilidad presencial a los servicios bancarios en España: informe de seguimiento 2024» (2025); consulta: 11/2026.

Pero ollo: o Fondo non cobre as estafas nin as perdas dun investimento; ante operacións non autorizadas pode haber outros dereitos de reembolso (unidade 10). E un banco supervisado pode ofrecer produtos que non che conveñen: hai que lelos.

O banco é un aliado útil para cobrar, pagar e gardar, pero é un negocio: cada cousa que ofrece ten un prezo. Esta unidade ensina a velo, para que saibas que pagas e por que.

ACTIVIDADES

1. Un banco ficticio paga un 1 % anual a quen deposita e cobra un 5 % anual a quen pide prestado. Nun exemplo puramente matemático, se capta e presta 10.000 € durante un ano, canto paga e cobra? Que diferenza lle queda?
2. Ana ten na mesma entidade, a seu nome, 130.000 €. Canto está cuberto polo Fondo de Garantía de Depósitos e canto non?
3. *Amplía.* Explica por que un banco non adoita ter en caixa todo o diñeiro que lle deixan e que papel teñen o Banco de España e o Fondo de Garantía.

7.2 A conta corrente e a conta de pagamentos básica

Unha conta é o sitio onde entra e sae o teu diñeiro. Para usala, o banco identifícate cun código e mándache un extracto.

Unha **conta corrente** é unha conta na que podes ingresar e retirar diñeiro cando queiras. Serve para cobrar, pagar recibos, facer transferencias e pagar con tarxeta. A persoa que a abre e responde do contrato é o **titular**. Un **autorizado** pode operar coa conta co permiso do titular, pero non é o dono do contrato.

Os menores poden ter conta, pero necesitan que a súa nai, o seu pai ou o seu representante legal interveñan ao abrila: a conta pode estar a nome do menor, representado por quen exerza a patria potestade ou a titela.

Coa conta adoita vir unha **tarxeta de débito**, que carga cada pagamento na conta e só funciona se hai saldo. Tamén se poden **domiciliar** recibos: o banco paga a factura na data acordada.

Cada conta identifícase cun **IBAN**, un código longo que serve para recibir transferencias e domiciliar recibos. Non cambia mentres a conta exista.

CLAVE

IBAN: o código que identifica a túa conta. En España ten 24 caracteres: as letras ES e 22 cifras. Identifica a conta para cobros e domiciliacións. Non é un contrasinal; dáo só por canles fiables e desconfía de quen cho pida sen esperalo.

O **extracto** é o documento onde o banco anota, por orde, todo o que entrou e saíu da conta. Neste extracto, un **abono** é diñeiro que entra; un **cargo** é unha cantidade que se desconta da conta; o **saldo** é o que queda tras cada movemento. Ler o extracto é a forma máis simple de saber que che cobrou o banco.

Revisa o extracto cada mes: busca os pagamentos que non recoñeces, os recibos que se repiten e as comisións. Se algo non encaixa, pregunta ao banco canto antes. Un erro pequeno detectado a tempo adoita ser fácil de arranxar.

Extracto de febreiro · IBAN: ES•• •••• •••• •••• •••• •••• (esquema ficticio)

Data	Concepto	Importe	Saldo
	Saldo anterior		50,00 €
02/02	Transferencia recibida do club	+30,00 €	80,00 €
05/02	Compra con tarxeta, papelaría	−12,50 €	67,50 €
11/02	Retirada en caixeiro doutra entidade	−20,00 €	47,50 €
11/02	Comisión por retirada noutro caixeiro	−2,00 €	45,50 €
28/02	Comisión de mantemento	−3,00 €	42,50 €

Verde: diñeiro que entra · Vermello claro: comisións (5,00 € no mes) · Saldo final: 42,50 €

Figura 7.2. Extracto dunha conta durante un mes: abonos, cargos e comisións

A **conta de pagamentos básica** é unha conta cos servizos imprescindibles para operar. A lei europea e a súa trasposición a España obrigan as entidades que ofrecen contas de pagamentos a ofrecela a quen reside legalmente na Unión Europea, entre outros casos que fixa a norma. O banco non pode condicionar a súa apertura a que compres outros servizos.

A NORMA DI

«As contas de pagamentos básicas permitirán ao cliente, polo menos, executar unha cantidade ilimitada de operacións dos seguintes servizos: a) Apertura, utilización e peche de conta. b) Depósito de fondos. c) Retirada de diñeiro en efectivo nas oficinas da entidade ou nos caixeiros automáticos na Unión Europea.»
Real decreto lei 19/2017, do 24 de novembro, art. 8.1 (extracto parcial).

Ademais deses tres servizos, inclúe os adebedos domiciliados, os pagamentos con tarxeta de débito e as transferencias. A comisión que pode cobrar o banco está limitada: unha orde ministerial fixa un máximo conxunto de 3 euros ao mes polos servizos principais, con ata 120 adebedos domiciliados e transferencias ao ano; a entidade pode repercutir o que cobre o caixeiro doutra entidade. A cifra pode actualizarse: consúltaa. Por regra xeral ten teito de prezo, e debe ser gratuíta para quen acredite vulnerabilidade ou risco de exclusión financeira. Son os servizos mínimos para poder operar.

ACTIVIDADES

4. Le o extracto da figura 7.2. Canto diñeiro entrou en febreiro e canto saíu? Cantos euros foron comisións e que porcentaxe supoñen do diñeiro que entrou?
5. Clasifica como titular ou autorizado: a) quen asina o contrato e responde del; b) quen pode sacar diñeiro cunha tarxeta sen ser o asinante. Explica por que unha persoa de 14 anos necesita o seu representante legal para abrir unha conta.
6. *Amplía.* Nomea tres servizos da conta de pagamentos básica e unha cousa que o banco non pode esixir para dártela.

7.3 Comisións e condicións

Unha conta non é só o que ingresas: é o que che custa usala. As comisións poden pasar desapercibidas se non le as condicións.

Unha **comisión** é un prezo que o banco cobra por un servizo: o **mantemento** (por ter a conta), a **tarxeta**, as **retiradas en caixeiros doutra entidade** ou algunhas transferencias. Para comparar dúas contas, calcula o custo dun ano de uso: mantemento mensual × 12, máis os custos anuais de tarxeta, retiradas, transferencias e demais servizos que vaias usar.

Moitas contas anúncianse como «sen comisións», pero con **condicións**: domiciliar unha nómina, pagar tres recibos, ter certo saldo ou usar a tarxeta. Se non se cumpren, a comisión aparece. Unha conta sen comisións para quen cobra unha nómina pode ser unha conta con comisións para unha persoa de 14 anos.

Unha comisión pequena faise grande co tempo. Unha conta de 3 € ao mes parece barata; nun ano son 36 € e en cinco anos, 180 €. Por iso se compara sempre o custo do ano.

Para non te deixares enganar polo folleto, antes de asinar o banco debe darche un **documento informativo das comisións**, gratuíto e breve, cos prezos dos servizos máis representativos. Despois, polo menos unha vez ao ano, debe facilitarche un estado de todas as comisións que che cobrou.

Para comparar dúas contas: 1) apunta cantas veces ao mes fas cada operación; 2) busca o seu prezo no documento; 3) calcula o custo dun ano; 4) comproba que condicións habería que cumprir para pagar menos.

O prezo non o é todo: unha conta algo máis cara pode compensar se ten oficina preto. Á hora de escoller, pesa todo xunto: custo e comodidade.

Caso · Dúas contas para Martina

Martina quere abrir unha conta. Banco Lana ofrécelle unha «Conta Xove» con 0 € de mantemento, tarxeta gratuíta, retiradas gratuítas nos seus caixeiros e 2 € por cada retirada en caixeiros doutras entidades. Caixa Ribeira ofrécelle unha conta con 3 € ao mes de mantemento, salvo que domicilie 600 € ao mes, e, nesta oferta ficticia, retiradas gratuítas en todos os caixeiros. Martina non ten nómina e saca diñeiro dúas veces ao mes nun caixeiro doutra entidade, o do pavillón.

Conta	Mantemento	Retirada noutro caixeiro	Custo anual con 2 retiradas ao mes
Banco Lana (Conta Xove)	0 €	2 € cada vez	2 × 2 × 12 = 48 €
Caixa Ribeira	3 € ao mes (sen domiciliar 600 €)	0 €	3 × 12 = 36 €

Paso 1. Banco Lana: mantemento, 0 €. Retiradas: 2 € × 2 veces ao mes = 4 € ao mes; 4 × 12 = 48 € ao ano. **Paso 2.** Caixa Ribeira: Martina non domicilia 600 €, así que paga 3 € × 12 meses = 36 € ao ano; as retiradas non custan. **Paso 3.** Diferenza: 48 − 36 = 12 € ao ano a favor de Caixa Ribeira. **Paso 4.** Cunha retirada ao mes, Banco Lana custa 2 × 1 × 12 = 24 € e gaña a Caixa Ribeira (36 €). As dúas contas custan o mesmo con 1,5 retiradas ao mes de media (36 € ÷ [2 € × 12 meses]); cunha retirada gaña Banco Lana e con 2, Caixa Ribeira. **Resultado: con dúas retiradas ao mes, Caixa Ribeira custa 36 € ao ano e Banco Lana, 48 €. Que significa:** a conta máis barata depende de como se use. Cunha retirada ao mes ou menos, gaña Banco Lana; con dúas ou máis, gaña Caixa Ribeira. É un cálculo parcial: non inclúe outros custos (non especificados na oferta) nin a comodidade de ter unha oficina preto. Cos 600 € mensuais que esixe a oferta, Caixa Ribeira custaría 0 €, pero Martina non os ten.

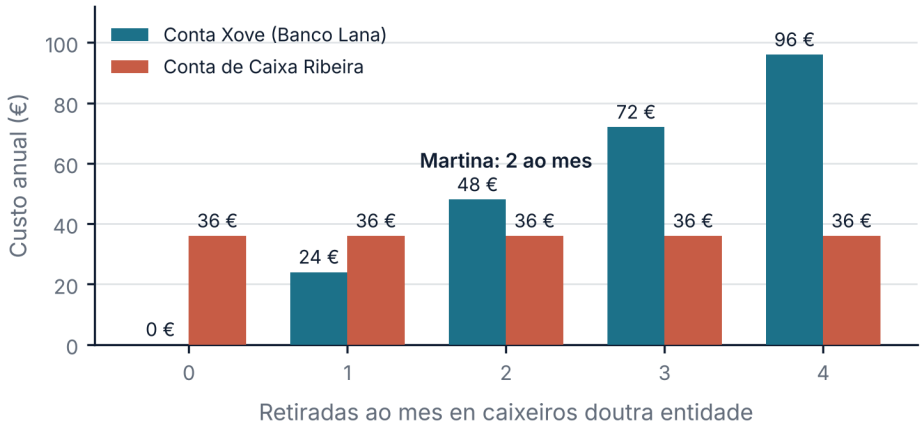

Datos ficticios · Banco Lana: 2 € por retirada × 12; Caixa Ribeira: 3 € ao mes × 12 (sen domiciliar 600 €)

Figura 7.3. Custo anual das dúas contas segundo as retiradas ao mes en caixeiros doutra entidade

COMO DECIDIMOS

O atractivo do «gratuíto» e a opción por defecto. *Mecanismo:* unha palabra como «gratuíto» atráenos máis ca o aforro real, e tendemos a quedar co que ven marcado de serie, sen comparar. *Exemplo:* «tarxeta gratuíta» en letras grandes e a comisión doutros caixeiros na última liña. *Límite:* ás veces o gratuíto sérao de verdade; pregunta que condicións ten e que custa o demais.

ACTIVIDADES

7. Berta saca diñeiro tres veces ao mes en caixeiros doutra entidade e non domicilia ningunha nómina. Calcula o custo anual coa conta de Banco Lana (2 € por retirada) e coa de Caixa Ribeira (3 € ao mes). Cal lle convén?
8. Le este folleto: «Conta Sen Comisións. Mantemento: 0 € se domicilias unha nómina de 800 € e tres recibos; se non, 4 € ao mes. Tarxeta: 0 €. Retirada noutros caixeiros: 1,50 €». Unha rapaza de 14 anos sen nómina nin recibos saca diñeiro dúas veces ao mes noutros caixeiros. Canto paga ao ano? É «sen comisións» para ela?
9. *Amplía.* Escribe catro preguntas que farías na oficina antes de asinar unha conta.

7.4 Outros produtos: depósitos, tarxetas, seguros

A conta é só o principio. O banco ofrece máis produtos, e cada un ten o seu prezo, o seu prazo e os seus riscos.

Un **depósito a prazo** é unha cantidade de diñeiro que deixas no banco durante un tempo fixado, a cambio dun xuro. O importante é o seu **prazo** (canto tempo queda atado o diñeiro) e a súa **liquidez** (a facilidade para recuperalo antes). Pode ser que o contrato non permita cancelalo antes de tempo; se o permite, pode prever unha comisión ou penalización, con límites nos depósitos tradicionais.

Nunha conta á vista o diñeiro está sempre dispoñible, pero rende pouco ou nada. Un depósito pode pagar máis, aínda que non sempre, e a súa dispoñibilidade depende do contrato. O que necesitas axiña (o fondo de emerxencia) non vai a un depósito. Por iso se pregunta sempre canto tempo estará bloqueado o diñeiro.

CLAVE

TAE (taxa anual equivalente): a porcentaxe anual que permite comparar o que rende ou o que custa un produto, contando xuros e comisións. Nun exemplo sinxelo, un 2 % TAE equivale a 2 € brutos ao ano por cada 100 € mantidos un ano, antes de retencións, non ao mes.

Caso · Depósito ou conta?

Unha persoa ficticia ten 500 € que non necesitará nun ano. Un depósito a 12 meses ofrece un 2 % TAE e Facenda retén o 19 % dos xuros. O contrato permite cancelalo antes cunha penalización, que nun depósito tradicional non pode superar os xuros brutos devengados ata ese día; aquí aplícase ese máximo. Supoñemos unha inflación anual do 2,7 %, igual á variación media anual do IPC español de 2025 (INE). Son datos de exemplo para practicar.

Concepto	Cálculo	Importe
Xuro bruto	500 × 2 %	10,00 €
Retención do 19 %	10 × 0,19	1,90 €
Xuro neto	10 − 1,90	8,10 €

Paso 1. Xuro bruto: 500 × 0,02 = 10,00 €. **Paso 2.** Retención: 10,00 × 0,19 = 1,90 €. Xuro neto: 10,00 − 1,90 = 8,10 €. Ao final do ano ten 500 + 8,10 = 508,10 €. **Paso 3.** Poder adquisitivo: para comprar o mesmo que hoxe con 500 € necesitaría 500 × 1,027 = 513,50 €. Ten 508,10 €, así que lle faltan 513,50 − 508,10 = 5,40 €. **Paso 4.** Se cancela aos 6 meses, devengáronse 500 × 2 % × 6 / 12 = 5,00 € brutos. A penalización máxima é 5,00 €: perde ese xuro, pero non o capital. Recibe 500,00 €. **Resultado: tras 12 meses recibe 8,10 € netos (508,10 € en total); se o cancela aos 6 meses coa penalización máxima, recibe 500,00 €: non gaña xuros, pero conserva o capital. Que significa:** cunha inflación do 2,7 %, perde poder adquisitivo: necesita 513,50 € para comprar o mesmo e dispón de 508,10 €, é dicir, 5,40 € menos. Só convén con diñeiro que non se necesitará antes.

Unha **tarxeta de débito** carga o pagamento directamente na túa conta. Unha **tarxeta de crédito** permíteche pagar despois: o banco adiántache o diñeiro e, se non o devolves a tempo, acaba custándoche xuros (verás isto con detalle na unidade 8). Unha tarxeta **prepago** funciona co saldo que lle cargaches. Un **seguro** é un contrato polo que pagas unha **prima** a cambio de que a aseguradora cubra un risco (un roubo, unha avaría) ata unha cantidade fixada. Un **plan de pensións** é unha maneira de aforrar a moi longo prazo para a xubilación; por agora abonda con saber que existe e que o diñeiro ten restricións de rescate: só se pode recuperar antes nos casos que prevé a lei.

Un seguro funciona así: moitas persoas pagan primas e a aseguradora indemniza os sinistros cubertos segundo a póliza. Antes de contratalo, le que cobre e que non, ata canto paga e en que prazo debes avisar. Un seguro barato que non cobre o que necesitas non aforra nada.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA á pregunta «que rende un depósito ao 2 % TAE?»: «Un depósito ao 2 % rende un 2 % cada mes: con 500 € gañas 120 € nun ano, sen impostos e podes sacar o diñeiro cando queiras sen ningunha penalización».
Que comprobar. A TAE é mensual ou anual? Calcula o xuro de 12 meses: 500 × 0,02. Hai impostos? Que di o contrato sobre cancelar antes de prazo?

ACTIVIDADES

10. Revisa a resposta simulada da caixa «Revisa a IA». Sinala cantos erros ten e escribe unha resposta corrixida de tres liñas.
11. *Amplía.* Calcula o xuro bruto, a retención do 19 % e o xuro neto dun depósito de 800 € a 12 meses ao 1,5 % TAE.

7.5 Banca dixital

Hoxe case todo se fai desde o móbil. Pero non todo o mundo pode, quere ou sabe.

A **banca dixital** é a que se usa desde unha aplicación ou unha páxina web: consultar o saldo, transferir, bloquear unha tarxeta ou recibir avisos de cada pagamento. As súas vantaxes: está dispoñible a calquera hora, é rápida e permite ver o diñeiro a diario. As **notificacións** de cada movemento axudan a detectar un cargo que non recoñeces. E se perdes a tarxeta, desde a aplicación podes **bloquearla** ao momento, sen esperar a que abra a oficina.

A túa conduta axuda a protexer a conta, pero o banco tamén ten obrigas de seguridade e de resposta ante operacións non autorizadas. Os contrasinais e os códigos que recibes por mensaxe son persoais: non llos comuniques a ninguén que te contacte, aínda que diga ser o teu banco. Usa a aplicación oficial da túa entidade e non as ligazóns que che cheguen. Se dubidas, chama ao teléfono que figura na túa tarxeta.

Existen tamén entidades que operan case só en liña e non teñen oficinas, ás veces chamadas **neobancos**. Algunhas son bancos autorizados e outras non o son. Antes de usar unha, comproba que entidade presta o servizo, se figura nos rexistros oficiais e que sistema garante os teus depósitos, se o hai; non te fíes só da súa publicidade.

Pero a banca dixital ten inconvenientes. Esixe móbil, conexión e coidado cos contrasinais; abre a porta a enganos que se fan pasar polo banco (verásos na unidade 10); e hai persoas que non a usan por falta de costume, de confianza ou de acceso. Isto chámase **fenda dixital**, e afecta moito as persoas maiores e a quen vive en aldeas con poucas oficinas.

Por iso, un bo servizo non debería obrigar ninguén a usar só o móbil: importan os caixeiros, as oficinas móbiles e a atención presencial.

Ti podes axudar sen quitar a autonomía de ninguén. Se unha persoa maior da túa familia quere aprender a usar a aplicación, explícalle os pasos e deixa que sexa ela quen os faga. Facelo por ela ás agochadas quítalle o control do seu diñeiro. E non gardes nunca os seus contrasinais no teu móbil.

ACTIVIDADES

12. Unha aplicación avísate: «Pagamento de 450 € nunha tenda que non coñeces». Escribe que farías por orde (por exemplo, abrir ti a aplicación, bloquear a tarxeta, avisar a túa familia) e que non farías (premer ligazóns de mensaxes).

PARA O TEU PROXECTO · E7

Para a «Guía de diñeiro para 1.º», prepara o **Comparador de contas**: unha táboa con dúas ou tres contas ficticias (mantemento, tarxeta, caixeiros, condicións) e o custo anual para un perfil de uso. Usa personaxes (nunca os teus datos nin os da túa casa) e escribe tres liñas coa túa recomendación e o seu límite.

ANTES DE ESCOLLER

A primeira conta

Martina tiña dous folletos abertos sobre os xeonllos, un de cada entidade, e o rabo de cabalo alto tremáballe cada vez que cambiaba dun a outro. Salma, sentada ao seu carón no banco de pedra, co caderno verde sobre as pernas, miraba como caía a auga da fonte. Había pouca xente na praza.

—O club paga a axuda dos desprazamentos por transferencia —dixo Martina—. Pedíronme un IBAN e eu non teño conta. Meu pai di que a abramos xuntos. Vaia: cal é o plan?

—Lucía abrirá a súa esta semana coa súa nai. Pero dime: que che ofrecen?

—Sen rodeos: cal me custa menos?

—Non o sei —dixo Martina—. Meu pai leva vinte anos no mesmo banco por costume, e di que iso non é un argumento.

—Depende de onde saques o diñeiro —dixo Salma, co caderno pechado sobre un dedo.

Martina arrugou o ceño. Despregou o folleto de Banco Lana, logo o de Caixa Ribeira, e puxounos sobre o banco, un ao lado do outro, suxeitos coa botella de auga para que o vento non os levase.

—«Domiciliar seiscentos» —leu—. E eu que vou domiciliar? As zapatillas?

—Non tes nómina —dixo Salma—. Esa liña non é para ti.

—Banco Lana: conta xove, cero euros de mantemento, tarxeta gratuíta, sacas gratis nos seus caixeiros e pagas dous euros nos doutros. Caixa Ribeira: tres euros ao mes, salvo que domicilies seiscentos, e sacas gratis en todos.

—E onde sacarías ti?

—No caixeiro que pilla de camiño ao pavillón, que é doutra entidade. Serán dúas veces ao mes, máis ou menos.

—E iso como o sabes?

—Ata agora é meu pai quen saca diñeiro alí antes dos partidos. Cando teña a miña conta, farei dúas retiradas ao mes, máis ou menos.

Ao fondo, tres persoas maiores conversaban coas mans nas costas. Salma mirounas un momento e apuntou algo no caderno sen que Martina o visse. Na praza, a fonte salpicaba o bordo de pedra e ninguén tiña présa.

—A miña veciña de arriba saíu onte da oficina sen poder facer nada —dixo—. Dixéronlle: «Agora é pola app». Vino: quedou un rato na beirarrúa coa libreta na man.

—E iso que ten que ver coa miña conta?

—Que ti tes móbil e ela non o usa para iso. E que unha destas dúas ten oficina na praza e non sei se a outra a ten.

—Non mo contaras.

—Vino, non o contei. Ela non quere a app nin quere que llea instalen. Quere que alguén lle conteste.

—A miña avoa di o mesmo do caixeiro —dixo Martina—. Que lle dá medo trabucarse de tecla e que a máquina se quede coa tarxeta.

—A min paréceme unha razón —dixo Salma—. Non un fallo seu.

Martina quedou calada un momento, cos folletos nas mans, mirando cara onde miraba Salma. Unha pomba cruzou a praza e pousou xunto á fonte, sen interese ningún polos folletos.

—Fagamos contas —dixo ao fin. Sacou un bolígrafo—. Dous euros por dúas retiradas, catro ao mes. Por doce, corenta e oito. Ribeira: tres por doce, trinta e seis.

—Trinta e seis é menos.

—Si. Pero se sacase unha soa vez, Lana saíríame por vinte e catro.

—Entón depende —dixo Salma—. De cantas veces.

—Depende de cantas veces —repetiu Martina, amodo—. Non do que poña na portada.

—E se cambian as condicións? —preguntou Salma.

—Entón volvo contar. Meu pai di que se revisa unha vez ao ano, como as zapatillas.

—Sabes que é raro? —dixo, botándose cara atrás cos folletos esmagados baixo a man—. Que me custase tanto escoller algo que custa doce euros de diferenza.

—Doce euros ao ano —dixo Salma—. E o que custa non saber por que os pagas.

Subliñou co bolígrafo a liña pequena do folleto verde, a dos seiscentos euros, e a dos caixeiros do azul. Quedaba ir á oficina cunha lista de preguntas, de verdade. Martina dobrou os folletos con coidado e gardounos na mochila.

Martina e Salma, nun banco de pedra da praza con dous folletos; ao fondo, maiores conversando.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

A conta que che convén

Reto. Recomendar a tres persoas ficticias a conta que menos lles custa, usando o documento informativo de comisións de tres contas ficticias.

Produto. Ficha «Comparador de contas» (E7) para a «Guía de diñeiro para 1.º», co custo anual de cada conta para cada perfil e unha recomendación razoada co seu límite.

Datos. Conta A «Xove» (Banco Lana): 0 € de mantemento; 2 € por retirada en caixeiros doutras entidades. Conta B (Caixa Ribeira): 3 € ao mes, 0 € se domicilias 600 € ao mes; retiradas gratuítas en todos os caixeiros. Conta C, conta de pagamentos básica (Banco Lana): 3 € ao mes; repercútense 1,50 € por retirada en caixeiro doutra entidade, só porque é o custo que cobra o seu propietario.

Perfís. Ana (1 retirada ao mes noutros caixeiros, sen nómina), Berta (4 retiradas, sen nómina) e Samuel (2 retiradas e unha nómina de 900 € domiciliada).

Comprobación individual. Sen axuda, calcula o custo anual das tres contas para Iria, que fai 3 retiradas ao mes noutros caixeiros e ten unha nómina de 500 € domiciliada (chega ao límite de 600 €?), e recomenda unha.

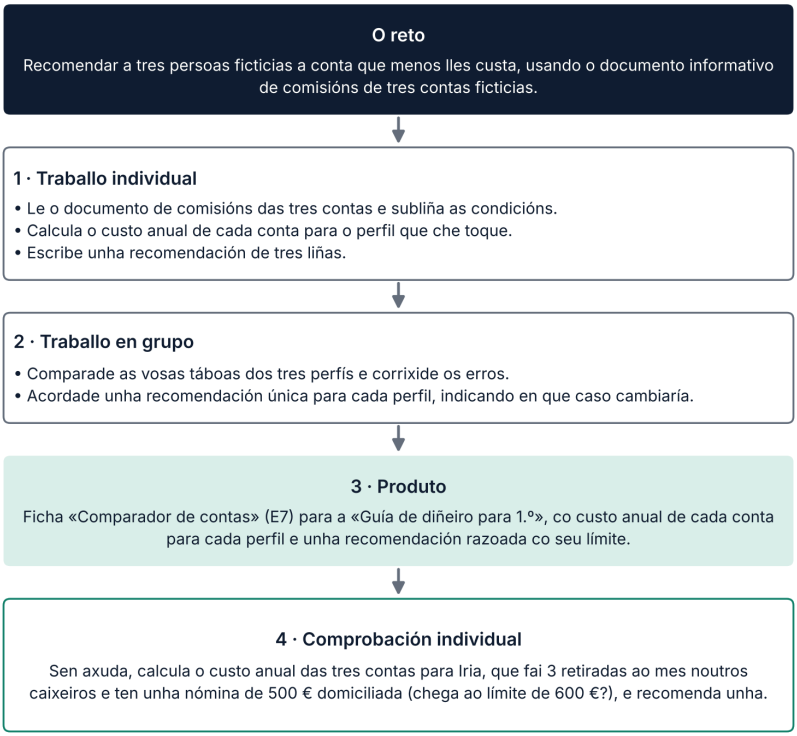

Así se desarrolla la situación de aprendizaje

INFORME

Un banco no peto... e sen banco na aldea

Abrir unha aplicación e mandar diñeiro a alguén en segundos parece o normal. Pero non todo o mundo pode, quere ou sabe facelo así, e non todos os concellos teñen unha oficina ou un caixeiro a man. A iso chámaselle **exclusión financeira**: a dificultade de acceder a servizos básicos como unha conta, un caixeiro ou unha persoa que che explique unha xestión.

Os datos do Banco de España axudan a ver o mapa, con datos de peche de 2023, non de hoxe. Ao terminar 2023, 3.069 municipios españois, o 37,7 % do total, non tiñan ningún punto de acceso presencial a servizos bancarios (oficina, caixeiro ou outros medios). A maioría son moi pequenos: 2.879 teñen menos de 500 habitantes. En Galicia a situación é distinta: contaba con 3.571 puntos de acceso e só 3 concellos sen ningún, o 1,0 % dos seus concellos.

Que haxa poucos municipios sen acceso non significa que todo o mundo poida facer o que necesita. Segundo unha enquisa do Banco de España sobre hábitos de uso do efectivo, en 2024 o 39 % das persoas maiores de 64 anos sinalaban a oficina como a súa canle máis usada, 18 puntos máis ca o conxunto da poboación, e o 77,5 % usaba o efectivo como medio de pagamento habitual, fronte ao 39,4 % das persoas de 18 a 34 anos.

Esas cifras din que a banca dixital non serve igual para todos. Entre os maiores de 64 anos, o 24 % prefire a atención presencial porque lle resulta complexo usar a banca por internet ou por teléfono; no conxunto de clientes é o 16,4 %. Esa dificultade é unha realidade e non unha falta de ganas: cada persoa ten un ritmo e unhas razóns.

Por iso importan a **conta de pagamentos básica** e os servizos presenciais. As persoas con dereito a ela poden solicitar unha conta de pagamentos básica, con servizos imprescindibles e un teito de comisións, salvo os supostos de denegación previstos pola lei; para colectivos vulnerables pode ser gratuíta. E as oficinas móbiles e os caixeiros manteñen o acceso en lugares onde xa non hai sucursal. O ideal é que o dixital se sume ao presencial, non que o substitúa.

Que podes facer ti? Explicar con paciencia como se usa unha aplicación a unha persoa maior da túa familia, sen facelo por ela ás agochadas, e non dar nunca os teus contrasinais a ninguén, nin a quen di axudarte. E lembrar que un servizo ben deseñado deixa unha porta aberta a quen non pode usar o móbil.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Se pecha a última oficina da aldea, quen debe asegurar que ninguén se quede sen acceso: o banco, a administración ou os veciños? Non hai unha soa resposta.

Fonte: Banco de España, Documento Ocasional n.º 2502, «La accesibilidad presencial a los servicios bancarios en España: informe de seguimiento 2024» (2025), que cita a súa enquisa sobre hábitos de uso del efectivo; consulta: 11/2026.

ACTIVIDADES

13. (comprensión) No relato, Salma di «Depende de onde saques o diñeiro». Que datos de Martina fan falta para decidir? Segundo os cálculos, que conta lles sae máis barata? Chegan a contratala?
14. (cálculo) Coas cifras do relato, calcula o custo anual de cada conta para Martina con 2 retiradas ao mes e con 1. Escribe as operacións e explica en que punto cambia a conta máis barata.
15. (aplicación) Unha persoa ficticia ten 1.000 € e déixaos 12 meses nun depósito ao 2 % TAE, cunha retención do 19 %. Calcula o xuro bruto, a retención e o xuro neto. Compara o xuro neto cunha subida de prezos do 2,7 % sobre eses 1.000 € e di que ocorre co seu poder adquisitivo.
16. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «A conta de pagamentos básica é gratuíta para todos e o banco pode cobrarche 10 € por abrila. Ademais, o Fondo de Garantía de Depósitos devólveche o diñeiro se te estafan por internet». Sinala que afirmacións son dubidosas ou falsas e escribe unha resposta corrixida.
17. (documento) Le este extracto: saldo anterior, 120,00 €; 03/03, recibo do ximnasio, −25,00 €; 10/03, pagamento con tarxeta nun supermercado, −31,40 €; 15/03, comisión de mantemento, −3,00 €; 20/03, transferencia recibida, +40,00 €. Calcula o saldo final, indica que movemento é unha comisión e que comprobarías no documento de comisións.
18. (caso con datos) Noa ten 600 € que non necesita este ano e compara dous depósitos ficticios a 12 meses. Depósito A: 2 % TAE, non se pode retirar antes de prazo. Depósito B: 1 % TAE, pódese retirar cando queira sen penalización. Paso 1: calcula o xuro bruto, a retención do 19 % e o xuro neto de cada un. Paso 2: calcula a diferenza entre os dous netos. Se Noa puidese necesitar 100 € dentro de catro meses, cal escollerías e por que?
19. (documento) Le este fragmento dun folleto ficticio: «Conta Sen Sorpresas. Mantemento: 0 € se domicilias ingresos de polo menos 600 € ao mes; se non, 4 € ao mes. Tarxeta de débito: gratuíta o primeiro ano, 12 € ao ano desde o segundo. Retiradas en caixeiros doutras entidades: a primeira de cada mes é gratuíta; desde a segunda, 2 € cada unha». Un mozo sen ingresos domiciliados, no seu segundo ano, saca diñeiro 3 veces ao mes en caixeiros doutras entidades. Calcula o seu custo anual (mantemento, tarxeta e retiradas) e sinala que frase do folleto cambia o resultado.
20. (transferencia individual, sen axuda) Tania fai 1 retirada ao mes en caixeiros doutras entidades e ten domiciliada unha nómina de 650 € ao mes. Calcula o custo anual coa conta de Banco Lana (2 € por retirada) e coa de Caixa Ribeira (3 € ao mes, 0 € se domicilias 600 €). Recomenda unha e explica en que caso cambiaría a túa resposta.

ESQUEMA

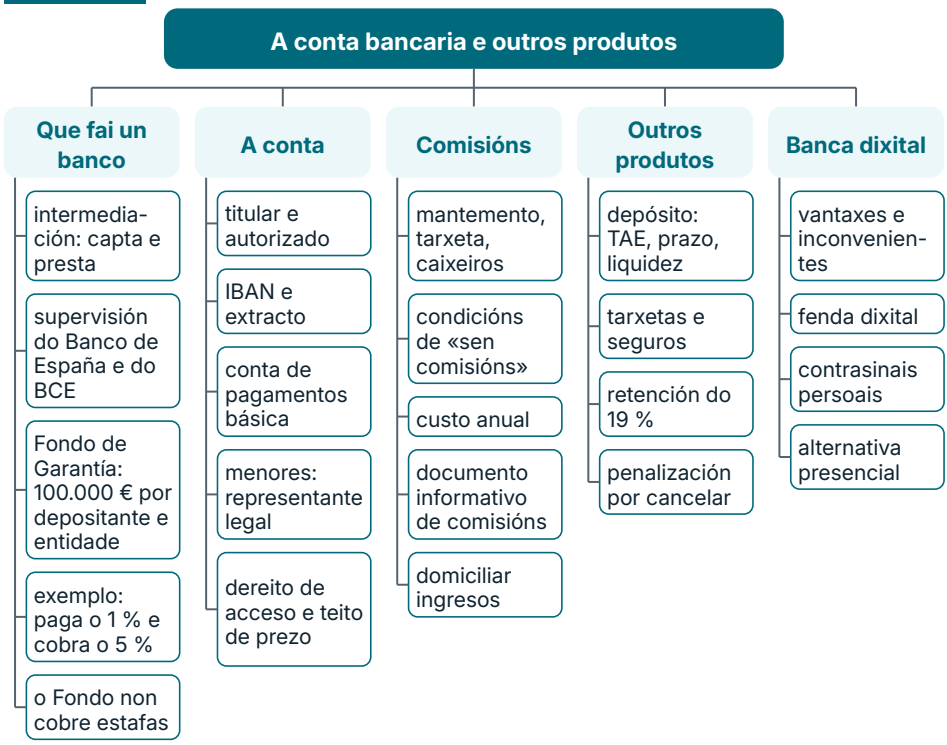

RESUMO

Un **banco** fai de intermediario: capta o diñeiro que deixan as persoas que aforran e préstao a quen o necesita, cobrando máis do que paga. Está **supervisado** polo Banco de España (e o Banco Central Europeo) e os depósitos cubertos están protexidos xeralmente polo **Fondo de Garantía de Depósitos** ata 100.000 euros por depositante e entidade. Unha **conta corrente** ten un **titular**, ás veces **autorizados**, e un **IBAN**; o **extracto** recolle abonos, cargos e saldo. A **conta de pagamentos básica** poden solicitala as persoas con dereito a ela, con servizos imprescindibles, un teito de comisións (ata 3 € ao mes como regra xeral) e gratuidade para quen acredite vulnerabilidade. Para escoller conta non abonda o folleto: hai que calcular o **custo anual** co uso real e ler as condicións das contas «sen comisións», co documento informativo de comisións diante. Un **depósito a prazo** dá un xuro (**TAE** é a porcentaxe anual) e esixe prazo; os seus xuros adoitan estar suxeitos a retención fiscal e a retirada anticipada pode estar restrinxida ou penalizada segundo o contrato, polo que só convén con aforro que non se necesita. A **banca dixital** é cómoda, pero non para todas as persoas: a **fenda dixital** afecta as persoas maiores e as aldeas con poucas oficinas. Martina resolveuno así: contou cantas veces sacaba diñeiro, calculou o custo de cada conta e non se deixou levar polo folleto. Antes de asinar, pregunta.

UNIDADE 8

Pedir prestado

Antes de escoller · Compra agora, paga despois

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Distinguir un préstamo, un crédito e un descuberto, e saber cando un pagamento aprazado é unha débeda.
- Calcular un xuro simple e distinguir o TIN da TAE.
- Calcular o custo total dun préstamo e ver por que unha cota baixa non sempre é barata.
- Recoñecer os riscos de «compra agora, paga despois» e dos minicréditos.
- Valorar se podes devolver o que pides coa regra do que che queda libre cada mes.
- Preparar unha lista de preguntas antes de aprazar un pagamento ou pedir diñeiro.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É marzo en 3.º B do IES Ribera Norte. Chegaron as sudadeiras da clase. O seu irmán maior, que é adulto, formalizou en liña o pagamento a prazos das sudadeiras e duns auriculares de Dani, e Dani devólvelle a súa parte; hoxe chega un aviso de recarga por un atraso de Dani. Hugo lémbralle que eran «sen xuros». Lucía debúxao nun gráfico. Dani pensa pedirlle ao seu irmán que lle adiante o seguinte prazo. Inés só pregunta con que diñeiro vai pagar en abril.

PARA COMEZAR

1. É o mesmo que che preste diñeiro un amigo que un banco? Que cambia?
2. Se che prestan 100 € e devolves 110 €, canto pagaches de máis e que porcentaxe é?
3. Unha tenda anuncia «sen xuros». Pode custar algo de máis? Como?
4. Antes de pedir diñeiro prestado, que comprobarías?

Préstamo e crédito

8.1

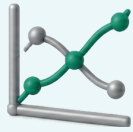

Xuro e TAE

8.2

Custo total

8.3

Pagar despois

8.4

Capacidade de pagamento

8.5

8.1 Préstamo, crédito e descuberto

Pedir prestado é usar hoxe diñeiro que aínda non tes. Sempre se devolve, e case sempre custa algo.

Un **préstamo** é unha cantidade de diñeiro que recibes de golpe e que devolves en **cotas** durante un **prazo**, cun **xuro**. Se che prestan 2.400 € a 24 meses, sabes canto debes e cando. Unha **débeda** é o que debes e aínda non devolviches, sexa a un banco, a unha tenda ou a unha persoa.

Pedir prestado a un amigo non é o mesmo que pedirllo a un banco. Un préstamo entre particulares tamén crea obrigas: convén deixar por escrito o importe e a data de devolución; cun banco hai un contrato, un custo e unhas condicións por escrito. Nos dous casos hai unha débeda e hai que devolvela; cambia o que queda por escrito e o que custa non cumprir.

Un **crédito** é outra cousa: é un límite de diñeiro que tes dispoñible e que usas cando queres. Nunha liña de crédito adoitan cobrarse xuros polo utilizado, e poden existir outras comisións pactadas. A **tarxeta de crédito**: o banco paga por ti e ti devólveslle o diñeiro despois. Se liquidas o saldo enteiro na data pactada e a modalidade o prevé, normalmente non hai xuros polas compras; se o aprazas, si.

Hai **descuberto** cando o banco permite que a conta quede con saldo negativo; se o denega, non hai descuberto. Se non o pactou contigo, chámase **descuberto tácito** e adoita ser unha das maneiras máis caras de pedir diñeiro. A lei pon un teito: o custo, medido en TAE (que xa inclúe as comisións computables), non pode superar 2,5 veces o xuro legal do diñeiro, que se fixa cada ano por lei. Aínda así, pode ser alto.

Cunha tarxeta de crédito existe ademais o **pagamento aprazado** ou **revolving**: pagas cada mes unha cota pequena e o resto da débeda segue sen pagar e xera xuros. Un exemplo ficticio: debes 600 € cun xuro do 1,5 % ao mes e pagas 30 € ao mes. O primeiro mes, 600 × 0,015 = 9 € son xuros, e dos teus 30 € só 30 − 9 = 21 € reducen a débeda. Queda 600 − 21 = 579 €. Canto menor é a cota, máis dura a débeda e máis xuros se pagan.

A regra é a mesma en todos os casos: **antes de usar diñeiro alleo, comproba canto custa en total e cando hai que devolvelo.**

ACTIVIDADES

1. Clasifica as seguintes situacións como préstamo, crédito ou descuberto: a) un banco entrega 1.500 € de golpe a unha persoa e devólvense en 18 cotas; b) pagas coa tarxeta e devolves o diñeiro ao mes seguinte; c) gastas 20 € máis dos que tes na conta sen avisar antes o banco.

2. Unha persoa ficticia debe 600 € nunha tarxeta cun xuro do 2 % ao mes e paga cada mes unha cota de 30 €. Canto da primeira cota son xuros? Canto reduce a débeda? Canto debe despois de pagar a primeira cota?

3. *Amplía.* Explica por que unha cota pequena nunha tarxeta con pagamento aprazado pode ser perigosa para quen a usa.

8.2 O prezo do diñeiro: xuro e TAE

O xuro é o prezo de usar diñeiro alleo. Para comparar prezos, hai que usar a medida adecuada.

O **xuro** é o que pagas por que che prestem diñeiro, e exprésase como unha porcentaxe do **capital** (a cantidade prestada) durante un **prazo**. O **tipo de xuro** é esa porcentaxe. Canto máis diñeiro, máis tempo e máis tipo, máis xuro.

Un exemplo de xuro simple, sen amortizacións nin capitalización: 1.000 € ao 6 % anual xerarían 60 € de xuro nun ano, 120 € en dous e 180 € en tres. Por iso, alongar un préstamo sempre custa máis xuros, aínda que a cota baixe.

CLAVE

Xuro simple: I = C · i · t, onde C é o capital, i o tipo de xuro anual e t os anos. Exemplo: 1.000 € ao 6 % durante 2 anos → 1.000 × 0,06 × 2 = 120 €.

No **xuro simple**, os xuros calcúlanse sempre sobre o capital inicial. É a versión máis sinxela de entender; na vida real, moitos produtos aplican o xuro sobre o que aínda debes, pero o principio é o mesmo.

Se os xuros que non se pagan se suman ao capital e xeran á súa vez máis xuros, hai **xuro composto** (unidade 9): unha débeda sen pagar pode medrar máis axiña do que parece a primeira vista.

Os produtos financeiros usan dúas siglas que hai que distinguir. O **TIN** (tipo de xuro nominal) é só o prezo do diñeiro, sen contar comisións. A **TAE** (taxa anual equivalente) mide o custo efectivo anual do crédito: inclúe os xuros e determinados gastos obrigatorios coñecidos, segundo as regras legais, pero non todos os custos posibles (como os dun impagamento). Serve para comparar préstamos parecidos entre si. Se hai gastos ou pagamentos frecuentes, a TAE pode superar o TIN.

Un exemplo sinxelo, con devolución íntegra do capital e dos xuros ao final dun ano, sen cotas intermedias. Tes dúas ofertas para 1.000 €. A **oferta A** ten un TIN do 6 % e ningunha comisión: paga 1.000 × 0,06 = 60 € de xuros. A **oferta B** ten un TIN do 5 % e unha comisión de apertura do 3 %: paga 1.000 × 0,05 = 50 € de xuros máis 1.000 × 0,03 = 30 € de comisión, é dicir, 80 €. A B parece máis barata se só miras o seu TIN, pero custa 80 − 60 = 20 € máis. Só a TAE ou o custo total amosan de verdade a diferenza.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA á pregunta «que préstamo é máis barato, un con TIN do 6 % sen comisións ou un con TIN do 5 % e comisión de apertura do 3 %?»: «O segundo é máis barato porque ten un xuro menor: un 5 % fronte a un 6 %. Escolle o segundo».

Que comprobar. A resposta ten en conta a comisión de apertura? Calcula o custo total de cada oferta con 1.000 € a un ano. Que dato permite comparar as dúas ofertas de forma xusta?

ACTIVIDADES

4. Calcula o xuro simple de 800 € ao 5 % anual durante 3 anos e a cantidade total que habería que devolver.
5. Revisa a resposta simulada da caixa «Revisa a IA». Que lle falta? Escribe unha resposta de tres liñas que explique por que hai que comparar a TAE e o custo total.
6. *Amplía.* Para 2.000 € a un ano, a oferta A ten un TIN do 4 % sen comisións e a B, un TIN do 3 % e unha comisión de apertura do 2 %. Calcula o custo de cada unha e di cal é máis barata.

8.3 Custo total e cota

A cota é o que pagas cada mes. O custo total é o que custa de verdade. Non son o mesmo.

A **cota** é a cantidade que pagas cada período, normalmente cada mes. Para saber que custa un préstamo hai que calcular o **importe total a pagar** (o que algúns folletos chaman custo total): a suma das cotas máis os gastos e seguros esixidos que non estean xa incluídos nelas. E o **custo do préstamo** é ese importe menos o diñeiro que recibiches.

Un **seguro obrigatorio** é o que che esixen contratar para concederche o préstamo, e súmase ao custo. Unha **comisión de apertura** cóbrase unha soa vez, ao principio, e tamén se suma. Por iso dous préstamos co mesmo tipo de xuro poden custar distinto.

Unha **cota baixa** non significa un préstamo barato. Para baixar a cota abonda con alongar o prazo, pero entón pagas máis meses e, en total, máis xuros. Cun préstamo de 2.400 €, unha cota de 210 € durante 12 meses suma 2.520 €; unha cota de 112 € durante 24 meses suma 2.688 €. A segunda cota é case a metade, pero o préstamo custa 168 € máis.

Hai outro efecto, menos visible: cada cota é diñeiro que non poderás gastar ese mes (perda de **renda dispoñible futura**). Antes de aceptar unha cota, pregúntate que deixarás de facer durante todo o prazo.

Para ler unha oferta, busca catro datos: o **importe total**, a **TAE**, as **comisións** e os **seguros**. Se falta algún, pregúntao, e calcula sempre o total coas túas contas. Un exemplo de renda dispoñible: cunha cota de 110 € durante 24 meses, hai 2.640 € dos teus ingresos futuros que xa teñen dono. Se cobras 900 € ao mes, 110 ÷ 900 × 100 = 12,2 % dos teus ingresos mensuais durante dous anos.

Por último, podes pagar antes de prazo. Chámase **amortización anticipada**, e nos créditos ao consumo regulados pola Lei 16/2011 podes devolver o préstamo, total ou parcialmente, en calquera momento, cunha redución do custo. Se o tipo é fixo, a entidade pode cobrar unha compensación cun máximo: o 1 % do importe devolto se queda máis dun ano e o 0,5 % se queda un ano ou menos, e nunca máis ca os xuros do tempo que faltaba. Por exemplo, se devolves 1.000 € con 18 meses por diante, a compensación máxima é 1.000 × 0,01 = 10 €, e se devolves só a metade, aplícase só sobre esa metade.

Caso · O préstamo da moto de Vera

Vera, camareira de 19 anos, quere unha moto de 2.400 € e pide un préstamo a 24 meses. Chéganlle dúas ofertas. A **oferta A** ten unha cota de 110 € e ningunha comisión. A **oferta B** ten unha cota de 106 €, unha comisión de apertura do 2 % e un seguro obrigatorio de 5 € ao mes.

Concepto	Oferta A	Oferta B
Cota	110 €	106 €
Cotas × 24	2.640 €	2.544 €
Comisión de apertura (2 %)	0 €	48 €
Seguro obrigatorio (5 € × 24)	0 €	120 €
Importe total a pagar	2.640 €	2.712 €

Paso 1. Oferta A: 110 × 24 = 2.640 €. Non hai comisións nin seguro, así que o importe total a pagar é 2.640 €. O custo do préstamo é 2.640 − 2.400 = 240 €. **Paso 2.** Oferta B: cotas, 106 × 24 = 2.544 €. Comisión de apertura, 2.400 × 0,02 = 48 €. Seguro, 5 × 24 = 120 €. Importe total a pagar: 2.544 + 48 + 120 = 2.712 €. O custo do préstamo é 2.712 − 2.400 = 312 €. **Paso 3.** Compara: 2.712 − 2.640 = 72 €. A cota de B é 4 € máis baixa, pero co seguro paga 106 + 5 = 111 € ao mes, máis cos 110 € de A, e B custa 72 € máis. **Resultado: o importe total a pagar é 2.640 € na oferta A e 2.712 € na B. Que significa:** a B parece máis barata pola súa cota e é máis cara en total, pola comisión e o seguro. A cota axuda a saber se o préstamo cabe no teu mes, pero non di canto custa. O cálculo non inclúe outras condicións, como a amortización anticipada ou o tipo de xuro exacto de cada oferta.

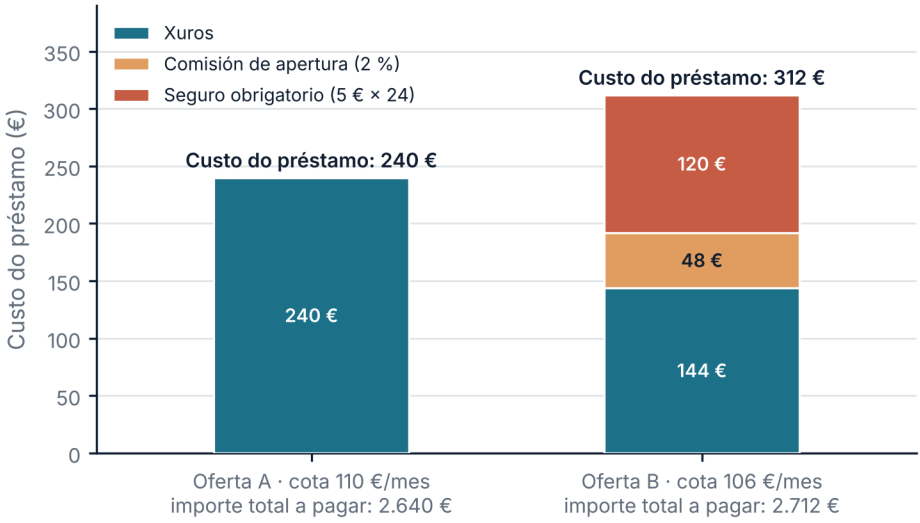

Datos ficticios · custo do préstamo = o que se paga de máis sobre os 2.400 € prestados

Figura 8.1. Custo do préstamo de 2.400 € a 24 meses coa oferta A e coa oferta B

COMO DECIDIMOS

O encadre da cota. *Mecanismo:* unha cifra vívese distinta segundo como se presente: «só 106 € ao mes» soa pequeno; «2.712 € en total», grande. *Exemplo:* Vera fíxase en que a oferta B ten unha cota 4 € máis baixa e non en que custa 72 € máis en total. *Límite:* mirar a cota non é un erro, porque di se cabe no teu mes; o erro é mirar só iso e esquecer o total.

ACTIVIDADES

7. Para un préstamo de 2.400 €, unha oferta ten unha cota de 210 € a 12 meses e outra, de 112 € a 24 meses. Calcula o total que se paga en cada unha. Cal custa máis? Cal ten a cota máis baixa?
8. Le esta oferta: «Préstamo Áxil. 800 € a 20 meses. Cota de 45 € ao mes. Comisión de apertura: 30 €. Seguro obrigatorio: 2 € ao mes». Calcula o importe total a pagar e canto se paga de máis sobre os 800 € prestados.
9. *Amplía.* Unha persoa devolve 1.000 € antes de prazo con 18 meses por diante e outra, 600 € con 6 meses por diante. Calcula a compensación máxima do banco en cada caso, se o tipo é fixo.

8.4 «Compra agora, paga despois» e minicréditos

Pagar despois soa a pagar menos. Ás veces só é pagar máis tarde, e ademais máis caro.

O **pagamento aprazado nas compras en liña**, coñecido como «compra agora, paga despois», permíteche levar un produto e pagalo en prazos, a miúdo sen xuros. É unha forma de **débeda**: aínda que poña «sen xuros», ata que non pagas o último prazo debes diñeiro. E pode haber **recargas** ou **xuros de demora** se pagas tarde, que son o custo de atrasarte no pagamento.

Un **minicrédito** é un préstamo pequeno, a un prazo moi curto, que se comercializa como rápido e sinxelo; aínda así, a entidade debe valorar se realmente podes pagalo. Moitos teñen un custo efectivo moi elevado, sobre todo pola súa curta duración: devólvese moito máis do pedido en poucas semanas. Consulta sempre a súa TAE concreta, aínda que o importe en euros pareza moi pequeno.

Por que atraen? Son rápidos e parecen sinxelos: uns poucos clics e un ingreso no mesmo momento. Pero canto menos tempo tes para pensar, menos comparas. Sinais de alarma: que o anuncio fale de «só uns euros» e non diga canto se devolve en total, ou que che boten présa para decidir axiña.

DATO

En 2021, o 42 % da poboación española de 18 a 79 anos tiña polo menos unha desas dúas débedas (hipoteca ou préstamo persoal); as categorías poden solaparse. Entre as persoas de 18 a 34 anos, o 24 % tiña unha hipoteca ou un préstamo, fronte ao 62 % das de 35 a 44 anos.
Fonte: Banco de España, Encuesta de Competencias Financieras 2021 (2023); consulta: 11/2026.

Caso · Compra agora, paga despois

Cómpranse en liña unha sudadeira de clase (32 €) e uns auriculares (58 €) para Dani, que é menor: o pagamento a prazos contrátao o seu irmán maior e Dani devólvelle a súa parte. Total: 90 €, en 3 prazos de 30 € «sen xuros». Dani atrásase no segundo e a tenda aplica unha recarga de 10 €.

Concepto	Importe
Sudadeira de clase	32 €
Auriculares	58 €
Total da compra	90 €
Tres prazos de 30 €	90 €
Recarga por atraso	10 €
Total desembolsado tras a recarga	100 €

Paso 1. Compra: 32 + 58 = 90 €. Tres prazos: 90 / 3 = 30 € cada un. **Paso 2.** Coa recarga, páganse 90 + 10 = 100 €. **Paso 3.** Porcentaxe de máis: 10 / 90 = 0,111..., é dicir, un 11,1 % máis por un atraso. **Paso 4.** Minicrédito: se pide 300 € e devolve 345 € aos 30 días, paga 345 − 300 = 45 € e 45 / 300 = 15 % nun mes. Con xuro simple, 15 % × 12 = 180 % ao ano; anualizando con xuros compostos sairían uns 448 % (cálculo orientativo: o contrato non dura un ano nin se renova). **Resultado: Dani paga 100 € por unha compra de 90 € (+11,1 %), e un minicrédito de 300 € devolto a 345 € custa un 15 % nun mes. Que significa:** «sen xuros» non é «sen custo»: o atraso págase. Unha recarga de 10 € sobre 90 € equivale ao 11,1 % da compra; compáraa co custo e o prazo dun préstamo concreto, non con todos os préstamos. O minicrédito tamén custa moito en pouco tempo, aínda que os seus euros parezan poucos.

Se te atrasas nun pagamento, avisa canto antes e non o agoches: unha recarga pequena é un susto; unha débeda que se acumula calando é un problema. Se non podes pagar, pide axuda a unha persoa adulta antes de pedir outro préstamo.

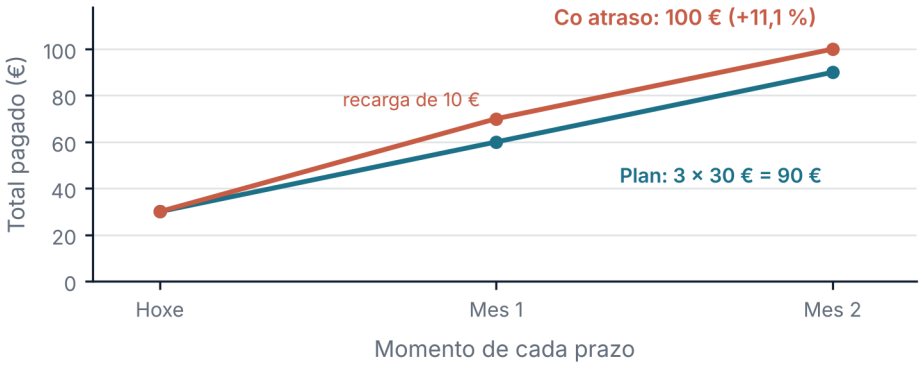

Datos ficticios · 90 € en 3 prazos «sen xuros»; o segundo págase tarde

Figura 8.2. O que paga Dani en cada prazo, con e sen atraso

A CIENCIA DI

Pagar doe, e depende de cando. Un modelo moi citado (Prelec e Loewenstein, 1998) propón que pagar produce unha «dor de pagar» que resta gozo ao comprado, e que pagar antes de usar o produto pode reducir esa sensación durante o consumo; non é unha regra para todas as persoas.
Límite. Probouse con enquisas, non con compras reais; describe unha tendencia.

ACTIVIDADES

10. Unha persoa ficticia merca un obxecto de 120 € en 4 prazos de 30 € «sen xuros». Atrásase nun e paga unha recarga de 8 €. Canto paga en total e que porcentaxe sobe?
11. *Amplía.* Un minicrédito entrega 200 € e pide devolver 230 € en 30 días. Calcula o xuro en euros e en porcentaxe, e explica por que a porcentaxe serve mellor para comparar.

8.5 Podo devolvelo?

Antes de pedir diñeiro, a pregunta non é canto custa. É se podes pagalo.

A **capacidade de pagamento** é o que podes devolver cada mes sen deixar de cubrir os teus gastos fixos e sen quedar sen marxe. Unha boa maneira de medila é mirar o teu **diñeiro libre**: o que che queda ao mes despois de pagar os gastos fixos e de apartar o teu aforro. A cota non debería comerse case todo ese diñeiro.

Un exemplo con cifras de personaxe. Vera ingresa 1.100 € ao mes, ten 700 € de gastos fixos e aparta 100 € de aforro. O seu diñeiro libre é 1.100 − 700 − 100 = 300 €. Unha cota de 110 € lévase 110 / 300 = 36,7 % desa cantidade e déixalle 190 €. Cabe, e aínda lle queda marxe para un imprevisto. Se só lle quedasen 120 € libres, a cota de 110 € deixaría 10 € e sería moi axustada. É unha guía orientativa, sen porcentaxes universais: conta tamén os gastos variables.

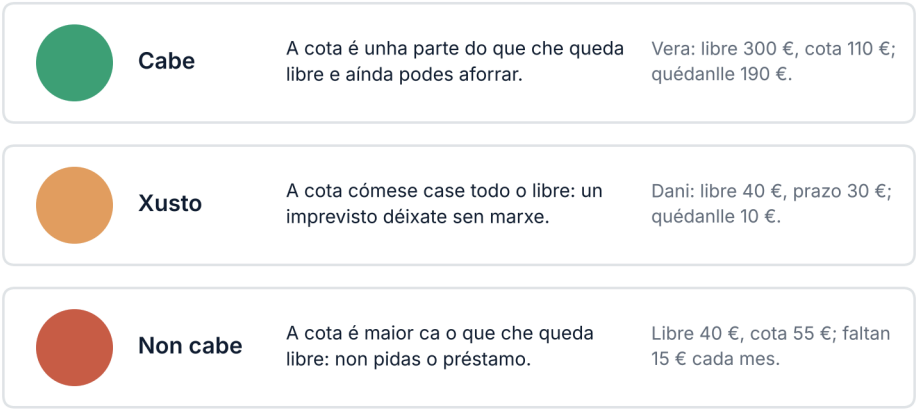

Figura 8.3. Semáforo orientativo da capacidade de pagamento: cabe, xusto ou non cabe

Desde que asumes unha débeda hai **endebedamento**; se a cota supera o que che queda libre, hai risco de impagamento. O **sobreendebedamento** aparece cando as débedas superan de forma persistente a túa capacidade de pagamento; pedir máis diñeiro para pagar as vellas é unha posible consecuencia, non un requisito. Un impagamento pode acabar nun **ficheiro de morosos**, unha lista de débedas impagadas que dificulta o crédito; inscribir unha débeda esixe condicións legais.

Nos créditos ao consumo incluídos na lei hai, por regra xeral, 14 días naturais para **desistir**: se te arrepentes, podes botarte atrás sen penalización. Non é o mesmo que **reclamar** por un defecto ou por un incumprimento: iso faise despois, por outras vías.

A NORMA DI

«O dereito de desistimento dun contrato de crédito é a facultade do consumidor de deixar sen efecto o contrato celebrado, comunicándollo así á outra parte contratante nun prazo de catorce días naturais sen necesidade de indicar os motivos e sen penalización ningunha.»
Lei 16/2011, do 24 de xuño, de contratos de crédito ao consumo, art. 28.1.

Ollo: esta lei exclúe os créditos de menos de 200 euros, así que non todo pagamento aprazado de poucos euros ten este dereito. E a normativa europea de crédito ao consumo está a renovarse: comproba sempre a lei vixente e le as condicións.

O desistimento ten condicións: hai que comunicalo dentro do prazo por un medio que deixe constancia (papel ou outro soporte duradeiro) e devolver o capital cos xuros dos días que o teñas tido, como máximo en 30 días naturais. Por iso o mellor é non chegar aí: ler a oferta antes de asinar e preguntar canto se paga en total.

Hai alternativas: **aforrar antes** (unidade 6), **comprar de segunda man** ou pedir menos. Pedir prestado non é malo, pero non debería ser a primeira opción.

E se algunha vez non chegas a pagar, contacta coa entidade canto antes e pregunta polas opcións de renegociación; non ten por que aceptalas. Podes consultar o Portal del Cliente Bancario do Banco de España.

ACTIVIDADES

12. Unha persoa ficticia ten 120 € libres ao mes e ofrécenlle unha cota de 45 € para un portátil. Que parte do seu diñeiro libre supón e canto lle queda? En que cor a poñerías? E cunha cota de 130 €?

PARA O TEU PROXECTO · E8

Para a «Guía de diñeiro para 1.º», prepara a ficha **Antes de aprazar**: seis preguntas esenciais que facerse antes de aprazar un pagamento ou pedir diñeiro (canto custa en total, que pasa se me atraso, canto me queda libre cada mes…) e un exemplo comparando dous créditos ficticios. Con ela queda completa a **Entrega 2**: as fichas E5 a E8 forman o bloque «Planificar e o banco». Usa personaxes, nunca diñeiro da túa casa.

ANTES DE ESCOLLER

Compra agora, paga despois

A caixa das sudadeiras chegou a primeira hora, con «3.º B» escrito a rotulador na tapa. Dentro, as prendas azul mariño, dobradas en pila, aínda cheiraban a plástico. Ninguén as sacara: todos miraban o portátil de Dani. Na aula só se oía o zunido do proxector e algunha cadeira que se movía.

—Mira, mira —dixo Dani, coa sudadeira negra de sempre e a voz máis baixa do normal—. Meu irmán reenvioume un correo da tenda: a compra a prazos fíxoa el e eu págolle a miña parte. Di «recarga por atraso: dez euros». Era sen xuros.

—Si, pero —dixo Hugo, lendo por riba do seu ombreiro—. Sen xuros non é sen recargas. Pasoute o segundo prazo.

—Foron catro días, só catro días, e nin o vin vir. Pensei que xa estaba todo pagado.

—A ollo, dez euros por catro días. —Hugo asubiou—. Feito: saíute cara a primeira lección.

—Primeira e cara —murmurou Dani—. No bar da túa nai, como facedes cos provedores?

—Trinta días para pagar. E se te pasas moito, xa non te serven. Miña nai di que un prazo é un favor, non un regalo.

Lucía chegou co seu caderno aberto e agachouse xunto á pantalla. Mirou o correo. Mirou a Dani. Despois pasou a páxina do caderno, sen apuro, coma quen se dispón a facer contas de verdade.

—A ver, por partes —dixo—. Canto era todo?

—Noventa. A sudadeira, trinta e dous, e os auriculares, cincuenta e oito. En tres prazos de trinta.

—Entón dez euros sobre noventa son…

—Un once por cento —dixo Hugo, que xa o fixera de cabeza.

Lucía preparou un gráfico con dúas liñas e puxo na pantalla: unha subía de trinta en trinta ata noventa, e a outra desviábase no segundo prazo e acababa en cen. Despois sinalou co bolígrafo a distancia entre as dúas.

—Un once por cento por catro días. Seguro que iso é «sen xuros»? Non se compara cun xuro anual, pero nótase.

—Apúntoo —engadiu, e fíxoo.

—E canto che queda este mes? —seguiu, sen parar—. E se chega outro correo? E se o teu irmán di que non? —Detívose e respirou—. Perdoa. Cando me agobio, pregunto en cadea.

—Non pasa nada —dixo Dani—. Eu, cando me agobio, déixoo. Pecho o portátil e fago coma se non pasase nada.

—Pois non o peches —dixo Hugo, sen broma.

—Pídolle ao meu irmán maior que me adiante os trinta euros e devólvollos cando poida. Soa ben, non?

—E cando é «cando poida»? —preguntou Hugo. Lucía tampouco dixo nada. Foi entón cando Inés, que entrara coa súa cunca branca sen que ninguén a oíse, parou xunto á caixa das sudadeiras.

—Con que diñeiro vas pagar en abril? —preguntou.

Dani abriu a boca. Mirou o portátil, o caderno de Lucía, o correo. Pechouna.

—Con… —empezou—. É que non o sei, de verdade que non o sei.

—Canto che queda libre ao mes? —preguntou Inés, e non agardou resposta.

—Corenta —dixo Dani por fin, amodo—. Máis ou menos. Libres, xa pagada a recarga deste mes, e…

—Como o sabes?

—Tíñao no Gastómetro. Pero non me avisaba dos prazos.

—Que necesitarías saber para comprobalo?

—Canto entra e canto sae —dixo Dani, amodo, como quen le un cartel que sempre estivo diante—. E cando.

Dani colleu un papel da carpeta de Lucía, sen pedilo, e escribiu arriba «Ingresos», e debaixo «Gastos fixos». Detívose. Hugo pasoulle o bolígrafo sen unha broma. Lucía, co caderno apoiado no brazo, agardou.

—Corenta menos os trinta da cota de abril —dixo ao fin, e apuntouno—. Dez. E iso se non pasa nada.

—Sempre pasa algo —dixo Hugo, e esta vez ninguén riu.

Fóra, no corredor, alguén arrastrou unha cadeira. Ninguén máis na aula parecía decatarse do que pasaba naquela mesa. A caixa das sudadeiras seguía pechada, co «3.º B» a rotulador na tapa. Dani escribiu o primeiro número e quedou mirándoo.

Dani e Hugo miran un portátil; Lucía sinala un gráfico co seu caderno; diante, unha caixa de sudadeiras.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

O contrato que ninguén le

Reto. Ler a información precontractual de dous préstamos ficticios e escribir unha recomendación razoada sobre cal asinar e que preguntar antes.

Produto. Ficha «Antes de aprazar» (E8) para a «Guía de diñeiro para 1.º», con seis preguntas esenciais e un exemplo de comparación das dúas ofertas (TIN, TAE, comisións, importe total a pagar) e unha recomendación cos seus límites.

Datos. Préstamo de 1.200 € a 12 meses. Oferta A (Banco Lana): cota de 103,28 €, TIN do 6 %, sen comisión de apertura, seguro obrigatorio de 6 € ao mes, TAE do 18,0 %. Oferta B (Caixa Ribeira): cota de 103,83 €, TIN do 7 %, comisión de apertura do 1 % (12 €), sen seguro, TAE do 9,3 %. Ambas están suxeitas ao dereito de desistimento de 14 días naturais.

Comprobación individual. Sen axuda, calcula o custo total da oferta C (cota de 52 €, comisión de 25 €, seguro de 3 € ao mes) e da D (cota de 55 €, sen extras) para 1.200 € a 24 meses, e recomenda unha.

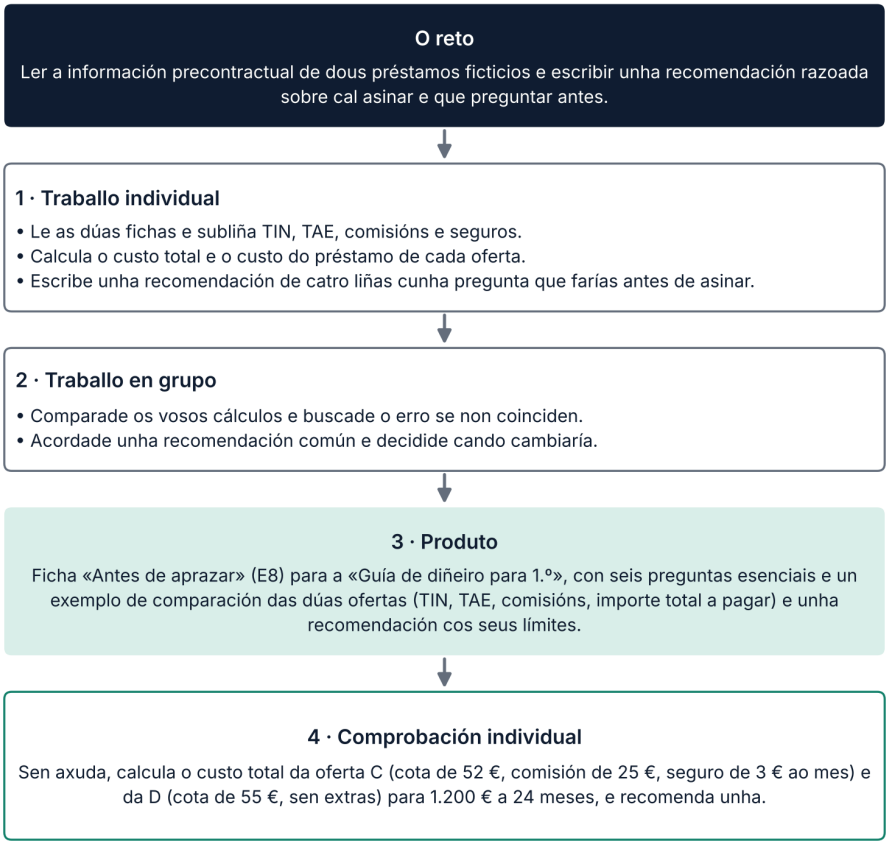

Así se desarrolla la situación de aprendizaje

INFORME

Débeda aos 18

Pedir prestado forma parte da vida adulta. Moitas persoas financian compras grandes ou estudos; outras aforran, reciben axudas ou pagan sen préstamo. O problema non é deber, senón deber máis do que se pode devolver, ou deber sen saber canto custa.

Os datos do Banco de España axudan a ver o punto de partida. En 2021, segundo a súa Encuesta de Competencias Financieras, o 42 % da poboación española de 18 a 79 anos tiña algunha débeda: o 29 % unha hipoteca e o 21 % un préstamo persoal (as categorías solápanse: algunhas persoas teñen ambas). Entre as persoas de 18 a 34 anos, o 24 % tiña unha hipoteca ou un préstamo (en 2016, o 23 %), fronte ao 62 % das de 35 a 44 anos. O 63 % da poboación ten unha tarxeta de crédito, o produto máis estendido despois da conta corrente.

Eses datos son medias de 2021, veñen do que declararon as persoas enquisadas e non din cantas desas débedas son cómodas e cantas non. O que si suxiren é que a débeda chega coa vida adulta e medra moito entre as persoas de 35 a 44 anos. Por iso convén practicar agora o que máis adiante será unha decisión real: mirar a TAE, o custo total e a capacidade de pagamento.

Hai tres hábitos que protexen. O primeiro é **calcular o custo total** antes de asinar e non quedar coa cota. O segundo é **mirar o que che queda libre cada mes**, cos teus gastos fixos e o teu aforro, e comprobar que a cota cabe de verdade. O terceiro é **ler o contrato**: os créditos ao consumo incluídos na lei dan 14 días naturais para desistir; hai que coñecelo e usalo en prazo, e comprobar a normativa vixente, que está a renovarse.

Un exemplo: uns auriculares de 150 € en 5 prazos de 30 € parecen cómodos, pero comprometen 30 € ao mes durante cinco meses, e un imprevisto no cuarto pode deixarte sen marxe. E se hai dúbidas, existen sitios onde preguntar. O Banco de España ten un Portal del Cliente Bancario con información e guías sobre préstamos, hipotecas e reclamacións, escrito para quen non é experto. Consultalo antes de asinar é gratuíto e non compromete a nada.

Tamén convén dicir o que a débeda non é: non é un fracaso. Quen se atrasa un prazo ou pide axuda a tempo adoita ter máis opcións ca quen espera a non poder pagar. Falar de diñeiro cunha persoa de confianza antes de pedir un préstamo é o primeiro paso de calquera plan de pagamento.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Cando che parece razoable pedir prestado: para estudar, para un instrumento, para unha moto? Pensa que debería cumprirse antes de dicir que si.

Fonte: Banco de España, Encuesta de Competencias Financieras (ECF) 2021 (2023), https://doi.org/10.53479/34792; Portal del Cliente Bancario do Banco de España (clientebancario.bde.es); consulta: 11/2026.

ACTIVIDADES

13. (comprensión) No relato, Hugo di «si, pero...» e Lucía fai un gráfico. Que dato amosa o gráfico? Que pregunta lle fai Inés a Dani e por que non lle di que facer?
14. (cálculo) Cos datos do relato, calcula a recarga de Dani como porcentaxe dos 90 € da compra e compáraa cun minicrédito de 300 € que se devolve con 345 € aos 30 días. Cal é o custo maior en porcentaxe? Escribe as operacións e explica nunha frase por que non abonda con comparar os euros. Despois, escribe dúas preguntas que te farías antes de pagar a prazos unha compra.
15. (aplicación) Unha persoa ficticia pide 1.500 € a 12 meses. A oferta A ten unha cota de 130 € e un seguro de 4 € ao mes; a oferta B ten unha cota de 128 € e unha comisión de apertura de 60 €. Calcula o custo total de cada unha e di cal custa menos. Calcula tamén canto máis se paga cós 1.500 € pedidos, en euros e en porcentaxe, e explica por que a cota máis baixa non decide.
16. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Para comparar dous préstamos, mira a cota mensual: a máis baixa é sempre a máis barata. Ademais, o xuro simple dun descuberto non pode superar o 5 % por lei». Sinala que afirmacións son dubidosas ou falsas e escribe unha resposta corrixida e engade unha pregunta mellor que lle farías ao asistente.
17. (documento) Le esta oferta: «Minicrédito Exprés. Pide 200 €. Devolve 235 € aos 30 días. Sen papeleo. Se non pagas a tempo, 10 € por cada semana de atraso». Calcula canto se paga de máis nun mes e que porcentaxe é, e di que preguntas farías antes de aceptala.
18. (caso con datos) Unha persoa ficticia necesita un portátil de 600 € e ten 80 € libres ao mes. Opción 1: financialo en 12 cotas de 52 € máis 10 € de comisión de apertura. Opción 2: financialo en 6 cotas de 105 €, sen comisión. Paso 1: calcula o importe total que se pagaría con cada opción e canto máis é que o prezo de 600 €. Paso 2: comproba se a cota cabe no que lle queda libre cada mes. Cal recomendas e que alternativa propós?
19. (documento) Le esta cláusula dunha tarxeta ficticia: «Pagamento aprazado: aplícase un xuro do 2 % mensual sobre o saldo pendente. Cota mínima: 30 € ao mes». Unha persoa gasta 300 € coa tarxeta e paga só a cota mínima. Calcula o xuro do primeiro mes, que parte dos 30 € se queda en xuro e cal é o saldo pendente tras pagalos. Despois, calcula o xuro do segundo mes e explica por que pagar o mínimo alonga a débeda.
20. (transferencia individual, sen axuda) Unha persoa ficticia ten 60 € libres ao mes e quere mercar uns auriculares de 150 € en 5 prazos de 30 €. Calcula canto lle queda libre cada mes co prazo e que pasaría se lle chega unha recarga de 10 €. Colócaa no semáforo e propón unha alternativa. Escribe en tres liñas o consello que lle darías, cun argumento e un límite.

ESQUEMA

RESUMO

Un **préstamo** recíbese de golpe e devólvese en **cotas** cun **xuro**; un **crédito** é un límite que se usa cando se necesita; un **descuberto** é gastar máis do que hai na conta e adoita saír caro, igual que o **pagamento aprazado** dunha tarxeta. O **xuro simple** calcúlase como capital × tipo × tempo. O **TIN** é só o prezo do diñeiro; a **TAE** incorpora os xuros e os gastos obrigatorios computables e serve para comparar créditos parecidos. O **importe total a pagar** é a suma das cotas máis os custos esixidos que non estean xa incluídos, e unha cota baixa non significa un préstamo barato: pode ser só un prazo máis longo. «Compra agora, paga despois» segue sendo unha débeda, con recargas se te atrasas, e os **minicréditos** poden custar unha porcentaxe enorme en pouco tempo. Antes de pedir diñeiro hai que comprobar a **capacidade de pagamento**: que a cota caiba no que che queda libre cada mes. Os contratos de crédito ao consumo incluídos na lei contan, por regra xeral, con 14 días naturais para **desistir**; convén comprobar a normativa vixente. Dani comprobouno cunha recarga de 10 € sobre unha compra de 90 €, e comezou por escribir canto lle queda libre cada mes. Pedir prestado non é un fracaso, pero esixe facer números antes de asinar e non despois. Se dubidas, o Portal del Cliente Bancario do Banco de España ofrece guías gratuítas.

UNIDADE 9

Investir: rendibilidade e risco

Antes de escoller · A moeda que seguro subía

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Distinguir entre aforrar, investir e especular.
- Explicar por que unha rendibilidade esperada alta adoita implicar máis risco, e que a liquidez depende do produto.
- Calcular cunha táboa sinxela como medra un diñeiro con xuro simple e con xuro composto.
- Comparar produtos segundo o seu risco e a súa liquidez e explicar por que convén diversificar.
- Recoñecer que é un criptoactivo, por que en España non ten por si mesmo curso legal e que sinais ten unha oferta fraudulenta.
- Detectar emocións e sesgos que empurran a investir mal.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É marzo en 3.º B do IES Ribera Norte. Dani viu un vídeo dun creador que di ter «multiplicado por cinco» o seu diñeiro cunha moeda chamada MoonLana, e quere meter os 50 € que lle regalaron polo seu aniversario. Hugo tamén quere entrar, aínda que ningún dos dous pode contratar por si só estes servizos: hai requisitos de capacidade e condicións do provedor. Salma pregunta como o saben. Inés Varela deixou no encerado unha pregunta: pódese gañar moito sen arriscar?

PARA COMEZAR

1. Se alguén che promete que os teus 100 € serán 200 € nun mes, que preguntarías antes de dárllelos?
2. É o mesmo gardar diñeiro nunha hucha que «investilo»? En que se parecen e en que non?
3. Se un amigo che di que a un coñecido lle foi moi ben con algo, é unha proba de que a ti tamén che irá ben?
4. Que farías se mercases algo que sobe un 60 % e, unha semana despois, baixa un 50 %?

Investir e especular

9.1

Rendibilidade e risco

9.2

Diversificar

9.3

Criptoactivos

9.4

Sesgos

9.5

9.1 Aforrar, investir e especular

As tres palabras mestúranse nos vídeos e nas conversas. Pero non significan o mesmo, e confundilas pode levarte a perder diñeiro.

Aforrar é reservar diñeiro para usalo máis adiante. Unha conta pode dar xuros e estar protexida dentro do límite legal; unha hucha pode sufrir perdas por roubo ou por inflación. **Investir** é pór diñeiro en algo (un depósito, un fondo, unha empresa) co obxectivo de obter unha rendibilidade futura, que pode ser positiva ou negativa; asúmese que pode haber altibaixos e acéptase esperar. **Especular** é comprar algo só porque se espera que suba axiña, para vendelo máis caro, sen que importe o que produce ese algo.

Un exemplo con Lucía. Se aparta 30 € ao mes para a viaxe de fin de curso, aforra. Se pon uns euros durante anos nun produto que reparte beneficios con calma, inviste. E se merca algo porque «subiu un 40 % nunha semana» para vendelo mañá, especula. A diferenza está no propósito e no tempo: a cantidade pode ser a mesma, pero non o que esperas conseguir.

O **horizonte temporal** é o tempo que podes deixar o diñeiro sen necesitalo. Se o necesitas dentro de tres meses, non debe estar en algo que pode baixar xusto entón. Se non o vas necesitar en dez anos, podes aceptar máis altibaixos: dispoñer de máis tempo pode facilitar soportar as oscilacións, pero non garante recuperar as perdas. Dito doutro xeito, o tempo axuda, pero non fai milagres.

Hai un efecto que explica por que esperar axuda: o **xuro composto**. Con **xuro simple**, os xuros calcúlanse sempre sobre o diñeiro inicial. Con xuro composto, os xuros de cada ano súmanse ao diñeiro, e ao ano seguinte tamén xeran xuros. É «xuro sobre o xuro». Con 100 € ao 3 % anual (cifra de exemplo, con capitalización anual e sen impostos nin comisións), o xuro simple dá 3 € cada ano: tras 10 anos, 130 €. Con xuro composto, o primeiro ano son 103,00 €; o segundo, o 3 % calcúlase sobre 103,00 €, e así segue: tras 10 anos, 134,39 €. A diferenza (4,39 €) parece pequena porque o prazo é curto e a cantidade tamén; con máis anos e máis diñeiro, nótase moito máis. Por iso o tempo importa tanto como a cantidade.

Anos	Valor con xuro composto	Ganancia
1	103,00 €	+3,00 €
5	115,93 €	+15,93 €
10	134,39 €	+34,39 €

Datos ficticios: valor = $100 \times 1{,}03^{n}$, con n = anos.

Figura 9.1. 100 € ao 3 % anual con xuro composto: tras 1, 5 e 10 anos

A figura amosa como medra o capital co paso dos anos co tipo fixo no 3 %: 15,93 € de ganancia aos cinco anos e 34,39 € aos dez, sen engadir un euro. Tamén funciona ao revés: as débedas con xuro composto medran igual de axiña, como viches na unidade 8. Por iso unha débeda cara convén pagala antes de pensar en investir.

CLAVE · TRES VERBOS, TRES PRAZOS

Aforrar é reservar diñeiro para un obxectivo próximo, dando prioridade á dispoñibilidade. Investir é aceptar un risco a cambio dun posible beneficio a longo prazo. Especular é apostar a que o prezo suba axiña. Antes de pór diñeiro en algo, pregúntate: cando o necesito e canto podo perder?

Antes de investir, fai falta un colchón: un **aforro de emerxencia** que poidas usar en canto xurda un imprevisto. Ese diñeiro vai nun sitio dispoñible, non en algo que poida estar baixando xusto o día que o necesitas. Antes de investir convén cubrir os gastos necesarios e conservar ese aforro; despois, valorar obxectivos e riscos. Só entón ten sentido pensar en investir.

Non investir tamén é unha decisión: como viches na unidade 3, cos prezos subindo, o diñeiro parado compra cada ano un pouco menos. Non decidir tamén ten consecuencias.

ACTIVIDADES

1. Clasifica como aforrar, investir ou especular: a) Salma garda 15 € ao mes para un regalo da familia; b) Dani merca algo porque «puxose de moda e vai subir esta semana»; c) alguén deixa 500 € cinco anos nun produto que reparte beneficios pouco a pouco.
2. Coa táboa da figura, calcula a ganancia e o capital final de 100 € ao 3 % en 5 anos con xuro composto. Compara co xuro simple (3 € ao ano) e explica as tres cifras: capital final composto, capital final simple e diferenza.
3. *Amplía.* Calcula con xuro composto canto son 100 € ao 2 % durante 3 anos e compáraos co xuro simple. Explica por que a diferenza é tan pequena.

9.2 Rendibilidade, risco e liquidez

Todo investimento se mide con tres preguntas: canto dá, canto podes perder e canto tardas en recuperalo.

A **rendibilidade** é o que gañas (ou perdes) cun investimento, normalmente como porcentaxe do diñeiro posto: se pos 100 € e ao cabo dun ano tes 105 €, a rendibilidade é do 5 %. O **risco** é a posibilidade de que o resultado sexa peor do esperado, incluída a de perder parte ou todo o diñeiro. A **liquidez** é a facilidade e rapidez con que podes converter o que tes en diñeiro sen perder valor. Unha hucha é moi líquida; un coche, non tanto, porque pode tardar semanas en venderse.

Estas tres cousas forman un triángulo orientativo: é difícil combinar rendibilidade esperada elevada, risco baixo e dispoñibilidade inmediata. A regra máis importante do capítulo: **unha rendibilidade esperada alta adoita implicar máis risco**, aínda que asumir risco non garante gañar. Dito doutro modo, non hai rendibilidade alta sen risco.

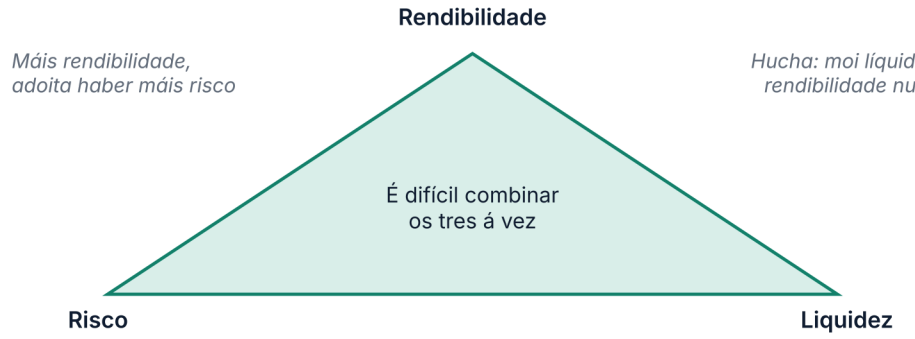

Esquema orientativo, non unha lei exacta: o risco depende de cada produto.

Figura 9.2. O triángulo do investimento: rendibilidade, risco e liquidez

Estes son produtos habituais; o risco depende de cada un. Os **depósitos** son diñeiro que prestas a un banco durante un prazo a cambio dun xuro coñecido; se falla, o Fondo de Garantía de Depósitos cobre, con carácter xeral, ata 100.000 € por depositante e entidade adherida, e nos depósitos a prazo a cancelación anticipada depende do contrato: pode prohibirse ou ter penalización. A **renda fixa** son préstamos a empresas ou a Estados que devolven o diñeiro con xuros; adoita ser máis estable, pero unha emisión concreta pode ser arriscada. Os **fondos de investimento** reúnen diñeiro de moitas persoas e repártenno entre moitos valores (débeda, accións...); o seu valor sobe e baixa. As **accións** son pequenas partes dunha empresa: gañas se lle vai ben, perdes se lle vai mal.

CLAVE · MÁIS RENDIBILIDADE, MÁIS RISCO

Unha rendibilidade esperada alta adoita ir con máis risco, pero asumir risco non garante gañar. E unha promesa de ganancia fixa e alta é un sinal de alarma, non unha oferta.

Caso · Catro opcións para 200 €

Lucía compara catro formas de gardar 200 € que non necesitará nun ano. Cifras de exemplo: rendibilidades hipotéticas, brutas e sen impostos nin comisións.

Opción	Que dá nun ano	Resultado	Risco e liquidez
Hucha	0 %	200,00 €	Roubo e inflación; inmediata
Conta remunerada	1 %	202,00 €	Moi baixo; inmediata
Depósito a 1 ano	2 %	204,00 €	Baixo; segundo contrato
Fondo indexado	−10 %, +4 % ou +12 %	180,00 €, 208,00 € ou 224,00 €	Variable; en días

Paso 1. Calcula a conta remunerada: 200 × 1,01 = 202,00 €, é dicir, 2,00 € de ganancia.

Paso 2. Calcula o depósito: 200 × 1,02 = 204,00 €, 4,00 € de ganancia; quizais non poida cancelarse antes dun ano ou, se o contrato o permite, con penalización.

Paso 3. Calcula os escenarios do fondo: 200 × 0,90 = 180,00 €; 200 × 1,04 = 208,00 €; 200 × 1,12 = 224,00 €. A ganancia é **−20,00 €, +8,00 € ou +24,00 €**, e non sabes cal ocorrerá.

Que significa: no escenario do +4 %, o fondo gaña 8 € fronte aos 4 € do depósito (o dobre); no +12 %, gaña 24 €, pero tamén podería perder 20 €. Se Lucía necesita os 200 € exactos nun ano, a mellor opción non é a que máis pode dar, senón a que non a deixa sen o diñeiro. O límite: a táboa non di cal é a mellor; depende do prazo e do risco que cada persoa poida soportar.

ACTIVIDADES

4. Cos produtos do caso, ordena de menor a maior risco de mercado: hucha, conta remunerada, depósito e fondo indexado. Indica cal é máis líquido e cal menos, e por que un fondo non ocupa sempre o mesmo lugar.
5. Le esta oferta: «Aforro Seguro Plus: 8 % mensual garantido, sen comisións, retira cando queiras». Sinala que cousas do triángulo son moi difíciles de combinar e por que hai que desconfiar.
6. *Amplía.* Cos datos do caso, Lucía necesita 205 € dentro dun ano. Que opción chega? Que escenario do fondo o conseguiría? Con que risco?

9.3 Diversificar

Un refrán resúmeo: non poñas todos os ovos na mesma cesta. Se che cae, pérdelos todos.

Diversificar é repartir o diñeiro entre varios investimentos distintos para que un mal resultado nun non o arrastre todo. Non elimina o risco, pero pode reducilo: investimentos distintos poden comportarse de forma distinta, aínda que nunha crise varios baixen á vez. Un exemplo con números: se Martina ten 300 € e os pon todos nunha soa cousa que perde a metade, queda con 150 €. Se os reparte en tres partes de 100 € e unha perde o 50 % mentres as outras dúas suben un 5 %, terminan, se se cumpren eses resultados hipotéticos, en 50 + 105 + 105 = 260 €: unha perda de 40 € (−13,33 %), menor cós −150 € de antes; as outras dúas tamén poderían baixar. Para diversificar sen ser experto existen os **fondos indexados**: fondos que non tentan adiviñar que valores gañarán, senón reproducir un índice, é dicir, unha lista de valores (por exemplo, as maiores empresas dun mercado; hai tamén índices de bonos ou concentrados). Segundo o índice, reparten o diñeiro entre poucos ou moitos valores. O seu valor sobe e baixa co mercado: é unha idea, non unha promesa, e o índice pode baixar durante anos.

Outra forma de repartir é facelo no tempo: achégase unha cantidade pequena cada mes, en lugar de todo nun día concreto. Así reduces a dependencia dunha única data. Non garante unha ganancia, pero evita acertar ou fallar de golpe.

Pero investir tamén custa. As **comisións** son o que cobra quen xestiona ou garda o teu investimento, e páganse gañes ou perdas. Unha comisión do 1,5 % anual sobre un saldo que se mantivese en 1.000 € serían 15 € cada ano, gañes ou perdas; se o saldo cambia, cambia a comisión. Réstase todos os anos e, a longo prazo, a diferenza nótase: antes de escoller un produto hai que preguntar canto cobra e compararo.

CLAVE · REPARTIR PARA NON XOGALO TODO

Diversificar busca reducir o risco específico; non garante ganancias nin impide caídas xerais. Repártese entre produtos distintos, non entre cinco versións do mesmo. E convén mirar as comisións.

Diversificar tampouco é comprar o que está de moda. Cinco moedas dixitais que suben e baixan á vez non son cinco cestas, senón unha con cinco nomes.

ACTIVIDADES

7. Dani ten 400 € e propón pórllos todos no que máis subiu este mes. Explica dous problemas desa decisión e como a mellorarías diversificando.
8. *Amplía.* Unha comisión do 1,5 % anual sobre 1.000 € son 15 € ao ano. Canto serían en 10 anos se o saldo non cambiase? Explica por que un fondo máis barato pode ser mellor aínda que dea a mesma rendibilidade antes de comisións.

9.4 Criptoactivos e ofertas demasiado boas

Chámanse «moedas», pero un criptoactivo non ten por si mesmo curso legal. E cando unha oferta parece demasiado boa, hai que comprobala antes de dar un euro.

Un **criptoactivo** é unha representación dixital dun valor ou dun dereito que pode transferirse e almacenarse electronicamente mediante tecnoloxía de rexistro distribuído ou similar. O seu prezo **flutúa** moito en pouco tempo: a esa variación forte chámaselle **volatilidade**. En España non teñen por si mesmos curso legal: non son euros e ninguén está obrigado a aceptalos, aínda que algúns poden usarse para pagamentos ou representar diñeiro electrónico. Non contan coa garantía de depósitos bancarios (o Fondo de Garantía de Depósitos protexe o diñeiro en contas, ata 100.000 € por depositante e entidade) nin cun sistema xeral que asegure recuperar o diñeiro se falla un provedor; pode haber reclamacións, sen garantía de éxito.

Europa comezou a poñer regras. O Regulamento europeo de mercados de criptoactivos (MiCA) aplícase, con carácter xeral, desde o 30 de decembro de 2024; en España, o réxime transitorio dos provedores rematou o 1 de xullo de 2026. Impón obrigas de información (normalmente un libro branco) e esixe autorización ás empresas que prestan servizos. Os menores non deben abrir nin usar contas alleas para eludir os requisitos de idade ou identificación; a súa capacidade para contratar depende da lei e do servizo: hai que comprobar as condicións. Iso evita sorpresas desagradables máis adiante.

DATO

A Comisión Nacional del Mercado de Valores (CNMV) advirte de que investir en criptoactivos segue sendo arriscado, aínda que exista regulación europea: hai alta volatilidade, posibilidade de perda total e falta de compensación se un provedor quebra. Fonte: CNMV, «Regulación de criptoactivos», cnmv.es (consulta: 11/2026).

As ofertas fraudulentas repiten catro sinais: prometen unha ganancia alta e fixa, meten présa («só hoxe», «quedan poucas prazas»), usan a cara de alguén famoso ou dun «experto» sen probas e piden diñeiro por un medio difícil de recuperar. Abonda unha delas para parar e comprobar.

Hai outro perigo: os **chiringuitos financeiros**, entidades que ofrecen investimentos sen autorización. Adoitan prometer ganancias altas e seguras e presionar con prazos. Actuar sen autorización aumenta os riscos e pode dificultar as reclamacións, aínda que non elimina a responsabilidade de quen engana. A CNMV mantén unha lista pública de advertencias; comprobala é gratuíto e rápido. Non aparecer nas listas de advertencias non demostra que unha oferta sexa segura: hai que identificar a empresa e comprobar a súa autorización no rexistro que corresponda.

Caso · A moeda que seguro subía

Unha moeda ficticia, «MoonLana», sobe e baixa. Parte de 100 € postos nela: primeiro sobe un 60 % e despois baixa un 50 %. Ademais, unha «oferta» promete o 20 % mensual. Datos de exemplo.

Momento	Cálculo	Valor
Inicio	Diñeiro posto	100,00 €
Tras subir un 60 %	100 × 1,60	160,00 €
Tras baixar un 50 %	160 × 0,50	80,00 €
«Oferta» do 20 % ao mes, 12 meses	$100 \times 1{,}20^{12}$	891,61 €

Paso 1. Calcula a subida: 100 × 1,60 = 160,00 €. A cantidade medra un 60 %.

Paso 2. Calcula a baixada: o 50 % aplícase sobre 160, non sobre 100. 160 × 0,50 = 80,00 €.

Paso 3. Calcula a variación total: o valor final é o 80 % do inicial e a rendibilidade total, (80 − 100) / 100 = **−20,0 %**. Para volver a 100 € faría falta que subise 100 / 80 = 1,25, un 25,0 %.

Paso 4. Calcula a «oferta»: 100 × 1,2 × 1,2 … (12 veces) = $100 \times 1{,}20^{12}$ = **891,61 €**. Iso é gañar un 791,6 % nun ano; un depósito ao 3 % anual dá 103,00 €.

Que significa: unha porcentaxe que sobe e baixa non se compensa con outra igual, porque cada unha calcúlase sobre unha base distinta. E unha rendibilidade garantida do 20 % mensual é un sinal de alarma extrema que pode indicar fraude: non se entrega diñeiro sen verificar. O límite: os números son inventados. Comprobar antes de entregar o diñeiro é a regra.

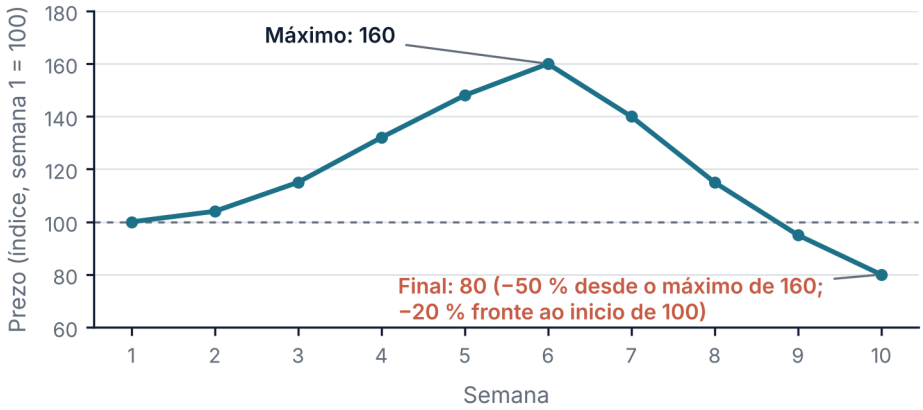

Datos ficticios. Fronte ao inicio (100), o prezo final é un 20 % menor.

Figura 9.3. Prezo ficticio de MoonLana durante dez semanas (índice: semana 1 = 100)

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «MoonLana é un investimento seguro porque a usan millóns de persoas. Podes meter todo o teu diñeiro sen risco».
Que comprobar. Cantas persoas a usan, segundo que fonte? Que moita xente use algo proba que sexa seguro? Que di un supervisor oficial sobre o risco dos criptoactivos? Unha resposta que di «sen risco» merece fiarse?

ACTIVIDADES

9. Explica por que un criptoactivo non ten por si mesmo curso legal en España e por que o Fondo de Garantía de Depósitos non o cobre.
10. Unha web ofrece «un 5 % diario garantido» e pide unha transferencia hoxe «porque quedan poucas prazas». Subliña tres sinais de alarma e explica que farías para comprobala.

9.5 Emocións e sesgos ao investir

As decisións sobre diñeiro non as toma só a cabeza. As emocións empurran, e quen o sabe defendese mellor.

Un **sesgo** é unha tendencia a xulgar ou decidir de forma sistemática que pode levarnos a erros. Non son un defecto das persoas pouco listas: témolos todos. Nos investimentos hai catro moi frecuentes. O **medo a perder algo** (en inglés, FOMO) é a sensación de que, se non entras xa, perderás a ocasión que todos viron. O **exceso de confianza** é crer que sabemos máis do que sabemos, sobre todo despois dunha racha de acertos. O **efecto rabaño** é facer o que fai a maioría só porque o fai. E a **aversión á perda** é que unha perda doe máis do que alegra unha ganancia do mesmo tamaño. Recoñecelos non os quita, pero axuda a notar cando están decidindo por ti.

A CIENCIA DI

Daniel Kahneman e Amos Tversky formularon en 1979 a teoría das perspectivas: nos seus experimentos, a maioría valoraba máis unha perda que unha ganancia igual. Estimacións posteriores atoparon coeficientes próximos a 2. Fonte: Kahneman e Tversky, «Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk», Econometrica, 1979; Tversky e Kahneman, «Advances in Prospect Theory», Journal of Risk and Uncertainty, 1992.

Límite. É unha tendencia media en situacións de laboratorio; varía segundo a persoa, a cantidade e o contexto, e non explica por si soa cada decisión.

COMO DECIDIMOS

Efecto rabaño. *Mecanismo:* se moitos fan algo, parece que alguén xa o comprobou. *Exemplo:* «téñeno todos no grupo» fai que unha moeda pareza segura sen mirar nada. *Límite:* que moita xente compre non di se o prezo é xusto: un prezo que sobe porque todos compran tamén pode baixar porque todos venden.

Un exemplo do exceso de confianza: nun simulador, Dani acerta dúas veces seguidas con operacións ficticias pequenas e empeza a pensar que «ten ollo». Na terceira decide investir o triplo. Unha racha curta non demostra habilidade: con poucos intentos, o azar tamén acerta. E nos grupos de mensaxes, cantos máis din «eu xa entrei», máis raro parece non entrar, aínda que ninguén ensine unha proba. Esa presión social empurra a imitar.

Se algo subiu moito, dá medo non subirse; se baixou, dá medo vender e confirmar a perda. Por iso convén facer unha pausa e decidir **antes**: canto podería perder sen comprometer os meus gastos nin os meus obxectivos, cando vou mirar e que faría se baixa. Escribilo evita decidir con présa. Outra regra útil é non investir nunca diñeiro que vaias necesitar axiña e non facelo baixo presión («hoxe ou nunca»). Se te presionan para decidir ao momento, desconfía e pospón a decisión.

Antes de contratar servizos financeiros, comproba a identidade e a autorización do provedor no supervisor competente: a CNMV, o Banco de España ou a Dirección General de Seguros y Fondos de Pensiones, segundo o servizo. E desconfía de quen non quere que o comproves.

PARA O TEU PROXECTO · E9

Prepara a ficha E9, «Semáforo de investimentos», da «Guía de diñeiro para 1.º»: tres cores con dúas preguntas por cada unha (podo perdelo todo?, está supervisado?) e un exemplo de cada unha. Verde: pódese estudar, sen que implique garantía; ámbar: faltan datos; vermello: sinais graves de engano.

ACTIVIDADES

11. Un compañeiro di: «Todos na clase mercaron esa moeda, así que debe de ser boa». Nomea o sesgo e explica cunha pregunta como comprobarías se o é.

12. *Amplía.* Escribe unha regra persoal de tres liñas para decidir antes de investir (canto, cando mirar e que facer se baixa), cun exemplo de personaxe do libro.

ANTES DE ESCOLLER

A moeda que seguro subía

Xoves de marzo, recreo longo na biblioteca. Salma tiña o portátil de Dani aberto sobre a mesa. Dani, de pé detrás dela, rascábase a caluga.

—Mira, mira —dixo—. Este rapaz multiplicouno por cinco. Puxo cen euros en MoonLana e agora ten cincocentos.

—E iso como o sabes? —preguntou Salma.

Dani respondeu que o dicía o vídeo, e Salma replicoulle que iso o dicía el.

—Onde está a proba?

—Soa ben, non? —Dani encolleuse de ombreiros—. Regaláronme cincuenta euros polo meu aniversario. Se se multiplican por cinco, son douscentos cincuenta.

Lucía achegouse.

—A ver, por partes. Canto poderías perder? —preguntou Lucía. Dani respondeu que nada, e ela repetiu «seguro?» amodo.

Hugo entrou cun bocadillo a medias, asomou á pantalla e asubiou.

—A ollo, douscentos de ganancia sen mover un dedo. Eu tamén entro. Dez euros, nada máis.

—Ninguén dá diñeiro sen pedir algo a cambio —dixo Salma—. E quen promete que non se perde, case sempre quere que non mires.

Inés chegou coa súa cunca branca e quedou mirando o gráfico por riba do ombreiro de Dani. Non dixo o que pensaba. Deixou sobre a mesa unha tarxeta de cartolina: «Que necesitarías saber para comprobalo?».

—Pois quen o vende —dixo Salma, e púxose a buscar.

A web de MoonLana tiña un contador de xente «conectada agora», un botón verde de «Merca hoxe», un reloxo que descontaba horas e unha frase en letras grandes: «Os que dubidan, quedan fóra». Non dicía de quen era nin onde estaba a empresa. Salma abriu outra pestana, entrou na páxina da CNMV e buscou a razón social, o país e o rexistro de provedores de criptoactivos, e despois a lista de advertencias.

—Non identificamos a empresa que opera a web, así que non podemos comprobar a súa autorización —dixo—. E tampouco hai unha advertencia con ese nome.

—Ou sexa, que non é trampa —dixo Dani.

—Ou sexa, que non sabemos nada —dixo ela.

Lucía abriu o libro pola páxina marcada e sinalou a pantalla.

—O vídeo non di cando comprou nin cando vendeu. Só ensina a parte en que sobe.

—E a parte en que baixa? —preguntou Iker. Chegara sen que ninguén o oíse.

Dani moveu o cursor e percorreu o gráfico amodo. Subía, subía, e ao final unha liña picaba cara abaixo.

—Aí —dixo—. Iso é de hai dous días.

—É unha baixada pequena. Seguro que sobe outra vez —dixo Salma, imitando a voz do vídeo, e ninguén riu de todo.

Dani quedou un momento calado, coa man na caluga e a boca entreaberta e os ollos fixos na liña do gráfico. Despois pechou o portátil con coidado, coma se dentro houbese algo fráxil.

—Vale. Os cincuenta non os meto. Aínda non. Quero comprobar que empresa a xestiona, se ten autorización e como se recupera o diñeiro.

Lucía apuntouno na axenda sen dicir nada, e Salma, por primeira vez en toda a mañá, sorriu. Hugo apartárase e escribía no móbil cunha man; coa outra suxeitaba o bocadillo. Martina, que acababa de chegar á porta coa mochila do club colgada dun ombreiro, víuno.

—Que fas? —preguntou.

—Escríbolle ao meu primo, que xa é maior de idade e ten conta. Dez euros da miña paga —dixo Hugo sen levantar a vista—. Para ver que pasa.

—Se llos envías ao teu primo, el controlará o diñeiro e a conta —dixo Salma—. E non se usa a identidade dun adulto para sortear os requisitos de idade ou de verificación.

—Son dez euros —repetiu Hugo, e enviou a mensaxe. Gardou o móbil e sorriu, aínda que o sorriso lle saíu curto e un pouco forzado—. Se sobe, invítovos a un xeado, e pago eu.

Soou o timbre do final do recreo, seco e metálico, e no corredor empezaron a escoitarse pasos e voces. Salma pechou o caderno verde sen dicir nada. Inés recolleu a tarxeta da mesa e deixouna outra vez, boca abaixo, xunto ao portátil pechado, e saíu sen dicir nada máis.

Na biblioteca, Salma sinala a pantalla do portátil mentres Dani mira de pé e Lucía le ao fondo.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

Investimento ou trampa?

Reto. O equipo recibe cinco anuncios ficticios que prometen gañar diñeiro e debe decidir cales merecen unha investigación máis seria e cales hai que descartar. Non se trata de adiviñar quen gaña, senón de comprobar e xustificar cunha regra común.

Produto. Ficha «Semáforo de investimentos» para a «Guía de diñeiro para 1.º»: cinco anuncios clasificados en verde, ámbar ou vermello, cos sinais que xustifican cada cor e unha lista de comprobación de tres pasos.

Datos. Os cinco anuncios son inventados: un depósito dun banco rexistrado ao 2 %, un fondo indexado con advertencia de risco, «MoonLana» co 20 % ao mes, «Aforro Seguro Plus» co 8 % mensual e un curso para «vivir dos investimentos» con garantía de devolución (clasifícase á parte, como posible publicidade enganosa e non como produto de investimento). En España, a CNMV publica unha lista de entidades autorizadas e outra de advertencias sobre entidades non autorizadas.

Comprobación individual. Sen axuda, recibe un anuncio novo, clasifícao en verde, ámbar ou vermello e xustifica a cor con tres frases (unha sobre rendibilidade, unha sobre risco e unha sobre que comprobarías).

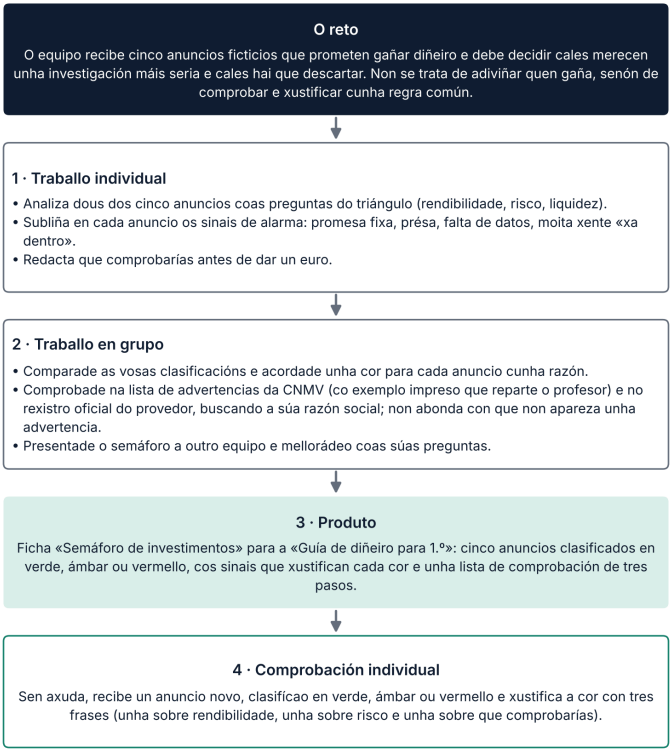

Así se desarrolla la situación de aprendizaje

INFORME

Por que che ofrecen facerte rico

Case todo o mundo viu algunha vez un anuncio que promete diñeiro doado: un curso para vivir dos investimentos, unha moeda que sobe sen parar, un grupo onde «só para os primeiros» se reparten ganancias. Hai unha razón pola que se repiten. Funcionan, porque combinan dúas forzas: a esperanza de gañar moito e o medo a perder algo. Un chiringuito financeiro, é dicir, unha entidade que ofrece investimentos sen estar autorizada, vive de que esas dúas forzas pesen máis cás preguntas.

Quen vixía os mercados sábeo. A CNMV mantén unha lista pública de advertencias sobre entidades non autorizadas e publica avisos para o investidor, entre eles os dos criptoactivos, que lembran que investir neles segue sendo arriscado: hai moita volatilidade, pode perderse todo o investido e, se falla o provedor, non existe un sistema de compensación como o que protexe os depósitos. En Europa, desde o 30 de decembro de 2024 aplícase con carácter xeral un regulamento para ordenar a oferta de criptoactivos e esixir autorización ás empresas que prestan servizos con eles; en España, o réxime transitorio rematou o 1 de xullo de 2026.

Que haxa regras non abonda, porque unha regra só protexe a quen a mira. Por iso as autoridades españolas, entre elas o Banco de España e a CNMV, impulsan desde hai anos programas de educación financeira: a idea é que o mellor filtro é unha persoa que saiba facerse as preguntas correctas. Son tres, e valen para case todo: quen o ofrece e está autorizado?, canto podo perder e canto tarda en volver o meu diñeiro?, por que teño que decidir hoxe?

Tamén contan as matemáticas. Unha promesa do 20 % mensual equivale a multiplicar o diñeiro por case nove nun ano; un 1 % ou un 2 % parece pouca cousa, pero son exemplos posibles de produtos de baixo risco, aínda que as ofertas reais cambian segundo o prazo e o mercado. A distancia entre ambas as cifras é a medida do risco que se esconde na primeira. Unha promesa moi superior ao habitual esixe explicar de onde saen os beneficios: nalgunhas estafas piramidais, o diñeiro dos novos participantes úsase para pagar aos anteriores.

Nada disto significa que investir sexa malo nin que non se poida gañar diñeiro. Significa que se fai cun plan, con diñeiro que non fai falta axiña, repartido e a través de entidades autorizadas para o servizo concreto, comprobadas no rexistro competente. E aos 14 ou 15 anos, o máis rendible é aprender as regras antes de ter moito diñeiro que perder.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Por que unha promesa de ganancia segura atrae máis ca unha explicación honesta do risco? Que faría falta para que alguén da túa idade a rexeitase a tempo?

Fonte: CNMV, advertencias sobre entidades non autorizadas e «Regulación de criptoactivos», cnmv.es (consulta: 11/2026); Regulamento (UE) 2023/1114, de mercados de criptoactivos.

ACTIVIDADES

13. Por que Dani decide non meter aínda os seus 50 €? Que erros comete Hugo ao enviar 10 € a través do seu primo? Cita unha frase do episodio de cada un e explica en que se diferencia o que sabe cada un nese momento. Que terías feito ti no lugar de Dani para comprobar a web antes de decidir? Escribe tres pasos.
14. No episodio, o vídeo di que alguén multiplicou o seu diñeiro por cinco. Se Dani puxese os seus 50 €, cantos euros serían con esa promesa? Que pregunta de Lucía che parece máis útil para comprobalo e por que? Ademais, calcula canto habería que gañar, en porcentaxe, para pasar de 50 € a 250 € e explica por que un vídeo cunha soa cifra non demostra nada.
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Se unha moeda subiu un 60 % e logo baixa un 50 %, estás en positivo, porque 60 é máis ca 50». Que erro comete? Calcula o resultado real con 100 € e escribe unha resposta corrixida de dúas frases. Que subida necesitarías despois desa baixada para volver aos 100 €?
16. Le este fragmento dun anuncio: «Garantimos un 10 % mensual. Prazas limitadas: decide hoxe. Máis de 3.000 persoas xa entraron». Que sinais de alarma ten? Calcula canto serían 100 € a ese ritmo en 12 meses, supoñendo que cada mes se reinviste o gañado. Escribe a operación e explica por que ese resultado non é crible. Redacta despois unha resposta de tres liñas para quen che reenviou o anuncio.
17. Hugo di «son só dez euros, para ver». Se sobe un 60 % serían 16 €, pero se despois baixa un 50 %, canto serían? Explica por que «é pouco diñeiro» non é a pregunta máis importante e por que usar a conta ou a identidade dun adulto para sortear a idade é un erro. Escribe as dúas operacións.
18. (caso con datos) Tres amigos ficticios teñen 200 € cada un e non os necesitarán en tres anos. Ada gárdaos nunha hucha, sen xuro. Beto déixaos nun depósito ao 2 % anual con xuro composto. Cleo ponos nun fondo hipotético que rende +8 % o primeiro ano, −10 % o segundo e +6 % o terceiro. Paso 1: calcula canto ten cada un ao final dos tres anos. Paso 2: ordena os tres de máis a menos diñeiro e di cal tivo menos diñeiro que ao principio nalgún momento. Quen asumiu máis risco? Quen escolleu con máis cabeza? Xustifícao en catro liñas.
19. Transferencia individual, sen axuda: unha compañeira cóntache que quere investir 100 € e non sabe por onde comezar. Escribe catro liñas con tres preguntas que lle farías e que opción de aforro de baixo risco lle explicarías, con acompañamento da súa familia se hai que contratar.
20. Un amigo di que, xa que se pode perder, o mellor é non investir nunca e gardar todo en efectivo. Responde con dous argumentos do texto (prazo e valor do diñeiro) e unha condición para investir con cabeza.

ESQUEMA

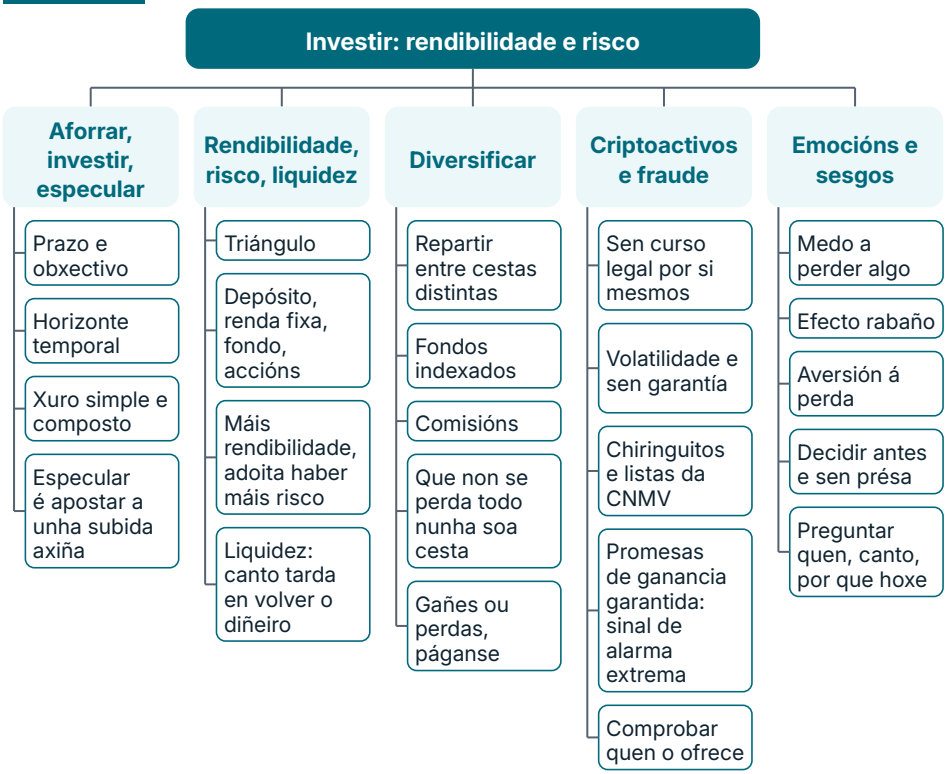

RESUMO

Aforrar é reservar diñeiro para un obxectivo; **investir** é aceptar un risco a cambio dun posible beneficio co tempo; **especular** é apostar a que un prezo suba axiña. Antes de decidir, pénsase no **horizonte temporal**, o tempo que podes deixar o diñeiro sen necesitalo. O **xuro composto** suma os xuros ao diñeiro e os xuros xeran novos xuros: o crecemento depende tanto do tipo como dos anos. Todo investimento se mide con tres ideas: **rendibilidade**, **risco** e **liquidez**, e unha rendibilidade esperada alta adoita esixir máis risco, aínda que asumilo non garante gañar. O risco depende de cada produto: un fondo pode investir en débeda ou en accións. **Diversificar** é repartir o diñeiro para reducir sorpresas, e as **comisións** páganse gañes ou perdas. Un **criptoactivo** non ten por si mesmo curso legal en España, non está cuberto polo Fondo de Garantía de Depósitos e o seu prezo é moi **volátil**. Unha subida do 60 % seguida dunha baixada do 50 % deixa un 20 % menos, e unha promesa garantida do 20 % mensual é un sinal de alarma extrema. Os **chiringuitos financeiros** ofrecen investimentos sen autorización; compróbanse nas listas da CNMV e no rexistro do provedor. Os **sesgos**, como o medo a perder algo, o efecto rabaño e a aversión á perda, empurran a decidir mal, e contrarréstanse decidindo antes e sen présa. Ante calquera oferta, tres preguntas: quen a ofrece, canto podo perder e por que debo decidir hoxe.

UNIDADE 10

Fraudes e ciberseguridade

Antes de escoller · A mensaxe do paquete

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Recoñecer as mensaxes e as chamadas que suplantan un banco, unha empresa de paquetaría ou un organismo.
- Detectar os sinais dunha estafa: urxencia, ligazóns raras, peticións de contrasinais e ofertas demasiado boas.
- Explicar outras estafas habituais entre mozos, como as compras falsas, os perfís falsos e as «mulas» de diñeiro.
- Describir que datos teus teñen valor e que dereitos tes sobre eles.
- Comparar contrasinais segundo a súa lonxitude e activar a autenticación de dous factores (ou verificación en dous pasos).
- Seguir os pasos adecuados segundo o ocorrido cando xa caíches nun fraude.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É abril en 3.º B do IES Ribera Norte. Martina agarda unhas zapatillas de balonmán e recibe un SMS que di que o seu paquete está retido. Dani xa abriu a ligazón no portátil «para ver». Hugo asoma á pantalla. Inés Varela escribiu unha pregunta no encerado: esa mensaxe é de verdade?

PARA COMEZAR

1. Se che chega unha mensaxe do teu banco que che pide un contrasinal, que farías antes de contestar?
2. Por que cres que os estafadores piden pouco diñeiro ou poñen prazos moi curtos?
3. Cal destes contrasinais é máis difícil de adiviñar: a data do teu aniversario ou unha frase longa que só ti lembras? Por que?
4. Se alguén tenta enganarte por internet, a quen llo poderías contar e como pedirías axuda?

Suplantación

10.1

Outras estafas

10.2

Datos persoais

10.3

Contrasinais

10.4

Denunciar

10.5

10.1 Phishing, smishing e vishing

Case ninguén cae por ser parvo. Cáese porque a mensaxe chega xusto cando esperas algo e con présa.

Un **fraude** é un engano para quedar co teu diñeiro ou cos teus datos. A forma máis habitual é a **suplantación de identidade**: alguén faise pasar por unha empresa, un banco ou un organismo coñecido para que confíes nel. Segundo o medio, recibe distintos nomes. O **phishing** é a suplantación para conseguir datos, sobre todo por correo electrónico; cando se fai por SMS adoita chamarse **smishing**, e por chamada de teléfono, **vishing**, ás veces cun «técnico» que di chamar do teu banco.

Suplántanse sobre todo tres cousas: os bancos («movemento sospeitoso na súa conta»), as empresas de paquetaría («o seu paquete está retido») e os organismos públicos («ten unha multa ou unha devolución a seu favor»). Quen engana imita o que xa esperas.

A regra de ouro é non actuar desde a propia mensaxe. Non introduzas contrasinais nin datos bancarios desde ligazóns de mensaxes inesperadas, aínda que parezan oficiais: comproba na aplicación ou na sede oficial. Así non dependes do que a mensaxe diga de si mesma.

Aínda que cada mensaxe é distinta, os sinais repítense:

- **Urxencia:** «antes de 24 horas», «último aviso», «bloquearase a súa conta». A présa impide pensar.
- **Ligazón rara:** un enderezo que se parece ao da empresa, pero non é o seu.
- **Petición de datos:** contrasinais, códigos que chegan por SMS ou o número completo da tarxeta. Pedilos por mensaxe é unha alerta.
- **Importe pequeno:** pedir 1,99 € parece inofensivo, pero pode ser un modo de conseguir a tarxeta.
- **Mensaxe xenérica:** non di o teu nome nin de que pedido fala.
- **Remitente dubidoso:** pode ser descoñecido ou parecer lexítimo: non abonda con mirar o nome ou o número.

A CIENCIA DI

Os estudos sobre decisións amosan que, con pouco tempo, as persoas apóianse máis na intuición rápida e comproban menos a información. Daniel Kahneman divulgou esta idea en «Pensar rápido, pensar despacio» (2011): o pensamento rápido é útil, pero equivócase máis baixo presión.
Límite. É unha tendencia observada en experimentos, non unha lei: non explica por si soa por que unha persoa concreta cae ou non.

Caso · Seis sinais nun SMS

Martina recibe este SMS (ficticio; «.example» é unha terminación reservada para exemplos): «O seu paquete está retido. Pague 1,99 € de taxas en: envios-la-na-entrega.example antes de 24 h». Quere saber se é de verdade. Le a mensaxe con calma antes de decidir.

Sinal	Que se ve no SMS	Por que debe alarmar
Remitente	Un número de móbil sen nome	Alerta; un nome tamén se falsifica
Urxencia	«antes de 24 h»	Mete présa para que non comprobes
Importe pequeno	1,99 €	Pode ser un cebo
Ligazón rara	envios-lana-entrega.example	Non é a web da tenda
Datos de tarxeta	Pídeos a web ao abrila	O obxectivo son os datos
Mensaxe xenérica	«O seu paquete», sen nome	Envíase a miles de persoas

Paso 1. Marca os sinais: cinco vense no texto e o sexto, a petición de tarxeta, só ao abrir a web. Con só un xa habería que parar: non se preme nada e compróbase coa tenda polo seu teléfono oficial. Cada sinal por separado podería ser casualidade; xuntos, non.

Paso 2. Calcula as vítimas hipotéticas se se envían 10.000 mensaxes e caen o 2 % (suposto didáctico): 10.000 × 0,02 = 200 persoas. Son cifras hipotéticas, pero mostran a escala.

Paso 3. Calcula o cobrado en «taxas» se todas pagan: 200 × 1,99 = **398,00 €**. Á parte, se cos datos de tarxeta cada vítima perdese 450 € de media (cantidade independente da taxa), 200 × 450 = **90.000,00 €** de perdas supostas.

Que significa: o importe pequeno pode ser un cebo para conseguir datos, e nalgúns fraudes as perdas posteriores son moito maiores; son perdas supostas das vítimas, non o beneficio neto de quen estafa. O límite: unha mensaxe con menos sinais tamén pode ser falsa, e unha auténtica pode ter algún (un aviso con prazo). A regra segura é comprobar por outro canal. Por iso o importe pequeno tamén debe poñerte alerta.

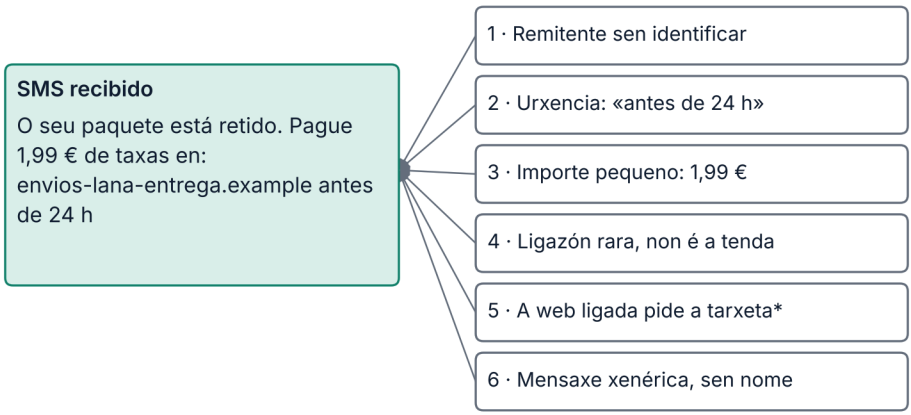

Texto ficticio. *O sinal 5 só se ve ao abrir a web, non no SMS.

Figura 10.1. Un SMS fraudulento cos seus sinais de alarma (esquema)

ACTIVIDADES

1. Une cada mensaxe co seu nome: a) un correo que di ser dun banco; b) un SMS dun «paquete retido»; c) unha chamada dun suposto técnico. Opcións: phishing, smishing, vishing.
2. Le esta mensaxe: «Facenda: ten unha devolución de 84,50 € a seu favor. Resérvea hoxe en: devolucion-agenda.example». Indica catro sinais de alarma e que farías.
3. *Amplía.* Unha banda envía 5.000 mensaxes e cae o 3 %. Se cada vítima perdese 300 €, canto sumarían as perdas? Explica por que non importa que cada mensaxe pida «só» un euro.

10.2 Outras estafas

Non todo fraude vén nunha mensaxe. Algúns chegan con cara de persoa de confianza, de comprador ou de amigo.

As estafas cambian de disfrace, pero repiten o mesmo truco: gañar a túa confianza e que actúes sen comprobar. Estas son as máis frecuentes entre mozos.

As **compras falsas** nunha aplicación de segunda man: alguén vende algo moi barato e pide que pagues antes «para reservalo», cunha transferencia que normalmente non pode revogarse sen máis (se hai fraude, o banco pode tentar recuperar os fondos, sen garantilo); ou un falso comprador envíache unha ligazón «para cobrar» que che pide os datos da túa tarxeta. Os **perfís falsos** nas redes: gañan a túa confianza e, despois, piden diñeiro, imaxes ou datos. A estafa do **«fillo en apuros»**: chega unha mensaxe desde un número novo que di «Ola, mamá, perdín o móbil, este é o meu número novo» e pide diñeiro urxente.

Tamén hai tendas en liña falsas: prezos moi por debaixo dos demais, sen datos da empresa, e só se pode pagar por transferencia. Antes de comprar, mírase o aviso legal (quen vende e onde está) e compárase o prezo.

Os **investimentos milagre** prometen ganancias enormes e seguras (como viches na unidade 9). Os **sorteos** e premios que non pediches piden «un pequeno pagamento» para reclamalos. E as **mulas de diñeiro**: alguén ofréceche diñeiro doado por «prestar» a túa conta para recibir unha transferencia e reenvíala. Esa persoa convértese en intermediaria dunha estafa: pode ser delito aínda que non enganases a ninguén, e a conta pode quedar bloqueada.

DATO

Os ciberdelitos supuxeron en 2025 case o 20 % da criminalidade rexistrada en España, e case nove de cada dez deles foron estafas informáticas. Fonte: Ministerio del Interior, Balance de Criminalidad 2025 (consulta: 11/2026).

Hoxe, ademais, hai ferramentas que imitan unha voz con só uns segundos de audio. Unha chamada que soa igual que a túa nai e pide diñeiro urxente xa non proba nada. Ante calquera petición de diñeiro urxente, o máis fiable é cortar e volver chamar ao número de sempre; ademais, pódese pactar na casa unha comprobación privada.

En todos estes casos, o estafador necesita que actúes rápido e a soas. Por iso contarlle a unha persoa de confianza o que che piden, antes de facelo, pode axudarche a detectar moitas estafas: unha segunda mirada ve o que a ti, con présa, se che escapa.

A defensa é parecida en todos os casos: desconfiar do que chega sen que o pidas, non pagar fóra da plataforma nin por medios difíciles de recuperar (con métodos protexidos e comprobando o vendedor) e comprobar por outro canal (chamar a esa persoa ao número de sempre). En compras entre particulares, se es menor, quedar acompañado, nun lugar público e seguro, e comprobar o artigo antes de pagar evita moitos desgustos.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «Se o correo está ben escrito, sen faltas e co logotipo correcto, é de fiar: os estafadores sempre escriben mal».
Que comprobar. Hoxe unha ferramenta pode redactar un correo perfecto en segundos? Cambia iso os sinais que miras? Que segue servindo (remitente, ligazón, urxencia, petición de datos) e que xa non?

ACTIVIDADES

4. Un descoñecido escríbeche: «Compro a túa sudadeira por 40 €. Envíoche unha ligazón para que cobres». Explica que quere conseguir e que farías no teu lugar.
5. Unha compañeira recibe unha mensaxe: «Ola, son a túa curmá, teño outro número. Necesito 120 € para un taxi, devólvocho mañá». Enumera tres cousas que comprobaría antes de mandar nada.
6. *Amplía.* Alguén ofréceche 300 € por cada transferencia que recibas na túa conta e reenvíes. Con 5 transferencias son 1.500 €. Explica por que é un risco e non unha oportunidade.

10.3 Os teus datos valen diñeiro

O que contas de ti en internet non se queda onde o deixas. Para algunhas empresas e para os estafadores, os teus datos son unha mercadoría.

Os **datos persoais** son a información que te identifica ou permite identificarte, directa ou indirectamente, soa ou combinada con outros datos: nome, teléfono, correo, enderezo, fotos, a túa voz ou a túa localización en tempo real. Os **datos financeiros** son os do teu diñeiro (número de tarxeta, conta, contrasinais, movementos) e tamén son persoais se identifican a alguén. Algúns poden facilitar fraudes directos (pagar, pedir créditos a teu nome ou baleirar unha conta); pero outros datos persoais tamén poden ser moi sensibles: co teu nome, o teu centro e o teu aniversario, alguén pode parecer de confianza e facerse pasar por ti.

Moitos servizos «gratuítos» páganse con datos: o que miras, mercas e onde estás serve para amosarche publicidade. Convén saber que das e quen o garda. Regra útil: dar só os datos necesarios; se unha aplicación de lanternas pide acceso aos teus contactos, algo non encaixa.

O que publicas deixa pegada. Unha foto, unha ubicación ou un comentario poden copiarse e gardarse aínda que logo os borres. Por iso convén ter os perfís en privado e non compartir en aberto o teu enderezo nin o teu horario. Canto máis datos circulan, máis fácil é construír unha mensaxe crible para enganarte.

En Europa hai normas que protexen os datos. O **Regulamento xeral de protección de datos** (RXPD) e a lei española que o desenvolve (a Lei orgánica de protección de datos) dan a cada persoa dereitos sobre os seus datos: o de **acceso** (saber que datos teñen de ti), o de **rectificación** (corrixilos), o de **supresión** (pedir que os borren), o de **oposición** (negarte a que se usen para certos fins), o de **limitación** do tratamento, o de **portabilidade** (levalos a outro servizo, se cambias) e o de non ser obxecto de certas decisións automatizadas. Exércense escribindo á empresa que ten os datos, que adoita responder nun mes (prorrogable, con motivos, outros dous); se non responde ou a resposta non te satisfai, pódese reclamar ante a Axencia Española de Protección de Datos (AEPD), que vela polo cumprimento destas normas.

A NORMA DI

«O tratamento dos datos persoais dun menor de idade unicamente poderá fundarse no seu consentimento cando sexa maior de catorce anos» (Lei orgánica 3/2018, art. 7.1).

Isto significa que, desde os 14 anos, podes consentir o tratamento dos teus datos cando se baseie no teu consentimento, salvo actos para os que a lei esixa a asistencia dos teus representantes; por debaixo de 14, préstao quen exerza a patria potestade ou a titela. Pero poder non é o mesmo que deber: consentir é unha decisión, e convén ler que se acepta antes de premer «aceptar». E a empresa debe explicarche para que usa os teus datos e canto tempo os garda.

ACTIVIDADES

7. Indica cales son datos persoais e, dentro deles, cales son tamén datos financeiros ou de autenticación: a) o teu número de móbil; b) o PIN da túa tarxeta; c) unha foto túa co uniforme do centro; d) o código que che chega por SMS para confirmar un pagamento.
8. *Amplía.* Un xogo pídeche, para comezar, o teu nome completo, o teu centro, o teu aniversario e acceso aos teus contactos. Explica que datos son necesarios para xogar e cales non, e que risco corre cada un.

10.4 Contrasinais e dobre factor

Un contrasinal é a chave do teu diñeiro e da túa vida dixital. E rómpese con máis facilidade do que parece, sobre todo se é curto.

Un **contrasinal** seguro é longo, único e que non se poida adiviñar. Longo, porque cada carácter extra multiplica as combinacións posibles. Único, porque, se usas o mesmo en varios sitios e se filtra nun, próbano en todos. E que non se adiviñe: nin o teu nome, nin a túa data de nacemento, nin «123456». Pensar un contrasinal leva un minuto; arranxar unha conta roubada, semanas. Por iso paga a pena dedicarlle un momento.

Un **xestor de contrasinais** é unha aplicación que garda moitos contrasinais longos e únicos detrás dunha soa clave mestra. Así non tes que lembralos todos, e cada sitio ten o seu. Moitos móbiles e navegadores inclúen un básico; escolle un xestor fiable e actualizado, con clave mestra robusta e o dispositivo protexido. Outra opción é unha **frase longa** de varias palabras, fácil de lembrar e moi difícil de adiviñar.

Non se comparten os contrasinais nin os códigos dun só uso que chegan por SMS: nin cun amigo, nin con alguén que di ser do banco. Quen che pide un código pode estar tentando entrar na túa conta, verificar un pagamento ou abrir unha sesión nova. Pola mesma razón, o correo de recuperación debe ter tamén un contrasinal forte, porque desde el se poden cambiar todos os demais.

O **dobre factor** (ou verificación en dous pasos) engade unha segunda comprobación: ademais do contrasinal, un código que chega ao teu móbil ou a unha aplicación. Reduce moito o risco de que entren aínda que rouben o teu contrasinal, pero tamén pode atacarse con enganos. Convén activalo no correo, nas redes e na banca. Outros costumes axudan: instalar as actualizacións, que corrixen fallos de seguridade; para operacións sensibles, usar unha conexión de confianza e evitar redes abertas; e pechar a sesión en equipos compartidos.

PARA O TEU PROXECTO · E10

Prepara a ficha E10, «Protocolo antifraude», da «Guía de diñeiro para 1.º»: un cartel dunha páxina con catro sinais de alarma, tres regras de contrasinais e que facer se caíches (coas túas palabras e datos ficticios).

Caso · Canto tarda en romperse o teu contrasinal?

Salma compara catro contrasinais polas súas combinacións posibles. Simula un ataque sen límite de intentos, como o de quen descifra unha base de datos roubada: un programa proba mil millóns (10^9) de combinacións por segundo (suposto didáctico). Non é o tempo de entrada nun servizo real.

Contrasinal	Combinacións	Tempo en probalas todas
6 díxitos	$10^6 = 1.000.000$	menos de 1 segundo
8 minúsculas	$26^8 \approx 2{,}1 \times 10^{11}$	uns 3,5 minutos
8 con maiúsculas, minúsculas e cifras	$62^8 \approx 2{,}2 \times 10^{14}$	uns 2,5 días
12 con maiúsculas, minúsculas e cifras	$62^{12} \approx 3{,}2 \times 10^{21}$	uns 102.000 anos

Paso 1. Conta os símbolos posibles: 10 cifras; 26 minúsculas; 26 + 26 + 10 = 62 con maiúsculas, minúsculas e cifras.

Paso 2. Calcula as combinacións: multiplícase o número de símbolos por si mesmo tantas veces como caracteres. 6 díxitos: $10^6 = 1.000.000$. Doce caracteres: $62^{12} \approx 3{,}2 \times 10^{21}$.

Paso 3. Calcula cantas veces máis combinacións hai: $62^{12} / 10^6 \approx \mathbf{3{,}2 \times 10^{15}}$, uns tres mil douscentos billóns de veces máis.

Que significa: pasar de 6 a 12 caracteres e mesturar tipos non suma, multiplica. Engadir caracteres é o máis barato que podes facer. O límite: o cálculo supón un contrasinal ao chou; se é unha palabra ou unha data, adivíñase moito antes. Con límite de intentos o tempo pode ser moitísimo maior; con contrasinais filtrados ou obtidos por engano, estas estimacións poden non servir. Aínda así, un contrasinal curto é a porta máis fácil. Pequenos cambios melloran moito a seguridade.

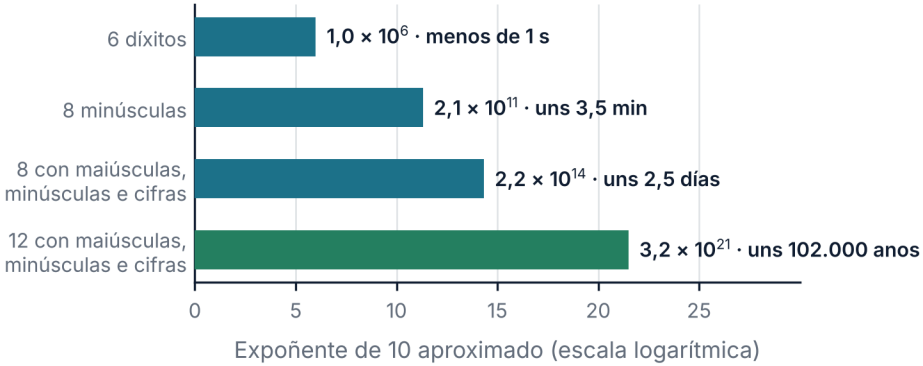

Suposto didáctico: 10^9 intentos por segundo, sen límite de intentos.

Figura 10.2. Combinacións posibles segundo o contrasinal (escala logarítmica)

ACTIVIDADES

9. Ordena de máis a menos seguro: a) 123456; b) a data do teu aniversario; c) unha frase de cinco palabras sen relación entre si; d) o teu nome e o teu ano de nacemento. Xustifica a orde.

10. *Amplía.* Calcula cantas combinacións hai cun PIN de 4 díxitos (10^4) e cun de 10 díxitos (10^{10}). Explica por que un PIN longo non abonda se o escolles cunha data.

10.5 Se che pasou: que facer

Cair nun fraude non é unha vergoña: pásalle a persoas de todas as idades e con moita experiencia. O que conta é a rapidez coa que actúas e que o contes.

O que toca facer depende do ocorrido. Se só abriches a ligazón, non uses a web e comproba o dispositivo; se deches contrasinais, cámbiaos; se deches a tarxeta ou houbo cargos, bloquéaa e avisa o banco. Ante pagamentos non autorizados, cinco pasos. **Primeiro, bloquea:** contacta de inmediato co banco e bloquea a tarxeta ou o acceso; os bancos adoitan ter teléfono de bloqueo todo o día. **Segundo, comunica e reclama** os cargos, coa hora e a forma en que pasou; o banco comprobará se procede a devolución, e avisar pronto axuda. **Terceiro, cambia os contrasinais** do correo, das redes e do banco desde un dispositivo de confianza e activa a autenticación de dous factores. **Cuarto, garda probas:** copias das capturas, o enderezo, a hora, o número do que chegou e os xustificantes. **Quinto, denuncia:** ante a Policía ou a Garda Civil.

Non respondas nin pagues a quen te ameaza ou che pide diñeiro para «arranxar» o problema, e non volvas entrar na ligazón «para ver que pasa». Conserva as mensaxes e as capturas, que son as túas probas, sen reenviar ligazóns activas. Que che devolvan ou non o diñeiro depende de cada caso, pero avisar pronto é o que máis axuda.

Se es menor, avisa canto antes unha persoa adulta de confianza (a familia, a titora, a profesora) e actuade sen demora: non esperedes para bloquear unha tarxeta comprometida. Non é para que che rifen, senón para que che axuden. Avisa tamén a quen pode recibir a mesma mensaxe: un aviso a tempo evita que outros caian. Quen conta o que lle pasou non confesa unha culpa: axuda a que o engano perda forza.

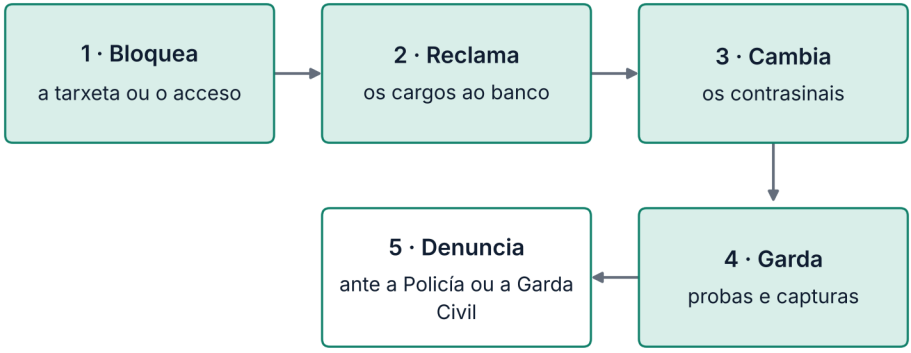

Para pagamentos non autorizados. Se es menor, avisa canto antes un adulto.

Figura 10.3. Que facer se caíches: cinco pasos

Ademais da denuncia, existen servizos de axuda. O Instituto Nacional de Ciberseguridad (INCIBE) ofrece a liña gratuíta e confidencial **017**, «Tu Ayuda en Ciberseguridad», cada día do ano de 8 da mañá a 11 da noite. E se pediches a unha empresa que borre os teus datos e non responde en prazo, ou a resposta non te satisfai, podes reclamar ante a AEPD.

CLAVE · COMPROBAR POR OUTRO CANAL

Ante unha mensaxe ou unha chamada que che pide diñeiro, datos ou contrasinais, non respondas desde a mesma mensaxe: chama ao número oficial que xa coñecías ou entra na web escribindo ti o enderezo. E se caíches, actúa rápido e cóntao.

ACTIVIDADES

11. Ordena estes pasos tras un pagamento non autorizado con tarxeta: cambiar contrasinais, denunciar, bloquear a tarxeta, gardar copias das capturas, comunicar e reclamar ao banco. Por que o primeiro paso é bloquear?

12. *Amplía.* Redacta unha mensaxe de tres liñas para avisar a túa clase dun SMS fraudulento que chegou a varios compañeiros: que di, que sinais ten e que non hai que facer.

ANTES DE ESCOLLER

A mensaxe do paquete

Luns de abril, antes da segunda clase. Martina estaba de pé xunto ao encerado, co rabo de cabalo alto e o móbil na man, e miraba a pantalla como quen le a aliñación do equipo contrario. Dani, sentado, tiña o portátil aberto e os auriculares colgados do pescozo. Hugo inclinárase sobre a mesa, coa sudadeira granate, para ver mellor. Ao fondo, dous compañeiros miraban os seus propios teléfonos.

—Mirade isto —dixo Martina—. As miñas zapatillas de balonmán. Pedinas a Deportes Lana hai catro días e por fin hai novas.

Leu en voz alta: «O seu paquete está retido. Pague 1,99 € de taxas en: envios-lana-entrega.example antes de 24 h».

—Un euro con noventa e nove —dixo Hugo—. A ollo, iso é un café.

—Vaia, pagoo e xa? —dixo Martina—. Quéroas para o sábado.

Dani levantou as mans, con cara de ter feito algo.

—Mira, mira. Eu xa abrín a ligazón, só para ver. Sae unha páxina co logo de reparto e un cadro para poñer o número de tarxeta.

—Puxeches algo? —preguntou Martina.

—Non. Aínda non. Dani baixou a vista, coma se esperase un reproche.

Nese momento vibrou o móbil de todos á vez. Era o grupo da clase. Salma, que ese día faltaba por unha cita, escribira: «Chegouvos un SMS dun paquete retido? A miña nai acaba de recibir o mesmo. Coa mesma web». Inés deixou a súa cunca branca sobre a mesa e achegouse sen présa. Oíra o bastante. Ninguén se movía: todos esperaban a ver que dicía.

—Léedemo outra vez en voz alta? —pediu—. E mentres, cada un di unha cousa que lle chame a atención. Só unha.

Martina volveu lelo, esta vez amodo, co dedo seguindo cada palabra, mentres na clase se oía só o zunzún do proxector.

—O número non identifica ningunha tenda —dixo Hugo—, aínda que ata un con nome podería ser falso.

—Ten présa: vinte e catro horas —dixo Dani, amodo.

—E pide pouco diñeiro —dixo Martina—. Pouco para que non pense.

—A ligazón non se parece á tenda —dixo Dani—. Envíos, Lana, entrega e unha terminación rara. A tenda é Deportes Lana.

—E quere a tarxeta —dixo Hugo—. Para cobrar un euro con noventa e nove.

Inés non dixo quen tiña razón nin se a mensaxe era falsa. Limitouse a apuntar na marxe dunha tarxeta as cinco cousas que dixeran. Despois mirou a Dani.

—E ti que fixeches?

—Pechei a pestana. —Dani pechou o portátil ata a metade e pasou a man polo flequillo—. E borrei o historial, por se acaso. Non metín ningún dato, xúrovolo.

—E iso arranxa algo? —preguntou Inés.

—Non o sei —dixo Dani.

—Nin eu —dixo Inés—. Non o sei; imos buscalo. Pero antes, Martina, que vas facer coa mensaxe?

—Vou chamar á tenda —dixo Martina—. Pero ao teléfono da súa web, non ao da mensaxe.

Dani abriu a web oficial escribindo o seu enderezo coñecido e ditoulle o teléfono. Martina marcou co dedo en alto, para que ninguén falase. Oíuse unha voz lonxana, un teclado, unha pausa longa. Martina escoitou co ceño engurrado, apuntou algo no dorso da man e dixo «xa», «si» e «grazas». Tiña o xesto de quen acaba de esquivar un balón e non sabe aínda se foi gol.

—Din que o paquete saíu onte —dixo ao colgar—. Que non cobran nada máis pola entrega. E que non mandan SMS con ligazóns.

Ninguén dixo nada. Ao fondo, un dos compañeiros levantou a cabeza e deulle un cotenzo ao de ao lado, que tamén tiña o móbil na man e a mesma cara de dúbida.

—Entón, quen me escribiu? —preguntou Martina.

—E como sabía que esperabas un paquete? —dixo Hugo.

O móbil de Martina vibrou outra vez sobre a mesa: era Salma, cunha soa liña. «A miña nai tamén esperaba un paquete». Dani mirou o portátil medio pechado. Abrira a ligazón. Non sabía se con iso abondaba.

Na aula, Martina ensina o seu móbil xunto ao encerado mentres Dani, co portátil, e Hugo a miran.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

Campaña antifraude no instituto

Reto. O equipo prepara unha campaña curta para o alumnado de 1.º: un cartel e unha explicación de tres minutos co protocolo antifraude. Hai que escoller que sinais e que pasos ensinar e que se entendan sen tecnicismos.

Produto. Ficha «Protocolo antifraude» para a «Guía de diñeiro para 1.º»: un cartel dunha páxina cos sinais de alarma, as regras de contrasinais e os pasos segundo o incidente (só clic, contrasinais entregados, tarxeta entregada ou pagamento non autorizado, coas accións comúns), máis o guion da explicación.

Datos. As tres mensaxes son inventadas: un SMS de paquetaría con ligazón, un correo «do banco» que pide un contrasinal e unha chamada que di vir de «seguridade». En España, a liña 017 de INCIBE atende cada día do ano de 8 a 23 horas. A Axencia Española de Protección de Datos atende as reclamacións sobre datos persoais.

Comprobación individual. Sen axuda, analiza unha mensaxe nova, nomea tres sinais de alarma e escribe en tres liñas que farías e a quen avisarías.

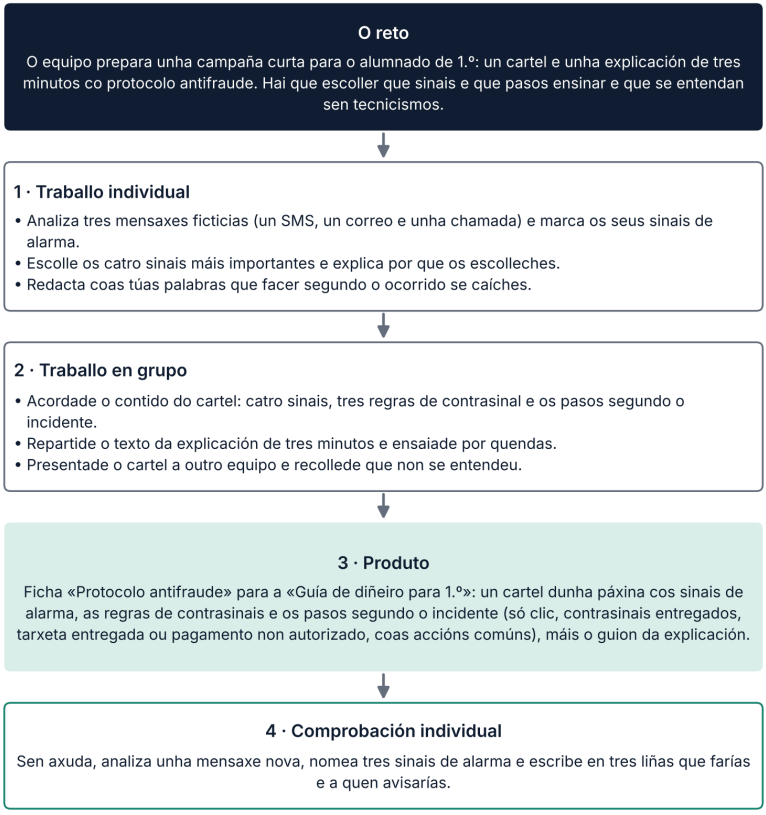

Así se desarrolla la situación de aprendizaje

INFORME

Ciberestafas: cifras e defensas

Cando se fala de delincuencia, a imaxe que vén é a dun roubo na rúa. Pero boa parte do que hoxe se denuncia en España ocorre nunha pantalla. Segundo o Balance de Criminalidad do Ministerio del Interior, en 2025 os ciberdelitos supuxeron case o 20 % de toda a criminalidade rexistrada, e case nove de cada dez deles foron estafas informáticas, é dicir, enganos para conseguir diñeiro ou datos. Dito doutro modo: a estafa en liña é hoxe o delito máis frecuente da cibercriminalidade.

Hai unha razón. Para quen estafa, internet sae barato: unha mensaxe custa case o mesmo enviala a dez que a dez mil persoas, e abonda con que caia unha pequena porcentaxe para que o negocio compense. Por iso as mensaxes son xenéricas, mencionan marcas coñecidas e chegan xusto cando alguén espera un paquete, unha devolución ou un aviso do banco. É a idea que viches no caso do SMS: o importe pequeno pode ser un cebo para conseguir datos; nalgúns fraudes, as perdas posteriores son moito maiores. Pensa nun SMS que di que o teu paquete está retido e pide 1,99 € de taxas: o que rouban non son os dous euros, senón o número da tarxeta.

A defensa ten dúas partes. A primeira é técnica: contrasinais longos e únicos, dobre factor, actualizacións e un xestor que garde os contrasinais. A segunda é de costumes, e quizais sexa a máis importante: non actuar con présa, comprobar por outro canal e falar do tema. Unha persoa que conta que recibiu unha mensaxe sospeitosa protexe as demais, e unha que o oculta por vergoña deixa que o engano siga funcionando.

Se xa caíches, existen axudas públicas. O Instituto Nacional de Ciberseguridad (INCIBE) mantén a liña 017, «Tu Ayuda en Ciberseguridad», que é nacional, gratuíta e confidencial e atende de 8 da mañá a 11 da noite todos os días do ano. A Axencia Española de Protección de Datos (AEPD) resolve as reclamacións sobre o uso indebido de datos persoais. E a denuncia ante a Policía ou a Garda Civil deixa constancia e permite que se investigue.

Un límite que convén recoñecer: ningunha medida garante o cen por cen de seguridade, e tamén quen coñece estes consellos pode equivocarse un día de présa. O que si está na túa man é reducir o risco, non deixar soa a quen cae e saber a quen pedir axuda. Quen pensa nesos tres puntos antes de premer unha ligazón xa está mellor protexido ca antes de ler esta unidade.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Por que custa tanto contar que caíches nun engano? Que podería facer un grupo de amigos ou unha clase para que contalo fose máis doado?

Fonte: Ministerio del Interior, Balance de Criminalidad 2025; INCIBE, «Tu Ayuda en Ciberseguridad» (017), incibe.es; AEPD, aepd.es (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. No episodio, que sinais de alarma detectan Hugo, Dani e Martina? Cita unha frase de cada un. Por que Martina chama ao teléfono da web e non ao da mensaxe? Que non arranxa borrar o historial e que debería revisar Dani se só abriu a páxina? Escribe dúas preguntas que lle farías a Martina antes de pagar nada.
14. Se unha banda envía 20.000 mensaxes coma a do episodio e cae o 1 %, cantas vítimas hai? Se cada unha perdese 450 €, a canto ascenderían as perdas? Calcula tamén o cobrado só en «taxas» se todas pagan 1,99 € (son cantidades independentes). Explica nunha frase por que á banda lle compensa aínda que caia só o 1 %.
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «A mensaxe de Martina é segura porque pide unha cantidade pequena e a web ten o logotipo da empresa de reparto». Que dous erros contén? Que comprobarías ti? Escribe unha resposta corrixida de dúas frases e di que che indicaría a regra «comprobar por outro canal» neste caso.
16. Le esta mensaxe: «BANCO LANA: detectamos un acceso raro. Confirme o seu contrasinal en banco-lana-seguro.example ou a súa conta bloquearase en 2 horas». Sinala os sinais de alarma e di que farías, paso a paso. Que cambiaría se a mensaxe chegase xusto cando esperas un aviso de verdade do teu banco?
17. Compara dous contrasinais: «luna2011» e unha frase de cinco palabras sen relación entre si con 25 letras. Cal ten máis combinacións e por que? Usa a idea de que cada carácter extra multiplica. Por que non abonda con engadir un ano ao final dunha palabra? Escribe unha regra de tres liñas para crear un contrasinal que poidas lembrar sen repetilo noutro sitio.
18. (caso con datos) Le este extracto dunha conta ficticia, cun saldo inicial de 410,00 €: 05/03, compra nunha tenda, −24,90 €; 06/03, «taxa de aduanas», −1,99 €; 07/03, «servizo premium», −189,00 €; 09/03, ingreso da paga, +30,00 €. Paso 1: calcula o saldo final. Paso 2: calcula canto suman os cargos que a titular non recoñece (a taxa e o servizo) e que porcentaxe é do saldo inicial. Escribe os tres primeiros pasos que debería dar, a quen avisar e que datos do extracto gardaría como proba.
19. Transferencia individual, sen axuda: unha compañeira de 1.º fixo clic nunha ligazón dun SMS e non sabe que facer. Distingue se só abriu a ligazón ou se introduciu datos ou descargou algo, e escribe catro liñas cos pasos que lle recomendas e a quen debe avisar. Escribe tamén unha mensaxe curta e tranquila que ela podería enviar á súa familia.
20. Un amigo di: «A min non me van enganar, porque eu non entro en ligazóns raras». Responde con dous argumentos do texto sobre por que calquera pode caer e como reducir o risco. Engade un hábito que non dependa da tecnoloxía e que axude a non caer por mor da présa. Remata cun consello práctico para a túa contorna.

ESQUEMA

RESUMO

Un **fraude** é un engano para quedar co teu diñeiro ou os teus datos, e a **suplantación de identidade** é a súa forma máis común: o **phishing** chega por correo, o **smishing** por SMS e o **vishing** por chamada. Os sinais repítense: **urxencia**, ligazóns raras, peticións de contrasinais ou de datos da tarxeta, importes pequenos e mensaxes xenéricas; a regra segura é comprobar por outro canal. Outras estafas son as compras falsas, os perfís falsos, o «fillo en apuros», os sorteos e as **mulas de diñeiro**, que prestan a súa conta a unha estafa. Os teus **datos financeiros**, que tamén son persoais se identifican a alguén, poden usarse para cometer fraudes, e o RXPD e a lei española dánche dereitos de acceso, rectificación, supresión, oposición, limitación e portabilidade; desde os 14 anos podes consentir certos tratamentos, con excepcións legais cando se esixa asistencia dos teus representantes. Un **contrasinal** seguro é longo e único: pasar de 6 díxitos a 12 caracteres mesturados multiplica as combinacións por máis de tres mil billóns (unhas $3{,}2 \times 10^{15}$ veces). Convén usar un **xestor de contrasinais** e a **autenticación de dous factores**. Se caíches, os pasos dependen do ocorrido (só abrir a ligazón, dar contrasinais, dar a tarxeta ou sufrir cargos): bloquéase, comunícase ao banco, cámbianse os contrasinais, gárdanse probas e denúnciase; a liña 017 de INCIBE axuda gratis e a AEPD atende as reclamacións sobre datos. Contalo pronto protexe os demais.

UNIDADE 11

Comprar con dereitos

Antes de escoller · As zapatillas de tres prezos

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Enumerar os dereitos básicos de quen compra e as súas obrigas.
- Distinguir a garantía legal da garantía comercial e saber que podes pedir se un produto falla.
- Explicar o dereito de desistimento nas compras a distancia: prazo, excepcións e quen paga a devolución.
- Calcular o custo total dunha compra (prezo, envío e impostos) e o custo de devolver se desistes.
- Entender por que o mesmo produto pode ter prezos distintos segundo a web, o envío e o momento.
- Seguir os pasos para reclamar e redactar unha reclamación sinxela.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É maio en 3.º B do IES Ribera Norte. Hugo necesita unhas zapatillas para o verán e atopou un bo prezo nunha web. Cando volve mirar, o prezo subiu. Dani di que «é o algoritmo»; Lucía prefire comparar cunha táboa. Inés Varela deixou no encerado unha pregunta: que podes esixir cando compras?

PARA COMEZAR

1. Se compras unhas zapatillas e aos dous meses se despega a sola, a quen llo reclamarías e que pedirías?
2. Podes devolver sempre o que compras por internet? E o que compras nunha tenda?
3. Dúas webs venden o mesmo: unha a 74,90 € e outra a 79,00 €. Que máis mirarías antes de dicir cal é máis barata?
4. Que cres que quere conseguir unha web que pon «só quedan 2 unidades»?

Dereitos e obrigas

11.1

Garantía

11.2

Desistimento

11.3

Custo real

11.4

Reclamar

11.5

11.1 Dereitos e obrigas de quen compra

Comprar é celebrar un acordo, aínda que sexa con dous clics. E un acordo ten dereitos para quen compra e obrigas para as dúas partes.

Nunha compra interveñen dúas figuras. A **persoa consumidora ou usuaria** é a persoa que compra un produto ou contrata un servizo para uso propio, non para o seu negocio. O **empresario** é quen vende, xa sexa unha tenda física, unha web ou unha persoa que vende habitualmente. Entre ambos hai un **contrato**: un acordo no que un entrega o produto ou presta o servizo e o outro paga. Aínda que non asines nada en papel, o contrato pode existir cando a oferta e a aceptación coinciden. Iso pasa tamén cando compras por internet.

Como o consumidor adoita ter menos información ca quen vende, a lei recoñécelle uns dereitos básicos. A norma que os recolle é o texto refundido da Lei xeral para a defensa dos consumidores e usuarios. Entre eles están a protección da túa saúde e seguridade; a dos teus intereses económicos, por exemplo fronte a cláusulas abusivas; a indemnización dos danos; a información correcta sobre o que compras; e procedementos eficaces para defendelos.

Ter dereitos non significa que todo valla. Quen compra debe cumprir o pactado e **pagar** o prezo acordado. Ademais convén **usar ben** o comprado segundo as instrucións (unha garantía non cobre o que se rompe por mal uso) e **ler as condicións** antes de aceptar, sobre todo o prezo final, os prazos e as devolucións: son boas prácticas, aínda que lelas non sexa unha obriga legal xeral.

Unha forma de compra que merece coidado son as **subscricións**: servizos que se cobran de forma periódica, cada mes ou cada ano, e que se renovan sos ata que os canceles. Antes de aceptar unha, mira tres cousas: canto custa cada cobro, cando se renova e como se dá de baixa. Un mes de proba gratuíto adoita pasar a cota de pagamento se non o cancelas.

CLAVE · DEREITOS E OBRIGAS

Quen compra ten dereito a información correcta, a que o seu diñeiro e a súa saúde estean protexidos e a reclamar por vías eficaces. E debe pagar e cumprir o pactado; usar ben o comprado e ler o que acepta son boas prácticas.

O tique ou a factura proban que mercaches (unidade 3), aínda que tamén serven o cargo bancario, o pedido ou as mensaxes. Nunha compra en liña, garda o correo de confirmación e unha captura da páxina.

ACTIVIDADES

1. Indica se cada situación é un dereito ou unha obriga de quen compra: a) recibir información clara do prezo final; b) usar unhas zapatillas segundo as instrucións; c) reclamar se o produto chega defectuoso; d) pagar o acordado.
2. Unha plataforma ofrece «un mes gratuíto». Explica que tres cousas mirarías antes de aceptar e como evitarías pagar sen querer ao terminar o mes.

11.2 A garantía

Todo produto pode fallar. O que a lei di é quen responde cando falla, durante canto tempo e que podes pedir.

Un produto ten unha **falta de conformidade** cando non é como se prometeu: rompe antes de tempo, non funciona ou non se corresponde coa descrición. Para iso existe a **garantía legal**: a responsabilidade do vendedor, que a lei impón e non depende de que o poñas por escrito nin de que pagues nada máis. Para os bens dura **tres anos** desde a entrega; para os contidos ou servizos dixitais subministrados dunha vez, **dous anos**, e se se subministran de forma continua rexen as regras dese período. Se o defecto aparece nos dous primeiros anos (en bens), presúmese que xa existía ao comprar; é o vendedor quen ten que demostrar o contrario. En segunda man comprado a un profesional, o prazo pode pactarse máis curto, pero nunca por debaixo dun ano.

Se hai unha falta de conformidade, podes pedir primeiro que o **reparen** ou que o **substitúan**, e son gratuítas, incluídos os gastos necesarios de transporte, man de obra e materiais. Tamén cabe unha **rebaixa do prezo** ou a **resolución do contrato** (devolver o produto e que che devolvan o diñeiro) nos supostos legais: se reparar ou substituír non é posible, se o vendedor non o fai nun prazo razoable ou falla outra vez, se a falta é grave ou se declara que non a arranxará. Non cabe resolver por unha falta de escasa importancia.

Distinta é a **garantía comercial**: unha promesa voluntaria, adicional, que ofrece o vendedor ou o fabricante («cinco anos de garantía no motor»). Súmase á legal, non a substitúe: unha garantía comercial non pode quitarche os dereitos da legal. Hai que ler as súas condicións: que cobre, canto dura e a quen hai que acudir. Garda o documento de garantía xunto co tique.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «A garantía de calquera produto é de 2 anos, e despois xa non podes reclamar nada».
Que comprobar. Esa cifra é sempre a mesma? Que prazo marca a lei para bens e cal para contidos dixitais? Quen responde dentro destes prazos e que pasa nun produto de segunda man?

Caso · A sola que se despega

Hugo mercou unhas zapatillas por 84,00 € e aos 10 meses despégaselles a sola. Quere saber se está a tempo, quen ten que demostrar que e que pode pedir. Ten o correo de confirmación da compra.

Dato	Cálculo	Resultado
Prezo pagado	Dato	84,00 €
Garantía legal de bens	3 anos × 12 meses	36 meses
Meses transcorridos	Dato	10 meses

Dato	Cálculo	Resultado
Meses que quedan de garantía	36 − 10	26 meses
Meses que quedan de presunción	24 − 10	14 meses

Paso 1. Comproba o prazo: pasaron 10 meses, menos de 36. Está dentro da garantía legal, con **26 meses** de marxe orientativa desde a entrega.

Paso 2. Mira quen demostra: o defecto aparece antes dos 24 meses, así que se presume que xa existía. Quedan 24 − 10 = **14 meses** de presunción. O vendedor tería que demostrar que foi mal uso, por exemplo cun informe técnico ou con probas do uso que se lle deu. Pasados os dous primeiros anos, deixa de aplicarse esa presunción e Hugo necesitaría achegar probas de que a falta de conformidade é de orixe.

Paso 3. Decide que pedir: o primeiro, que as reparen ou as cambien por outras iguais, sen custo. Só se non poden ou non o fan nun prazo razoable, pide a rebaixa do prezo ou a devolución dos 84,00 € (resolución do contrato). Convén dicir por escrito cal prefires e gardar a resposta.

Que significa: Hugo non ten que conformarse con «é o que hai» nin pagar a reparación. O límite: a presunción só vale se non é incompatible coa natureza do produto ou do defecto; se Hugo usase as zapatillas para algo que non é normal (por exemplo, para xogar ao fútbol sobre grava durante meses), o vendedor podería defender que o desgaste é mal uso. E a garantía legal non cobre o desgaste normal. Por iso convén reclamar pronto, por escrito e con probas, e gardar a resposta do vendedor: o tique (ou o cargo bancario), fotos do defecto e o correo de confirmación.

ACTIVIDADES

3. Distingue garantía legal e garantía comercial: di quen a dá, canto dura e se é obrigatoria en cada caso.
4. Uns auriculares fallan aos 8 meses. Están en garantía legal? Cantos meses de presunción quedan? Que pedirías primeiro?
5. *Amplía.* Unha tenda di: «Isto é só con garantía da casa de 6 meses; a lei non conta». Explica por que non é correcto e que lle dirías.

11.3 Comprar a distancia: 14 días para desistir

Cando compras sen ver o produto, a lei dáche unha marxe para arrepentirte, aínda que o produto estea ben.

Unha **compra a distancia** é a que fas sen estar presente co vendedor: por internet, por teléfono ou por correo. Como non podes tocar nin probar o produto, tes un dereito especial: **desistir**, é dicir, botarte atrás na compra sen dar ningunha explicación. O prazo é de **14 días naturais** (contan todos, tamén sábados e domingos) desde que recibes o produto. Non é o mesmo que reclamar por un defecto: **desistir** é arrepentirse dunha compra que está ben; **reclamar** é esixir algo porque falla.

A NORMA DI

«o consumidor ou usuario terá dereito a desistir do contrato durante un período de catorce días naturais sen indicar o motivo e sen incorrer en ningún custo distinto dos previstos nos artigos 107.2 e 108» (Real decreto lexislativo 1/2007, art. 102.1).

Os 14 días cóntanse desde que recibes o produto, non desde que o pides: se chega o 5 de maio, podes comunicalo ata o 19 de maio inclusive. Hai que comunicarllo ao vendedor antes de que remate o prazo, con constancia (un correo, un formulario). Desde que o comunicas corren dous prazos paralelos: tes ata 14 días para devolver o produto, e o vendedor debe devolverche todo o que pagaches, incluído o envío normal de ida, nun máximo de 14 días desde a túa comunicación, e pode esperar a recibir o produto ou a proba do envío.

Quen paga a devolución? Por regra xeral, **ti**: só asumes os custos directos de devolver o produto, salvo que o vendedor aceptase pagalos ou non che informase de que che tocaba. Por iso, antes de comprar mira quen paga a devolución: esa letra pequena tamén custa diñeiro.

Non todo se pode devolver. Hai **excepcións**: produtos feitos a medida ou personalizados, produtos que se estragan con rapidez, gravacións ou programas precintados que abriches, servizos completamente prestados (se o aceptaches expresamente antes), entre outros. E, por exemplo, nunha compra ordinaria en **tenda física** non hai dereito xeral de desistir: se a tenda ofrece unha política de devolución, debe respectala.

CLAVE · DESISTIR NON É RECLAMAR

Desistir: arrepíntesche dunha compra a distancia que está ben; tes 14 días naturais desde a recepción e, salvo pacto, por regra xeral, pagas a devolución. Reclamar: algo falla e aplícase a garantía legal (tres anos). Son dereitos distintos con regras distintas.

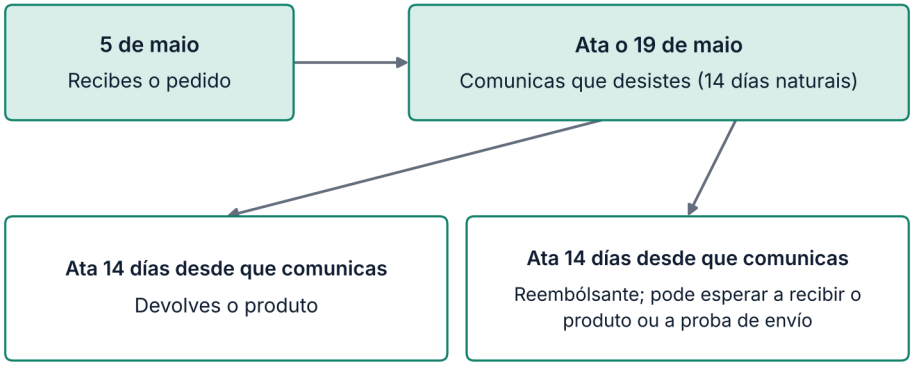

Exemplo con entrega o 5 de maio. Os dous prazos corren á vez.

Figura 11.1. Os 14 días para desistir: dous prazos paralelos desde a comunicación (exemplo con entrega o 5 de maio)

ACTIVIDADES

6. Compras unhas zapatillas por internet e recíbelas o 5 de maio. Ata que día podes desistir? Se o comunicas o 12 de maio, cantos días tes despois para devolvelas?
7. Di en cal destes casos podes desistir por lei e en cal non: a) uns pantalóns comprados nunha tenda da rúa; b) unha sudadeira co teu nome impreso comprada nunha web; c) uns auriculares comprados nunha web.
8. *Amplía.* Compras algo por 59,90 € con 4,90 € de envío estándar e devólveo pagando 5,50 € ti. Canto che reembolsan? Canto perdeches de verdade coa operación?

11.4 Por que custa o que custa

En internet, o prezo da etiqueta pode non ser o que pagas: súmanse envío e outros gastos. Para comparar de verdade hai que sumar todo.

O prezo dun produto non é un número caído do ceo. Inclúe os custos de **producción** (materiais, máquinas), a **man de obra** de quen o fai, o **transporte** e o **envío**, os **impostos** (como o IVE, que xa vén incluído no prezo que ves nunha tenda) e, se pagas noutra moeda, o **tipo de cambio** e, se é o caso, a comisión de conversión. E ademais o vendedor quere gañar algo, porque vender é o seu traballo. Por iso un mesmo modelo pode custar distinto en dous sitios sen que ningún engane. Ademais, algunhas tendas rebaixan o prezo por tempada. Cada cousa que pagas por riba da etiqueta, desde o transporte ata unha devolución, forma parte do que de verdade custa.

Ao comprar en internet hai outro factor: o prezo pode ser diferente segundo a web consultada, as condicións de envío e o lugar desde onde se compra. Algunhas tendas cambian os prezos varias veces ao día segundo a demanda (**prezo dinámico**) e algunhas webs poden personalizar prezos ou promocións; non supoñas que cada variación se deba ás túas cookies. O que si podes facer é comparar o prezo final en varios sitios e non decidir no acto.

O **custo real** dunha compra é todo o que pagas por ela: o prezo, o envío, os impostos e, se hai que devolvela, o custo de devolver. Comparar só o prezo da etiqueta pode levar a escoller a oferta máis cara, aínda que á vista pareza a máis barata.

COMO DECIDIMOS

Urxencia artificial. *Mecanismo:* unha mensaxe como «só quedan 2» ou unha conta atrás fan que pareza que decidir xa é a única opción. *Exemplo:* Hugo ve «só quedan 2» no tamaño que busca e sente que ten que comprar xa. *Límite:* ás veces é verdade que hai pouco stock; o importante é comprobar antes o prezo total e a devolución, e non deixar que a présa decida.

Caso · As zapatillas de tres prezos

Hugo quere unhas zapatillas concretas. Atópaas en tres webs ficticias e nunha tenda física. Lucía fai unha táboa para comparar o custo total e o que pasa se hai que devolvelas (os custos de devolver son un suposto didáctico).

Onde	Prezo + envío	Total se as quedas	Se as devolves, perdes
zapalia.es	79,99 € + 4,95 €	84,94 €	5,95 €
corremas.es	74,90 € + 9,90 €	84,80 €	6,95 €
pisadas.es	84,00 € + 0,00 €	84,00 €	0,00 €
Tenda física	86,00 €	86,00 €	Segundo a súa política

Paso 1. Suma prezo e envío en cada web: 79,99 + 4,95 = 84,94 €; 74,90 + 9,90 = 84,80 €; 84,00 + 0,00 = 84,00 €. Convén apuntalo nunha táboa, cunha columna por concepto, para non mesturar cifras.

Paso 2. Compara: a web que parecía máis barata, corremas.es (74,90 €), custa ao final 84,80 €, só 0,80 € menos ca zapalia.es. **pisadas.es** é a máis barata en total: 84,00 €. A etiqueta de 74,90 € non dicía que o envío eran 9,90 €: había que sumalo.

Paso 3. Engade a devolución: se as zapatillas non valen, en corremas.es perdes 6,95 € e en zapalia.es, 5,95 €; en pisadas.es, 0,00 €. Mira sempre antes quen paga o envío de volta. Na tenda non hai envío e podes probalas, pero custa 86,00 €, 2,00 € máis ca pisadas.es; devolvelas depende da súa política.

Que significa: a diferenza entre o prezo que ve Hugo e o que paga chega a case 10 €. E a devolución importa: cun tamaño dubidoso, é probable que haxa que devolver, e o envío de volta sae do teu peto. Comparar con calma, e non só pola etiqueta, evita o susto. Fíxate tamén en quen vende e canto tarda en entregar. O límite: pisadas.es é a máis barata nesta táboa, pero prezos e envíos cambian, e convén comprobar tamén quen vende e como contesta. Non decidas só pola cifra grande da etiqueta.

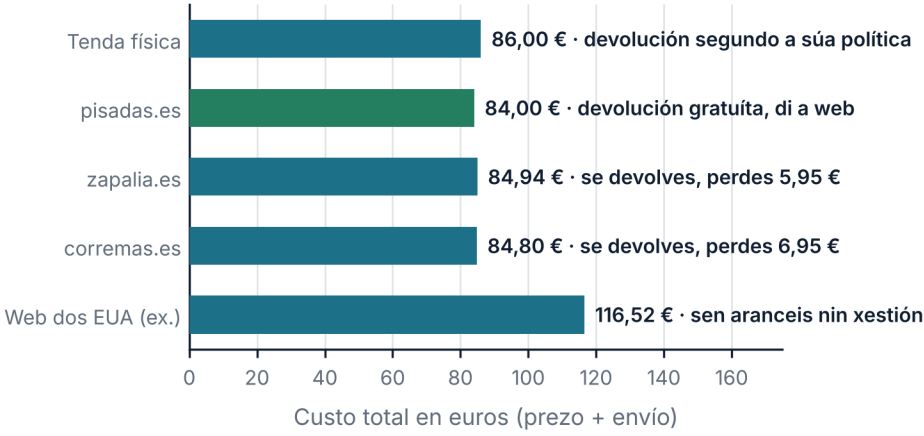

Webs e prezos ficticios. A devolución só pesa se ao final devolves.

Figura 11.2. Custo total das zapatillas en cada canle (tenda, tres webs e un exemplo de fóra da UE)

E se o produto se envía a España desde fóra da UE? Cun prezo de 89 $ a 1,08 $ por euro (tipo de cambio de exemplo, sen comisións), son 82,41 €. Cun envío de 15 $ (13,89 €), o valor da compra é 96,30 €. A iso súmase o IVE de importación, que aquí consideramos do 21 %: 96,30 × 0,21 = 20,22 €. Total: **116,52 €**, 32,52 € máis ca en pisadas.es, supoñendo que o IVE de importación non se cobrou xa na compra e sen contar posibles aranceis ou gastos de xestión de aduana. O que parecía unha ganga non o era: antes de comprar fóra da UE, suma sempre impostos e gastos.

ACTIVIDADES

9. Un caderno custa 4,50 € nunha web con 3,90 € de envío e 5,20 € noutra con envío gratuíto. Calcula o custo total de cada unha, di cal é mellor e por que, e que outro dato mirarías antes de comprar.

10. *Amplía.* Unha web de fóra da UE ofrece unhas lentes por 60 $ con 12 $ de envío. Con 1,08 $ por euro e un 21 % de IVE de importación, calcula o custo. Compensa fronte a unhas lentes de 79 € nunha tenda de aquí con envío gratuíto?

11.5 Reclamar

Reclamar non é discutir. É seguir uns pasos, con calma e con probas, para que te escoiten.

Se un produto falla e o vendedor non responde, un camiño orientativo, de menos a máis, é este; non sempre fai falta esgotar todas as etapas. **Primeiro, fala co vendedor** (en persoa, por correo ou polo formulario da súa web): explica o problema, que pides (reparar, cambiar, devolver o diñeiro) e achega a proba de compra. Un asunto claro, como «Reclamación por falta de conformidade, pedido nº…», axuda a que te atendan antes. Faino por escrito e fixa un prazo para contestar.

Segundo, se non hai solución, usa a folla de reclamacións. É un formulario oficial que as tendas físicas deben ter a disposición de quen o pida. Énchese alí ou entrégase unha copia ao vendedor e quédase outra o consumidor. Na compra en liña acúdese á canle de reclamación que debe indicar a web. **Terceiro, acode á oficina de consumo** da túa zona: alí tramitan a túa reclamación e piden a resposta do vendedor. **Cuarto, outras vías:** a mediación busca un acordo; a arbitraxe de consumo é voluntaria e gratuíta e remata cun laudo vinculante, se o vendedor está adherido ou acepta someterse a ela para esa reclamación; e sempre queda a vía xudicial.

Ao reclamar convén coidar o ton. Un escrito educado, con feitos e sen insultos, tramítase mellor. Garda copia do que envíes, apunta a data e a forma de envío e, se che contestan por teléfono, pide que cho confirmen por escrito. E se es menor, pide axuda aos teus representantes legais; ti podes axudar a preparar os datos e as probas.

Tamén importa o prazo: canto antes avises do defecto, máis fácil resulta demostrar que xa estaba cando recibiches o produto. Por iso convén avisar axiña, en canto o notes.

DATO

En Galicia, as reclamacións de consumo atendeas o Instituto Galego do Consumo e da Competencia, da Xunta, conforme á Lei 2/2012, galega de protección xeral das persoas consumidoras e usuarias. En 2025 atendeu 38.212 consultas e tramitou 19.091 reclamacións. Fonte: Xunta de Galicia, Instituto Galego do Consumo e da Competencia, «Memoria de balance de actividade 2025» (consulta: 11/2026).

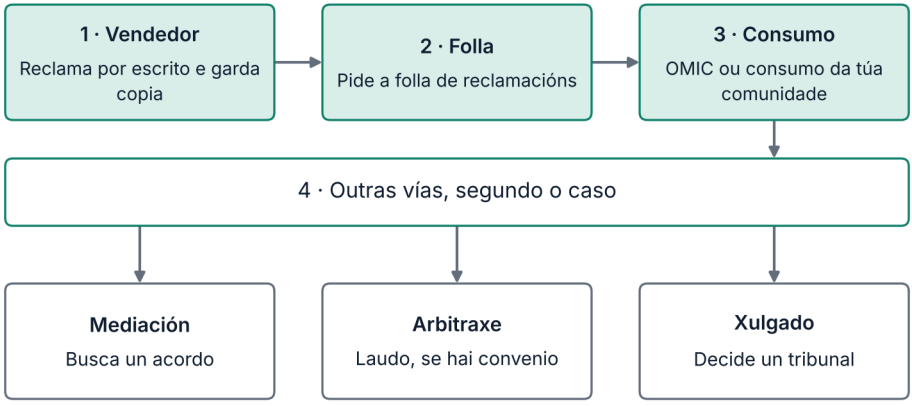

Orientativo: non sempre hai que esgotar todas as etapas.

Figura 11.3. Os pasos para reclamar, de menos a máis

Caso · Reclamar a sola (continuación)

Hugo escribe ao vendedor. Un bo escrito é curto e ten datos: quen es, que mercaches, cando (co nº de pedido), que falla, que pides e en que prazo. Exemplo: «Merquei o [data] unhas zapatillas (pedido nº…) por 84,00 €. Aos 10 meses despegóuselles a sola. Segundo a garantía legal, pido a súa reparación ou substitución gratuíta. Achego o correo de confirmación e unha foto. Solicito resposta canto antes; propoño un prazo de 15 días». Envíase por correo ou outro medio que deixe constancia e gárdase copia.

PARA O TEU PROXECTO · E11

Prepara a ficha E11, «Guía de reclamación», da «Guía de diñeiro para 1.º»: os pasos orientativos para reclamar e un modelo de escrito con ocos (que merquei, cando, que falla, que pido, prazo). Usa datos ficticios.

ACTIVIDADES

11. Ordena os pasos dunha reclamación: arbitraxe de consumo, falar co vendedor, folla de reclamacións, oficina de consumo. Explica por que se comeza por falar co vendedor, por que convén deixar constancia escrita de cada paso e que pode ocorrer se o vendedor non contesta.

12. *Amplía.* Redacta unha reclamación de catro liñas para uns auriculares que deixan de funcionar aos 5 meses (compra de 39,90 € o 3 de febreiro), con datos ficticios, indicando que pides e en que prazo.

ANTES DE ESCOLLER

As zapatillas de tres prezos

Xoves de maio, última hora da mañá. Lucía e Martina estaban sentadas na mesma mesa, cos cóbados apoiados e os bolígrafos na man. Dani estaba de pé co portátil aberto na mesa de enfronte, e Hugo, coa sudadeira granate, anotaba cifras nunha folla. Inés, desde o encerado, non perdía nada.

—É que onte custaban setenta e nove —dixo Hugo, e golpeou a folla co bolígrafo—. En pisadas punto es. Hoxe, oitenta e catro. Cinco euros de nada, así, porque si.

—É o algoritmo —dixo Dani, sinalando a pantalla—. Mira, mira. Lémbrase de que xa entraches. Se borras as cookies, volve baixar. Fágocho nun momento.

—E iso como o sabes? —preguntou Lucía.

—Lino. Dixo isto con tanta seguridade que ninguén o contradixo ao momento.

—Entón é unha hipótese —dixo Lucía—: non o sabemos ata probalo. Hugo encolleu os ombros e deixou o bolígrafo sobre a mesa.

—A ver, por partes. —Lucía abriu a súa axenda e debuxou unha táboa con catro filas—. Non só o prezo: o prezo, o envío e a devolución. Apúntoo. Dani asentiu e achegou o portátil para que todos vexan a pantalla.

Dani foi lendo en voz alta. Zapalia, setenta e nove con noventa e nove, máis catro con noventa e cinco de envío. Corremas, setenta e catro con noventa, máis nove con noventa. Pisadas, oitenta e catro con envío incluído. E a tenda da rúa, oitenta e seis.

—A ollo, a de setenta e catro noventa —dixo Hugo—. Corremas. É a máis barata, non?

—Agarda —dixo Lucía, e sumou—. Co envío son oitenta e catro con oitenta. E zapalia, oitenta e catro noventa e catro.

—Ou sexa que é o mesmo —dixo Hugo, e riscou algo.

—Case. —Martina levantou a cabeza—. E se non che valen? As miñas zapatillas de abril tardaron unha semana máis do que dicía a web, e tiven que cambialas de tamaño. Custoume seis con noventa e cinco devolvelas.

—Pagaches ti a devolución? —preguntou Inés.

—Si. Poñíao en letra pequena. Eu non o lera.

Lucía mirou a táboa. Engadiu unha columna.

—Corremas: se devolves, perdes seis con noventa e cinco. Zapalia, cinco con noventa e cinco. Pisadas di que a devolución é gratuíta.

—Pois pisadas, que é a máis barata das tres —dixo Hugo, sen moita convicción—. Pero onte valía menos.

—Onte —dixo Inés—. E mañá?

Ninguén contestou. Na pantalla, debaixo das zapatillas de pisadas, un cartelito vermello dicía: «Só quedan 2 no teu tamaño».

—Mirade —dixo Dani—. Se non as colles xa, acábanse.

—Ou é a mesma frase de todos os días —dixo Martina.

Hugo quedou mirando o cartel. Xuntara noventa euros da súa paga para esas zapatillas; a súa nai pagaríaas coa tarxeta e el daríallos no bar. Podía mercalas xa. Pero algo lle dicía que a présa era xusto o que o cartel quería.

—Quen as vende? —preguntou Lucía—. No aviso legal ten que poñer quen é e onde está.

Dani buscou ao pé da páxina, co rato, ata atopar a letra pequena. Leu o nome dunha empresa, un enderezo e un teléfono. Lucía copiouno na axenda e gardou unha captura das condicións.

—E di como se devolve —dixo—. Catorce días. Gratis. —Levantou a vista—. Pon iso. Non sei se é verdade. Pero está escrito.

Hugo respirou fondo.

—Pisadas. Se me quedan mal, devólvoas. —Fregou a cara coa man—. Feito.

—E se a web desaparece mañá? —preguntou Martina.

—Por iso copiei o nome e o enderezo —dixo Lucía—. Con iso, polo menos, sabes a quen reclamar.

Dani pechou o portátil cun golpiño. A súa teoría das cookies non se comprobara, pero tampouco se desmentira, e a el iso abondáballe.

—Seguro? —dixo Lucía, sen apartar a vista da táboa que acababa de terminar.

—Seguro non hai nada —dixo Hugo—. Pero agora sei que estou comprando.

Inés sorriu sen que se notase demasiado. Deixou unha tarxeta sobre a mesa de Hugo. Tiña unha soa pregunta: «Onde pon que é gratis?».

Na aula, Dani sinala o portátil mentres Lucía e Martina escriben e Hugo anota algo nunha folla.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

Consumidor con dereitos

Reto. O equipo recibe tres compras con problemas distintos e debe decidir en cada unha que dereito se aplica, que se pide e a quen se reclama. Non se trata de gañar unha discusión, senón de ordenar os feitos e escribir o que se pide.

Produto. Ficha «Guía de reclamación» para a «Guía de diñeiro para 1.º»: un cadro cos catro pasos para reclamar, unha lista de diferenzas entre desistir e reclamar e un modelo de escrito de reclamación con ocos.

Datos. As tres compras son inventadas e a un profesional: unhas zapatillas coa sola despegada aos 10 meses, uns auriculares comprados por internet que se queren devolver aos 9 días e unha mochila personalizada co nome, comprada nunha web, que non gusta. En España, as regras xerais da garantía e do desistimento están no texto refundido da lei de consumidores e usuarios; en Galicia, as reclamacións de consumo atendeas o Instituto Galego do Consumo e da Competencia.

Comprobación individual. Sen axuda, recibe unha compra nova con datas, di se cabe desistir ou reclamar por defecto, calcula o prazo e escribe en catro liñas que pedirías e a quen.

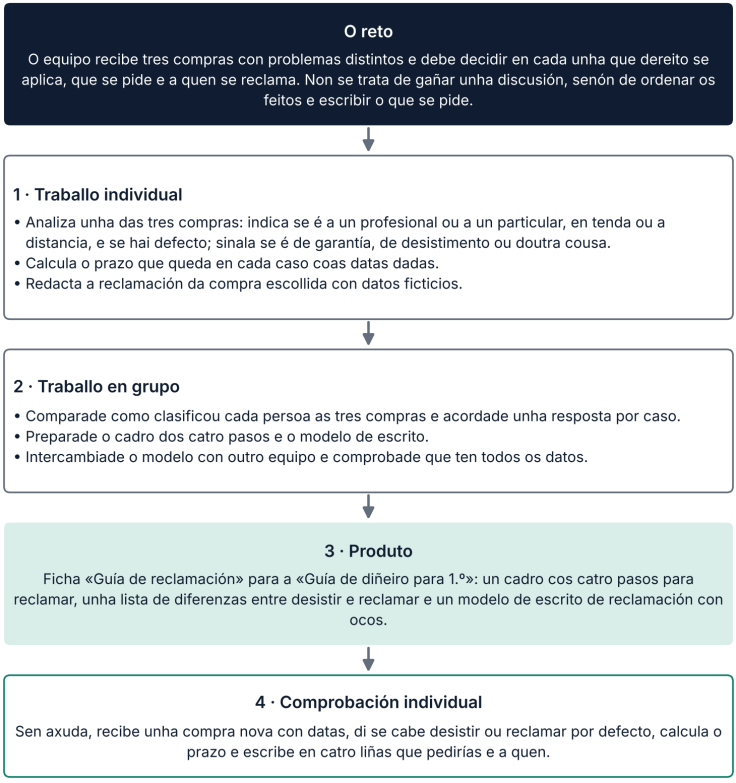

Así se desarrolla la situación de aprendizaje

INFORME

Comprar en internet desde Galicia

Comprar por internet xa é un costume. Segundo a Encuesta sobre Equipamiento y Uso de Tecnologías de Información y Comunicación en los Hogares do Instituto Nacional de Estadística, en 2025 o 59,6 % das persoas de 16 a 74 anos de España mercara por internet nos tres últimos meses, 2,9 puntos máis ca o ano anterior. É dicir, arredor de seis de cada dez persoas compra en liña con certa frecuencia, e esa proporción segue medrando. Cada vez que compras, normalmente celebras un contrato, aínda que non asines un papel.

Comprar en liña é cómodo, pero ten riscos propios. Non se ve o produto antes de pagar, non se fala cunha persoa, o prezo pode cambiar segundo a web ou o momento, e devolver pode ter un custo, salvo que sexa gratuíto ou o defecto estea cuberto pola garantía. Por iso a lei dá a quen compra a distancia o dereito de desistir durante 14 días naturais desde que recibe o produto, e a garantía legal protexe durante tres anos fronte aos defectos dos bens. O difícil case nunca é ter o dereito; é saber que se ten e usalo a tempo.

En Galicia, as consultas e as reclamacións de consumo chegan ao Instituto Galego do Consumo e da Competencia. Na súa memoria de 2025 figuran 38.212 consultas atendidas e 19.091 reclamacións tramitadas. Estas cifras non din cantos consumidores teñen razón nin cantos problemas se resolven, e non contan os problemas que ninguén reclama; pero si ensinan que reclamar é unha vía normal e moi utilizada.

Tamén conta o custo real. Nas compras en liña, o prezo que sae na primeira pantalla adoita ser só unha parte: faltan o envío, os posibles gastos de devolución e, se vende un comercio de fóra da Unión Europea, os impostos de importación. Un exemplo: unhas zapatillas a 74,90 € saen en realidade a 84,80 € cando se suman 9,90 € de envío. Comparar cunha táboa, como fai Lucía no episodio, tarda cinco minutos e evita decidir cunha cifra incompleta. E mirar quen vende, onde está e como se reclama protexe máis ca calquera oferta.

Para pechar, un límite: coñecer os dereitos non substitúe a prudencia. Un vendedor que non existe non responde a ningunha garantía, e un fraude non se arranxa cunha folla de reclamacións (unidade 10). Antes de comprar a alguén novo, convén comprobar a súa identidade; despois, gardar as probas; e só entón, gozar da compra.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Por que moita xente non reclama aínda que teña razón? Que faría máis doado reclamar sen sentirse mal por facelo?

Fonte: INE, Encuesta sobre Equipamiento y Uso de TIC en los Hogares 2025; Instituto Galego do Consumo e da Competencia, Memoria de balance de actividade 2025 (consulta: 11/2026).

ACTIVIDADES

13. No episodio, que fai Lucía para comparar as tres webs e a tenda? Cita o que engade Martina e por que cambia a elección de Hugo. Por que Inés lle deixa a pregunta «Onde pon que é gratis?»? Que farías ti, paso a paso, antes de pagar?
14. Cos datos do episodio, calcula o custo total de corremas.es e de zapalia.es, e canto perde Hugo en cada unha se ten que devolver as zapatillas. Cal é a diferenza entre o total de pisadas.es e o da tenda? Escribe as operacións e di que opción escollerías se che importase poder devolver sen custo.
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «Se te arrepintes dunha compra nunha tenda da rúa, sempre tes 14 días para devolvela e que che devolvan o diñeiro». Que erro contén? Que dereito se aplica en cada tipo de compra? Escribe unha resposta corrixida de dúas frases.
16. Le esta condición dunha web ficticia: «Devolución a cargo do cliente nun prazo máximo de 14 días naturais desde a recepción. Pedidos personalizados non admiten devolución». Que che di sobre o prazo, o custo e as excepcións? Canto che custaría devolver se o envío de volta son 6,95 €? E se o produto personalizado chega defectuoso? Escribe unha pregunta que lle farías á web antes de comprar.
17. Unha compañeira mercou uns auriculares o 2 de xuño, recibiunos ese mesmo día e quere devolvelos. Ata que día pode comunicar a súa decisión? E ata que día debería devolver o produto se o comunica o 10 de xuño? Explica se se trata de desistir ou de reclamar. Se os recibise o 2 de xuño pero cun defecto, que dereito usaría e en que se diferencia?
18. (caso con datos) Tres webs ficticias venden a mesma mochila. Web A: 28,00 € máis 3,95 € de envío, devolución gratuíta. Web B: 24,50 € máis 5,95 € de envío, devolver custa 4,50 €. Web C: 22,00 € máis 7,50 € de envío, devolver custa 6,00 €. A mochila cómprase para o curso seguinte e a diferenza de prezo é pequena. Paso 1: calcula o que pagas en cada unha se te quedas a mochila. Paso 2: calcula o que perdes en cada unha se desistes e a devolves (o vendedor reembólsache o prezo e o envío inicial). Cal escollerías se non estás seguro de quedala? E se estás seguro?
19. Transferencia individual, sen axuda: un amigo vai comprar unhas zapatillas nunha web que pon «só quedan 2». Escribe catro liñas con tres cousas que lle dirías que comprobe antes de pagar. Engade como pode gardar probas da compra e que faría se o produto non chega. Escribe tamén a pregunta que lle farías ao vendedor se algo non queda claro.
20. Escribe un parágrafo de catro liñas que explique por que o prezo máis baixo da etiqueta non sempre é a compra máis barata, cun exemplo con números. Remata cunha pregunta que che farías antes de pagar.

ESQUEMA

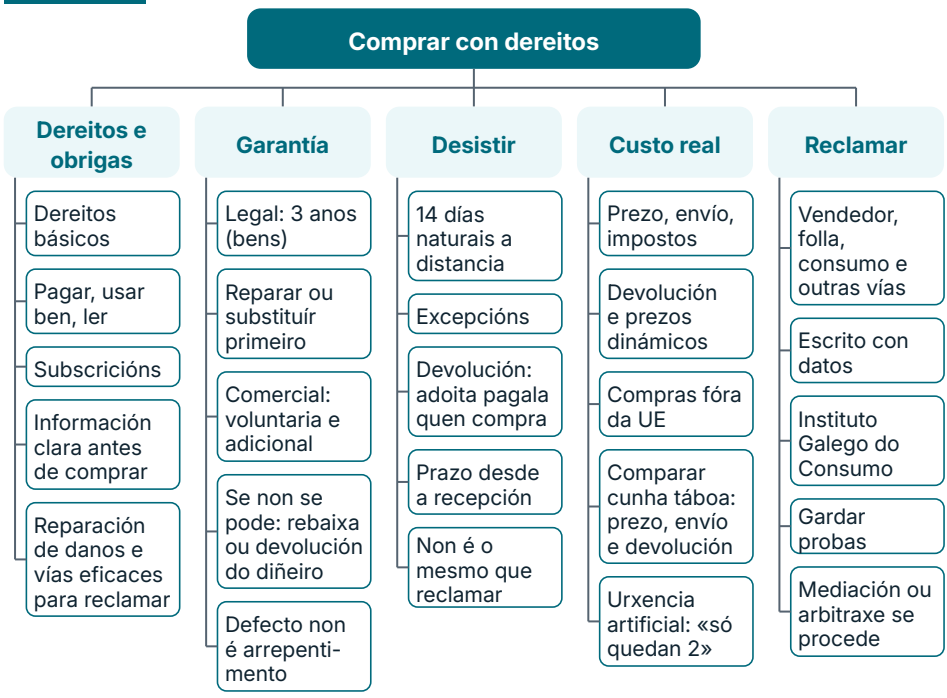

RESUMO

Ao comprar, a **persoa consumidora** ten dereitos básicos (información, protección da súa saúde e dos seus intereses, reparación de danos e vías eficaces para reclamar) e a obriga de pagar e cumprir o pactado; usar ben o comprado e ler o que acepta son boas prácticas. A **garantía legal** obriga o vendedor a responder durante tres anos dos defectos dun ben; primeiro pídese a reparación ou a substitución e, se non é posible, a rebaixa ou a devolución do diñeiro. A **garantía comercial** é voluntaria e súmase á legal. O dereito de **desistimento** permite botarse atrás nunha compra a distancia en 14 días naturais desde a recepción, con excepcións, e a devolución adoita pagala quen compra se se lle informou; non é o mesmo que **reclamar** por un defecto. O **custo real** dunha compra suma prezo, envío, impostos e devolución, e o prezo pode variar segundo a web e o momento. Se algo falla, un camiño orientativo é falar co vendedor, usar a folla de reclamacións, acudir á oficina de consumo e, se procede, á mediación, á arbitraxe (se hai adhesión ou acordo) ou á vía xudicial. En Galicia atende as reclamacións o Instituto Galego do Consumo e da Competencia. Unha **urxencia artificial**, como «só quedan 2», non debe decidir por ti. Antes de pagar, convén gardar as probas da compra: capturas, correos e o xustificante. E reclamar é un dereito normal, non un conflito persoal.

UNIDADE 12

Consumir de xeito responsable

Antes de escoller · O mercadiño de 3.º B

NESTA UNIDADE APRENDERÁS A...

- Describir os pasos dunha decisión de compra e os factores internos e externos que inflúen nela.
- Recoñecer a compra impulsiva e aplicar a regra das 24 horas.
- Distinguir os tipos de publicidade e identificar a publicidade que non di que o é.
- Ler etiquetas (enerxética, ecolóxica, de comercio xusto), distinguir os selos oficiais de mensaxes como «eco» e detectar a lavada de imaxe verde.
- Comparar mercar novo, de segunda man ou reparar co custo por ano de uso e outros criterios.
- Explicar que é a economía social e que significa que unha empresa sexa responsable.

SITUACIÓN DE PARTIDA

É xuño en 3.º B do IES Ribera Norte. O grupo quere organizar un mercadiño de segunda man para pagar unha parte da viaxe. Hai que decidir que se vende, a que prezo e como se anuncia. Dani propón un vídeo «que pareza de influencer». Inés Varela deixou no encerado unha pregunta: en que se nota que aprendeches a decidir?

PARA COMEZAR

1. Cal foi a última cousa que mercaches sen pensalo antes? Que te empurrou a mercala?
2. Un creador de vídeos ensina unhas zapatillas e di «encántanme». Como saberías se lle pagaron por dicilo?
3. Unha camiseta pon «ecolóxica» na etiqueta. Que che gustaría saber antes de crelo?
4. Que é mellor para o peto e para o planeta: mercar algo novo, mercalo usado ou arranxar o que xa tes?

Decisión de compra

12.1

Publicidade

12.2

Etiquetas

12.3

Segunda man

12.4

Consumo responsable

12.5

12.1 Como decidimos o que mercamos

Antes de pagar ocorre algo que case nunca notamos: unha decisión en varios pasos, empurrada por factores que non sempre escollemos.

Mercar parece un acto dun segundo, pero case sempre segue un proceso. Primeiro aparece unha **necesidade**: algo que fai falta ou que se desexa (unhas zapatillas, un móbil novo). Despois vén a **procura** de información, a **avaliación** das opcións (prezo, calidade, custo real), a **compra** e, ao final, a **poscompra**: se quedas contento, se te arrepintes, se hai que devolvelo ou reparalo (unidade 11).

Un exemplo: Martina necesita unhas zapatillas de balonmán novas porque as súas quedáronlle pequenas. Iso é unha necesidade real. Busca en tres tendas, compara o prezo co envío e a devolución, e escolle. Cando as recibe, comproba axiña se lle senten ben e, como as merca a distancia, decide dentro dos 14 días para desistir (unidade 11); co uso verá se aguantan os adestramentos.

Non todo o que queremos o necesitamos. Unha **necesidade** é algo que fai falta para vivir ou estudar con normalidade; un **desexo** é algo que apetece. Os desexos non son malos, pero convén decatarse de cando mandan. Por exemplo, necesitas calzado para ir a clase, pero desexas uns concretos porque os leva alguén que che gusta. A forza con que sentimos un desexo é o **desexo percibido**, e pode medrar cun anuncio, cunha foto ou vendo que outros o teñen: un anuncio pode facer que un desexo se perciba como necesidade, aínda que non o sexa.

En cada paso actúan **factores internos**, que veñen de ti (emocións como o aburrimento ou a alegría, o cansazo, as ganas de premiarte e os sesgos que viches na unidade 9), e **factores externos**, que veñen de fóra: o grupo de amizades, a moda, as redes sociais, a publicidade, as ofertas e a présa do tempo (unidade 11). Case nunca actúa un só: é habitual que unha emoción do momento e un anuncio vaian xuntos. Por iso, para decidir ben, convén preguntarse que factor está a empurrar en cada momento.

Cando unha compra se decide sen planear, empurrada por unha emoción do momento, falamos de **compra impulsiva**. Unha compra impulsiva pequena non arruína a ninguén, pero as frecuentes poden provocar **exceso de gasto**: diñeiro que non estaba previsto no orzamento (unidade 5) e que despois falta para outra cousa. Por iso a pregunta útil non é só «canto custa?», senón tamén «mercaríao se non o vise hoxe e que vou deixar de facer con ese diñeiro?».

Unha ferramenta sinxela é a **regra das 24 horas**: cando algo non urxente te entusiasma, apúntao e espera un día. Se ao día seguinte aínda o queres e cabe no teu orzamento, mercalo é unha decisión; se xa non che importa, aforraches o diñeiro. Non funciona para todo (se se che rompe a mochila o día antes dun exame, non hai que agardar), pero si para os caprichos. A **poscompra** tamén ensina: apuntar que mercaches, canto usaches e se mereceu a pena axuda a decidir mellor a próxima vez.

CLAVE · NECESIDADE, DESEXO E DECISIÓN

Mercar é un proceso de cinco pasos (necesidade, procura, avaliación, compra e poscompra) no que inflúen factores internos e externos. Nunha compra impulsiva, un desexo ou un estímulo pode levar a mercar sen buscar nin comparar o suficiente. A regra das 24 horas recupera eses pasos e che dá tempo para decidir con calma. Non todo desexo é malo: o importante é notalo.

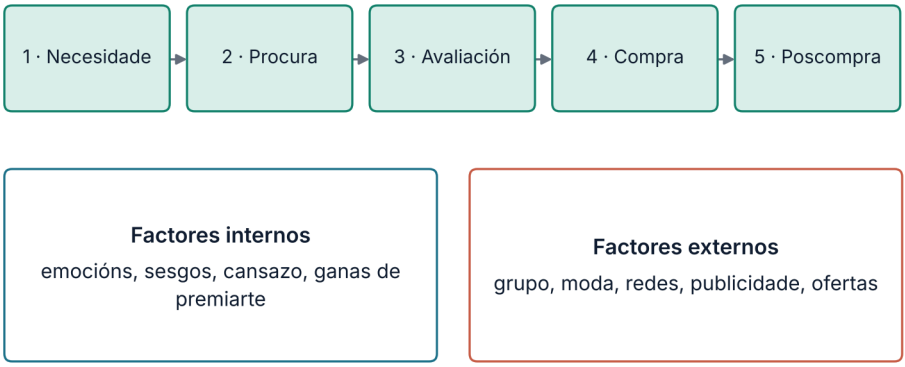

Os factores actúan en todos os pasos, sobre todo na procura e na compra.

Figura 12.1. O proceso de compra e os factores que inflúen nel

A CIENCIA DI

Nun experimento con resonancia magnética, a actividade dunha zona do circuíto de recompensa do cerebro (o núcleo accumbens) relacionábase coas ganas de mercar un produto, e a doutra zona (a ínsula) coa sensación de que o prezo era demasiado alto. A actividade de ambas axudaba a predicir se a persoa acababa mercando. Dito de forma sinxela, mediuse tanto a ilusión de ter o produto como o rexeitamento ao prezo. Fonte: Knutson, Rick, Wimmer, Prelec e Loewenstein, «Neural Predictors of Purchases», Neuron, 53(1), 2007.

Límite. É un estudo de laboratorio con persoas adultas e unha situación simplificada; non demostra que mercar sexa unha adicción nin explica por si só cada compra. Serve para entender que sentir ganas e xulgar o prezo son procesos distintos, e que ambos inflúen. Os resultados refírense a un grupo de persoas, non a cada individuo.

ACTIVIDADES

1. Indica se cada frase fala dunha necesidade ou dun desexo e se o factor é interno ou externo: a) «teño fame e merco un bolo» (separa a necesidade de comer da escolla dun bolo concreto); b) «todos na clase levan esas zapatillas»; c) «hoxe estou triste e regálome uns auriculares»; d) «rompéuseme a mochila e non podo ir a clase». Explica en cada caso en que paso do proceso estás e que farías para decidir con máis calma.

2. *Amplía.* Cunha paga de 25 € ao mes, unha persoa fai tres compras impulsivas de 6,50 €. Calcula canto gasta e que porcentaxe da paga supón. Como a axudaría a regra das 24 horas? Escribe unha frase co factor que a empurra e outra coa pregunta que a freña.

12.2 A publicidade e os influencers

A publicidade non é un inimigo, pero ten un obxectivo: que merques. O que importa é saber cando é publicidade.

A **publicidade** é toda comunicación que quere promocionar un produto ou unha marca para que se merque. A publicidade **convencional** é a de sempre: anuncios en televisión, radio, prensa ou valos. A **publicidade en redes** chega á túa pantalla segmentada segundo o que ves e buscas, de modo que dúas persoas ven anuncios distintos na mesma aplicación. O **emprazamento de produto** coloca unha marca dentro dunha serie, un vídeo ou un videoxogo. E os **influencers** son persoas con moitos seguidores que poden recomendar produtos con ou sen contraprestación; se hai unha relación comercial, debe identificarse con claridade. Que o anuncio vaia na túa propia aplicación non o fai menos anuncio.

Recomendar algo non é malo en si. O problema aparece cando non se di que hai unha relación comercial detrás, porque entón quen mira cre que escoita unha opinión libre e en realidade escoita un anuncio. E quen recomenda sen avisar de que cobra pon en xogo a súa credibilidade, que é o que fai valiosa unha recomendación. A **publicidade encuberta** é a que presenta un anuncio coma se fose unha opinión libre ou un contido normal; a lei prohíbea. Quen mira debe poder saber en todo momento que é un anuncio e que non.

A NORMA DI

«Prohíbese a comunicación comercial audiovisual encuberta que, mediante a presentación verbal ou visual, directa ou indirecta, de bens, servizos, nomes, marcas ou actividades, teña de maneira intencionada un propósito publicitario e poida inducir o público a erro en canto á natureza da devandita presentación» (Lei 13/2022, do 7 de xullo, xeral de comunicación audiovisual, art. 122.3).

A mesma lei fixa obrigas especiais para os **usuarios de especial relevancia** das plataformas de vídeo, as contas moi grandes. Un real decreto de 2024 concreta cando se é un: ingresos brutos de polo menos 300.000 euros no ano natural anterior e, á vez, un millón de seguidores nunha plataforma (ou dous millóns sumando varias) e polo menos 24 vídeos publicados nese ano. Unha conta pequena tampouco pode enganar: a publicidade enganosa está prohibida para todos.

Como recoñecer que algo é publicidade? Busca sinais claros de identificación: un aviso de colaboración ou as ferramentas da plataforma («publicidade», «colaboración de pago») e, se procede, unha mención falada ou escrita; a lei esixe que se recoñeza como publicidade, non sempre tres avisos á vez. E fíxate en se o produto aparece moito, no código de desconto ou a ligazón e en se só se contan vantaxes. Se sospeitas que é publicidade encuberta, pregunta a quen o publica ou avisa a unha persoa adulta ou á oficina de consumo da túa zona.

A publicidade tamén funciona con emocións: moitos anuncios non contan como é o produto, senón como te sentirás con el. Cando notes esa emoción, aplica a regra das 24 horas. Por iso convén preguntarse que sentes antes de preguntarse canto custa.

COMO DECIDIMOS

Proba social. *Mecanismo:* se moita xente merca ou aplaude algo, pensamos que será bo sen comprobalo. *Exemplo:* «mercárono máis de 10.000 persoas» fai que pareza que o produto é mellor. *Límite:* a popularidade non di se encaixa contigo; as recensións e os «gústame» poden estar pagados ou ser falsos.

Caso · O vídeo que non dicía que era anuncio

Dani atopa un vídeo de 90 segundos dun influencer ficticio, @RutaLana, sobre uns auriculares dunha marca inventada, «Sonara». Di: «Úsoos a diario, cámbianvos a vida». Lucía quere saber se é publicidade e que se cala o vídeo.

Pregunta	O que se ve	Que indica
Hai etiqueta de publicidade?	Ningunha	Non se avisa de que sexa un anuncio
Dise de palabra?	Non; só «grazas a Sonara»	Hai relación coa marca, pero non se explica
Cantas escenas mostran o produto?	7 de 10	Está moi presente
Hai código de desconto?	Si, «LANA10»	Quizais dea comisión; non se sabe
E na descrición?	Sen aviso	Tampouco se avisa por escrito
Cítanse inconvenientes?	Ningún	Só se contan vantaxes

Paso 1. Busca sinais claros de que é publicidade: aviso de colaboración, ferramentas da plataforma e, se procede, mención falada ou escrita. Aquí non aparece ningunha: nin etiqueta, nin mención falada, nin aviso na descrición.

Paso 2. Mira que se omite: non di se lle pagaron nin se o produto lle saíu gratis; non dá nin un só inconveniente; non compara con outros auriculares.

Paso 3. Identifica a emoción: «cámbianvos a vida» busca entusiasmo e présa, e o código «LANA10» empurra a mercar xa.

Que significa: o vídeo ten sinais de publicidade e non a identifica. Para saber se infrinxe a norma habería que comprobar se houbo contraprestación ou compromiso comercial e como se identificou; non fai falta contrato escrito. Si se pode non fiarse da súa opinión. O límite: que sexa publicidade non significa que o produto sexa malo, só que a opinión non é independente.

ACTIVIDADES

3. Identifica o tipo de publicidade (convencional, en redes, emprazamento de produto ou influencer): a) un cartel nunha marquesiña; b) un personaxe dunha serie que bebe unha marca concreta; c) un anuncio que só che sae a ti tras buscar unha mochila; d) unha creadora que ensina a súa maquillaxe cunha ligazón de desconto.
4. Unha influencer di «gústame tanto este xampú que o uso cada día» e non menciona que lle regalaron a cambio de falar del. Que falla e que debería aparecer?
5. *Amplía.* Unha web mostra «4,9 de 5» con só 12 recensións, todas da mesma semana. Por que non é fiable e que comprobarías?

12.3 Etiquetas que informan

Unha etiqueta é información comprimida. Serve se sabes que mide, quen a concede e que parte do produto cobre.

A **etiqueta enerxética** da Unión Europea clasifica electrodomésticos, lámpadas ou televisores nunha escala da **A** (os máis eficientes) á **G** (os que máis consomen). Dentro dunha mesma categoría, A indica máis eficiencia ca G, pero mira tamén o consumo do modelo, que se dá segundo o aparello (por ano, por ciclos ou por horas de uso): fíxate na unidade e estima o uso para calcular o custo.

Un exemplo con números inventados: dúas lavadoras ficticias que, polo uso previsto nun ano, consumirán 160 kWh (A) e 220 kWh (B). Se o kWh custa 0,20 €, a A aforra (220 − 160) × 0,20 = **12,00 € ao ano**. Se a A custa 90 € máis, tardarías 90 ÷ 12 = **7,5 anos** en recuperar a diferenza. Que sexa máis eficiente non sempre compensa por diñeiro; si gasta menos enerxía.

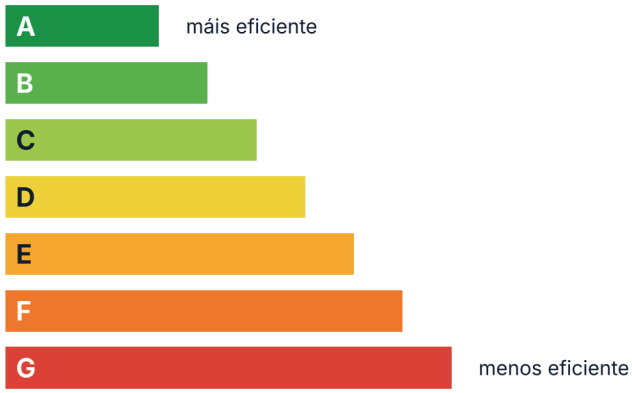

Esquema, non unha etiqueta real. Compara só aparellos da mesma categoría.

Figura 12.2. Esquema da escala da etiqueta enerxética, de A (máis eficiente) a G

A **etiqueta ecolóxica europea** é un símbolo cunha flor que se concede a produtos e servizos con menor impacto ambiental durante o seu ciclo de vida, segundo criterios fixados e comprobados por un organismo independente. Os selos de **comercio xusto** garanten, segundo os seus criterios, unhas condicións de traballo e un prezo dignos para quen produce.

O **greenwashing** ou lavada de imaxe verde consiste en presentar un produto como máis respectuoso co medio ambiente do que é: palabras vagas («eco», «verde», «natural»), imaxes de follas ou selos inventados pola propia marca. A Unión Europea aprobou en 2024 unha directiva para limitar as afirmacións ambientais xenéricas sen probas e os selos pouco fiables; os Estados membros debían incorporala, e convén comprobar como se aplica en España.

REVISA A IA

Resposta simulada dun asistente de IA: «Esta camiseta é 100 % sustentable e ecolóxica».
Que comprobar. En que dato se apoia? Que selo ten e quen o concede? Refírese ás fibras, á fabricación ou a canto dura? Fala do produto ou só da marca? Sen datos, a frase é publicidade, non información.

ACTIVIDADES

6. Unha neveira ficticia consome 160 kWh ao ano e outra, 220 kWh. O kWh custa 0,20 € e a primeira vale 90 € máis. Calcula canto aforra ao ano a primeira e en cantos anos recupera a diferenza de prezo.
7. Un envase di «eco-friendly» sen máis. Escribe tres preguntas para comprobalo e di que información valería como proba.
8. *Amplía.* Unha lámpada ficticia consome 40 kWh ao ano e outra, 100 kWh. Co kWh a 0,20 €, canto aforra a primeira ao ano? Se custa 6 € máis, en canto tempo recupera esa diferenza?

12.4 Segunda man, reparar e reciclar

O produto máis sustentable moitas veces é o que xa existe. Reutilizalo ou reparalo alonga a súa vida e aforra diñeiro; reciclar recupera materiais cando xa non serve.

Antes de mercar algo novo hai varias opcións, e non son excluíntes: podes combinalas. **Reducir**: mercar menos. **Reutilizar**: darlle outra vida ao que xa existe, por exemplo co **mercado de segunda man** (tendas, mercadiños, aplicacións, troco). **Reparar**: arranxar o que se estropea en lugar de tiralo. **Reciclar**: converter os residuos en materia prima cando xa non hai outra saída. É a orde na que convén pensar: o mellor é o que non se merca e o último, o que se recicla. Reciclar é necesario, pero gasta enerxía e non recupera todo: non substitúe as outras tres. Reducir e reutilizar evitan o residuo antes de que exista, e por iso van primeiro.

Mercar de segunda man ten vantaxes (prezo, menos residuos) e riscos: o estado real e as estafas (unidade 10). Se llo compras a unha tenda ou a un profesional, tes **garantía legal**, aínda que nun ben usado se pode pactar un prazo menor cós tres anos, nunca inferior a un ano desde a entrega (texto refundido da Lei xeral para a defensa dos consumidores e usuarios, art. 120.1). Se compras a un particular, non se aplica a garantía legal de consumo, pero non te quedas sen dereitos: o vendedor pode responder dos defectos agochados (Código Civil, art. 1484). Proba o produto, pide un xustificante, que serve de proba se despois hai algún problema, e non pagues por adiantado a descoñecidos.

DATO

En 2022, os países da Unión Europea xeraron uns 6,94 millóns de toneladas de residuos téxtiles, uns 16 quilos por persoa. Fonte: Agencia Europea de Medio Ambiente, «Textile waste generation per person in the EU per year», eea.europa.eu (consulta: 11/2026).

Caso · Bici nova, usada ou reparada?

Salma necesita unha bici para ir ao instituto. Con datos ficticios, ten tres opcións: unha nova por 320 € (uns 8 anos), unha usada por 120 € (uns 4) ou reparar a vella do seu irmán por 45 € (uns 2 anos máis).

Opción	Prezo	Anos de vida	Custo por ano
Nova	320,00 €	8	40,00 €
Usada	120,00 €	4	30,00 €
Reparar a vella	45,00 €	2	22,50 €

Paso 1. Calcula o custo anual simple dividindo o desembolso inicial entre os anos estimados de uso, sen contar mantemento, enerxía, reparacións posteriores nin reventa: 320 ÷ 8 = 40,00 €; 120 ÷ 4 = 30,00 €; 45 ÷ 2 = 22,50 €.

Paso 2. Compara: reparar sae a **22,50 € ao ano**, algo máis da metade dos 40,00 € ao ano da nova e 7,50 € menos ca a usada.

Paso 3. Engade outros criterios que o prezo non recolle: a seguridade (freos e cadea revisados), o impacto ambiental e os dereitos que terías se algo falla.

Que significa: a opción máis barata por ano non ten por que ser a mellor decisión. O límite: os anos de vida son unha estimación; unha bici reparada cunha peza de mala calidade pode durar menos do previsto.

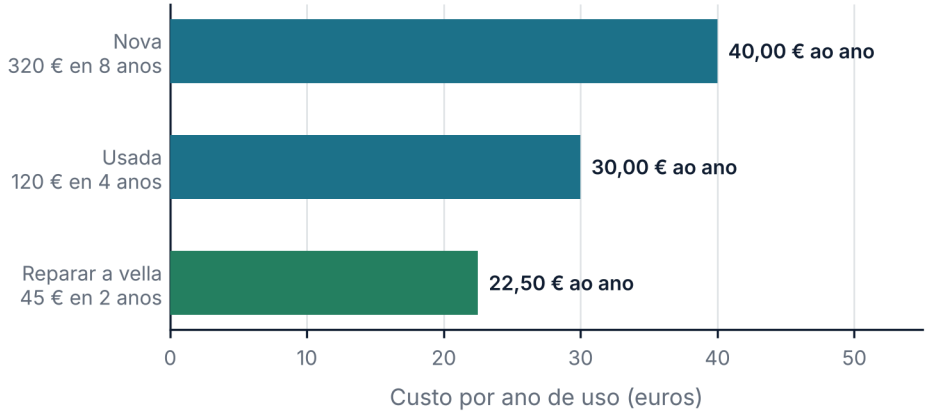

Custo anual simple: prezo ÷ anos de uso, sen reventa. Datos ficticios.

Figura 12.3. Custo por ano de uso das tres opcións para a bici (datos ficticios)

ACTIVIDADES

9. Unha camiseta nova custa 18 € e úsase 60 veces; outra de segunda man custa 6 € e úsase 40 veces. Calcula o custo por uso de cada unha.

10. Un móbil estragado pódese reparar por 60 € (dous anos máis de uso) ou substituír por un de 240 € (catro anos). Calcula o custo por ano e di que máis terías en conta.

12.5 Economía social e empresas responsables

Detrás de cada produto hai persoas e un lugar. Consumir de xeito responsable tamén é preguntarse quen o fixo e en que condicións.

A **economía social** reúne organizacións que poñen as persoas e o interese colectivo por diante do beneficio individual: **cooperativas**, **sociedades laborais**, asociacións ou fundacións. Nunha cooperativa, as persoas socias deciden xuntas e, por regra xeral, cada unha ten un voto, así que o poder de decidir non depende do diñeiro que achegue cada persoa. Do excedente, unha parte vai a dotacións obrigatorias e ao que decida a asemblea; se despois quedan 600 € para repartir por igual entre 12 socias e socios, tocan 50 € a cada un.

En Galicia, segundo a Xunta de Galicia (nota de prensa de xullo de 2025), o sector cooperativo galego facturou máis de 3.500 millóns de euros en 2024, estimouse o seu peso no 5,1 % do PIB da comunidade e agrupaba a máis de 78.000 persoas, entre socias e traballadoras asalariadas. Facturación e PIB miden cousas distintas, por iso non se poden comparar directamente.

O **consumo ético ou responsable** consiste en ter en conta, ademais do prezo, o impacto do que mercamos: de onde vén?, en que condicións se produciu?, canto contamina?, que pasará cando deixe de servir? Ás veces a resposta leva a un produto máis caro; outras, a un máis barato (reparar, alugar, compartir) ou a non mercar nada. O importante é saber por que escolles e poder explicalo.

A **responsabilidade social corporativa** é o compromiso dunha empresa de ter en conta o impacto social e ambiental da súa actividade e de informar del. Moitas medidas son voluntarias; algunhas empresas teñen ademais obrigas legais de información sobre sustentabilidade, segundo o seu tamaño e a normativa aplicable. Pode ser real ou puro márketing, e as dúas cousas conviven na mesma empresa máis a miúdo do que parece. Para distinguilo, mira se hai datos medibles, verificación externa e coherencia entre o que di e o que fai (lembra o greenwashing de 12.3). Unha memoria bonita sen cifras non proba nada.

PARA O TEU PROXECTO · E12

Prepara a ficha E12 e reúne as doce fichas da «Guía de diñeiro para 1.º» nunha guía completa. Preparade unha presentación de cinco minutos para un grupo de 1.º e pedide unha coavaliación con tres preguntas: que se entende, que se lembra e que falta. Usa datos ficticios.

ACTIVIDADES

11. Explica a diferenza entre unha cooperativa e unha empresa que pertence a un único propietario en canto a como se decide e como se reparte o beneficio. Se unha cooperativa ten un excedente de 600 € e 12 socias e socios, canto toca a cada un se se reparte a partes iguais? Di unha vantaxe e un inconveniente de decidir entre moitas persoas.
12. *Amplía.* Unha empresa ficticia afirma «somos unha empresa responsable». Escribe tres probas que lle pedirías para crelo e explica en que se diferencia unha proba dun eslogan.

ANTES DE ESCOLLER

O mercadiño de 3.º B

Venres de xuño, antes do recreo. No salón de actos cheiraba a madeira e a cola. Arrimaran as cadeiras ás paredes e, ao fondo, Inés ía apilándoas unha a unha sen dicir nada. Martina, de pé xunto á mesa, lía unha lista no móbil co polgar.

—Tres mesas de roupa, dúas de libros, unha de cousas para arranxar e a caixa con Lucía na entrada. Se sae ben, pagamos unha parte da viaxe.

—Que cousa máis seria —dixo Dani, sen levantar a vista do portátil—. Eu propoño un vídeo. Dos de influencer: música, cortes rápidos, «non vos vai caber na cabeza».

—E que di o vídeo? —preguntou Lucía, que anotaba cifras no seu caderno.

—Que veñades. E que todo está regalado de prezo.

—Regalado de prezo, segundo quen? —dixo Salma, sen levantar a cabeza—. Se poñemos «regalado», o mínimo é que alguén o poida comprobar.

Salma colocaba follas sobre a mesa, unha por cada montón.

—Prezos con criterio. Camisetas, tres euros; libros, dous; o que teña defecto, un, e dicímolo. —Levantou unha folla—. E nada de «última unidade». Iso xa o vimos.

Iker suxeitaba un cartel no colo. Era un círculo azul cun sol amarelo e, debaixo, un oco.

—Que vos parece? Pon «Mercadiño de 3.º B, xuño». Falta saber que máis poñemos.

—Quen o organiza e para que —dixo Lucía—. Se pedimos diñeiro, hai que dicir para que. E o día, a hora e o sitio.

Hugo, sentado no bordo do escenario, xunto a unha caixa con rolos de cartolina e bandexas que no bar xa non usaban, estivera calado. Rañou a caluga.

—Eu traio isto. E unha cousa máis. —Respirou—. Os dez euros de MoonLana. Acabáronse. Un día a páxina deixou de abrir e xa está.

Ninguén dixo nada. Dani pechou un pouco a pantalla e Martina baixou o móbil.

—Eu non puxen nada —dixo.

—Xa o sei. Fíxeno «para ver». E vin. E foi un erro: nin sequera podía mercalo eu, tiven que pedirllo ao meu curmán. —Hugo sorriu a medias—. O que máis me amola é que non esperei nin un día.

—Dez euros —dixo Martina—. Podería ter sido peor.

—Podería. Por iso o conto. Así, se algún de vós ve algo que «sobe seguro», xa sabe a quen preguntar.

Lucía levantou a vista do caderno e non tivo nada que engadir. Escribiu algo e non o ensinou.

—Volvamos ao vídeo —dixo Salma—. Se vendemos e o anunciamos con cortes rápidos e música, é publicidade. E a publicidade ten que dicir que o é.

—Pois que o diga —dixo Martina—. «Organizado por 3.º B do instituto. O diñeiro é para a viaxe».

—Iso non parece de influencer —protestou Dani.

—Parece verdade.

Dani encolleu os ombros e comezou a teclear, aínda que se lle notaba que lle gustaba menos do que fingía. Iker xirou o cartel e deulle a volta ao oco: agora, debaixo do sol, cabían unhas poucas liñas: día, hora e sitio, quen o organiza, para que é o diñeiro e que se vende.

—E eu preparo un xustificante sinxelo de cada venda —dixo Lucía—: obxecto, prezo e data. E o que se merque pruébase aquí, diante de quen o vende.

Inés rematou de apilar a última cadeira e achegouse á mesa sen facer ruído.

—Unha pregunta, e non hai resposta correcta —dixo—. Que cambiou na forma en que decidides desde setembro? Unha frase cada un.

—Que agora miro o total, non a etiqueta —dixo Lucía.

—Que primeiro comprobo e despois emociónome —dixo Dani.

—Que poño un prezo cunha razón, non a ollo —dixo Salma.

—Que unha pregunta a tempo aforra unha compra —dixo Iker.

—Que organizar sae máis barato ca improvisar —dixo Martina.

—Que agora espero —dixo Hugo—. Un día, polo menos.

Inés asentiu e deixou unha tarxeta sobre a mesa. «O curso que vén hai outra materia: Economía e Emprendemento». Debaixo, unha soa pregunta: «E que mercariades se ninguén vos vise mercalo?». Ninguén a contestou. Todos a liron.

No salón de actos, 3.º B prepara o mercadiño: Iker suxeita un cartel e Dani traballa co portátil.

SITUACIÓN DE APRENDIZAXE

O noso mercadiño responsable

Reto. O equipo debe planificar un mercadiño de segunda man para pagar unha parte dunha viaxe: que se vende, a que prezo, como se anuncia con honestidade, como se rexistran as vendas e que impacto ten. Non se trata de vender máis, senón de decidir con criterios.

Produto. «Plan do mercadiño» dunha páxina (orzamento, táboa de prezos con criterios, cartel con aviso claro de quen o organiza e para que, modelo de xustificante de venda e un parágrafo sobre o impacto) e guía completa «Guía de diñeiro para 1.º» coas doce fichas, presentada a un grupo de 1.º.

Datos. Todos os datos do mercadiño son ficticios. Simulación simplificada, distinta dos prezos do relato: 25 obxectos a 3 € (75 €), 12 € de gastos de cartel e bolsas e 63 € de recadación neta, supoñendo obxectos doados e sen outros gastos. Os datos de residuos e de economía social proceden das fontes citadas no apartado correspondente.

Comprobación individual. Sen axuda, recibe unha lista de cinco obxectos usados co seu prezo orixinal e o seu estado: propón un prezo para cada un cun criterio e escribe en catro liñas que dirías no cartel para que fose publicidade honesta.

Así se desenvolve a situación de aprendizaxe

INFORME

Consumir menos, consumir mellor

Cada compra ten un percorrido que non remata na caixa. Antes de chegar ás túas mans, un produto fabricouse, transportouse e anunciouse; despois, usarase, gardarase, arranxarase ou tirarase. Consumir de xeito responsable é mirar todo ese percorrido, non só o prezo. E comeza cunha pregunta sinxela: necésitoo, ou só o desexo?

A roupa é un bo exemplo. Segundo a Axencia Europea de Medio Ambiente, en 2022 os países da Unión Europea xeraron uns 6,94 millóns de toneladas de residuos téxtiles, uns 16 quilos por persoa. Como exemplo hipotético: se cada unha das 25 persoas dunha clase xerase exactamente esa media europea, serían 400 quilos de residuos téxtiles nun ano.

Por iso o mercado de segunda man e a reparación son alternativas serias, e non só polo medio ambiente: como mostra o caso da bici da unidade, o custo por ano de uso pode ser moito menor có dun produto novo. Un exemplo: un abrigo de 80 € que dura 4 invernos custa 20 € ao ano; outro de segunda man de 30 € que aguanta 2 custa 15 €. O prezo da etiqueta non conta toda a historia. Pero hai que mirar máis cousas, como a seguridade, o estado real e os dereitos (en segunda man a un profesional hai garantía, aínda que cun prazo que se pode pactar menor).

A responsabilidade tamén ten que ver con quen produce. En Galicia, segundo unha nota de prensa da Xunta de xullo de 2025, o sector cooperativo facturou máis de 3.500 millóns de euros en 2024, estimouse o seu peso no 5,1 % do PIB galego e agrupaba a máis de 78.000 persoas, entre socias e asalariadas. Estas cifras indican que outras formas de organizar unha empresa, con decisións compartidas e reparto de excedentes, teñen un peso real na economía da comunidade; non din que todas as cooperativas funcionen ben nin que o cooperativo sexa sempre máis sustentable.

Hai que desconfiar das palabras baleiras. As empresas poden presentar as súas boas prácticas como responsabilidade social, e ás veces o son; outras veces son márketing. A diferenza está nos datos medibles, en que alguén independente os verifique e en que o que se di coincida co que se fai. E a publicidade honesta comeza por dicir que é publicidade.

Para pechar, un límite: consumir mellor non depende só dunha persoa con 14 anos e unha paga. Pódese cambiar un hábito, preguntar antes de mercar e esperar 24 horas. Non é pouco, pero tampouco o arranxa todo.

CLAVE · UNHA PREGUNTA ABERTA

Que é máis difícil de cambiar: o que mercas ou os motivos polos que o mercas?

Fonte: Agencia Europea de Medio Ambiente, «Textile waste generation per person in the EU per year»; Xunta de Galicia, nota de prensa de 11/07/2025. Consulta: 11/2026.

ACTIVIDADES

13. No episodio, que propón cada personaxe para o mercadiño (Martina, Dani, Salma, Iker, Lucía)? Por que a clase decide que o vídeo diga que é do instituto e para que é o diñeiro? Que idea da unidade pon en práctica cada proposta? Escribe unha frase por personaxe e di cal che parece máis útil para o mercadiño.
14. Hugo conta que os 10 € de MoonLana «acabáronse». Calcula que porcentaxe do investido perdeu. Explica que comprobacións se saltou na súa decisión de investimento e como axudaría esperar 24 horas (co que viches na unidade 9). Escribe despois as tres preguntas que te farías antes de decidir algo parecido.
15. Revisa esta resposta simulada dun asistente de IA: «As pezas de segunda man non teñen garantía nunca, porque xa están usadas». Que erro contén? Que diferenza hai entre mercar a unha tenda e a un particular? Escribe unha resposta corrixida de dúas frases e unha pregunta que farías antes de mercar unha peza usada.
16. Nunha simulación simplificada do mercadiño véndense 25 obxectos a 3 € e os gastos son 12 €. Calcula os ingresos, a recadación neta (supoñendo obxectos doados e sen outros gastos) e cantos obxectos hai que vender só para cubrir os gastos. Despois, explica que cambiaría no cálculo se houbese que mercar os obxectos e por que convén deixar claro para que é o diñeiro.
17. Le este cartel ficticio: «Zapatillas 100 % eco. Colaboración con @RutaLana. Última unidade!». Que sinais de publicidade honesta e de publicidade enganosa atopas? Que lle preguntarías á marca? Reescribe o cartel para que fose honesto en dúas liñas, sen quitarlle atractivo.
18. (caso con datos) Compara tres formas de ter un abrigo para o inverno. Abrigo novo: 80 €, dura 4 invernos. Abrigo de segunda man: 30 €, dura 2 invernos. Abrigo de segunda man con cremalleira rota: 30 € máis 12 € de arranxo, dura 3 invernos. Paso 1: calcula o custo por ano de uso de cada un. Paso 2: calcula canto se aforra ao ano co máis barato fronte ao novo. Di que outros factores, á parte do diñeiro, terías en conta (estado, gusto, comodidade) e que escollerías ti.
19. Transferencia individual, sen axuda: un amigo quere mercar un móbil novo porque o viu no vídeo dun influencer. Escribe catro liñas cos pasos do proceso de compra que lle recomendarías e tres cousas que comprobar antes de pagar. Engade como saberías se o vídeo é publicidade e que farías se o móbil che dura menos do prometido.
20. Escribe un parágrafo de cinco liñas que explique que cambiou na forma en que decides co teu diñeiro despois deste curso, citando polo menos tres ideas das unidades que aprendeses. Remata cun compromiso pequeno e realista que poidas cumprir este mes.

ESQUEMA

RESUMO

Mercar é un proceso con cinco pasos, e nel pesan **factores internos** (emocións, sesgos) e **factores externos** (grupo, redes, publicidade). As **compras impulsivas** frecuentes poden provocar gastos non previstos; a **regra das 24 horas** axuda a decidir con calma. A **publicidade** adopta varias formas, e a **publicidade encuberta** está prohibida: hai que fixarse en se se avisa de que é un anuncio. As **etiquetas** informan se se sabe que miden e quen as concede: a enerxética vai da A á G, e o **greenwashing** usa palabras vagas sen datos. Mercar de **segunda man** e reparar prolongan o uso dos produtos, e reciclar recupera materiais cando xa non serven; convén comparar o custo por ano de uso e mirar a seguridade e os dereitos. A **economía social** (cooperativas e outras entidades) e a **responsabilidade social corporativa** invitan a preguntar como e onde se fai o que mercamos, pedindo sempre datos e non só eslogans. Con estas ferramentas, decidir deixa de ser un impulso e parécese máis a un método: parar, comprobar, comparar e escoller. O **custo por ano de uso** divide o prezo entre os anos que dura un obxecto e permite comparar un produto novo con outro de segunda man ou arranxado. No mercadiño de 3.º B, a clase contou ingresos, gastos e o que quedaba para a viaxe, e deixou claro quen o organizaba e para que era o diñeiro. Consumir mellor non esixe perfección: abonda con preguntar antes de pagar.

Glosario

Accións. Partes da propiedade dunha empresa; o seu valor pode subir ou baixar e, nalgúns casos, dan dereito a cobrar dividendos. As accións cotizadas cambian de prezo cando se negocian. (U9)

Amortización anticipada. Devolver antes de tempo todo ou parte dun préstamo. Nos créditos ao consumo regulados pola lei redúcense os xuros e os custos do prazo que falta, aínda que pode haber unha compensación limitada. (U8)

Autenticación reforzada. Verificación dun pagamento con polo menos dous elementos independentes: algo que sabes (un contrasinal), algo que tes (o móbil) ou algo que es (a pegada). (U2)

Banca dixital. Servizos do banco que se usan desde unha aplicación ou unha web: consultar o saldo, transferir ou bloquear unha tarxeta. (U7)

Cesta. Conxunto de miles de produtos e servizos que compran as familias e que o INE segue para calcular o IPC. (U3)

Chiringuito financeiro. Empresa ou persoa que ofrece servizos de investimento sen a autorización esixida; adoita prometer ganancias altas e seguras. (U9)

Conta corrente. Conta na que se ingresa e se retira diñeiro cando se quere; serve para cobrar, pagar recibos e usar a tarxeta de débito. (U7)

Conta de pagamentos básica. Conta cos servizos esenciais para quen cumpre os requisitos legais; ten unha comisión máxima regulada e, en situacións de vulnerabilidade, pode ser gratuíta. (U7)

Cotizacións. Cantidades que se descontan do salario bruto para a Seguridade Social. Nun contrato indefinido ordinario de 2026, os tipos a cargo da persoa traballadora suman 6,50 %, cada un sobre a súa base. (U4)

Criptoactivo. Representación dixital dun valor ou dun dereito que pode almacenarse e transferirse electronicamente con tecnoloxía de rexistro distribuído ou similar; non é diñeiro de curso legal. (U1, U9)

Curso legal. Condición do diñeiro oficial, recoñecido pola lei como medio de pagamento, como os billetes e moedas en euros. (U1)

Custo de oportunidade. Valor da mellor alternativa á que renuncias ao escoller. (U5)

Custo total. Total pagado por un préstamo: suma de todas as cotas máis os gastos e produtos vinculados que pagas á parte. O custo do préstamo é o total pagado menos o importe realmente recibido. (U8)

Déficit. Situación na que os gastos superan os ingresos. (U5)

Depósito a prazo. Diñeiro que se deixa no banco un tempo fixado a cambio dun xuro; retiralo antes adoita ter penalización. (U7)

Depósito de valor. Función do diñeiro que permite gardalo hoxe para comprar algo máis adiante. (U1)

Descuberto. Gastar máis diñeiro do que hai na conta; se non está pactado, é un descuberto tácito e adoita ser moi caro. (U8)

Desistimento. Dereito a cancelar determinadas compras a distancia sen dar motivo: por regra xeral, 14 días naturais desde a recepción do ben, con excepcións; non é o mesmo que reclamar. (U11)

Diversificar. Repartir o diñeiro entre varios investimentos distintos para que un mal resultado non o arrastre todo; reduce o risco, pero non o elimina. (U9)

Diñeiro bancario. Saldo dunha conta: unha cantidade anotada no banco, que cho debe e cho devolve cando o pides. (U1)

Diñeiro electrónico. Valor monetario gardado electronicamente, emitido a cambio de fondos e aceptado como pagamento por terceiros, como algúns moedeiros electrónicos. (U1)

Diñeiro. Medio de pagamento xeralmente aceptado para comprar bens e servizos; é medio de cambio, unidade de conta e depósito de valor. (U1)

Dobre factor. Verificación en dous pasos: ademais do contrasinal, un código que chega ao móbil ou a unha aplicación. (U10)

Domiciliación. Autorizar un acredor a cargar recibos na túa conta, periódicos ou puntuais, segundo o mandato de pagamento. (U2)

Economía somerxida. Actividades que se agochan total ou parcialmente á Administración, como traballar sen a alta que corresponde; reduce a protección e pode vulnerar dereitos laborais. (U4)

Efectivo. Billetes e moedas cos que se paga directamente, sen intermediario electrónico; as operacións poden deixar xustificantes e hai límites legais para certos pagamentos. (U1)

Efecto áncora. Tendencia a xulgar un prezo a partir do primeiro número que se ve, como o prezo riscado. (U3)

Efecto rabaño. Facer o que fai a maioría só porque o fai. (U9)

Estado do benestar. Servizos e axudas públicas que protexen as persoas, como a sanidade, a educación e as pensións; págase con impostos e cotizacións. (U4)

Falta de conformidade. Defecto dun produto que non é como se prometeu: rompe antes de tempo, non funciona ou non coincide coa descrición. (U11)

Fondo de emerxencia. Cantidade apartada só para imprevistos, que non se toca para nada máis. (U6)

Fondo de Garantía de Depósitos. Protexe determinados depósitos bancarios ata 100.000 euros por depositante e por entidade, con excepcións. (U7)

Fraude. Engano para obter o teu diñeiro ou os teus datos; a suplantación de identidade é un exemplo frecuente. (U10)

Garantía comercial. Promesa voluntaria do vendedor ou do fabricante que se suma á garantía legal e non a quita. (U3)

Garantía legal. Responsabilidade que a lei impón ao vendedor profesional polos defectos do produto, sen custo para ti: tres anos desde a entrega en bens novos; en segunda man pode pactarse menos, nunca menos dun ano. (U3, U11)

Gastos fixos e variables. Os fixos son pagamentos habituais e previsibles, aínda que non todos se cobren cada mes; os variables dependen do uso ou cambian de importe. (U5)

Gastos formiga. Gastos pequenos e frecuentes que, sumados, pesan máis do que parece. (U5)

Greenwashing. Presentar un produto como máis respectuoso co medio ambiente do que é, con palabras vagas ou imaxes de natureza. (U12)

IBAN. Código que identifica unha conta bancaria; en España ten 24 caracteres e comeza por ES. (U2)

Imprevisto. Gasto que non esperabas e que non podes evitar. (U5)

Inflación. Subida xeral e sostida dos prezos, que se mide co IPC. (U3)

Investir. Destinar o aforro a algo que pode darche máis diñeiro, pero con risco de gañar menos do esperado ou de perder. (U6, U9)

IPC. Índice de Prezos de Consumo: mide como evolucionan os prezos dunha cesta de produtos e servizos, con variación mensual ou anual. (U3)

IRPF. Imposto sobre a Renda das Persoas Físicas, un imposto directo sobre distintas rendas, como salarios, alugueiros ou algúns rendementos do aforro. (U4)

IVE. Imposto sobre o Valor Engadido, un imposto indirecto incluído no prezo; o tipo xeral é do 21 %. (U3, U4)

Liquidez. Facilidade para dispoñer do diñeiro dun aforro ou dun investimento con rapidez e sen perder moito valor. (U7, U9)

Líquido a percibir. O que realmente se ingresa na conta: salario bruto menos deducións. (U4)

Nómina. Recibo que detalla o devengado, o descontado e o salario neto que se cobra nun período de pagamento. (U4)

Obxectivo SMART. Meta específica, medible, alcanzable, relevante e con prazo; por exemplo, aforrar 60 € en tres meses. (U6)

Orzamento. Plan de ingresos e gastos para un período, case sempre un mes; faise antes de gastar. (U5)

Phishing, smishing e vishing. Suplantación de identidade por correo electrónico, por SMS e por chamada de teléfono, respectivamente. (U10)

Poder adquisitivo. Capacidade de compra dunha cantidade de diñeiro; baixa se os prezos suben e os teus ingresos non suben ao mesmo ritmo. (U3)

Préstamo. Diñeiro que recibes e te comprometes a devolver nas condicións acordadas, normalmente en cotas e con xuros. (U8)

Prezo dinámico. Prezo que cambia segundo a demanda ou outras circunstancias; convén comparar e non decidir no acto. (U11)

Publicidade encuberta. Anuncio que se presenta como opinión libre ou contido normal; a lei prohíbea. (U12)

Regra 50/30/20. Regra orientativa, non obrigatoria: 50 % para necesidades, 30 % para desexos e 20 % para aforro; hai que adaptala a cada situación. (U5)

Regra das 24 horas. Apuntar o que te entusiasma e non é urxente, e esperar un día antes de decidir se o compras. (U12)

Rendibilidade. O que se gaña ou se perde cun investimento, normalmente como porcentaxe do diñeiro posto. (U9)

Resiliencia financeira. Capacidade de afrontar dificultades económicas e recuperarte sen deixar de cubrir o básico. (U5)

Retención do IRPF. Pagamento a conta do IRPF que se desconta na nómina; calcúlase segundo o salario previsto e circunstancias persoais e familiares. (U4)

Revolving. Pagamento aprazado no que se paga unha cota pequena e o resto da débeda segue xerando xuros. (U8)

Risco. Posibilidade de que o resultado sexa peor do esperado, incluída a de perder parte ou todo o diñeiro. (U9)

Salario bruto. Suma dos devengos da nómina, antes das deducións. (U4)

Saldo. Nun orzamento, ingresos menos gastos; nunha conta, o que queda tras cada movemento. (U5, U7)

Sesgo. Tendencia sistemática do noso pensamento que inflúe en como interpretamos a información e, ás veces, nos fai decidir peor; temos todas as persoas. (U9)

Sobreendebedamento. Situación na que as débedas e as súas cotas superan a capacidade real de pagamento; pedir novas débedas para pagar as vellas é un sinal de alerta. (U8)

TAE. Taxa anual equivalente: porcentaxe anual que permite comparar produtos financeiros e inclúe o xuro e determinados gastos e comisións, segundo as regras de cálculo. (U7, U8)

TIN. Tipo de xuro nominal: o prezo do diñeiro sen contar as comisións. (U8)

Tique. Factura simplificada, a habitual en compras pequenas; con carácter xeral, ata 400 € con IVE incluído e, en vendas ao pormenor e outros casos, ata 3.000 €. (U3)

Troco. Intercambiar unha cousa por outra sen diñeiro. (U1)

Xuro composto. Os xuros de cada período súmanse ao capital e poden xerar novos xuros; ocorre nalgúns aforros e débedas cando así se establece. (U8, U9)

Xuro. Prezo do diñeiro prestado: unha porcentaxe do capital durante un prazo. (U8)

Ferramentas

Modelos para o teu proxecto. Fotocópiaos ou cópiaos no teu caderno.

Como comprobar un billete · E1

Cun debuxo esquemático, non un billete real: que buscas en «toca, mira, xira».

Paso	Sinal	Como debe ser	Vexo?

Táboa de medios de pagamento · E2

Datos ficticios. Unha vantaxe, un risco e cando o usarías.

Medio	Vantaxe	Risco	Cando o usaría

Le o teu tique · E3

Anota as partes dun tique ficticio. En «Garantía legal» indica se o ben é novo ou usado, a data de entrega e o prazo aplicable (tres anos como regra xeral nun ben novo vendido por unha empresa).

Parte	Que di no meu tique ficticio	Para que serve

Nómina explicada · E4

Nómina inventada. Líquido = salario bruto − deducións.

Parte	Concepto	Importe ficticio (€)

Plantilla de orzamento · E5

Cun personaxe, nunca coa túa casa. Saldo = ingresos − gastos.

Concepto	Que inclúe	Importe do mes (€)

Plan de aforro · E6

Obxectivo SMART ficticio. Meses = o que falta ÷ aforro mensual para ese obxectivo, arredondado cara arriba.

Mes	Ao obxectivo (€)	Ao fondo de emerxencia (€)	Aforro acumulado (€)

Comparador de contas · E7

Contas ficticias para un perfil de uso inventado.

Dato	Conta A	Conta B	Conta C

Antes de aprazar · E8

Responde estas preguntas para un caso inventado antes de aprazar un pagamento.

Pregunta	A miña resposta	Sigo adiante?

Semáforo de investimentos · E9

Unha fila por cor: contesta as dúas preguntas e engade un exemplo ficticio. Que algo estea supervisado non elimina o risco.

Cor	Podo perdelo todo?	Está supervisado?	Exemplo

Protocolo antifraude · E10

Mensaxes inventadas. Engade ao cartel tres regras de contrasinais e estas: non compartas códigos, comproba por outro canal e activa a verificación en dous pasos.

Sinal	Exemplo de mensaxe	Que fago

Guía de reclamación · E11

Datos ficticios. Primeiro, o vendedor, con proba; se non se resolve, a folla de reclamacións ou a oficina de consumo; a arbitraxe é voluntaria e necesita adhesión ou aceptación.

Oco	O meu texto

Guía completa · E12

Tras presentar a guía a 1.º, recolle os seus comentarios e anota unha mellora concreta e comprobable.

Pregunta	Que di o grupo	Que melloraré

Fontes

O instituto, Valdelana, os personaxes e as aplicacións do libro son ficticios.

Normativa e fontes de datos do libro

Unidade 1

Código Penal, art. 386.3 (Lei orgánica 10/1995). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444 (consulta: 11/2026).

Banco Central Europeo (Cipollone, P.). The future of euro cash: trusted today, designed for tomorrow. 2026. https://www.ecb.europa.eu/press/key/date/2026/html/ecb.sp260914_1~91d3436449.en.html (consulta: 11/2026).

Banco de España. Estudio sobre hábitos en el uso del efectivo 2025 (nota de prensa). 2025. https://www.bde.es/f/webbe/GAP/Secciones/SalaPrensa/NotasInformativas/25/presbe2025_110.pdf (consulta: 11/2026).

Banco Central Europeo. Encuesta a empresas de la zona del euro sobre aceptación de pagos (nota de prensa). 2026. https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2026/html/ecb.pr260813~389729d6a9.es.html (consulta: 11/2026).

Unidade 2

Lei 7/2012, art. 7 (limitación de pagamentos en efectivo). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2012-13416 (consulta: 11/2026).

Real decreto lei 19/2018, de servizos de pagamento (art. 45.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-16036 (consulta: 11/2026).

Unidade 3

Real decreto lexislativo 1/2007, Lei xeral para a defensa dos consumidores e usuarios (art. 120.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-20555 (consulta: 11/2026).

Lei 37/1992, do Imposto sobre o Valor Engadido (arts. 90 e 91). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1992-28740 (consulta: 11/2026).

Real decreto 1619/2012, de facturación (arts. 4 e 7). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2012-14696 (consulta: 11/2026).

INE. Índice de Precios de Consumo (IPC): nota de prensa de octubre de 2026. 2026. https://www.ine.es/dyngs/Prensa/IPC1026.htm (consulta: 11/2026).

Unidade 4

Estatuto dos Traballadores, Real decreto lexislativo 2/2015 (art. 6.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-11430 (consulta: 11/2026).

Constitución Española (art. 31.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1978-31229 (consulta: 11/2026).

Orde PJC/297/2026, de cotización á Seguridade Social (art. 4). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2026-7296 (consulta: 11/2026).

Real decreto 126/2026, salario mínimo interprofesional (art. 1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2026-3815 (consulta: 11/2026).

Eurostat. Government expenditure by function, COFOG (gov_10a_exp). https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp (consulta: 11/2026).

Xunta de Galicia. Entran en vigor los presupuestos de Galicia 2026 (nota de prensa). 2026. https://www.xunta.gal/notas-de-prensa/-/nova/020182/hoy-entran-vigor-los-presupuestos-galicia-2026-con-refuerzo-sin-precedentes-del (consulta: 11/2026).

Unidade 5

Banco de España. Encuesta de Competencias Financieras (ECF) 2021: principales resultados y cambios desde 2016. 2023. https://doi.org/10.53479/34792 (consulta: 11/2026).

Unidade 6

INE. Encuesta de Condiciones de Vida 2025, tabla 9975. 2025. https://www.ine.es/jaxiT3/Tabla.htm?t=9975 (consulta: 11/2026).

OCDE / Ministerio de Educación, Formación Profesional y Deportes. PISA 2022 Results (Volume IV): Factsheets, España. 2024. https://www.educacionfpydeportes.gob.es/dam/jcr:b19288c8-c8cf-4e37-9c58-0dfbddb54b25/pisa-2022-vol-iv---country-notes---spain-esp-final.pdf (consulta: 11/2026).

Unidade 7

Real decreto lei 19/2017, de contas de pagamentos básicas (art. 8.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2017-13644 (consulta: 11/2026).

Orde ECE/228/2019, de información e comisións da conta de pagamentos básica (art. 4). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2019-3113 (consulta: 11/2026).

Real decreto lei 16/2011, Fondo de Garantía de Depósitos (art. 10.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-16173 (consulta: 11/2026).

Real decreto 439/2007, Regulamento do IRPF (art. 90.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-6820 (consulta: 11/2026).

Banco de España. La accesibilidad presencial a los servicios bancarios en España: informe de seguimiento 2024 (Documento Ocasional

2502). 2025. https://www.bde.es/f/webbe/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadas/DocumentosOcasionales/25/Fich/do2502.pdf (consulta: 11/2026).

Banco de España. Portal del Cliente Bancario: «¿Qué se esconde tras los números de tu cuenta corriente?». https://clientebancario.bde.es/pcb/es/blog/que-se-esconde-tras-los-numeros-de-tu-cuenta-corriente-.html (consulta: 11/2026).

Unidade 8

Lei 16/2011, de contratos de crédito ao consumo (arts. 20, 28 e 30). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2011-10970 (consulta: 11/2026).

Unidade 9

Regulamento (UE) 2023/1114, mercados de criptoactivos (MiCA, arts. 3 e 149). DOUE. https://publications.europa.eu/resource/celex/32023R1114 (consulta: 11/2026).

CNMV. Regulación de criptoactivos. https://www.cnmv.es/portal/mica/regulacion-criptoactivos (consulta: 11/2026).

Unidade 10

Regulamento (UE) 2016/679, de protección de datos (arts. 15 a 22). DOUE. https://publications.europa.eu/resource/celex/32016R0679 (consulta: 11/2026).

Lei orgánica 3/2018, de protección de datos persoais e garantía dos dereitos dixitais (art. 7.1). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2018-16673 (consulta: 11/2026).

Ministerio del Interior. Balance de Criminalidad 2025. 2026. https://www.interior.gob.es/opencms/export/sites/default/.galleries/galeria-de-prensa/documentos-y-multimedia/balances-e-informes/2025/Balance-de-Criminalidad_Cuarto_Trimestre_2025.pdf (consulta: 11/2026).

INCIBE. Línea de ayuda en ciberseguridad 017. https://www.incibe.es/linea-de-ayuda-en-ciberseguridad/formulario017 (consulta: 11/2026).

Unidade 11

Real decreto lexislativo 1/2007, Lei xeral para a defensa dos consumidores e usuarios (art. 102.1; ver unidade 3). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2007-20555 (consulta: 11/2026).

Instituto Galego do Consumo e da Competencia. 2025 en cifras: memoria de balance de actividade. 2026. https://ficheiros-web.xunta.gal/transparencia/memorias-balance-actividade/2025/igcc.pdf (consulta: 11/2026).

INE. Encuesta sobre Equipamiento y Uso de TIC en los Hogares (TIC-H) 2025. 2025. https://www.ine.es/dyngs/Prensa/TICH2025.htm (consulta: 11/2026).

Unidade 12

Lei 13/2022, xeral de comunicación audiovisual (art. 122.3). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2022-11311 (consulta: 11/2026).

Real decreto 444/2024, de usuarios de especial relevancia (arts. 3 e 4). BOE. https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2024-8716 (consulta: 11/2026).

Directiva (UE) 2024/825, sobre capacitación dos consumidores para a transición ecolóxica. DOUE. https://publications.europa.eu/resource/celex/32024L0825 (consulta: 11/2026).

Agencia Europea de Medio Ambiente. Textile waste generation per person in the EU per year. 2025. https://www.eea.europa.eu/en/circularity/sectoral-modules/textiles/textile-waste-generation-per-person-in-the-eu-per-year (consulta: 11/2026).

Xunta de Galicia. La Xunta destaca el peso clave del cooperativismo agroalimentario (nota de prensa). 2025. https://www.xunta.gal/es/notas-de-prensa/-/nova/014886/xunta-destaca-peso-clave-del-cooperativismo-agroalimentario-con-mas-del-70-facturacion (consulta: 11/2026).

josesande.com